

ΕΥΗΜΕΡΙΑ ΧΩΡΙΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΕΝΑΝ ΑΛΛΟ ΚΟΣΜΟ ΑΠΟ ΚΟΙΝΟΥ

Συλλογή εισηγήσεων και άρθρων

Εισηγήσεις από το τριήμερο Φόρουμ- Πολιτικό Εργαστήρι
«Ευημερία χωρίς ανάπτυξη, προτάσεις για έναν άλλο κόσμο από κοινού»,
Ε.Μ.Π., Σχολή Αρχιτεκτόνων, Αίθουσα Γκίνη, 20-22 Φεβρουαρίου 2015.

Επιπλέον άρθρα και προτάσεις από άτομα και συλλογικότητες
με αφορμή το τριήμερο Φόρουμ.

Ελεύθερες εκδόσεις
Ηλιόσποροι 2015

ΗΛΙΟΣΠΟΡΟΙ

Research
& Degrowth
Greece

Ευημερία χωρίς ανάπτυξη:
προτάσεις για έναν άλλο κόσμο από κοινού

Ελεύθερες εκδόσεις

Ηλιόσποροι 2015

**Ευημερία χωρίς ανάπτυξη:
προτάσεις για έναν άλλο κόσμο από κοινού**

Συλλογή εισηγήσεων και άρθρων

Εισηγήσεις από το τριήμερο Φόρουμ- Πολιτικό Εργαστήρι:
“Ευημερία χωρίς ανάπτυξη, προτάσεις για έναν άλλο κόσμο από
κοινού”,

ΕΜΠ Σχολή Αρχιτεκτόνων, Αίθουσα Γκίνη,
20-22 Φεβρουαρίου 2015.

Επιπλέον άρθρα και προτάσεις από άτομα και συλλογικότητες με
αφορμή το τριήμερο Φόρουμ.

Ελεύθερες εκδόσεις Ηλιόσποροι 2015.

Άδεια κοινής χρήσης creative commons, επιτρέπεται η μη-εμπορική
αναπαραγωγή με αναφορά στον/ην συγγραφέα και τις εκδόσεις.

Ιστοσελίδα: www.iliosporoi.net

Email: iliosporoi@yahoo.gr

Για ελεύθερη διαδικτυακή διακίνηση και ανατύπωση.

Βιβλιογραφική αναφορά ως:

Ηλιόσποροι (2015), Συλλογική έκδοση “Ευημερία χωρίς ανάπτυξη,
προτάσεις για έναν άλλο κόσμο από κοινού”, Αθήνα, Ιούνιος 2015.

Με την υποστήριξη του ελληνικού γραφείου Research & Degrowth
(www.degrowth.org)

*Αφιερώνουμε αυτή την ειδική έκδοση στην φίλη και συναγωνίστρια
Μαρία Πίνιου- Καλλή*

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Αντί προλόγου	7
Εισαγωγή: Πάνος Πετρίδης , σύνθεση προτάσεων πολιτικής και κοινωνικής παρέμβασης	11
<i>Πρώτη ενότητα: Αναζωογόνηση της υπαίθρου, αποκέντρωση και επισιτιστική αυτάρκεια</i>	
Γιώργος Κολέμπας , πολιτικές ευζωίας	19
Γιάννης Μακριδάκης , παραγωγική ανακατάληψη της υπαίθρου	30
Θωμάς Άνεμος , κοινοτική αποκέντρωση, αυτάρκεια και δίκτυα παραγωγών καταναλωτών	34
Βάσω Κανελλοπούλου , προστασία φυτο-γενετικών πόρων, επισιτιστική αυτάρκεια	42
<i>Δεύτερη ενότητα: Θεσμοί, άμεση δημοκρατία και αυτοδιαχείριση</i>	
Γιώργος Οικονόμου , άμεση δημοκρατία, από το κοινωνικό στο πολιτικό	49
Νικόλας Κοσματόπουλος , για τα αυτοοργανωμένα σχολεία αμεσοδημοκρατίας: αντιπολιτικός νομαδισμός, αλληλέγγυα έρευνα, δημοκρατικός ανιμισμός	59
Αντώνης Μπρούμας , από το κίνημα στην κοινωνική αυτοθέσμιση	64
Γιώργος Κολέμπας , βιοπεριφέρεια και αυτο-διοίκηση	76
<i>Τρίτη ενότητα: Κοινωνική πρόνοια και μέριμνα (υγεία-περίθαλψη, παιδεία, έρευνα, στέγαση)</i>	
Δημήτρης Λάγιος , για τα δημοκρατικά σχολεία και την προοπτική τους στην Ελλάδα	86
Δήμητρα Σιατίτσα , κοινωνική κατοικία και συλλογικές μορφές ιδιοκτησίας: προοπτικές με βάση το ελληνικό στεγαστικό σύστημα	94

Τέταρτη ενότητα: Οικολογική βιωσιμότητα, φυσικοί πόροι και ενέργεια

Τάσος Κρομμύδας, για μια ενεργειακή επανάσταση από μια από-αναπτυξιακή οπτική 102

Δημήτρης Μπριασούλης, η αναδυόμενη βιο-οικονομία, προϋποθέσεις και προκλήσεις 109

Ελένη Καπετανάκη- Μπριασούλη, πολιτικές για τη μετάβαση σε καθεστώς συλλογικής διαχείρισης του φυσικού κεφαλαίου 116

Τάσος Κεφαλάς, κοινωνική και αποκεντρωμένη διαχείριση απορριμάτων 125

Πέμπτη ενότητα: Αλληλέγγυα- συνεργατική οικονομία και παραγωγική ανασυγκρότηση

Γιώργος Λιερός, η πολιτική της κατασκευής του κατασκευαστή 132

Θοδωρής Καρυώτης, αυτοδιαχείριση, αποανάπτυξη και πολιτική αυτονομία 138

Έκτη ενότητα: Δικαιοσύνη, δικαιώματα, έμφυλες σχέσεις και μεταναστευτικό

Ιωάννα Δρόσου, δικαιοσύνη και σωφρονιστικό σύστημα 146

Χριστίνα Κούρκουλα, οι σχέσεις των φύλων σ' ένα κόσμο από κοινού 152

Μιχάλης Θεωδορόπουλος, κατοχύρωση ίσων δικαιωμάτων για ανθρώπους, υπόλοιπα έμβια όντα και τη Μητέρα Γη 158

Έβδομη ενότητα: Δημόσιοι χώροι, κοινά και ομότιμα δίκτυα

Πάνος Τότσικας, από το δημόσιο στο κοινό, οι δημόσιοι χώροι ως κοινόχρηστο αγαθό: η περίπτωση του Ελληνικού 168

Κρίστη Πετροπούλου, μια αποαναπτυξιακή προσέγγιση του κοινωνικού και οικολογικού μετασχηματισμού των πόλεων 180

Βασίλης Κωστάκης, δημιουργώντας τον κόσμο που θέλουμε, μέσα στον κόσμο που θέλουμε να ξεπεράσουμε 197

Πέννυ Τραυλού, Δάφνη Δραγώνα, νέες καλλιτεχνικές πρακτικές συν-δημιουργίας και ομότιμης παραγωγής γνώσης 201

Όγδοη ενότητα: Χρέος, δημοσιονομικά και επενδύσεις

Γιώργος Καλλής, ευημερία πέρα από τη λιτότητα και την αύξηση της ζήτησης 206

Χριστίνα Παπαδοπούλου, άνευ όρων βασικό εισόδημα για όλους 210

Λεωνίδας Βατικιώτης, προοπτικές για τη βιωσιμότητα του χρέους, λογιστικός έλεγχος και διαγραφή 223

Μαρίκα Φραγκάκη, η απασχόληση ως οικονομική και πολιτική έννοια 228

Μαριάννα Τόλια, μια νέα αντίληψη δημόσιων επενδύσεων σε παραγωγικές υποδομές 236

Παράρτημα

Λάουρα Βαβάλιου, η οικοκοινότητα ως πρότυπο για ένα νέο αστικό σχεδιασμό 245

Σίμος Ανδρονίδης, ο σημερινός κρισιακός αστικός «χώρος» 256

Αναγνώστου Βασίλης, η κοινωνική και περιβαλλοντική διάσταση της χρήσης των ακτών – μια πρόταση/παράδειγμα δραστηριότητας για απο-ανάπτυξη του παράκτιου μετώπου 261

Σοφία Σακαρέλη, θεσμοί, άμεση δημοκρατία και αυτοδιαχείριση 265

«Μπισκούνια», προτάσεις για την θεσμοθέτηση εναλλακτικών μορφών εκπαίδευσης 269

Η Συνέλευση της Κόκκινης Κουζίνας, σχετικά με τις Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις 271

Γιώργος Καλλής, νέες πολιτικές για τη νέα Αριστερά 274

Χάρης Ναξάκης, γιατί η αριστερά λατρεύει την ανάπτυξη; 280

ΑΝΤΙ ΠΡΟΛΟΓΟΥ

Η “ανάπτυξη” και όποια κριτική σε αυτή, είναι ακόμα ένα από τα μεγάλα ταμπού της κοινωνίας μας. Ιδιαίτερα αυτή την περίοδο που κορυφώνεται το δράμα της πολυεπίπεδης κρίσης που βιώνουμε εδώ και 5 χρόνια, η επιστροφή στην “ανάπτυξη” (και την οικονομική μεγέθυνση) είναι το ιερό δισκοπότηρο για όλες τις πολιτικές παρατάξεις του κοινοβουλίου, της Αριστεράς μη εξαιρουμένης.

Επιστροφή σε ποια “ανάπτυξη” όμως; Σε αυτή που ακολουθήσαμε τα τελευταία 30 χρόνια και μας οδήγησε στην σημερινή πολυεπίπεδη κρίση, ή μια άλλου είδους ανάπτυξη, που θα παρέχει για την ευημερία των ανθρώπων και των οικοσυστημάτων και όχι για τα κέρδη των αγορών, των τραπεζών και του χρηματιστηρίου; Μπορεί να υπάρξει άραγε ένα άλλο οικονομικό μοντέλο πέρα από τη λιτότητα ή την αύξηση της ζήτησης (κατανάλωσης), που να διασφαλίζει για όλους ένα αξιοπρεπές επίπεδο διαβίωσης; Είναι η οικονομική μεγέθυνση προϋπόθεση για πρόοδο, ευημερία και ευτυχία; Ποιες αλλαγές είναι απαραίτητες για την ουσιαστική πολιτική και παραγωγική ανασυγκρότηση της χώρας για να γίνει πιο κοινωνικά δίκαιη και οικολογικά βιώσιμη;

Αυτά και πολλά άλλα ερωτήματα απαντήθηκαν από 40 ομιλητές και ομιλήτριες κατά τη διάρκεια του τριήμερου Φόρουμ- πολιτικού εργαστηρίου με τίτλο “Ευημερία χωρίς ανάπτυξη, προτάσεις για έναν άλλο κόσμο από κοινού” που πραγματοποιήθηκε στις 20-22 Φεβρουαρίου 2015 στο Αμφιθέατρο Γκίνη της σχολής Αρχιτεκτόνων του ΕΜΠ. Στο Φόρουμ, που διοργάνωσαν οι Ηλιόσποροι (www.iliosporoi.net) με τη συνεργασία του ελληνικού τμήματος του Research & Degrowth (www.degrowth.org), συμμετείχαν περισσότερα από 650 άτομα σε 8 θεματικές ενότητες που περιλάμβαναν ολιγόλεπτες παρουσιάσεις και συζήτηση. Στο τέλος του τριημέρου μια ενότητα σύνθεσης επιχείρησε να εμπλουτίσει τις εμπειρίες, τις προτάσεις και τα οράματα που αναπτύχθηκαν, με περαιτέρω δικτύωση και επόμενες δράσεις για τη διαμόρφωση ενός άλλου κόσμου, ισότιμου, δίκαιου και αειφόρου.

Σκοπός του φόρουμ ήταν η κατάθεση συγκεκριμένων και εφαρμόσιμων προτάσεων για ένα εναλλακτικό μοντέλο κοινωνικής, παραγωγικής και πολιτικής ανασυγκρότησης. Για έναν άλλον τρόπο ζωής, απαγκιστρω-

μένο από το δόγμα της ανένης οικονομικής ανάπτυξης και του καταναλωτισμού, από το κλασσικό μοντέλο δηλαδή του νεοφιλελεύθερου καπιταλισμού όπως το γνωρίζουμε.

Κοινή μας διαπίστωση είναι ότι αυτό το μοντέλο έχει αποτύχει παταγωδώς. Έχει δημιουργήσει μια πολύπλευρη κρίση και σοβαρά προβλήματα στις ανθρώπινες κοινωνίες και το περιβάλλον, επομένως πρέπει να φροντίσουμε από κοινού για τη μετάβαση και τη δημιουργία ενός άλλου προτύπου, ενός άλλου κόσμου.

Κεντρική επιδίωξη του φόρουμ ήταν να φέρει κοντά συγγενικά κινηματικά και ερευνητικά πεδία, όπως αυτά της αποανάπτυξης, της πολιτικής οικολογίας, της αυτονομίας, της ομότιμης παραγωγής και των Κοινών. Να δικτυώσει και να προωθήσει τη συνεργασία ανάμεσα σε ακτιβιστές και ερευνητές με κοινές ανησυχίες, αλλά και εργασία που έχει στόχο την κοινωνική αλλαγή και τη χειραφέτηση. Να συνθέσει δηλαδή αυτή την κινηματική και ερευνητική εμπειρία και να την μετουσιώσει σε συγκεκριμένες και εφαρμόσιμες προτάσεις πολιτικής και κοινωνικής παρέμβασης.

Προτάσεις που αντικατοπτρίζουν μεν τον ιδανικό άλλο κόσμο από κοινού που οραματιζόμαστε, αλλά που μπορούν να εφαρμοστούν άμεσα, εδώ και τώρα. Η ουτοπία μας στην πράξη δηλαδή, η εφαρμογή των αιτημάτων μας σε πρώτο χρόνο, από εμάς για εμάς, για τη μετάβαση σε ένα κοινωνικά δίκαιο και οικολογικά βιώσιμο μοντέλο ευημερίας και προόδου.

Το φόρουμ δεν έμεινε απλά στην κριτική του παλιού μοντέλου που καταρρέει, στην κριτική των προηγούμενων, αλλά και της τωρινής κυβέρνησης. Δεν έμεινε απλά στη διάγνωση και την ανάλυση των προβλημάτων του καπιταλιστικού αναπτυξιακού μοντέλου, αλλά προσπάθησε να θέσει τον πήχη ψηλά και να παρουσιάσει λύσεις που μετουσιώνουν τα κοινωνικά αιτήματα, τις καινοτόμες πρακτικές και την πρωτοποριακή έρευνα. Απώτερος στόχος του Φόρουμ ήταν να επηρεάσει την Πολιτεία (και την Κοινωνία) για να δημιουργήσει δομές, (χρηματοδοτικά) εργαλεία και θεσμικά πλαίσια που θα βελτιώσουν τη ποιότητα ζωής για όλους, θα διευκολύνουν και θα ενισχύσουν το κοινωνικό έργο και την αποτελεσματικότητα των κινημάτων και της ερευνητικής κοινότητας.

Οι προτάσεις που αναπτύχθηκαν εστίασαν σε μια μεγάλη ποικιλία από θέματα: την παραγωγική αναγέννηση της υπαίθρου, την αναδιάταξη της βιο-οικονομίας και της διοικητικής οργάνωσης σε επίπεδο βιο-περιφέρειας, την συνδιαχείριση των φυσικών πόρων και των απο-

βλήτων, την απεξάρτηση της οικονομίας από τον λιγνίτη και το πετρέλαιο με παράλληλη και πλήρη αξιοποίηση αποκεντρωμένων- μικρής κλίμακας ΑΠΕ σε επίπεδο κοινότητας, την ενδυνάμωση των πολιτών μέσα από αμεσοδημοκρατικές διαδικασίες σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο, την δημιουργία ευνοϊκών θεσμικών πλαισίων και δομών για τον πολλαπλασιασμό των εγχειρημάτων συνεργατικής και συνεταιριστικής οικονομίας (ανταλλακτικά δίκτυα, δίκτυα παραγωγών- καταναλωτών, συμπληρωματικά κοινωνικά νομίσματα, συνεταιρισμοί κάθετης παραγωγής, κλπ).

Στο Φόρουμ συζητήθηκαν επίσης προτάσεις για την απασχόληση (ελάχιστη εγγυημένη εργασία, μειωμένο ωράριο), για την κοινωνική πρόνοια (υγεία- περίθαλψη και κοινωνική συστέγαση), για τον οικολογικό μετασχηματισμό των πόλεων και των δημόσιων χώρων, για ένα εκπαιδευτικό σύστημα με πλουραλισμό στις (εναλλακτικές) εκπαιδευτικές μεθόδους, για τον λογιστικό έλεγχο και την διαγραφή του χρέους, για την αποσύνδεση της ευημερίας από πλασματικούς οικονομικούς δείκτες όπως το ΑΕΠ, για την ομότιμη δικτύωση και παραγωγή, για την απαξίωση και τον περιορισμό του οικονομισμού, του παραγωγισμού και του καταναλωτισμού, καθώς και για τη διασφάλιση των θεμελιωδών δικαιωμάτων των ανθρώπων, των έμβιων όντων και της Μητέρας Γης.

Κλείνοντας θα θέλαμε να τονίσουμε το γεγονός ότι η οικονομική, κοινωνική και οικολογική κρίση που βιώνουμε τα τελευταία χρόνια είναι απόρροια του καταστροφικού και στρεβλού μοντέλου “ανάπτυξης” που ακολουθήσαμε εδώ και δεκαετίες. Ενός μη βιώσιμου μοντέλου, που ιδιαίτερα από τη δεκαετία του 1970 και έπειτα πήρε τη μορφή του νεοφιλελεύθερου καπιταλισμού των ελεύθερων αγορών και του χρηματιστηρίου, της άκρατης κατανάλωσης και της πλεονασματικής παραγωγής. Ενός μοντέλου που συνέδεσε λανθασμένα την ευημερία με παραπλανητικούς οικονομικούς δείκτες όπως το ΑΕΠ και την πρόοδο με την οικονομική ανάπτυξη. Γι αυτό και απέτυχε.

Είναι απαραίτητο να επαναπροσδιορίσουμε την έννοια της ευημερίας και της προόδου, τις ανάγκες και το βιοτικό επίπεδο των κοινωνιών, αν θέλουμε να περάσουμε στο επόμενο στάδιο εξέλιξης. Το δικαίωμα στην ευημερία δεν το έχουν μόνο οι άνθρωποι, αλλά και τα υπόλοιπα έμβια όντα και η Φύση. Στην προσπάθειά μας να ξεπεράσουμε την κρίση, δεν πρέπει να αναζητήσουμε μια επιστροφή στην προ της κρίσης “χρυσή” εποχή της κατανάλωσης και της ανάπτυξης όπως την ξέραμε, αλλά να αναζητήσουμε νέα μοντέλα για τη διασφάλιση των θεμελιωδών δικαιωμάτων, να αναγεννήσουμε την έννοια της οικονομίας των φυσι-

κών πόρων και να οργανώσουμε τη ζωή μας πέρα από τη λιτότητα και την ανάπτυξη.

Όλες οι εισηγήσεις έχουν βιντεοσκοπηθεί και ανεβαίνουν στο διαδικτυακό κανάλι των Ηλιόσπορων. Στις σελίδες που ακολουθούν περιλαμβάνουμε όσες εισηγήσεις μας έκαναν διαθέσιμες οι ομιλητές και οι ομιλήτριες, συν μερικά άρθρα που μας έστειλαν άτομα και συλλογικότητες με αφορμή το φόρουμ, αλλά και άρθρα που θεωρήσαμε χρήσιμο να συμπεριλάβουμε αφού συμβάλουν στον διάλογο.

Ηλιόσποροι, Μάιος 2015.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σύνθεση προτάσεων πολιτικής και κοινωνικής παρέμβασης

Πάνος Πετρίδης

Ερευνητής, Ινστιτούτο Κοινωνικής Οικολογίας Βιέννης,

Πανεπιστήμιο Alpen-Adria

Εισαγωγή

Η ιδιαίτερη πολιτική συγκυρία την οποία βιώνουμε αποτελεί μια ευκαιρία ανάδυσης θετικών προταγμάτων και δύναται να ανοίξει εναλλακτικούς δρόμους πειραματισμού, αρκεί να υπάρχουν τα οράματα αλλά και η διάθεση για ενεργή πολιτική συμμετοχή. Για να μην περάσουμε από την εξάντληση της καταστολής στη βολή της ανάθεσης είναι σημαντικό να αξιοποιήσουμε την αλλαγή του πολιτικού πλαισίου ως κίνητρο για ακόμα μεγαλύτερη ενεργοποίηση και πίεση για θεσμικές αλλαγές. Αυτή η αισιοδοξία της θέλησης, αφελής για κάποιους, επαναστατική για άλλους, σταδιακά διαχέεται στον κόσμο των κινημάτων. Βασικός στόχος λοιπόν αυτού που ονομάζουμε *αποανάπτυξη* είναι η έναρξη μιας συλλογικής διαδικασίας οραματισμού αλλά και υλοποίησης προτάσεων, έξω από τη λογική του οικονομισμού. Αυτό που προσφέρει η αποανάπτυξη είναι μια νέα αφήγηση και ένα νέο λεξιλόγιο, για να αρχίσουμε να συνδέουμε, να νοηματοδοτούμε και να σκιαγραφούμε μια ιδεατή μορφή κοινωνικής οργάνωσης.

Επιδίωξη του Φόρουμ «Ευημερία χωρίς ανάπτυξη» ήταν η ανάδειξη της πληθώρας κοινωνικών ζητημάτων, αλλά και εναλλακτικών οραμάτων και προτάσεων για μια σειρά θεμάτων που αφορούν στην κοινωνική οργάνωση. Βασικός κοινός τόπος ήταν οι συζητήσεις και οι προτάσεις να κοιτούν πέρα από τη λογική και τα στενά όρια του οικονομισμού που μας επιβάλλει το πλαίσιο της οικονομικής ανάπτυξης. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτού του φαινομένου είναι η συζήτηση που διεξάγεται τα τελευταία χρόνια στον κυρίαρχο λόγο για το θέμα του χρέους. Εκεί

παρατηρούμε ότι η κουβέντα για το μέλλον της κοινωνίας, τίθεται σχεδόν αποκλειστικά με χρηματοοικονομικούς όρους, και αυτό ευνοεί την τεχνοκρατικού τύπου διαχείριση της διακυβέρνησης, γεγονός που οδηγεί στην γενικευμένη αντίληψη πως τα κοινωνικά ζητήματα (συμπεριλαμβανομένης και της πολιτικής οργάνωσης) θα επιλυθούν χρησιμοποιώντας κυρίως μη-πολιτικά μέσα.

Στρατηγικές κοινωνικού μετασχηματισμού

Μια διαδικασία κοινωνικού μετασχηματισμού και κοινωνικής χειραφέτησης, αν είναι να συμβεί, θα έρθει ως αποτέλεσμα της θετικής αντίδρασης ή συνέργειας μεταξύ – τουλάχιστον – δυο βασικών στρατηγικών:

1. Πρωτοβουλίες βάσης, εγχειρήματα κοινωνικής/αλληλέγγυας οικονομίας, που γεννιούνται μέσα από τα κινήματα και σκιαγραφούν στην πράξη κάποιες πτυχές και δομές μιας εναλλακτικής κοινωνικής οργάνωσης και κοινωνικών σχέσεων σε έναν ιδεατό κόσμο από κοινού, αλλά στο τώρα, δημιουργώντας ένα νέο συλλογικό πολιτικό υποκείμενο (π.χ. οι συνεταιρισμοί υγείας, συστέγασης, συνεργατικής οικονομίας, οι οικοκοινότητες, τα δίκτυα ανταλλαγής κλπ.).
2. Αλλαγές σε θεσμικό επίπεδο, όπου εστίασε κυρίως το τριήμερο, που ενισχύουν και υποστηρίζουν τα παραπάνω εγχειρήματα, είτε ενδυναμώνοντάς τα, είτε υποστηρίζοντας τα οικονομικά ή νομικά, είτε απλώς δημιουργώντας τον χώρο για τον πειραματισμό και την δημιουργία προτάσεων από τα κάτω (π.χ. η θέσπιση βασικού εισοδήματος, η προστασία και ενίσχυση των κοινών, η στήριξη των συνεταιρισμών, τα περιβαλλοντικά όρια, οι μικρής κλίμακας ΑΠΕ, η προστασία και αναδημιουργία κοινών χώρων και υποδομών).

Προτάσεις που τέθηκαν

Οι προτάσεις που συζητήθηκαν, αδύνατον να συνοψιστούν σε μερικές παραγράφους, κάλυψαν ένα ευρύ φάσμα και ποικίλα επίπεδα: αυτό της κλίμακας, με προτάσεις σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο, αυτό του ποσοστού πίεσης ή συμμετοχής σε θεσμούς του κεντρικού κράτους, ή πίεσης από τα κάτω και ανάληψης πρωτοβουλιών από ομάδες πολιτών, και φυσικά υπήρξε πλατιά ποικιλομορφία όσον αφορά στις θεματικές (αναζωογόνηση της υπαίθρου, αποκέντρωση και επισιτιστική αυτάρκεια, θεσμοί, άμεση δημοκρατία και αυτοδιαχείριση, κοινωνική πρόνοια και μέριμνα, αλληλέγγυα-συνεργατική οικονομία και

παραγωγική ανασυγκρότηση, οικολογική βιωσιμότητα, φυσικοί πόροι και ενέργεια, δικαιοσύνη, δικαιώματα, έμφυλες σχέσεις και μεταναστευτικό, δημόσιοι χώροι, κοινά και ομότιμα δίκτυα, χρέος, δημοσιονομικά και επενδύσεις). Παρακάτω θα επιχειρηθεί μια πρώτη αποτίμηση κάποιων γενικών κατευθύνσεων και κεντρικών θεμάτων που θίχτηκαν, όχι καταληκτική, αλλά ως αφετηρία και πρόσκληση για διάλογο και συνδιαμόρφωση.

Θεσμοθέτηση

Μια κεντρική κατεύθυνση παρούσα σε όλες τις συνεδρίες ήταν η πρόταση για σταδιακή θεσμοθέτηση μιας σειράς εθελοντικών πρωτοβουλιών βάσης και η σύσταση αγροτικών, μεταποιητικών και τουριστικών συνεταιρισμών. Ενδεικτικά αναφέρθηκε η ανάγκη απλούστερου και ευνοϊκότερου θεσμικού πλαισίου λειτουργίας και διασφάλισης της τοπικής οικονομίας (και εργασίας στην τοπική οικονομία), για λειτουργία και διάθεση για μικρούς παραγωγούς αστικών καλλιέργειών και δημιουργία τοπικών αγορών. Έγινε λόγος για υποστήριξη και διαμόρφωση του νομικού πλαισίου για τις ΚΟΙΝΣΕΠ, και σταδιακή στροφή προς μια νομική μορφή εργατικών/εργασιακών συνεταιρισμών, αλλά και πλαίσιο υποστήριξης ελευθεριακών σχολείων, ομοιοπαθητικής ιατρικής, εκσυγχρονισμός ποινικού κώδικα κ.ά.. Αναφέρθηκε η ανάγκη θεσμικής περιφρούρησης των κοινών (π.χ. κίνηση 136) ή ψηφιακών κοινών. Ακόμα αναφέρθηκε η σημασία προστασίας της κοινής παραγωγής μέσω αδειών κοινής χρήσης ή αδειών με ανταπόδοση στη σφαίρα των κοινών, αλλά και η υιοθέτηση εργαλείων ανοιχτού σχεδιασμού. Ακόμα, πολύς λόγος έγινε για την ανάγκη ενδυνάμωσης πρακτικών άμεσης δημοκρατίας με στόχο την ενεργοποίηση και την αναγέννηση της πολιτικής. Μερικές από τις πιο καινοτόμες ιδέες, αλλά ταυτόχρονα ευρέως διαδεδομένες σε άλλα μέρη του κόσμου, ήταν ο συμμετοχικός προϋπολογισμός των δήμων, οι συνελεύσεις εκπροσώπων, η δημιουργία κινήματος επαναοικειοποίησης του χώρου, η νομοθέτηση συνελεύσεων με ανακλητούς άρχοντες, αλλά και τη συμμετοχική συνταγματική αναθεώρηση και νομική υπόσταση όλων των έμβιων όντων.

Αστικά κοινά

Ακούστηκαν πολλές προτάσεις, υλοποιήσιμες ευκολότερα και άμεσα από δήμους, για την αξιοποίηση της δημόσιας περιουσίας όπως η καταγραφή κενών γαιών για επανεγκατάσταση και προγράμματα συστέγασης, η επαναχρησιμοποίηση οικοπέδων, η συλλογική/κοινοτική ιδιοκτησία και διαχείριση με τη δημιουργία δημοτικών ορνιθώνων, κτημάτων φυσικής καλλιέργειας, κομπόστ, κοινωνικών παντοπωλείων

και τραπεζών σπόρων. Τέτοιες πρωτοβουλίες μπορούν να υποστηριχθούν με την αξιοποίηση υπαρχόντων παρεκκλίσεων στη νομοθεσία, και άρα είναι άμεσα υλοποιήσιμες. Μεγάλη κουβέντα έγινε για την πρόσβαση στα κοινά, στις υποδομές και στον τεχνικό εξοπλισμό της τοπικής διοίκησης σε συνδυασμό με «από τα πάνω» δέσμευση του δημοσίου και ενεργοποίηση πειραματισμών και πρωτοβουλιών από εθελοντικές ομάδες «από τα κάτω». Έγιναν προτάσεις για τη μετάβαση από την «ανταγωνιστική πόλη» σε δίκτυα γειτονιών, για τη δημιουργία τόπων ελευθεριακού πειραματισμού, κοινών κοινωνικών χώρων συνανθρώπων έξω από το πλαίσιο της αγοράς, χώρων εκμάθησης κώδικα κλπ. Ειδική μνεία έγινε για τον συμμετοχικό πολεοδομικό σχεδιασμό, και συγκεκριμένα για τη δημιουργία μιας ανοικτής ομάδας εργασίας, για τη διαμόρφωση μιας πρότασης/πλαίσιο νόμου για τις χρήσεις γης και τους όρους δόμησης στο πρώην αεροδρόμιο Ελληνικού, και τον μελλοντικό φορέα διαχείρισης της περιοχής.

Οικονομικά κίνητρα και εργασία

Ακόμα, αρκετός λόγος έγινε για φορολογική μεταρρύθμιση και αναθεώρηση δημοσιονομικών και οικονομικών εργαλείων για τη στήριξη ενός παραγωγικού μοντέλου συν-διαχείρισης και κατάργηση 'στρεβλών επιδοτήσεων', πίεση για αλλαγή της νομοθεσίας σε εθνικό αλλά και Ευρωπαϊκό επίπεδο, αλλά και λογιστικό έλεγχο του χρέους. Πιο συγκεκριμένα προτάθηκαν φόροι κατανάλωσης φυσικών πόρων, αλλά και φοροαπαλλαγές ή φορολόγηση σε είδος για νέους αγρότες ως κίνητρο για επανεγκατάσταση στην επαρχία και την ενίσχυση της παραγωγής. Άλλες προτάσεις αποτέλεσαν το βασικό εγγυημένο εισόδημα, τη μείωση ωρών εργασίας, τη δημιουργία παράλληλου νομίσματος, τη σύσταση ηθικών τραπεζών και την εγγυημένη απασχόληση σε τομείς όπως της υγείας και της παιδείας, με σκοπό την ενίσχυση αγροτικών περιοχών και τοπικών κοινωνιών και την στοχευμένη στήριξη αυτοαπασχολούμενων, εργαζομένων στον δευτερογενή τομέα, γυναικών, νέων και μακροχρόνια ανέργων.

Υποστήριξη παραγωγής

Απλές αλλά καινοτόμες ιδέες για την υποστήριξη της παραγωγής ήταν η εκμετάλλευση του εξοπλισμού εγκαταλειμμένων εργοστασίων από την κοινωνική οικονομία, η σταδιακή αποκέντρωση και ενδυνάμωση μικρών αγροτικών και βιομηχανικών μονάδων με την ερευνητική υποστήριξη και στροφή σε εξοπλισμό και μηχανήματα μικρής εμβέλειας, και η αξιοποίηση κονδυλίων από το ΕΣΠΑ για κτηνοτροφικές υποδομές με δέσμευση να τις αναλάβουν συνεταιρισμοί. Όσον αφορά στην ενέργεια

υποστηρίχθηκαν οι μικρής κλίμακας ΑΠΕ και η κοινωνική και αποκεντρωμένη διαχείριση απορριμμάτων, ενώ ακούστηκαν και πιο ρηξικέλευθες ιδέες αποδοτικότητας όπως η παραγωγή εδαφοβελτιωτικού υλικού από την επεξεργασία της νεκρής Ποσειδωνίας με τη δημιουργία μικρών συνεταιριστικών μονάδων συλλογής και επεξεργασίας της.

Εκπαίδευση και ίσες ευκαιρίες

Κεντρικό ρόλο είχε η εκπαίδευση και η δια βίου μάθηση, όχι μόνο στην ειδική ενότητα για την παιδεία, αλλά και καθ' όλη τη διάρκεια του τριημέρου. Συγκεκριμένες προτάσεις αφορούν τη σύσταση δημοκρατικών σχολείων, πρωτοβάθμιων πειραματικών σχολείων δημόσιου χαρακτήρα, ομαδικών δομών αυτομάθησης και αυτομόρφωσης, σχολείων από-εκπαίδευσης με βιωματικές δράσεις, και κοινοπραξίες με δήμους, πανεπιστήμια και επαγγελματίες με στόχο τη συμμετοχική βελτίωση ποικιλών σπόρων και ζώων, την υποστήριξη της φυσικής καλλιέργειας, αεικαλλιέργειας κλπ. Ειδικό βάρος δόθηκε στην παροχή ίσων δικαιωμάτων σε όλους και στην ουσιαστική επανένταξη στην κοινωνία ευπαθών ομάδων, όπως πρώην φυλακισμένων και μακροχρόνια ανέργων. Έγινε λόγος για ανοιχτά κέντρα φιλοξενίας μεταναστών, αποποινικοποίηση ουσιών, υποστήριξη αγροτικών φυλακών και μικρών φυλακών αστικού τύπου. Ακόμα υποστηρίχθηκε η οικονομική ενδυνάμωση γυναικών και η παροχή κινήτρων στους άντρες να συμμετέχουν στη φροντίδα, αλλά και η ισότιμη παρουσία γυναικών στα κέντρα λήψης πολιτικών αποφάσεων, με διαδικασίες προσαρμοσμένες στο πρόγραμμά τους για την ενθάρρυνση της συμμετοχής σε τοπικό επίπεδο.

Συνέργειες: σύνθεση και συμπληρωματικότητα

Παρά την πληθώρα των προτάσεων που ακούστηκαν, υπήρξε μια ευρεία συναίνεση ως προς την γενική τους κατεύθυνση, και την ανάγκη υποστήριξης και συμπληρωματικότητας μεταξύ των διαφορετικών ιδεών. Η συνέργεια μεταξύ των διαφορετικών στρατηγικών για κοινωνική αλλαγή δεν είναι αυτόματη, μα πρέπει να υποστηριχθεί ρητά και ποικιλοτρόπως. Μια συνθετική ματιά μεταξύ κινηματικών πρακτικών και πολιτικών προτάσεων αλλά και μεταξύ των προτάσεων μεταξύ τους είναι σημαντική γιατί μόνο έτσι, ως συνολική πρόταση, νοηματοδοτούνται αλλά και ενδυναμώνονται μεμονωμένες πράξεις και πολιτικές προτάσεις. Η ποικιλομορφία στρατηγικών πέρα από επιθυμητή είναι και απαραίτητη για να αποφευχθούν φαινόμενα αφομοίωσης πρακτικών, όπως π.χ. της κοινωνικής οικονομίας από

καπιταλιστικές επιχειρήσεις, ή μιας εκφυλισμένης έννοιας του τοπικισμού από αντιδραστικά κομμάτια της κοινωνίας.

Για παράδειγμα, η μείωση των ωρών εργασίας, χωρίς τη μείωση του μισθού, με την παράλληλη διασφάλιση ενός επιπέδου ικανοποίησης αναγκών μέσω ενός βασικού εισοδήματος, μπορεί να απελευθερώσει μέρος του χρόνου και της δημιουργικότητάς μας για πολιτική συμμετοχή και ενασχόληση με διάφορες μορφές αλληλέγγυας και οικολογικής οικονομίας, αλλά μπορεί να οδηγήσει και στην αυξημένη ιδιωτική κατανάλωση. Ομοίως, η χρησιμοποίηση ανοιχτού κώδικα κάνει μεν την παραγωγική διαδικασία πιο συμμετοχική και δημοκρατική, από μόνη της όμως δεν εγγυάται την παραγωγή οικολογικών προϊόντων, ούτε διασφαλίζει απόλυτα ότι δεν θα την οικειοποιηθούν επιχειρήσεις με στόχο το κέρδος. Παράλληλα με τα εργαλεία και τις τεχνολογίες λοιπόν, χρειάζεται και η διαμόρφωση μιας διαφορετικής παραγωγικής κουλτούρας, σε συνδυασμό με τη νομική υποστήριξη που να προστατεύει τους θεσμούς γύρω από τη χρήση του ανοιχτού κώδικα.

Έτσι λοιπόν όταν αξιολογούμε τις προτάσεις, είναι σημαντικό αυτό να γίνεται σε συνδυασμό με τις άλλες, και χρησιμοποιώντας ανάλογα κριτήρια: Π.χ. έχουν άμεση σχέση με κινηματικές διεκδικήσεις; έχουν ένα ξεκάθαρο όραμα; ικανοποιούν συγκεκριμένες ανάγκες, τώρα αλλά και στην ιδεατή κοινωνία την οποία προσδοκούμε; Μια «κοινωνία της αποανάπτυξης» δεν θα προέλθει από παρθενογένεση, αλλά θα πρέπει αναγκαστικά να γεννηθεί μέσα από το τωρινό, καπιταλιστικό σύστημα. Άρα οι όποιες προτάσεις πρέπει να είναι υλοποιήσιμες σήμερα, αλλά παράλληλα να στοχεύουν και την αποσταθεροποίηση ιεραρχικών δομών και να δημιουργούν τις προϋποθέσεις για να αναδυθούν και μαζικοποιηθούν νέες ριζοσπαστικές δομές.

Παραδείγματα αναφέρθηκαν πολλά: Ένα βασικό είναι η πίεση για δομές άμεσης δημοκρατίας στους χώρους εργασίας και ο πειραματισμός με ήπιες μορφές αντιπροσώπευσης, και η συμμετοχή σε τοπικές εκλογές με χαρακτηριστικά άμεσης δημοκρατίας, όπως στο ισπανικό παράδειγμα της *Marinaleda*, όπου οι πολίτες χρησιμοποίησαν τις υπάρχουσες δομές του Δήμου για να ανατρέψουν τους υπάρχοντες θεσμούς. Στην ίδια κατηγορία εμπίπτουν και οι ηθικές τράπεζες, ή οι άδειες των κοινών, όπου είναι άμεσα εφαρμόσιμες σήμερα, δημιουργώντας όπως ένα νέο υπόδειγμα παραγωγής. Άλλο χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η αξιοποίησης παρεκκλίσεων στην υπάρχουσα νομοθεσία που μπορούν να ενδυναμώσουν το εκάστοτε κίνημα και να δημιουργήσουν ένα κοινωνικό συμβόλαιο που μπορεί να οδηγήσει στην αλλαγή της νομοθεσίας. Πάλι μιλάμε για μια διαδικασία «επαναστατικού

ρεφορμισμού» όπου χρησιμοποιείται ένα εργαλείο διαθέσιμο σήμερα, αποσκοπώντας στην αλλαγή του υπάρχοντος μοντέλου.

Τέλος, ένα κομμάτι που είναι διαρκώς επίκαιρο είναι το ζήτημα της δικτύωσης. Έγινε λόγος για τη σύσταση κοινοπραξιών και τη δημιουργία αξιακών αλυσίδων για την κάλυψη υλικών αναγκών. Ένα προσαρμοσμένο θεσμικό πλαίσιο σύμφωνα με τις παραπάνω προτάσεις δεν μπορεί να σταθεί από μόνο του, αλλά πρέπει να συνδυαστεί με το υποκείμενο της κοινωνικής αλλαγής, τα ίδια τα κινήματα. Έγινε λόγος για την δικτύωση πρωτοβουλιών και την αναβάθμιση/σύνδεση κολλεκτιβών, στα πρότυπα της Cooperativa Integral Catalana (CIC) και κάλεσμα για τη δημιουργία νέου φορέα σύνδεσης κινήματων και κράτους χωρίς ηγεμονική δύναμη.

Εν κατακλείδι, μια κομβική πρόκληση για το μέλλον είναι η αναγνώριση και υποστήριξη των πρωτοβουλιών και των θεσμικών προτάσεων που, ενώ μπορούν να επιβιώσουν και να ριζώσουν στο παρόν σύστημα, ταυτόχρονα δουλεύουν προς την κατεύθυνση της ανατροπής του. Πρωτοβουλίες και προτάσεις που προτάσσουν ένα ριζοσπαστικό κοινωνικό όραμα, όχι γενικά και αόριστα, μα βασισμένο σε ψήγματα ενός άλλου κόσμου, εδώ και τώρα.

Πρώτη ενότητα:

**Αναζωογόνηση της υπαίθρου,
αποκέντρωση
και επισιτιστική αυτάρκεια**

Πολιτικές ευζωίας

Γιώργος Κολέμπας

Εκπαιδευτικός, βιοκαλλιεργητής, δίκτυο Οικοκοινότητα

Εισαγωγή

Οι περισσότεροι νεοέλληνες περιμένουν μετέωροι και άπρακτοι την κυβέρνηση "κοινωνικής σωτηρίας" της αριστεράς, για να μας λύσει όλα τα προβλήματα!

Τα περισσότερα προβλήματα που αντιμετωπίζουμε δε θα λυθούν, αν δεν σταματήσουμε να είμαστε διαχειριζόμενα αντικείμενα της πολιτικής, καταναλωτές-όπως έχουμε συνηθίσει-των προγραμμάτων των κομμάτων που βρίσκονται ή διεκδικούν την εξουσία.

Ας "ξεβουλευθούμε"-όσοι βολεύονται ακόμα-και ας γίνουμε οι ίδιοι υποκείμενα της πολιτικής! Να διαμορφώσουμε ένα νέο είδος πολιτικής που θα στοχεύει στην ευζωία μας και θα στηρίζεται όχι πλέον στη διαμεσολάβηση, αλλά στη συμμετοχή, στην αυτοοργάνωση!

Αυτή η νέα ριζοσπαστική πολιτική θα χρειασθεί να αγνοήσει όλα τα μέχρι τώρα ανυπόστατα για την ευζωία μας κριτήρια, όπως το ΑΕΠ, τα χρέη κλπ. και να νοηματοδοτήσει με νέες έννοιες και αξίες, την καθημερινότητα του "μέσου" πολίτη. Να δημιουργήσει μια νέα ατομική και κοινωνική συνείδηση, η οποία θα κατανοήσει ότι επιτέλους δε μπορεί η ανθρωπότητα να καταναλώνει και να εξαφανίζει σταδιακά τους πόρους ενός πεπερασμένου πλανητικού οικοσυστήματος. Ούτε να αυτοκτονεί "με το πιρούνι και το κουστούμι της". Αλλά να επιδιώξει μια αξιοβίωτη ζωή στη βάση νέων νοημάτων και αξιών.

Αντί του όρου «ευημερία» προτείνουμε τον όρο «ευζωία». Άλλο να περνάς τη μέρα σου καλά(ευ ημέρα), και άλλο να έχεις μια ποιότητα συνολικά σε όλη τη ζωή σου(ευ ζωή). Άλλο να νομίζεις ότι ήλθες στη ζωή για να τρέχεις, να δουλεύεις όσο γίνεται περισσότερο, να αποκτάς περισσότερα χρήματα για να καταναλώνεις όσο γίνεται περισσότερα αγαθά και υπηρεσίες-εμπορεύματα, θεωρώντας-χωρίς να έχεις το χρόνο να σκεφθείς- ότι «ευημερείς» και άλλο να περιορίζεις τις καταναλωτικές σου ανάγκες υιοθετώντας ένα μοντέλο «εθελούσιας ολιγάρκειας», να καταναλώνεις δηλαδή λιγότερους αλλά επαρκείς πόρους και ενέργεια, ζώντας μια καλύτερη συνολική ζωή, ανακαλύ-

πτοντας την ποιότητα και την αξία χρήσης των προϊόντων και έχοντας επαρκή χρόνο στη διάθεσή σου για αυτοανάπτυξη, αυτοπραγμάτωση και εμβάθυνση στα νοήματα της ζωής.

Θα χρειασθεί να αλλάξουμε πορεία και κατεύθυνση. Και στο επίπεδο της ιδεολογίας, και στο επίπεδο της καθημερινής ζωής, και στο επίπεδο των κοινωνικών και οικονομικών σχέσεων και κυρίως στο επίπεδο της πολιτικής πρακτικής και των πολιτικών δομών διακυβέρνησης. Είναι υποχρεωμένη η ανθρωπότητα σαν σύνολο, αλλά και σαν επί μέρους κοινότητες και κοινωνίες, από την περατότητα του πλανητικού συστήματος, να το κάνει αυτό.

Η παγκοσμιοποιημένη καπιταλιστική οικονομία δημιούργησε το μύθο της συνεχώς αυξανόμενης «πίτας» και του όλο και μεγαλύτερου κομματιού για τον καθένα. Αυτό όμως την έχει οδηγήσει στο να κινείται πλέον με βάση το χρέος. Σήμερα το συνολικό παγκόσμιο χρέος ανέρχεται στα 199 τρισεκατομμύρια δολάρια και αντιστοιχεί στο 286% του παγκόσμιου ΑΕΠ, ενώ έχει δημιουργηθεί μια τεράστια χρηματοπιστωτική φούσκα (10-17πλάσιο χρήμα από ότι παραγόμενες αξίες). Έχουμε δημιουργήσει επίσης και οικολογικά χρέη: μέχρι το 2008 καταναλώναμε ετησίως το 130% των πόρων που μπορούσε να αναπαραγάγει ετήσια ο ίδιος ο πλανήτης.

Η αποπληρωμή π.χ. όλων αυτών των χρηματικών χρεών στους δανειστές θα απαιτήσει μεγάλους ρυθμούς ανάπτυξης του τοπικού και παγκόσμιου ΑΕΠ. Θα απαιτηθεί αυξημένη: παραγωγή εμπορευμάτων, χρήση υλικών- ενέργειας και κατανάλωσης, εκμετάλλευση της ανθρώπινης εργασίας με μειωμένες αποδοχές, παραγωγή αποβλήτων- όσο και να αυξάνεται ο βαθμός απόδοσης της χρησιμοποιημένης τεχνολογίας-κληρονομιά μεγαλύτερων οικολογικών χρεών στις νέες γενιές, που θα πρέπει να αποκαταστήσουν τα παραπάνω

Το τελικό αποτέλεσμα θα είναι: η κατάρρευση των αποθεμάτων των φυσικών πόρων του πλανήτη, του περιβάλλοντος και της αναπαραγωγής της ανθρώπινης εργατικής δύναμης, η συρρίκνωση των μεσαίων τάξεων, και στο τέλος η κατάρρευση του ολικού πλανητικού οικοσυστήματος με πτώχευση της «Α.Ε. Γης» μαζί με πτώχευση χωρών, καθώς και κλιματικές αλλαγές με συνακόλουθες καταστροφές.

Η παρούσα κατάρρευση που βιώνουμε και σαν ελληνική κοινωνία είναι ένα μήνυμα ότι το «αύριο είναι ήδη εδώ», αν δεν αλλάξουμε ρότα. Το αδιέξοδο του ελληνικού καπιταλισμού στηρίχθηκε σε ένα καταστροφικό συνδυασμό: 1) τη μανία της ελληνικής οικονομικοπολιτικής ελίτ για γέφυρες, λιμάνια, δρόμους, αεροδρόμια, στάδια και εξοχικά 2) τις

απαιτήσεις της πολυπληθούς μας μεσαίας τάξης για μεγάλα σπίτια, αυτοκίνητα κλπ., 3) τη στροφή της αγροτιάς στα επιδοτούμενα-ανταγωνίσιμα στη παγκόσμια αγορά γεωργικά προϊόντα και μονοκαλλιέργειες υβριδίων.

Από την Ελλάδα - Τον «ναυαγό» του σημερινού μοντέλου της καπιταλιστικής ανάπτυξης-μπορεί να ξεκινήσει λοιπόν η απαραίτητη στροφή. Όχι μόνο επειδή είναι ο αδύνατος κρίκος, αλλά γιατί βρίσκεται στην πολιτική εξουσία μια κυβέρνηση με κορμό τον Σύριζα και μέρος των οικολόγων, που στα προγράμματά τους τουλάχιστον έχουν σαν στόχο την προώθηση της κοινωνικής ισότητας, της κοινωνικής οικονομίας, της περιβαλλοντικής προστασίας και της προστασίας των «από κάτω», καθώς και της ουσιαστικής δημοκρατίας(με αμεσοδημοκρατικούς θεσμούς).

Η νέα Πολιτική

Αυτή η πολιτική θα ξεκινά από την αποαποικιοποίηση της ατομικής και κοινωνικής συνείδησης από το φαντασιακό και την ιδεολογία της «ανάπτυξης» σαν μεγέθυνση της παραγωγής και κατανάλωσης και θα συνεχίζει με:

- την αντίσταση στην χωρίς όρια εκμετάλλευση του ανθρώπου και της φύσης,
- την προστασία έναντι της ετερονομίας των οικονομικών, κοινωνικών και πολιτικών σχέσεων, μέσω της αυτοδιαχείρισης των πόρων και της εργασίας με εμπροσθοφυλακή την κοινωνική, αλληλέγγυα και συνεργατική οικονομία,
- την προστασία των «κοινών» και του περιβάλλοντος μέσω της επιδίωξης του μικρότερου δυνατού οικολογικού αποτυπώματος.

Θα χρειασθεί να δημιουργήσουμε νέα κριτήρια, που δεν αφορούν μόνο στα εισοδήματα και το ΑΕΠ, αλλά και στον χρόνο, τον χώρο, την ιδιοκτησία, την αγορά και την κοινωνική συνείδηση.

Κατευθυντήρια γραμμή προτείνεται αυτή των 5 Ε:

1. στον χρόνο Επιβράδυνση(με την έννοια της μείωσης των ρυθμών και της ταχύτητας, αλλά και της αξιοπιστίας)
2. στον χώρο Εγγύτητα(με την έννοια των μικρών αποστάσεων, της Επανατοπικοποίησης- Εντοπιότητας, αλλά και της σαφήνειας),

3. στην ιδιοκτησία Επάρκεια- Εκκαθάριση(με την έννοια της ατομικής επάρκειας, κρατάμε τα απαραίτητα ως ατομική ιδιοκτησία, τα υπόλοιπα τα δωρίζουμε στη συλλογική- κοινοτική ιδιοκτησία-κοινό ταμείο),

4. στην αγορά Έξοδος (με την έννοια της απεξάρτησης- αποεμπορευματοποίησης των κοινωνικών διανθρώπινων σχέσεων).

5. στη συνείδηση Επανανοηματοδότηση (Επάνοδος από το «εγώ» στο «εμείς», από τον ανταγωνισμό στη συνεργασία-αλληλοσυμπλήρωση, από το «θρυμματισμένο» άτομο στο πολύπλευρο πρόσωπο)

Τα 5 Ε είναι χρήσιμα για την αλλαγή στην ατομική στάση και τον τρόπο ζωής μας, αλλά και σαν πυξίδα στη γενικότερη πολιτική κατεύθυνση και την οικονομία.

Συγκεκριμένα για την Ελλάδα, όπου το αδιέξοδο είναι ολοφάνερο, δε μπορεί μια κυβέρνηση «κοινωνικής σωτηρίας» να επιδιώκει επιστροφή στην προ κρίσης φαινομενική «ευημερία» των ανθρώπων και των αριθμών. Δε μπορεί να επιδιώξει το ίδιο είδος και τους ίδιους ρυθμούς «ανάπτυξης» και μεγέθυνσης του ΑΕΠ, ώστε να πληρώσει έστω και το «κουρεμένο» ή μη ειδεχθές χρέος. Αυτό θα απαιτήσει τέτοια εκμετάλλευση της εργασίας και των πόρων που έχει η χώρα, που δε θα μπορούμε να μιλάμε πια για ευζωία του πληθυσμού. Σε αυτό το επίπεδο θα πρέπει να επιδιώξει καταρχήν τη σεισάχθεια με αποανάπτυξη.

Τα στοιχεία της νέας πολιτικής για την ευζωία

Αυτή η νέα πολιτική θα πρέπει να είναι δυνατόν να εφαρμοσθεί και σε τοπικό(π.χ. στα πλαίσια ενός δήμου) και σε περιφερειακό (π.χ. στα πλαίσια μιας βιοπεριφέρειας)και σε εθνικό ή παγκόσμιο επίπεδο, θα μπορεί όμως πιο εύκολα να ξεκινήσει τοπικά, όπου και αν οι συνθήκες είναι ευνοϊκότερες. Είναι προφανές βέβαια ότι επιδιώκουμε την αναίρεση του «Καλλικράτη»-με τον οποίο έχουμε τη δημιουργία υπερδήμων- και τη μεταφορά πόρων και στοιχείων φορολογίας στις κοινότητες, τους δήμους και τις βιοπεριφέρειες που θα δημιουργηθούν με νέο νόμο. Σαν εφιαλτές αυτής της πολιτικής μπορεί να λειτουργήσουν οι τομείς: αγροδιατροφικός, ενεργειακός, ήπιος τουρισμός.

Η Πολιτική της Επιβράδυνσης

Το ζήτημα της επιβράδυνσης έχει να κάνει με την υιοθέτηση ενός εντελώς διαφορετικού τρόπου ζωής. Οι ρυθμοί ζωής, υπεύθυνοι για το

άγχος και το στρες που κάνουν τη ζωή στις μεγαλουπόλεις αφόρητη, οφείλουν να χαλαρώσουν. Σήμερα βιώνουμε την επιτάχυνση σε όλους τους τομείς της καθημερινής ζωής, στην μετακίνηση, στο φαγητό, ακόμα και στις διακοπές μας.

Η νέα πολιτική για τον χρόνο, μπορεί να στηρίξει την επιβράδυνση. Για παράδειγμα στον τομέα της κυκλοφορίας: ανώτερη επιτρεπόμενη ταχύτητα 100 χιλ. στους δρόμους ταχείας κυκλοφορίας και 30 χιλ. στα κέντρα των πόλεων. Ρύθμιση κυκλοφορίας στα μέτρα των ποδηλατών, των πεζών και των μαζικών μέσων μεταφοράς(MMM).Επιλογή MMM σταθερής τροχιάς(τραμ, μετρό, σιδηρόδρομοι¹). Όλα αυτά θα μπορούσαν να οδηγήσουν σε πιο αργούς ρυθμούς μετακίνησης.

Ανάλογα, στον τομέα της τροφής, μια υψηλή φορολογία της σημερινής «ταχυφαγίας» (fastfood) θα μπορούσε να έχει σαν αποτέλεσμα να γίνει πιο φθηνό το παραδοσιακά μαγειρεμένο φαγητό και να προτιμηθεί όχι μόνο για ποιοτικούς λόγους, αλλά και για οικονομικούς. Αντίστοιχα η πριμοδότηση του ήπιου τουρισμού με πεζοπορίες συνδεδεμένα παλιά και νέα καλντερίμια, ποδηλατοδιαδρομές και μικρούς-χαμηλής ή μηδενικής ενέργειας- ξενώνες με τοπική τροφή και υπηρεσίες σε σημεία αυτών των διαδρομών, θα έχει σαν αποτέλεσμα τους αργούς ρυθμούς στις διακοπές.

Πρωώθηση της μακροζωίας:

Μια πολιτική που θα ανάγκαζε τις επιχειρήσεις να αυξήσουν τον χρόνο εγγύησης για τα προϊόντα τους, θα λειτουργούσε σα μοχλός για την αύξηση της διάρκειας ζωής τους.

Επίσης η απαλλαγή ή μείωση της φορολογίας για καταστήματα με προϊόντα «από δεύτερο χέρι» ή εργαστήρια επισκευών θα βοηθούσε προς αυτή την κατεύθυνση. Πολύ περισσότερο θα βοηθούσε και μια πολιτική προώθησης της παραγωγής, αυτοπαραγωγής και διανομής προϊόντων μακράς διάρκειας από εγχειρήματα κοινωνικής-συνεργατικής-αλληλέγγυας οικονομίας

Εργασιακός-προσωπικός χρόνος:

Επάρκεια χρόνου σημαίνει να έχεις στη διάθεσή σου προσωπικό χρόνο, για να ασχοληθείς με πράγματα που σε ενδιαφέρουν εκτός του πεδίου παραγωγής ανταλλακτικής αξίας, μέσω των καταναγκασμών της

1 Επαναφορά των τοπικών δρομολογίων του ΟΣΕ. Ειδικά για τον Σιδηρόδρομο Πελοποννήσου: Η περιφέρεια και οι δήμοι μαζί με τοπικούς συνεταιρισμούς πολιτών θα χρειασθεί να ξαναστήσουν το σιδηρόδρομο.

μισθωτής ή επαγγελματικής εργασίας. Σε συλλογικό επίπεδο απαιτείται μια νέα πολιτική για τον χρόνο που θα έβαζε σα στόχο τη διευκόλυνση για εξασφάλιση επάρκειας στον προσωπικό χρόνο. Συμφωνίες για μείωση ωραρίου-με ίδιο ή βιώσιμο μισθό-για μερικής απασχόλησης εργασία, για λογαριασμό συνολικού-κατά τη διάρκεια της ζωής-εργασιακού χρόνου, για εκπαιδευτικές άδειες κλπ. Μια πολιτική στήριξης των δικαιωμάτων των εργαζομένων από τη μεριά της διακυβέρνησης θα μπορούσε να ενδυναμώσει και τη στροφή των ιδίων των εργαζομένων στην επιδίωξη μεγαλύτερου προσωπικά αυτοδιαχειριζόμενου χρόνου.

Η Πολιτική της Εγγύτητας-Εντοπιότητας

Η τάση για τοπικοποίηση έχει ενδυναμωθεί κυρίως σε σχέση με τη παραγωγή των ειδών διατροφής και της ενέργειας.

Όσον αφορά στη διατροφή: όλο και μεγαλώνει στην Ευρώπη η τάση για διατροφή με τοπικά είδη φυτικής και ζωικής παραγωγής, όχι μόνο όσο αφορά τις μικρές αποστάσεις και το μικρότερο οικολογικό αποτύπωμα, αλλά και το ντόπιο γενετικό υλικό. Μεγάλο μέρος των ευρωπαίων καταναλωτών έχουν αρχίσει να ενδιαφέρονται για είδη που προέρχονται από ντόπιες ποικιλίες φυτών και ράτσες ζώων, γιατί έτσι εξασφαλίζουν καλύτερη ποιότητα και αντοχή.

Όσον αφορά στην ενέργεια: οι Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας (ΑΠΕ) υπάρχουν στον ένα ή τον άλλο βαθμό σε κάθε τόπο. Τα μεγάλα συστήματα παραγωγής (π.χ. τα μεγάλα φωτοβολταϊκά ή αιολικά πάρκα) παράγουν για τις ανάγκες κερδοφορίας των κατασκευαστικών τους εταιρειών. Αυτές, για τις ανάγκες κερδοφορίας τους, έχουν επιλέξει τις τεράστιες π.χ. ανεμογεννήτριες, οι οποίες από το μέγεθος και από το ύψος τους είναι προφανώς πιο αποδοτικές σε ενέργεια, αλλά πιο καταστροφικές για το περιβάλλον και τις άλλες μορφές ζωής, γιατί απαιτούν μεγάλες παρεμβάσεις για να εγκατασταθούν και μεγάλες ταχύτητες του ανέμου(που υπάρχουν στις κορυφές των βουνών και στην ανοιχτή θάλασσα). Έτσι τα συστήματά τους έχουν αρχίσει να είναι μη δημοφιλή στις τοπικές κοινωνίες, οι οποίες αντιδρούν και με το δίκιο τους.

Αντίθετα όταν τα αντίστοιχα συστήματα παραγωγής είναι μικρής κλίμακας και αποκεντρωμένα, μπορούν να παράγουν για τις τοπικές ανάγκες, να συμβάλλουν στην τοπική ενεργειακή αυτοδυναμία, στη δημιουργία τοπικών εισοδημάτων, χωρίς σοβαρές κοινωνικές και περι-

βαλλοντικές επιπτώσεις, άρα και χωρίς αντιδράσεις από τις τοπικές κοινωνίες. Ιδιαίτερα αν δημιουργούνται συνεταιρισμοί παραγωγής ενέργειας από ΑΠΕ από ντόπιους κάθε φορά πολίτες.

Μικρές αιολικές ή φωτοβολταϊκές εγκαταστάσεις στα χέρια των πολιτών και όχι των εταιρειών θα είναι εκείνες που θα αποκαταστήσουν την αποδοχή των ΑΠΕ στις τοπικές κοινωνίες.

Μια πολιτική για την ευζωία θα χρειασθεί να προωθήσει ακόμα παραπέρα αυτήν την τάση για τοπικοποίηση, προτείνοντας και προωθώντας αντίστοιχα μέτρα, τα οποία είναι δυνατόν να εφαρμοσθούν σε τοπικό, περιφερειακό και παγκόσμιο επίπεδο:

- Διαμόρφωση τιμών με βάση το οικολογικό αποτύπωμα και την ενσωμάτωση του περιβαλλοντικού κόστους
- Φορολογία των ορυκτών καυσίμων και των εκπομπών των καυσαερίων.
- Φορολογία στο διαμετακομιστικό εμπόριο και στις μεταφορές με βάση την απόσταση.
- Φορολογία του τουρισμού των μεγάλων αποστάσεων και των υπερπόντιων- υπερείπειρωτικών ταξιδιών .
- Δημιουργία τοπικών νομισμάτων, που θα έχουν ισχύ μόνο στην περιοχή κάθε φορά και θα στηρίζουν την τοπική οικονομία σε όλους τους τομείς και στην παραγωγή και στην κατανάλωση. Πολιτικά μπορεί να προωθείται με το να αίρονται τα διάφορα νομικά εμπόδια στη χρήση τους
- Τοπικοί πιστωτικοί συνεταιρισμοί για στήριξη των μελών και όχι για μοίρασμα κερδών(τόκοι μόνο για τα έξοδα διαχείρισης)

Η πολιτική της επάρκειας και της εκκαθάρισης

Βασικός στόχος η μη παραγωγή «άχρηστων ή αχρειάστων»: Ο «σωρός των αχρειάστων» δημιουργείται, γιατί ο καταναλωτής αγοράζει-χωρίς δεύτερη σκέψη-αντικείμενα που υποτίθεται ότι ικανοποιούν κάποιες ανάγκες του, τις οποίες όμως δεν έχει πραγματικά αφού καταλήγουν στο «σωρό». Πείθεται όμως να τα αγοράζει από τη διαφήμιση του παραγωγικοκαταναλωτικού συστήματος που τα παράγει. Γι αυτό είναι απαραίτητα:

α) Μέτρα σε σχέση με τη σημερινή «προγραμματισμένη αχρήστευση»

των προϊόντων των εταιρειών: παροχή πληροφοριών για τα «προγραμματισμένα άχρηστα» προϊόντα της αγοράς, πρόστιμα στις εταιρείες που τα παράγουν, επιμήκυνση γενικώς του χρόνου εγγύησης.

β) Κουλτούρα επισκευής-επιδιόρθωσης: με «κατσαβίδι, σφυρί και τσάπα», μπορούμε να βελτιώσουμε την ποιότητα στη ζωή μας. Κάποια μέτρα που μπορεί να στηρίξουν μια τέτοια κουλτούρα-ενάντια στη κουλτούρα της μιας χρήσης- είναι σαν τα ακόλουθα:

- Οικολογική μεταρρύθμιση της φορολογίας, ώστε να κάνει πολύ ακριβή τη κατάχρηση του περιβάλλοντος και των φυσικών πόρων και ευνοϊκή την εργασία με μείωση του έμμεσου κόστους της.
- Στήριξη δομών, πρωτοβουλιών και επιχειρήσεων που επισκευάζουν αντικείμενα και προϊόντα, προσφέρουν γνώσεις, μέσα και εργαλεία ή ανταλλακτικά για επιδιορθώσεις, καθώς και την οργάνωση της διάθεσης μεταχειρισμένων ή επισκευασμένων(με χάρισμα ή ευνοϊκή τιμή)
- Οι δήμοι και οι κοινότητες –γενικά η Τοπική Αυτοδιοίκηση-μπορεί να βοηθήσει πολύ προς αυτή την κατεύθυνση με το να προσφέρουν κοινόχρηστους χώρους και υπηρεσίες στις αντίστοιχες πρωτοβουλίες πολιτών(π.χ. κέντρο επισκευασίας- επαναχρησιμοποίησης ενδυμασίας ή υπόδησης, «καφέ επιδιόρθωσης ποδηλάτων ή κομπιούτερ», λαϊκή αγορά μεταχειρισμένων κλπ).
- Φορολογική ρύθμιση ευνοϊκή για την επαναχρησιμοποίηση μεταχειρισμένων ανταλλακτικών και τμημάτων των χρηστικών αντικειμένων
- Εκπαίδευση των νέων στις χειρονακτικές δεξιότητες και τεχνικές επιδιόρθωσης στα σχολεία
- Εργαστήρια και χώροι ανάλογης πρακτικής και εξέλιξης από τους δήμους(π.χ. εργαστήρια αυτοπαραγωγής και αυτοεργασίας)
- Οργάνωση της αποκομιδής ογκωδών απόβλητων αντικειμένων από τους δήμους με τέτοιο τρόπο, ώστε να είναι δυνατή η επαναχρησιμοποίηση στοιχείων τους από άτομα ή συλλογικότητες, είτε με χάρισμα είτε με δημοπρασίες.
- Οργάνωση χώρων κομποστοποίησης των οργανικών αποβλήτων από τους δήμους για παραγωγή οργανικών λιπασμάτων. Στήριξη συνεταιρισμών ή συνεργατικών που μπορεί να αναλάβουν το ίδιο για τις περιοχές τους.
- Περιορισμός της διαφήμισης.

Στο επίπεδο της ατομικής και κοινωνικής συνείδησης είναι αναγκαίο να

προωθηθεί η πολιτική της Επάρκειας-Εκκαθάρισης σε σχέση με την ίδια την έννοια της ιδιοκτησίας. Ατομική επάρκεια: κρατάμε τα απαραίτητα ως ατομική ιδιοκτησία, τα υπόλοιπα τα δωρίζουμε στη συλλογικότητα, τον συνεταιρισμό ή τη κοινότητά μας(συλλογική- κοινοτική ιδιοκτησία) ή στο κοινό ταμείο μας.

Η πολιτική της Εξόδου και απεξάρτησης από την αγορά. Αποεμπορευματοποίηση- αποκαπιταλιστικοποίηση των σχεσιακών αγαθών!

Η σημερινή εμπορευματοποίηση αφορά σχεδόν σε όλους τους τομείς των κοινωνικών σχέσεων και επαφών των ανθρώπων και όχι μόνο των οικονομικών. Αυτό σημαίνει την εξάπλωση της αγοράς και του εμπορικού πνεύματος σε όλες τις εκφράσεις της καθημερινής τους ζωής, ακόμα και των συναισθημάτων τους (όχι αμοιβαία ανιδιοτελή αισθήματα, αλλά μόνο με προσδοκία ανταμοιβής). Σημαίνει επικράτηση του πνεύματος του «δούναι-λαβείν» σε όλα τα επίπεδα. Λογική «κόστους οφέλους» και «μεγιστοποίησης της αποδοτικότητας» ακόμα και στα βαθύτερα θεμέλια της προσωπικής σφαίρας.

Όταν λέμε αποεμπορευματοποίηση των κοινωνικών-οικονομικών σχέσεων των ανθρώπων, εννοούμε τον περιορισμό της εξάπλωσης αυτής της αγοραιοποίησης. Δεν πρόκειται για συνολική παραίτηση από την αγορά, γιατί έχει και κάποια πλεονεκτήματα, ιδίως αν βρισκόμαστε στα πλαίσια μιας τοπικής αγοράς. Πρόκειται για την απόρριψη της λογικής της. Για την απόρριψη της δυνατότητάς της να καθορίζει όλες τις διανθρώπινες σχέσεις

α) Στην Εκπαίδευση

Η παιδεία θα έπρεπε να στηρίζει το νέο άτομο στην απεξάρτηση από την ιδεολογία του «κόστους-οφέλους». Αν τα παιδιά και οι νέοι-ες, αποκτούν γνώσεις και στάση ζωής χωρίς καταναγκασμούς, αλλά βιώνοντας τη χαρά, την ικανοποίηση και την ελευθερία στη διαδικασία αυτή, τότε μπορεί να δημιουργηθεί το αντίβαρο στον ωφελμιστικό ρασιοναλισμό του κυρίαρχου σήμερα ανθρωπολογικού τύπου.

β) Στα «Κοινά»

Στην αποεμπορευματοποίηση- αποκαπιταλιστικοποίηση των σχέσεων παίζουν μεγάλο ρόλο οι κοινά μοιρασμένοι, συλλογικά χρησιμοποιού-

μενοι χώροι και εξοπλισμοί. Εδώ ανήκουν για παράδειγμα: πάρκα, παιδικές χαρές, βιβλιοθήκες, δημοτικές πισίνες και λουτρά, ζωολογικοί κήποι, μουσεία ή θέατρα. Είναι δημόσιοι χώροι και δομές, που κατά κανόνα χρηματοδοτούνται από τα «δημόσια χέρια». Η χρήση, η διαχείριση και η συντήρησή τους αποτελεί σημαντική συνεισφορά στην αποεμπορευματοποίηση. Προσφέρουν πρόσβαση στην ευζωία, ανεξάρτητα από την αγοραστική δύναμη του καθένα.

Τον τελευταίο καιρό-σε συνθήκες της μακρόχρονης σημερινής κρίσης- δημιουργούνται νέες δομές για «κοινή χρήση και όχι ατομική κτήση», όπως χώροι αυτοπαραγωγής και αυτοκαθοριζόμενης εργασίας, κοινής χρήσης εργαστήρια, χώροι και δομές για δανεισμό και κοινή χρήση εργαλείων και μέσων παραγωγής, συλλογικά καλλιεργούμενοι αγροί (όχι μόνο σε αγροτικές περιοχές, αλλά και σε αστικές ή περιαστικές), δημοτικοί λαχανόκηποι, κλπ. Οι φορείς αυτών των δομών είναι είτε συλλογικότητες, είτε δημοτικές υπηρεσίες, είτε ιδρύματα, είτε τέλος πρωτοβουλίες ατόμων που θέλουν να προσφέρουν στα κοινά, θα πρέπει να υποστηριχθούν παραδειγματικά από την τοπική πολιτική στην Αυτοδιοίκηση, με διάθεση αντίστοιχων χώρων και εκτάσεων, καθώς και με διευκολύνσεις και άρση των νομικών ή άλλων εμποδίων.

γ) Στην Αυτάρκεια

Η προσπάθεια των ανθρώπων για όσο γίνεται μεγαλύτερη αυτάρκεια με αυτοπαραγωγή και αυτοφροντίδα, είναι πολύ σημαντικός πυλώνας. Περισσότερος αυτοδιαχειριζόμενος χρόνος βοηθά στο να δημιουργήσει κανείς συνθήκες για να «φτιάχνει μόνος του»(do it yourself). Παράλληλα με τον χρόνο είναι απαραίτητες και οι δεξιότητες για την αυτοπαραγωγή. Για αυτό χρειάζονται και χώροι-«σχολεία», όπου θα μαθαίνουν, θα μετεκπαιδεύονται και θα αυτοεξελίσσονται για να ιδιοκατασκευάζουν, να επιδιορθώνουν, να αυτοοργανώνονται και να δρουν δημιουργικά.

δ) Η πολιτική της επανανοηματοδότησης του νέου ανθρωπολογικού τύπου

Η επανανοηματοδότηση της ατομικής και κοινωνικής συνείδησης είναι προϋπόθεση, αλλά και αποτέλεσμα, των προηγούμενων 4 πολιτικών που έχουμε περιγράψει ως τώρα. Προωθώντας τις παραπάνω πολιτικές, προωθούμε τον νέο ανθρωπολογικό τύπο με τα νέα νοήματα που θα δώσει στη ζωή του, ώστε να ζει καλύτερα. Να επιδιώξει την ευζωία του.

Η δημιουργία των απαραίτητων νέων νοημάτων-καθώς και η σύνδεσή τους με κάποια παλιά θετικά νοήματα, που έχουν σήμερα ξεχασθεί-για τον νέο αυτό ανθρωπολογικό τύπο, αποκτά στις μέρες μας τη διαδικασία του κατεπείγοντος. Τα νοήματα αυτά δε θα δοθούν από τον ουρανό,σαν τις 10 εντολές. Θα δημιουργηθούν και θα είναι ταυτόχρονα αποτέλεσμα των νέων αμεσοδημοκρατικών δομών- δικτύων και εγχειρημάτων- της αντίστασης, της αλληλεγγύης, της συνεργατικότητας, της αυτοδιαχείρισης, της ανταλλαγής, της κοινής χρήσης και του μοιράσματος, της κοινωνικής και αλληλέγγυας οικονομίας που στηρίζεται στα κοινωνικά και συλλογικά αγαθά κλπ., που δημιουργούνται σήμερα και λόγω της κρίσης.

Η συμμετοχή σε όλα τα εγχειρήματα, τα οποία προωθεί η πολιτική για την ευζωία-και που περιγράφηκαν παραπάνω-μπορεί να σημαίνει και επάνοδο από το «εγώ» στο «εμείς», από τον ανταγωνισμό στη συνεργασία-αλληλοσυμπλήρωση, από το «θρυματισμένο» άτομο στο πολύ-πλευρο πρόσωπο. Θα δημιουργήσει πάλι την αίσθηση του «συνανήκειν» και του «συναποφασίζειν» και είναι ίσως ο μόνος τρόπος προαγωγής της αίσθησης της κοινότητας, με βάση την οποία θα είναι δυνατή η μετάβαση προς μια αυτόνομη, δημοκρατική και οικολογική κοινωνία της αποανάπτυξης –τοπικοποίησης και του κοινοτισμού.

Καταλήγοντας, η νέα πολιτική για την ευζωία θα μπορούσε να συνοψίζεται στα εξής απλά συνθήματα:

Αντί του σημερινού όλο και πιο γρήγορα και επιφανειακά: πιο αργά και σε βάθος!

Αντί του όλο και περισσότερα: ποιότητα, επάρκεια, τα λιγότερα είναι συνήθως αρκετά!

Αντί του όλο και πιο ανταγωνιστικά: συνεργατικά και αλληλέγγυα, όποιος φροντίζει για όλους, φροντίζει και για τον εαυτό του!

Αντί του όλο και πιο μεγάλα, όλο και πιο μακριά και παγκοσμιοποιημένα: πιο μικρά, πιο κοντά και τοπικά!

Αντί μια χρήσης και με ημερομηνία λήξης: πιο γερά και επανάχρηση!

Αντί για το απρόσωπο και ομογενοποιημένο της μαζικής παραγωγής: πιο όμορφα και προσωπικά!

Αντί μόνο για όποιον έχει χρήματα και μέσω της αγοράς: πιο δίκαια, για τον καθένα που το έχει ανάγκη, από τον καθένα που μπορεί!

Παραγωγική ανακατάληψη της υπαίθρου

Γιάννης Μακριδάκης

Συγγραφέας, φυσικός καλλιεργητής

Η παραγωγική μετάβαση στη γη, ως διαδικασία ήπιας επαναπροσέγγισης της φυσικής μας βάσης και επαναπροσανατολισμού του καταναλωτή σε φυσικό ον άνθρωπο, αυτή νομίζω πρέπει να είναι η διατύπωση και όχι η "παραγωγική ανακατάληψη της υπαίθρου" που εμπεριέχει και υπονοεί ίσως βία αλλά δεν αναφέρει σαφώς το επίπεδο μηδέν που είναι η γη, ίσως επειδή ως σύγχρονοι καταναλωτές έχουμε μια φοβία με το χώμα, με το θάνατο, με τη ζωή την ίδια.

Η παραγωγική μετάβαση στη γη λοιπόν είναι η βάση της νέας εποχής στην οποία εισέρχεται η ανθρωπότητα μετά από την ύβρη του καταναλωτισμού και ως βάση όχι μόνον επηρεάζει καθοριστικά, όταν επιτευχθεί, κάθε άλλη παράμετρο πολιτικής αλλά και επηρεάζεται το ίδιο καθοριστικά, μέχρι να επιτευχθεί, από όλες τις πολιτικές παραμέτρους.

Γι' αυτό στην αρχή και μέχρι να φτάσουμε σε ικανοποιητικό σημείο παραγωγικής μετάβασης στη γη οφείλουμε να εφαρμόσουμε πολιτικές και στρατηγική που να την ευνοούν και να οδηγούν την ανθρωπότητα στην αποδόμηση του καταναλωτισμού και την διαμόρφωση της νέας αυτής κατάστασης, ενώ κατόπιν, όταν την επιτύχουμε οφείλουμε να συνεχίσουμε ακόμη πιο συνειδητά αυτές τις πολιτικές διατήρησής της.

Το σύστημα έχει έναν ομφάλιο λώρο, ο οποίος το συνδέει με το οικοσύστημα και ονομάζεται «χρήμα και χρηματοοικονομικές συναλλαγές». Κάθε χρηματοοικονομική συναλλαγή σημαίνει κατανάλωση φυσικών πόρων, δηλαδή κάθε φορά που αλλάζει χέρια κάποια μικρή ή μεγάλη ποσότητα χρήματος, το σύστημα καταναλώνει πόρους και ενέργεια από το οικοσύστημα, τρέφεται από αυτό και έτσι συνεχίζει να υπάρχει.

Εδώ ακριβώς χτυπάει η καρδιά της νέας πολιτικής και σε αυτό το σημείο πρέπει να γίνει η πρώτη καθοριστική παρέμβαση με στόχο τη σταδιακή μείωση του αριθμού των καταναλωτών φυσικών πόρων και της σταδιακής αύξησης των ανθρώπων που φροντίζουν την αειφόρο

διαχείριση αυτών και την παραγωγή.

Αυτή την πολιτική απόφαση μπορεί να υποβοηθήσει καταλυτικά η κατάργηση κάθε άμεσου φόρου, τέλους, εισφοράς ή όπως αλλιώς λέγεται και η ταυτόχρονη αντικατάστασή της από τη δίκαιη, αναλογική και εύκολα ελέγξιμη έμμεση φορολόγηση της κατανάλωσης, την θέσπιση δηλαδή του Φόρου Κατανάλωσης Φυσικών Πόρων.

Η προτεινόμενη φορολογική πολιτική εκτός από το ότι συνδέει ευθέως στην συνείδηση του καταναλωτή την κάθε μικρή ή μεγάλη οικονομική συναλλαγή του με τις συνέπειές της στο περιβάλλον, έχει ουσιαστικό και καθοριστικό ρόλο στην παραγωγική μετάβαση στη γη διότι όχι μόνον ενθαρρύνει ανθρώπους να εγκαταλείψουν τα γήπεδα του καταναλωτισμού δηλαδή τις πόλεις, μεγαλουπόλεις, μητροπόλεις και να εγκατασταθούν κοντά στη γη, στους φυσικούς πόρους και την παραγωγή αλλά τους ωθεί κιόλας να το πράξουν, όσους τουλάχιστον έχουν τη δυνατότητα αλλά δεν το έχουν ακόμη αποφασίσει ή τολμήσει, ώστε να απολαύσουν την αποφορολόγηση λόγω του περιορισμού της κατανάλωσης, ο οποίος επέρχεται με την εγκατάλειψη των πόλεων και την εγκατάσταση στην ύπαιθρο, πόσο μάλλον και με την ενεργή ενασχόληση με την παραγωγική διαδικασία.

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο οικονομικής πολιτικής μπορεί να οριστεί επίσης, εκτός την ελάφρυνση, και η οικονομική ενίσχυση των ανθρώπων που επαναπροσανατολίζουν τη ζωή τους προς την κατεύθυνση της παραγωγής και της αναπλήρωσης-συνετής διαχείρισης των φυσικών πόρων, με επιχορηγήσεις των δράσεών τους, της επιχειρηματικότητας τους και της παραγωγής τους, επιχορηγήσεις που θα προέρχονται απευθείας από τον Φόρο Κατανάλωσης Φυσικών Πόρων, από τη φορολόγηση δηλαδή των καταναλωτών, των οποίων τις ζωτικές ανάγκες όχι μόνον καλύπτουν οι παραγωγοί, αλλά αναλαμβάνουν και την ευθύνη αντ' αυτών, την υποχρέωσή τους δηλαδή να φροντίζουν και να διαχειρίζονται ορθά τους ζωογόνους φυσικούς πόρους, με στόχο την αναπλήρωση αυτών και την αειφορία, κάτι το οποίο οι καταναλωτές ούτε καν σκέφτονται στην καθημερινή τους διαβίωση.

Ο έμμεσος φόρος κατανάλωσης φυσικών πόρων θα έχει κάποιες κλίμακες, οι οποίες θα αλλάζουν ανάλογα με την κατανάλωση πρώτων υλών, φυσικών πόρων και ενέργειας που χρειάζεται η παραγωγή, η παρασκευή, η μεταποίηση, η επεξεργασία, η κατασκευή, η συσκευασία των διαφόρων προϊόντων.

Έτσι εκτός των άλλων θα συνδεθεί άμεσα η κατανάλωση και με την φυσική ζωή και τη φυσική διατροφή, παράμετροι οι οποίες μαζί με τη

φυσική καλλιέργεια αποτελούν τη βάση της παραγωγικής μετάβασής μας στη γη, με άλλους πλέον όρους, όχι ίδιους με τους παρελθοντικούς, της βίαιης και πειρατικής αντιμετώπισης προς τη γη και το οικοσύστημα αλλά με σεβασμό στους νόμους και τους ρυθμούς του οικοσυστήματος που μας ορίζει, προσηλωμένοι στον απόλυτο ρεαλισμό της φυσικής ανάπτυξης, της μόνης υπαρκτής και αληθινής ως αυθύπαρκτη, με τη σκέψη μας στην αρχή διατήρησης της ενέργειας, ήτοι στο ότι δεν υπάρχει κέρδος δίχως ζημία άρα στο ότι και η παραμικρή κίνησή μας προς εκβίαση των φυσικών νόμων και ρυθμών επιφέρει φαύλο κύκλο συνεπειών επί του οικοσυστήματος, άρα με ενεργοποίησή μας δίχως βία πλέον έναντι της γης και των άλλων πλασμάτων, εξ ου και δεν θέλω να μιλάω ούτε για «επιστροφή», ούτε για «ανακατάληψη» αλλά απλά για παραγωγική μετάβαση και αλλαγή πορείας.

Το τρίπτυχο λοιπόν της φυσικής ζωής, φυσικής διατροφής και φυσικής καλλιέργειας στη γη και στην κοινωνία, το οποίο λοιπόν θεωρώ ως βάση του μέλλοντός μας χρειάζεται μία ακόμη θεσμική παρέμβαση για να αρχίσει να συμβάλει στη δημιουργία της κρίσιμης μάζας συνειδητών ανθρώπων που θα φέρουν την επιθυμητή αλλαγή στην πορεία της ανθρωπότητας. Χρειάζεται τη δημιουργία Σχολείων Αποεκπαίδευσης και Απλεπιστημίων σε κάθε Περιφέρεια της Ελλάδας, μέσα από τα οποία ο άνθρωπος θα έρχεται σε επαφή με τη φυσική του υπόσταση θα πορεύεται ολόένα «εις κατώτερα», προς τις ρίζες του δηλαδή, προς τη βάση της ζωής και προς την επανάσπληση του αξιακού συστήματος της ανθρωπότητας.

Μέσω διαρκών βιωματικών δράσεων επί του φυσικού αυτού τρίπτυχου, θα μαθαίνει και θα αναγνωρίζει τη θέση του ανάμεσα στους φυσικούς πόρους και στα άλλα πλάσματα του οικοσυστήματος, θα έρχεται σε άμεση επαφή με τους σπόρους, με τη γη, με τα στοιχεία της φύσης, θα συνειδητοποιεί την ανάγκη όχι μόνον εξοικονόμησης αλλά και καθημερινής αναπλήρωσης των φυσικών πόρων που δαπανά για να ζήσει, θα μυείται στη φιλοσοφία της μη βίας, της μη επέμβασης και της μη εκβίασης του ρυθμού της φυσικής ανάπτυξης, θα μαθαίνει δηλαδή τον φυσικό τρόπο ζωής και την συνεργασία, την αλληλεγγύη με τους άλλους ανθρώπους πλάι του τους οποίους θα νιώθει ως συμπληρωματικούς και όχι ανταγωνιστές, θα νιώθει και θα συνειδητοποιεί την αποκλειστικά προσωπική Ευθύνη του για τη ζωή του, τη διατροφή του, την υγεία του, για την πολιτική, για την ανθρωπότητα, για τον πλανήτη, θα απεγκλωβίζεται, τέλος, από τα στενά όρια του τεχνητού καταναλωτικού συστήματος και θα απελευθερώνεται μέσα στο άπλετο

και αυθύπαρκτο οικοσύστημα, θα επαναπροσανατολίζεται ως προς τους πραγματικούς ορισμούς των πάντων και ειδικότερα του πλούτου, της φτώχειας, της ανάπτυξης, της λιτότητας κλπ για να αποτελέσει έτσι τον εκπρόσωπο της επερχόμενης μετακαταναλωτικής εποχής της ανθρωπότητας η οποία έχει ήδη αρχίζει να ανατέλλει μετά την περίοδο μέγιστης ύβρης και χυδαιότητας του καταναλωτισμού.

Τέλος, καίριες πολιτικές παρεμβάσεις μπορούν να γίνουν και σε επίπεδο τοπικής αυτοδιοίκησης αφού σε κάθε μικρό ή μεγάλο Δήμο προτείνω να δημιουργηθούν πρότυπα κτήματα φυσικής καλλιέργειας με στόχο την πορεία προς την απεξάρτηση της γεωργικής παραγωγής από το πετρέλαιο, κτήματα εντός των οποίων θα παράγονται καρποί, φυτά, σπόροι, δέντρα, προϊόντα, κομπόστ, θα γίνεται διατήρηση και καλλιέργεια τοπικών ποικιλιών, θα διοργανώνονται γιορτές σπόρων για ανταλλαγές και διάθεση αυτών σε παραγωγούς, θα γίνονται δράσεις δημιουργίας σχολικών λαχανόκηπων, λαχανόκηπων γειτονιάς, οργάνωση δημοτικών ορνιθώνων για την εκμετάλλευση των οργανικών απορριμμάτων των νοικοκυριών και την παραγωγή αβγών και οργανικού λιπάσματος και τέλος θα συστήνεται και θα λειτουργεί κοινωνικό παντοπωλείο, όπου θα διατίθενται τα προϊόντα του πρότυπου δημοτικού κτήματος αλλά και όλων των άλλων παρόμοιων ιδιωτικών κτημάτων φυσικής καλλιέργειας που θα αναπτυχθούν στην περιοχή τους.

Επίσης οι Δήμοι επιβάλλεται να προβούν σε λεπτομερή καταγραφή των διαθέσιμων οικιών, οικημάτων και αγροτεμαχίων εντός των ορίων τους, ώστε να μπορούν να προσφέρουν στέγη και γη σε νέους ανθρώπους που επιθυμούν να εγκατασταθούν στην περιοχή τους αλλά δεν διαθέτουν τις αναγκαίες υποδομές και τα χρήματα.

Τέλος, επιτακτική ανάγκη είναι η λήψη πολιτικών πρωτοβουλιών για την αναβλάστηση των δημοτικών και δημοσίων γαιών, δασικών και αγροτικών, την ανάσχεση της ερημοποίησης με συνεχείς σπορές μεγάλης βιοποικιλότητας σπόρων, δράσεις οι οποίες μπορούν να οργανώνονται και να υλοποιούνται και αυτές στις υποδομές των πρότυπων δημοτικών κτημάτων.

Κοινοτική αποκέντρωση, αυτάρκεια και δίκτυα παραγωγών καταναλωτών

Θωμάς Άνεμος

Εκπαιδευτής, Αγροναύτες ΚΟΣΑΠ, ομάδα Οικοχωριά

Η παρουσίαση μου προέρχεται από τους εξής χώρους ενασχόλησης μου:

1) **Οικοκοινότητες** τα τελευταία 15 χρόνια (ομάδα Οίκο-Χωριά και άλλες).

2) **Κοινωνικά Εργαλεία** (Ομοφωνία, Κύκλος, Δρόμος του Συμβουλίου, Open Space).

Τα τελευταία χρόνια όλο και περισσότερα κοινωνικά εργαλεία επικοινωνίας και τεχνικές στήριξης ομάδων έρχονται να συνεισφέρουν στην συνολική εξέλιξη των κοινωνιών μας. Στο οικοκοινοτικό κίνημα πριν δέκα χρόνια δουλεύανε με την Ομοφωνία (consensus), την Επίλυση Συγκρούσεων (conflict resolution). Μετά είχαμε την Μη-βίαια Επικοινωνία (non-violent communication, NVC), το Zegg-φόρουμ και σήμερα έχουμε τα Open Space, Re-evaluation Counseling (RC), Process Work, Art of Participatory Leadership, Art of Hosting, World Café, Manitonquat's Circle Way, Peer Spirit Circle, Mind Maps, και επίσης τον Δρόμο του Συμβουλίου (Way of Council) που είναι η προσωπική μου επιλογή και δουλεύω με αυτόν τον τρόπο τα τελευταία 4 χρόνια.

Επίσης έχουμε τα Open Space, Κοινωνικά Φόρουμ, ηλεκτρονικές ψηφοφορίες.

Πολλές από αυτές τις πρακτικές είναι δεκαετίες παλιές και έχουν τις ρίζες στις δεκαετίες του '60 και '70. Είναι εκπληκτικό όμως ότι άρχισαν να ανθίζουν στις δυτικές κοινωνίες μόλις μετά το 2000. Οι περισσότερες τεχνικές ήταν σχεδόν άγνωστες στο ευρύτερο κοινό πριν το 2005, ακόμη και στο αμερικάνικο κοινό. Πολλές τεχνικές έχουν ιδιαίτερη έμφαση, πολλές αλληλοκαλύπτονται σε διάφορους τομείς, άλλες έχουν πιο εξειδικευμένες εφαρμογές, άλλες πιο ολιστικές. Αυτή η άνθιση συμβαδίζει, στηρίζει και είναι μια σοβαρή ένδειξη την τεράστιας κοινωνικής και πνευματικής εξέλιξης που λαμβάνει χώρα στις κοινωνίες του σήμερα.

3) Αγροναύτες ΚΟΣΑΠ – CSA, Κοινοτικά Στηριζόμενη Αγροτική Παραγωγή (Κοινωνικά Υποστηριζόμενη Γεωργία),
agronaftes.blogspot.gr.

Οι Αγροναύτες είναι μια εθελοντική ομάδα που προβάλλει την Κοινοτικά Στηριζόμενη Αγροτική Παραγωγή από το 2010. Ομάδες καταναλωτών ΚΟΣΑΠ-Λαχανικών λειτουργούν σε εβδομαδιαία συνδρομητική βάση με τοπικούς βιοκαλλιεργητές και Ομάδες καταναλωτών για φρούτα και άλλα προϊόντα που λειτουργούν κατόπιν μαζικής παραγγελίας με βιοκαλλιεργητές της επαρχίας. Συνεργασία με τοπικούς αγρότες παραγωγούς της Αττικής και έχουν γίνει πολλές ομάδες καταναλωτών στην Αθήνα και στα προάστια που παίρνουν εβδομαδιαίο καλάθι εποχιακών λαχανικών κατευθείαν από του παραγωγούς με προπληρωμή. Οι πρώτες ομάδες ξεκίνησαν το 2011 και συνεχίζουμε μέχρι σήμερα την υποστήριξη και την διάδοση τους.

Εθελοντική Κοινωνική οικονομία

Δεν είμαι οικονομολόγος για να μιλήσω με συγκεκριμένα νούμερα και να χρησιμοποιήσω απλουστευμένους οικονομικούς όρους για μια συνοπτική στοχευόμενη άποψη περί της Εθελοντικής Κοινωνικής οικονομίας. Η εμπειρία μου έρχεται από την εθελοντική ενασχόληση μου με τις ομάδες ΚΟΣΑΠ, το Καλάθι λαχανικών συνδρομητών καταναλωτών που το εγχείρημα αυτό είναι άμεσο κομμάτι της κοινωνικής οικονομίας και πιο συγκεκριμένα της τοπικής κοινοτικής οικονομίας.

Από πολύ νωρίς στην ιστορία της εξέλιξης και ανάπτυξης των λαών βλέπουμε να γίνεται μια συνεχής μετατόπιση των ποσοστών ανάπτυξης από το Τοπικό, όλο και περισσότερο στο Εθνικό, και τελευταία στο Παγκόσμιο επίπεδο. Το κάθε επίπεδο είναι μέρος της όλης οικονομίας αλλά έχει και τα δικά του χαρακτηριστικά.

Στο Τοπικό επίπεδο η οικονομία συνδέεται και αναφέρεται πολλές φορές με την έκφραση 'ανάπτυξη από τα κάτω'. Έχει στην βάση της τον άνθρωπο, αλληλέγγυες αξίες και δράσεις του, χωρίς να αποκλείεται και η έννοια του κέρδους μέσα από το δίκαιο εμπόριο.

Παλαιότερα στις αλληλέγγυες δράσεις κυριαρχούσε η φιλανθρωπία, σήμερα όμως βλέπουμε περισσότερο τον εθελοντισμό και την πιο άμεση προσωπική εμπλοκή του εθελοντή στην τελική δράση. Αυτό τον φέρνει να δρα καλύτερα σε γειτονιές και σε τοπικές δημοτικές περιοχές, παρόλο αυτά είναι συνδεδεμένος και με την παγκόσμια εικόνα. Σκέψου παγκόσμια, δράσε τοπικά, «Think globally, Act locally».

Το Χρήμα

Στην οικονομία κάθε δραστηριότητα έχει ένα οικονομικό προσδιορισμό μέσα από μονάδες του χρήματος. Το χρήμα ως χρηστικό οικονομικό εργαλείο έχει 3 μορφές:

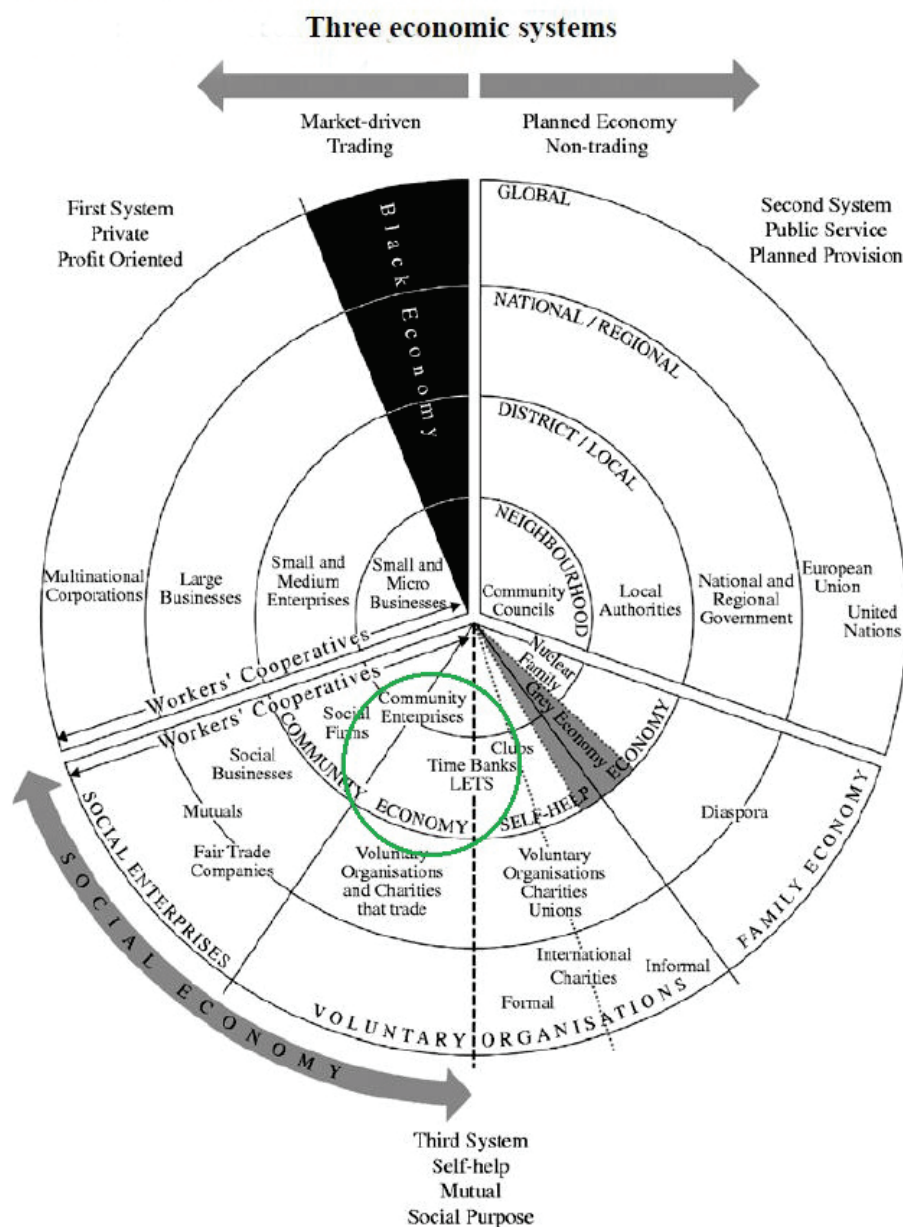
- Συναλλαγή που έρχεται από την καθημερινή συναλλαγή εργασίας και προϊόντων.

- Δανεικό που το δανείζεσαι για ανάπτυξη και επένδυση (το δανειζόμαστε από τους άλλους μέσω διαμεσολαβητού την τράπεζα).

- Δωρεά που λαμβάνεις από κληρονομιά ή φιλανθρωπία.

Τώρα όμως έχουμε και ένα αντίστοιχο χρήμα από την οικονομία της εθελοντικής δραστηριότητας, το οποίο δεν μπορεί να μετρηθεί εύκολα γιατί στην εθελοντική οικονομία έχουμε αχρήματες και αμοιβαίες ανταλλαγές ή προσφορές (μικρή εξαίρεση τα τοπικά νομίσματα). Η Εθελοντική συναλλαγή δίνεται από κάτι που ήδη έχουμε και το μοιραζόμαστε με τους άλλους αυτό μπορεί να είναι εργασία, χρόνος, τεχνογνωσία ή υλικά προϊόντα που μας περισσεύουν, δεν τα χρειαζόμαστε ή μας είναι άχρηστα. Τα προσφέρουμε από το υπάρχον, από αυτό που μας έχει δοθεί και γιατί θέλουμε σαν άνθρωποι, να το προσφέρουμε πίσω, μας κάνει να νιώθουμε καλά γι' αυτό και το ανταποδίδουμε χωρίς υστεροβουλίες και προσωπικές σκοπιμότητες (η πνευματική κατάσταση της αφθονίας που δημιουργεί και υλική αφθονία).

Η Αμοιβαία Ανταλλαγή έχει οικονομική χροιά, ενώ πολλές φορές στην εθελοντική κοινωνική ταιριάζει ο όρος Αμοιβαία Ανταπόδοση (Reciprocity).

Source: PEARCE, 2003: 56.

ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑ: Η Τριμερής Οικονομία – Ο μικρός κύκλος αντιστοιχεί στην Κοινωνική Εθελοντική οικονομία για την οποία γίνεται αναφορά στην εισήγηση αυτή.

Εθελοντική οικονομία

Δυο κύρια χαρακτηριστικά είναι η Τοπική διάσταση της οικονομίας και η Εθελοντική προσφορά.

Τι χαρακτηριστικά βοηθούν την Εθελοντική Κοινωνική Οικονομία?

- Διασφάλιση ενός ~20% στην τοπική οικονομία
- Κίνητρα προσφοράς ενός ~20% της εργασίας στη τοπική οικονομία
- Να είναι Εύκολη και Ευχάριστη η συμμετοχή
- Η Αμοιβαία Ανταπόδοση (μέρος της ανθρώπινης φύσης)
- Σύγχρονα Κοινωνικά Εργαλεία και το Κτίσιμο Εμπιστοσύνης
- Συλλογική νοημοσύνη, αναπτύσσεται μέσω της συνύπαρξης

Διασφάλιση του 20% στην τοπική οικονομία. Για να υπάρχει οικονομική δυναμική στο Τοπικό επίπεδο χρειάζεται να εξασφαλιστεί ένα ποσοστό οικονομίας στο Τοπικό επίπεδο. Το ποσοστό χοντρικά μπορεί να είναι στο 20%. Αυτό δημιουργεί ισορροπία σε όλα τα επίπεδα ανάπτυξης. Αλλά επειδή έχει ασαφές πλαίσιο είναι δύσκολο να μετρηθεί με τις μεθόδους των δυο άλλων μορφών οικονομίας. Έχει χαρακτηριστικά της 'παιδείας', της μακρόχρονης επένδυσης. Η εθελοντική συμμετοχή ήδη ζητιέται από τον πολίτη και είναι ξεκάθαρο ότι χωρίς αυτήν κάποια πράγματα δεν δουλεύουν όπως π.χ. στην ανακύκλωση ζητιέται να γίνεται προεπιλογή ταξινόμησης των σκουπιδιών από τον πολίτη πρώτα, αυτό μπορεί να αντανakλά στο 20% του κόστους διαχείρισης των σκουπιδιών.

Η εθελοντική αλληλέγγυα οικονομία δουλεύει κυρίως σε προσωπικό επίπεδο, βοηθάμε την ομάδα μας, τους συνανθρώπους μας, να καλυτερεύσουν τη ζωή γύρω μας. Είναι μικρής κλίμακας και λειτουργεί κυρίως σε τοπικό επίπεδο γιατί έχει να κάνει με τις άμεσες προσωπικές σχέσεις των ανθρώπων. Για να είναι πρακτικά λειτουργική χρειάζεται επίσης:

Να είναι Εύκολη και Ευχάριστη. Το Εύκολο δεν σημαίνει ότι είναι χαμηλής ποιότητας, σημαίνει ότι είναι εύκολο σε αυτόν που το προσφέρει (αν αυτός που το προσφέρει είναι σουπερ προγραμματιστής του είναι εύκολο να κάνει κάτι που για κάποιον άλλον μπορεί να απαιτεί χρόνια εργασίας).

Στο Εύκολο και Ευχάριστο, έρχονται να βοηθήσουν τα σύγχρονα Κοινωνικά Εργαλεία που εκπαιδεύουν τους ανθρώπους να μπορούν να

λειτουργούν, να αυτό-οργανώνονται εύκολα και ευχαρίστα και να κτίζουν την εμπιστοσύνη μεταξύ τους. Τα κοινωνικά εργαλεία αναπτύχθηκαν από διάφορους πρωτοπόρους ερευνητές και επιστήμονες. Υιοθετήθηκαν και συνεχίζουν να εξελίσσονται από τις σύγχρονες οικοκοινότητες και τις κινηματικές πρωτοβουλίες των πόλεων. Η γνώση των οικοκοινοτήτων έχει αρχίσει όλο και πιο έντονα να ξαναγυρίζει στις κοινωνίες των πόλεων (χαρακτηριστικά βλέπε Τις πόλεις σε μετάβαση, transition towns)

Συλλογική νοημοσύνη, είναι μια άλλη συνιστώσα που αναδύεται όταν οι άνθρωποι δουλεύουν μαζί και αφού μπορέσουν να ξεπεράσουν το δεύτερο επίπεδο της αναγκαίας προσωπικής σύγκρουσης [Επίπεδο 1^ο Συνάντηση, 2^ο Σύγκρουση και δημιουργία συνειδητότητας, 3^ο Συνένωση ή χωρισμός], τότε κτίζεται η εμπιστοσύνη και δημιουργείται μια συλλογική συνείδηση-νοημοσύνη που είναι πολύ μεγαλύτερη από την νοημοσύνη του καθενός στην ομάδα και μπορεί να έχει πρωτοφανή αποτελέσματα.

Οι σύγχρονες Οικοκοινότητες (intentional communities) λειτουργούν περισσότερο ως χώροι έρευνας και ολιστικής εκπαίδευσης παρά ως πρόταση για αποκέντρωση και ανάπτυξη μικρής γεωργικής παραγωγής. Χρειάζεται καλή σύμπραξη 30-40+ ατόμων και προεργασία σε πρακτικό, συναισθηματικό και οραματικό επίπεδο. Μια πολύ καλή πρόταση για τον αστικό ιστό είναι οι Συνεταιρισμοί Κατοικίας (co-housing). Στο παρών κείμενο δεν θα επεκταθώ περισσότερο, πάντως και τα δυο αναπτύσσουν την Κοινωνική οικονομία.

Προτάσεις για άμεσα βήματα:

Η Κρατική Δημόσια οικονομία προσπαθεί να προσεγγίσει την Κοινωνική οικονομία (π.χ. ΕΥ προγράμματα ΕΣΠΑ, εκπαιδευτικά προγράμματα Grudnich). Παλιότερα οι κύριοι αποδέκτες ήταν η ίδια η κρατική οικονομία και οι ατομικές ιδιωτικές επιχειρήσεις αλλά τώρα όλο και περισσότερο απευθύνεται σε κοινωνικές ομάδες και στις δραστηριότητές τους. Υπάρχει μια εγγενής δυσκολία, ότι λειτουργεί εκ των άνω και δεν μπορεί να βοηθήσει άμεσα στην εκ των κάτω ανάπτυξη της τοπικής οικονομίας. Μπορεί όμως θεσμικά να διασφαλίζει το πλαίσιο και το χώρο λειτουργίας της Κοινωνικής οικονομίας.

Τι μπορεί να βοηθήσει άμεσα την Εθελοντική Κοινωνική Οικονομία;

1. Ένα απλό θεσμικό πλαίσιο λειτουργίας και διασφάλισης της τοπικής οικονομίας (για το 20% της οικονομίας να χαρακτηρίζεται ως τοπική

αλληλέγγυα οικονομία).

2. Για τους τοπικούς παραγωγούς αγρότες θεσμικό πλαίσιο για αγορές παραγωγών (farmer's markets) και δυνατότητα συνδρομητικής διάθεσης (εβδομαδιαίο καλάθι).

3. Θεσμικό πλαίσιο λειτουργίας και διάθεσης για μικρούς παραγωγούς αστικών καλλιεργειών.

4. Πρόσβαση στα κοινά, στις υποδομές και στο τεχνικό εξοπλισμό της τοπικής διοίκησης με πρωτοβουλία από εθελοντικές ομάδες και όχι μέσω επιδοτήσεων, επιχορηγήσεων και προγράμματα στημένα εκ των άνω.

5. Πρόσβαση στη χρήση ιδιωτικών χώρων για δραστηριότητες και πρωτοβουλίες της τοπικής οικονομίας. Π.χ.. Ομάδες καταναλωτών να μπορούν να νοικιάζουν ιδιωτικό χώρο για τις ανάγκες διακινήσεις των προϊόντων που συνδρομητικά παραλαμβάνουν.

6. Θεσμοθέτηση των εθελοντικών πρωτοβουλιών βάση της δράσης τους και προβολή τους μέσα από ηλεκτρονικά μέσα, εκδηλώσεις, φεστιβάλ και τοπικές γιορτές.

Τι στηρίζει την εθελοντική οικονομία για να αναπτυχθεί?

- Συνέδρια, σεμινάρια, προσκεκλημένοι ομιλητές και εκπαιδευτές σε τοπικό επίπεδο της γειτονιάς και του δήμου.
- Διεξαγωγή Open Space, Κοινωνικά Φόρουμ, Φεστιβάλ ομάδων.
- Ενεργοποίηση θεσμών ηλεκτρονικής επικοινωνίας των δήμων.
- Διεξαγωγή δημοψηφισμάτων σε τοπικό επίπεδο.
- Στήριξη των αναδυόμενων πρωτοβουλιών και όχι δημιουργία νέων εκ των άνω.
- Ακαδημαϊκή και κοινωνική έρευνα.
- Εφευρετικότητα, που αντλείται από την συνέντευξη και την τάση του ανθρώπου να δημιουργεί κάτι καλύτερο και όχι βάση του κέρδους.
- Όχι κανόνες ανταγωνισμού με την υπάρχουσα αγορά (εμπορικά μαγαζιά). Υπάρχει χώρος για όλους παράλληλα, το τοπικό οικονομικό δυναμικό του 20% είναι σίγουρο τελικά ότι βοηθά το γενικότερο σύνολο να είναι πλουσιότερο.

Η Κοινωνική Οικονομία κατά τη γνώμη μου δεν επιδιώκει να καταργήσει την Ιδιωτική ή την Κρατική οικονομία, αλλά να αναπτύξει το δικό της χώρο δραστηριοποίησης με έμφαση στην κοινωνική και περιαιτολογική βιωσιμότητα, κρατώντας σημαντικές κοινωνικές ισορροπίες, εμπνέοντας με καινοτόμες ιδέες και θετικές αλληλοεπιδράσεις για μια ενεργή και δυναμική κοινωνία ακόμη και σε πολύ δύσκολους οικονομικούς καιρούς. Μπορεί ιδιαίτερα να συνεργαστεί με την κρατική οικονομία. Αυξάνεται η 'βιο-ποικιλία' της οικονομίας που μπορεί να δώσει νέες προοπτικές οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης και σταθερότητας.

Προστασία Φυτο-γενετικών Πόρων, Επισιτιστική Αυτάρκεια

Βάσω Κανελλοπούλου

Πελίτι

Ελεύθεροι Σπόροι

Οι ελεύθεροι σπόροι είναι εκείνοι που ΔΕΝ καλύπτονται από πνευματικά δικαιώματα. Αποτελούν προϋπόθεση διατροφικής ανεξαρτησίας και ενισχύουν σημαντικά το βαθμό αυτάρκειας. Σήμερα η διατροφή μας ΔΕΝ βασίζεται σε ελεύθερους σπόρους.

“Όλα ξεκινούν από ένα τρόπο σκέψης. Η αντίληψη που επικρατεί στους κύκλους της διοίκησης αλλά και πολλών επιστημόνων θεωρεί τις περισσότερες παραδοσιακές φυτικές ποικιλίες (ελεύθεροι σπόροι) ως ανάξιες εμπορικού ενδιαφέροντος, ως εξαιρέσεις στον κανόνα...

Την ίδια ακριβώς νοοτροπία εκφράζει και η νομοθεσία. Ως αποτέλεσμα πολλές παραδοσιακές τοπικές ποικιλίες έχουν χαθεί και δεν καλλιεργούνται πια. Ο δε αγρότης δεν υποστηρίζεται για να συνεχίσει να δημιουργεί νέες τοπικές ποικιλίες.

Οι τοπικές ποικιλίες που αποτελούν σημαντικό κομμάτι των φυτο-γενετικών πόρων, φυλάσσονται ευτυχώς στη δημόσια τράπεζα γενετικού υλικού. Εκεί όμως αποτελούν μόνο τη βάση για τη δημιουργία νέων εμπορικών φυτικών ποικιλιών οι οποίες καλύπτονται από πνευματικά δικαιώματα ή πατέντες και απαιτούν υψηλές εισροές.. Η τράπεζα δεν προωθεί την καλλιέργεια από αγρότες, δεν διαχέει το γενετικό υλικό στην κοινωνία. Οι αγρότες έχουν υποβαθμιστεί σε καταναλωτές εισροών και η δημιουργική τους πλευρά (πειραματισμός και φυτική βελτίωση) έχει ευνουχισθεί.

Η Διατροφή στην Ελλάδα σήμερα

Η σημερινή μας διατροφή ΔΕΝ βασίζεται στις τοπικές ελληνικές ποικιλίες ΟΥΤΕ σε εμπορικές ποικιλίες των οποίων τα δικαιώματα έχουν λήξει. Δηλαδή ΔΕΝ βασίζεται σε σπόρους που αποτελούν Κοινά

Αγαθά και μπορούν να αναπαραχθούν ελεύθερα από τον αγρότη. Π.χ. για την καλλιέργεια καλαμποκιού και κηπευτικών, ο σπόρος που υπάρχει στο εμπόριο είναι κατά 100% εισαγόμενος.

Στην Ελλάδα, η σημερινή μας διατροφή βασίζεται σχεδόν αποκλειστικά σε εμπορικούς σπόρους (ποικιλίες ή υβρίδια) που καλύπτονται από πνευματικά δικαιώματα. Οι σπόροι αυτοί είναι κατάλληλοι για την εντατική χημική γεωργία και επιβαρύνουν οικονομικά τους μικρούς αγρότες που πρέπει να πληρώσουν για τις εισροές (σπόροι-λιπάσματα-φυτοφάρμακα).

Η Ελλάδα ακολουθεί το ευρωπαϊκό μοντέλο στηριζόμενη στους σπόρους επί των οποίων υπάρχουν πνευματικά δικαιώματα που ανήκουν σε μεγάλες αγρο-χημικές εταιρίες.

Οι εταιρίες αυτές έχουν δημιουργήσει ολιγοπώλια π.χ. στον τομέα των κηπευτικών στην Ευρώπη 5 εταιρίες ελέγχουν το 95% της σπόρο-αγοράς.

Μέσω της δύναμης που έχει το ολιγοπώλιο επηρεάζουν την νομοθεσία προς όφελος τους και μέσω των σπόρων που προωθούν στηρίζουν κυρίως το μοντέλο της εντατικής χημικής γεωργίας που δεν ταιριάζει ιδιαίτερα στον μικρής κλίμακας αγρότη.

Η πλειοψηφία των αγροτών στην Ελλάδα δεν κρατά σπόρο για την επόμενη χρονιά αλλά τον αγοράζει κάθε χρόνο από τις πολυεθνικές έχοντας δημιουργήσει μεγάλες εξαρτήσεις.

Τέλος η διατροφή των ζώων στην Ελλάδα βασίζεται και σε συμβατικούς εμπορικούς σπόρους αλλά και σε εισαγόμενους γενετικά τροποποιημένους οργανισμούς. Ο καταναλωτής που αγοράζει παράγωγα ζώων (κρέας, αυγά, γάλα, τυριά, γιαούρτι) δεν γνωρίζει αν αυτά τα ζώα τρέφονται με γενετικά τροποποιημένους οργανισμούς (ΓΤΟ) εκτός αν είναι προϊόντα βιολογικής γεωργίας όπου η χρήση ΓΤΟ απαγορεύεται.

Οι Προτάσεις μας για ευημερία χωρίς μεγέθυνση καλύπτουν την ακόλουθη θεματολογία:

1. Μηχανήματα για τους μικρούς αγρότες
2. Αλλαγή της Ευρωπαϊκής Νομοθεσίας.
- 3.Επαναφορά στην Ελλάδα της φυτικής βελτίωσης φυτών-Συμμετοχική Βελτίωση
4. Ζωοτροφές

5. Δημόσια Τράπεζα Γενετικού Υλικού

6. Εμπορικοί σπόροι των οποίων τα πνευματικά δικαιώματα έχουν λήξει

Πρόταση 1^η: Μηχανήματα για τους Μικρές Κλίμακας Αγρότες

Οι μικρές κλίμακας αγρότες δεν βρίσκουν μηχανήματα προσαρμοσμένα στις ανάγκες τους και στις οικονομικές τους δυνατότητες. Δεν μπορεί ένας μικρός αγρότης να αγοράσει μια αλωνιστική μηχανή που κάνει ένα εκατομμύριο ευρώ αλλά μπορεί να αγοράσει ένα αλωνιστικό μηχάνημα που κοστίζει 1000 ευρώ. Αυτό το πέτυχε ήδη στη Λευκάδα η ομάδα που καλλιεργεί την επιτυχημένη τοπική ποικιλία «Φακή Εγκλουβής».

Οι μικροί αγρότες ενδιαφέρονται για τις παραδοσιακές ποικιλίες και για ιδιο-παραγόμενο σπόρο που βγαίνει από αυτές ο οποίος ταιριάζει στην ήπια γεωργία χαμηλών εισροών δηλαδή δεν χρειάζεται σημαντικό κεφάλαιο για αγορές σπόρων, λιπασμάτων φυτοφαρμάκων (εισροές). Οι μικροί αγρότες ταιριάζουν στο γεωγραφικό ανάγλυφο της Ελλάδας. Γενικότερα, οι μικροί αγρότες είναι εκείνοι που τρέφουν τον κόσμο (προσφέρουν το 70% της τροφής σύμφωνα με τον ΟΗΕ) επομένως αποτελούν τη βάση για επισιτιστική ασφάλεια.

Η πρόταση: Να γίνει έρευνα αγοράς σε χώρες όπως το Πακιστάν και η Τουρκία για να εντοπισθούν προμηθευτές μηχανημάτων μικρής εμβέλειας. Σε δεύτερη φάση και αφού εντοπισθούν οι πραγματικές ανάγκες, να προωθηθεί τοπική κατασκευαστική υποδομή βάσει σχεδίων ανοικτής πηγής (open source) για αγροτικά μηχανήματα μικρής εμβέλειας.

Πρόταση 2^η: Νομοθεσία

Η ισχύουσα νομοθεσία θεωρεί τις τοπικές ποικιλίες ως εξαίρεση και περιορίζει το πολλαπλασιαστικό τους υλικό γεωγραφικά και ποσοτικά επομένως εμποδίζει τους αγρότες να βρουν τοπικό σπόρο. Η νομοθεσία πρέπει να επιτρέπει την ελεύθερη πώληση και ανταλλαγή των τοπικών ποικιλιών και επιπλέον να προστατεύει το πανάρχαιο δικαίωμα του αγρότη για επαναχρησιμοποίηση του ιδιο-παραγόμενου σπόρου.

Η Πρόταση:

- Σε ελληνικό επίπεδο ΑΜΕΣΗ προσπάθεια αξιοποίησης των παρεκκλίσεων που προσφέρει η ευρωπαϊκή νομοθεσία ώστε να στηριχθούν οι

μικροί αγρότες- μεταποιητές.

- Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, πάλη μαζί με τα κοινωνικά κινήματα για αλλαγή της νομοθεσίας.

- Αξιοποίηση του πρωτοκόλλου της Ναγκόγια για τους φυτο-γενετικούς πόρους.

Πρόταση 3^η: Συμμετοχική Βελτίωση Φυτών (Participatory Plant Breeding)

Η συμμετοχική φυτική βελτίωση αφορά σε συνεργασία αγροτών με πανεπιστήμια. Τέτοια προγράμματα ήδη διεξάγονται στη Γαλλία και Ιταλία και στοχεύουν στην περαιτέρω βελτίωση των τοπικών ποικιλιών κυρίως για τη βιολογική γεωργία.

Τα συμμετοχικά προγράμματα επαναφέρουν τη δημιουργικότητα του αγρότη και σε συνεργασία με το δημόσιο πανεπιστήμιο παράγουν προσαρμοσμένα αποτελέσματα κατάλληλα για εμπορική αξιοποίηση. Τα δικαιώματα μπορούν να παραμένουν στον δημόσιο τομέα.

Η υιοθέτηση της συμμετοχικής βελτίωσης θα επαναφέρει τη φυτική βελτίωση στην Ελλάδα (έχει εξαφανισθεί) θα ξανακάνει δημιουργούς τους αγρότες και τους επιστήμονες και τέλος θα προωθήσει κριτήρια βελτίωσης που ανταποκρίνονται στο δημόσιο συμφέρον ενώ τα εμπορικά κριτήρια βελτίωσης φυτών είναι διαφορετικά (π.χ. συνδυασμός φυτού με λιπάσματα-παρασιτοκτόνα)

Πρόταση 4^η: Ελληνικές Ζωοτροφές από Τοπικές ποικιλίες

Στην Ελλάδα εισάγουμε τόνους γενετικά τροποποιημένων ζωοτροφών για τη χρήση των οποίων υπάρχει επιστημονική διχογνωμία. Εφόσον δεν έχουν αποδειχθεί ότι είναι ασφαλείς, δεν θέλουμε να αποτελούμε μέρος ενός πειράματος με απρόβλεπτα αποτελέσματα -μη αναστρέψιμα αφού πρόκειται για ζωντανούς οργανισμούς. Επομένως απαιτείται απεξάρτηση από τις εισαγωγές γενετικά τροποποιημένων ζωοτροφών. Οι ζωοτροφές, αποτελούν σημαντικό πεδίο για την ανάπτυξη δοκιμασμένων τοπικών ποικιλιών με ταυτόχρονη στήριξη της τοπικής αγροτικής παραγωγής.

Η πρόταση: Αύξηση της καλλιέργειας τοπικών ποικιλιών πρωτεϊνούχων φυτών για την παραγωγή ζωοτροφών προκειμένου να υποκαταστήσουν την εισαγόμενη σόγια, η οποία επιβαρύνει την ελληνική κτηνο-

τροφία κατά περίπου 500 εκατομμύρια ευρώ ετησίως. Στα οφέλη περιλαμβάνονται η μείωση στην χρήση φυτοφαρμάκων και η δημιουργία νέων θέσεων εργασίας (στον τομέα των ζωοτροφών υποστηρίζουμε αυτήν την πρόταση που αρχικά έγινε από την Greenpeace Ελλάδας)

Πρόταση 5η: Σχετικά με τη Δημόσια Τράπεζα Γενετικού Υλικού

Η δημόσια τράπεζα γενετικού υλικού φυλάσσει 14.000 δείγματα παραδοσιακών τοπικών ποικιλιών και άγριων φυτών που είναι συγγενικά προς τα διατροφικά φυτά. Η τράπεζα ΔΕΝ δίνει σπόρους στους αγρότες που επιθυμούν να καλλιεργήσουν και να πειραματισθούν για να εξελίξουν μια τοπική ποικιλία. Το κενό καλύπτεται εν μέρει από Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις όπως το Πελίτι, οι Δρυάδες ο Αιγίλωψ κλπ.

Η τράπεζα σήμερα διευκολύνει μόνο τη δημιουργία νέων εμπορικών ποικιλιών (κυρίως από ξένες εταιρίες). ΔΕΝ διευκολύνει τη δημιουργία νέων τοπικών ποικιλιών (νέες ελληνικές ποικιλίες) από αγρότες.

Η πρόταση: Η λειτουργία της τράπεζας πρέπει να ενισχυθεί, η ύπαρξη της είναι πολύτιμη. Ταυτόχρονα, να υπάρξει διαφάνεια και σύνδεση με την κοινωνία που σήμερα δεν υπάρχουν. Πιο συγκεκριμένα προτείνουμε:

Σταδιακό άνοιγμα της τράπεζας στην κοινωνία των καλλιεργητών προκειμένου να επιτρέψουμε ξανά στο γενετικό υλικό να εξελιχθεί, δηλαδή μέρος του υλικού να διατίθεται σε αγρότες για πειραματισμό και καλλιέργεια.

Διαφάνεια: ανάρτηση στο ιντερνέτ της βάσης δεδομένων, της διάρκειας ζωής κάθε είδους γενετικού υλικού, πότε και πως πολλαπλασιάσθηκε.

Διαφάνεια: σε ποιους δίδεται πολλαπλασιαστικό υλικό με βάση τις διεθνείς συμβάσεις και παρακολούθηση ποιες εμπορικές ποικιλίες βγαίνουν από αυτό.

Πρόταση 6η: Αξιοποίηση εμπορικών σπόρων των οποίων η νομική προστασία έχει λήξει

Μόλις λήξει η νομική προστασία ενός εμπορικού σπόρου αυτός εξαφανίζεται από την αγορά. Δηλαδή όταν ο εμπορικός σπόρος μετατραπεί σε Κοινό Αγαθό τότε είναι σαν να μην υπάρχει. Ο σπόρος για να διακινείται εμπορικά πρέπει να εγγράφεται σε εθνικό ή κοινοτικό κατάλογο και ο

φερόμενος ως ιδιοκτήτης πνευματικών δικαιωμάτων να ανανεώνει την εγγραφή κάθε χρόνο. Όταν λήξουν τα δικαιώματα οι εταιρίες δεν κάνουν ανανέωση και τότε ο σπόρος βγαίνει εκτός εμπορίου.

Η πρόταση: Το δημόσιο να αναλαμβάνει αυτόματα την εγγραφή ενός καλού εμπορικού σπόρου στον εθνικό κατάλογο όταν λήγει η περίοδος νομικής προστασίας, ώστε να μπορούν οι αγρότες να τον καλλιεργούν ως ελεύθερο σπόρο. Ταυτόχρονα να γίνει αξιολόγηση «ληγμένων» εμπορικών σπόρων με στόχο την ελληνική σποροπαραγωγή

Επίλογος

Σε αντίθεση με τις εμπορικές ποικιλίες Οι παραδοσιακές τοπικές ποικιλίες είναι αυτές που έχουν ευρεία γενετική βάση γι αυτό εξελίσσονται, δηλαδή προσαρμόζονται όταν καλλιεργούνται. Η ιδιότητα αυτή μας προσφέρει επισιτιστική ασφάλεια ειδικά σε εποχή κλιματικής αλλαγής. Η εξέλιξη είναι η συνέχεια της ζωής. Επομένως είναι απαράδεκτο να αφήνουμε τις ελληνικές τοπικές ποικιλίες να μην καλλιεργούνται και να μην εξελίσσονται. Δεν επιτρέπεται να εμποδίζουμε το ελεύθερο ταξίδι του σπόρου που μας πρόσφερε πληθώρα πολύτιμων τοπικών ποικιλιών μέχρι χθες. Επίσης πρέπει να αξιοποιούμε τις εμπορικές ποικιλίες των οποίων η νομική προστασία έχει λήξει.

Για να υπάρχει ικανός βαθμός επισιτιστικής αυτάρκειας, ένα σημαντικό ποσοστό των καλλιεργειών πρέπει να βασίζεται σε ελεύθερους σπόρους. Ας μην ξεχνάμε ότι όποιος ελέγχει τον σπόρο ελέγχει και τη διατροφή.

Δεύτερη ενότητα:

**Θεσμοί,
άμεση δημοκρατία
και αυτοδιαχείριση**

Άμεση δημοκρατία, Από το κοινωνικό στο πολιτικό

Γιώργος Ν. Οικονόμου

Δρ. Φιλοσοφίας

Ο Γάλλος φιλόσοφος Μισέλ Φουκώ γράφει πως «εκεί όπου υπάρχει έργο δεν υπάρχει τρέλα», πράγμα που μπορεί να σημαίνει πως εκεί όπου δεν υπάρχει έργο υπάρχει τρέλα. Αυτό ισχύει στη νεοελληνική περίπτωση, όπου υπάρχει γενικευμένη τρέλα, ακριβώς επειδή δεν υπάρχει έργο σε όλους σχεδόν τους τομείς που συγκροτούν μία κοινωνία, στον παραγωγικό, στον πολιτικό, στον πολιτισμικό. Χαρακτηριστικά συμπτώματα αυτής της τρέλας είναι η παταγώδης αποτυχία του πολιτικού συστήματος που οδήγησε στη γενικευμένη χρεοκοπία, ο παρασιτικός γραφειοκρατικός μηχανισμός, το πελατειακό καθεστώς, η διαφθορά, η αδυναμία παραγωγής πλούτου, η έλλειψη εκπαίδευσης, παιδείας, αγωγής, πολιτισμού και δημοκρατικής παράδοσης. επίσης η συναίνεση της κοινωνίας επί τέσσερις δεκαετίες στο εξαθλιωμένο κομματοκρατικό σύστημα και η απάθειά της ενώπιον του σημερινού μεγάλου αδιεξόδου. Το ερώτημα λοιπόν που τίθεται είναι το πώς θα υπάρξει διέξοδος από την γενικευμένη τρέλα και παρακμή.

Το ερώτημα αυτό οδηγεί σε μία συζήτηση, που επιβάλλεται να γίνει, διότι οι κυρίαρχες αντιλήψεις στον χώρο των κομμάτων, των διανοουμένων και της Αριστεράς εγκλωβίζονται στο κοινοβουλευτικό και κομματικό πλαίσιο, όπως έδειξαν και οι τελευταίες εκλογές: θεωρούν ότι το βασικό πολιτικό ερώτημα είναι το «ποιος με κυβερνά;» ή «ποιος πρέπει να με κυβερνά». Τα ερωτήματα αυτά εμπεριέχουν την αντίληψη ότι κάποιος πρέπει πάντοτε να με κυβερνά, άρα το πολιτικό διακύβευμα είναι να βρω τον «καλύτερο» για να με κυβερνήσει. Δηλαδή, τα ερωτήματα όπως τίθενται εμπεριέχουν την αντιπροσώπευση και την πολιτική αλλοτρίωση των ανθρώπων. Στην περίπτωση αυτή γίνεται μετατόπιση του ζητήματος, αφού το βασικό ερώτημα που θέτει η κλασική πολιτική φιλοσοφία και πρακτική είναι: «τι το κύριον της πόλεως είναι;», δηλαδή, «ποιος ασκεί την εξουσία, ποιος λαμβάνει τις αποφάσεις και θεσπίζει τους νόμους;». Είναι ο ένας, οι ολίγοι ή οι πολλοί; Είναι οι πλούσιοι ή ο άποροι; Είναι τα ανώτερα στρώματα ή τα

μεσαία και τα κατώτερα, όλη η κοινωνία; Και τα συναφή με αυτό ερωτήματα: Πώς λαμβάνονται οι αποφάσεις και πώς ορίζονται τα πρόσωπα που ασκούν την εκτελεστική, τη δικαστική και τη νομοθετική εξουσία; Υπάρχει ουσιαστικός έλεγχος της εξουσίας, με δικαστικές και ποινικές κυρώσεις;

Αναλόγως των απαντήσεων που δίνονται στο βασικό ερώτημα, και στα συναφή, τα πολιτεύματα διακρίνονται σε μοναρχικά, ολιγαρχικά, δημοκρατικά, αριστοκρατικά και τυραννικά. Αυτά τουλάχιστον διακρίνει η κλασική πολιτική φιλοσοφία (Πλάτων, Αριστοτέλης) αλλά και η νεωτερική (Σπινόζα, Λοκ, Μοντεσκιέ, Ρουσσώ). Αυτό το βασικό ερώτημα έχει ως συμπληρωματικό του το: «τι δει το κύριον είναι της πόλεως;» (ποιος πρέπει να είναι ο κυρίαρχος της πόλεως;) και το «τις η αρίστη πολιτεία;» (ποιο είναι το άριστο πολίτευμα).

Η δημοκρατική αντίληψη απαντά στα ερωτήματα αυτά σαφώς και κατηγορηματικώς, και στα δύο επίπεδα, περιγραφικό και δεοντολογικό: το κύριον της πόλεως στα αντιπροσωπευτικά πολιτεύματα είναι οι ολίγοι αντιπρόσωποι των ανωτέρων στρωμάτων (επιχειρηματιών, τραπεζιτών, καναλαρχών κ.ά.) και πρέπει να αντικατασταθούν από τους πολλούς, από τον δήμο. Στην πρώτη περίπτωση έχουμε ολιγαρχία, στη δεύτερη δημοκρατία, άμεση δημοκρατία. Το ουσιαστικό ερώτημα, επομένως, που πρέπει να τεθεί είναι: «πώς θα αυτοκυβερνηθούμε;» ή «πώς θα οργανώσουμε και θα κυβερνήσουμε την κοινή ζωή;» - πώς, δηλαδή, εμείς οι ίδιοι θα οργανώσουμε την κοινή ζωή μας και όχι κάποιοι αντιπρόσωποι, ηγέτες ή κόμματα, όχι κάποιοι άλλοι αντί για μας.

Αυτά τα ερωτήματα πρέπει να τεθούν επειγόντως σήμερα για συζήτηση και προσανατολισμό. Όμως δεν τίθενται από όλα τα κόμματα – δεξιά, κεντρώα, σοσιαλδημοκρατικά, αριστερά -, τα οποία θέτουν τα παραπλανητικά ερωτήματα: «ποιος με κυβερνά;» ή «πώς με κυβερνά;» διολισθαίνοντας τεχνηέντως και εμμέσως στην υπεράσπιση του αντιπροσωπευτικού πολιτεύματος. Ούτε τίθενται στη σημερινή Ελλάδα στην οποία το πολιτικό σύστημα έχει αποτύχει παταγωδώς, δεν έχει όμως καταρρεύσει ούτε αλλάξει. Χρειάζεται επομένως ριζική αλλαγή, η οποία είναι αδύνατο να γίνει από τους υπάρχοντες κομματικούς σχηματισμούς. Στην προοπτική αυτή τίθεται ένα βασικό ερώτημα: Πώς μπορεί να γίνει η αλλαγή του συστήματος; Πιο συγκεκριμένα: Ποιες είναι οι βασικές κινήσεις που πρέπει να γίνουν ως πρώτο βήμα; Το ερώτημα αυτό δεν μπορεί να απαντηθεί πειστικά εάν πρώτα δεν ξεκαθαρισθούν ορισμένα θεμελιώδη ζητήματα, όπως, «ποιος είναι ο στόχος του πολιτικού αγώνα» και «ποιος είναι ο βασικός αντίπαλος για την επίτευξη αυτού του στόχου».

Είναι θεμελιώδη διότι χωρίς τον καθορισμό του στόχου και του αντιπάλου δεν μπορεί να καθορισθεί η πολιτική πράξη, η στρατηγική και η τακτική.

Οι αντίπαλοι της δημοκρατίας

Εάν στόχος είναι η δημοκρατική πολιτεία, με την έννοια της πραγματικής κυριαρχίας των πολιτών και όχι των πολιτικών, της κυριαρχίας των πολλών και όχι των αντιπροσώπων και των κομμάτων, τότε είναι εμφανές ότι στόχος είναι η αλλαγή του υπάρχοντος ολιγαρχικού κοιματοκρατικού πολιτεύματος. Αυτό σημαίνει συμμετοχή της κοινωνίας στη λήψη των αποφάσεων, στη θέσπιση των νόμων, στον ουσιαστικό έλεγχο της εξουσίας με πλήρη διαφάνεια. Άρα χρειάζεται να αποδυναμωθούν οι θεσμοί και τα κέντρα εξουσίας του κοινοβουλευτικού πολιτεύματος, να αφαιρεθούν αρμοδιότητες από τα στηρίγματά του, ήτοι από κόμματα, κοινοβούλιο, δικαστική εξουσία, οικονομική ελίτ, ΜΜΕ, Εκκλησία, δημάρχους και περιφερειάρχες. Έτσι όμως προσδιορίζεται και η απάντηση στο δεύτερο ζήτημα: βασικός αντίπαλος στον αγώνα για πραγματική δημοκρατία είναι οι πιο πάνω αναφερθέντες, οι σημασίες και οι θεσμοί του αντιπροσωπευτικού πολιτεύματος, που επιτρέπουν και εξασφαλίζουν την ολιγαρχική διακυβέρνηση.

Πράγματι, η βασική σημασία του συστήματος αυτού είναι η «αντιπροσώπευση», με εργαλεία τις εκλογές και τα κόμματα. Όμως οι εκλογές δεν καθιστούν το πολίτευμα δημοκρατικό και τα κόμματα ανααιρούν τη δημοκρατία, διότι επιδιώκουν με κάθε τρόπο την αύξηση της δύναμής τους για μεγαλύτερο μερίδιο στην εξουσία, αποτρέποντας τη συμμετοχή και την πρωτοβουλία των ανθρώπων. Αυτό που επιδιώκει παντί τρόπω κάθε βουλευτής, δήμαρχος ή περιφερειάρχης είναι η εκλογή του και η επανεκλογή του. Αυτός είναι ο κύριος σκοπός του, ασχέτως βεβαίως των ψευδών κατά τεκμήριο υποσχέσεων και ιδεολογικών διακηρύξεων με τις οποίες περιτυλίγει και σερβίρει την προσωπική του φιλοδοξία. Ενώ όλα τα κόμματα και οι βουλευτές σε όλες τις χώρες και τις εποχές κόπτονται υπέρ του «λαού» και του «έθνους», εντούτοις ο «λαός» δυσπραγεί και σε περιόδους κρίσης δυστυχεί, ενώ οι ίδιοι οι πολιτικοί ευτυχούν μέσα στην εξουσία και τα προνόμιά τους, από τα οποία όχι μόνο δεν παραιτούνται, αλλά περιφρουρούν με ιδιάζοντα ζήλο και κυνισμό, όπως συμβαίνει στην χρεοκοπημένη Ελλάδα. Επίσης, στα πλαίσια του κοινοβουλευτισμού όλα τα κόμματα, όχι μόνο αυτά της συγκυβέρνησης, συμμετέχουν στην

εξουσία με τον έναν ή τον άλλον τρόπο. Το ίδιο ισχύει και για τα κόμματα της Αριστεράς: είναι στυλοβάτες του κοιματοκρατικού κοινοβουλευτικού συστήματος, αφού και αυτά στηρίζονται στην ίδια λογική της αντιπροσώπευσης, υποτάσσοντας τα κοινωνικά προβλήματα στο κομματικό συμφέρον. Συνεπώς η εκλογική ενδυνάμωση των κομμάτων εμπεδώνει στην ουσία το κοινοβουλευτικό ολιγαρχικό πολίτευμα.

Πρώτο βήμα λοιπόν στην προσπάθεια για δημοκρατία είναι η αποδυνάμωση της κοιματοκρατίας και της «αντιπροσώπευσης». Πώς επιτυγχάνεται αυτή η αποδυνάμωση; Κατ' αρχάς με τη μη συναίνεση. Η εξουσία που αποκτούν τα κόμματα οφείλεται στο γεγονός πως κάποιιοι τα ψηφίζουν και τα νομιμοποιούν, δίνοντάς τους την εξουσιοδότηση να πράττουν όπως αυτά νομίζουν. Η οποιαδήποτε εξουσία υπάρχει επειδή κάποιιοι συναινούν σε αυτήν. Εάν δεν υπάρχει η συναίνεση των πολλών πάυει και η εξουσία. Συνεπώς το βασικό πολιτικό πρόβλημα δεν είναι ποιον αντιπρόσωπο ψηφίζουμε, σε ποιο κόμμα αναθέτουμε τη σκέψη και την πράξη μας, διότι τότε απλώς μεταφέρουμε την εξουσία σε άλλους. Η ελπίδα σε κόμματα και αντιπροσώπους τροφοδοτεί και γιγαντώνει την ολιγαρχία. Το βασικό είναι το πώς μπορεί η εξουσία να μείνει σε εμάς, να ασκηθεί από την ίδια την κοινωνία – πώς θα αυτοκυβερνηθούμε. Έτσι θεμελιώνεται η δημοκρατία. Με άλλα λόγια, ο δρόμος για την αλλαγή του ολιγαρχικού συστήματος προς ένα δημοκρατικό πολίτευμα είναι ένας: πλήρης αποδέσμευση από την εκλογική και κομματική λογική και ταυτόχρονη προσπάθεια δημιουργίας κινήσεων, πρωτοβουλιών, συνελεύσεων που θα αντιστρατεύονται τη λογική της ανάθεσης σε αντιπροσώπους.

Υπάρχει όμως η διαδεδομένη αγοραία αντίληψη πως επειδή η άμεση δημοκρατία προς το παρόν δεν είναι εφικτή, επιβάλλεται ή επιτρέπεται η ανάθεση της διακυβέρνησης ή της αντιπολίτευσης σε κάποιο αριστερό κόμμα, μεταθέτοντας έτσι το όραμα για τη δημοκρατία στο απώτερο μέλλον. Η αντίληψη αυτή είναι βαθύτατα αλλοτριωτική και αντιδημοκρατική, αφού ενισχύοντας τα κόμματα ενισχύεται η ολιγαρχία και η πολιτική ετερονομία, διότι, τα κόμματα είναι οι βάσεις και τα στηρίγματα της ολιγαρχίας, όπως ήδη ανέφερα. Από την άλλη, μπορεί οι ψηφοφόροι να δίνουν το δικό τους νόημα στην ψήφο τους, όμως οι «αντιπρόσωποι» ούτε γνωρίζουν αυτό το νόημα ούτε θέλουν να το γνωρίσουν, άρα δεν το λαμβάνουν υπ' όψιν τους. Τελικώς η ψήφος λαμβάνει ένα και μόνο νόημα: την κατάφαση στην αντιπροσώπευση και στο κομματικό σύστημα.

Η δημοκρατία δεν μπορεί να υπάρξει στο μέλλον αν κάποιιοι δεν προσπαθήσουν στο παρόν. Το μέλλον που ονειρευόμαστε υπάρχει στο

παρόν, στην πράξη μας. Εάν δεν υπάρχει τώρα δεν υπάρχει ούτε αύριο. Όταν το σκέφτεσαι θεωρητικώς και το εγκαταλείπεις πρακτικώς, αναθέτοντάς το σε «αντιπροσώπους», τότε ουσιαστικώς το καταργείς - ακυρώνεις την επιθυμία σου. Το μέλλον δεν είναι αποτέλεσμα μόνο σκέψης, αλλά κυρίως δράσης, κυφορείται στις πράξεις του παρόντος. Το μέλλον δεν είναι για να το σκέφτεσαι αλλά για να το πράττεις, τονίζει ο Κ. Καστοριάδης. Πράττουμε σήμερα αυτό που θέλουμε να υπάρξει αύριο - αυτή είναι η απαραίτητη συνθήκη κάθε δημιουργίας, άρα και της δημοκρατίας.

Συνεπώς, ο στρατηγικός στόχος της αυτονομίας και της δημοκρατίας δεν μπορεί να υποτάσσεται σε τακτικισμούς που εξυπηρετούν την ετερονομία της αντιπροσώπευσης. Η αυτονομία δεν μπορεί να υπάρξει κάνοντας υποχωρήσεις και παραχωρήσεις στην ετερονομία. Αν ίσχυε το αντίθετο τότε θα ζούσαμε σε μία διαρκή χαρούμενη δημοκρατική κατάσταση. Στη δημοκρατία φθάνουμε μόνο μέσα από τη δημοκρατία, όπως ακριβώς στην ελευθερία φθάνουμε μόνο μέσα από την ελευθερία. Μέσα από πράξεις και εκπαιδεύσεις. Εάν η δημοκρατία χρειάζεται μία εκπαίδευση τότε αυτή δεν είναι η ολιγαρχική - η δημοκρατία δεν διδάσκεται μέσα από κόμματα και εκλογές. Με άλλα λόγια, όσο δεν μπορούμε να πραγματοποιούμε εμείς οι ίδιοι την ιστορία μας, να δημιουργούμε ελεύθερα τους νόμους, να είμαστε η πηγή των σημασιών και των θεσμών, η ανάθεση σε «αντιπροσώπους» απομακρύνει ακόμη πιο πολύ τον στόχο της δημοκρατίας.

Αυτό που τελικώς καθορίζει και δίνει μορφή στο άτομο δεν είναι τόσο οι σκέψεις του, οι επιθυμίες ή οι φαντασιώσεις του όσο οι πράξεις του. Είμαστε και γινόμαστε αυτό που πράττουμε. Συνεπώς, στον πολιτικό χώρο όταν ψηφίζουμε είμαστε ψηφοφόροι και τίποτε άλλο. Το ζήτημα είναι να γίνουμε πολίτες: να συμμετέχουμε στη λήψη των αποφάσεων, στη θέσπιση των νόμων, στην δημιουργία και στην απονομή του δικαίου, στον ενδελεχή έλεγχο της εξουσίας.

Κοινωνικά εγχειρήματα και δημοκρατία

Τα ανωτέρω βοηθούν στην καλύτερη κατανόηση των καινοφανών εγχειρημάτων της κοινωνικής και αλληλέγγυας οικονομίας, της αυτοδιαχείρισης, των συλλογικών καλλιέργειών κλπ. Όλα αυτά έχουν πρωτίστως οικονομικό και κοινωνικό χαρακτήρα - δεν θέτουν ρητώς το ζήτημα της γενικής πολιτικής οργάνωσης και συνολικότερα το πολιτικό ζήτημα. Στις δύσκολες όμως συνθήκες στις οποίες έχει βρεθεί η κοινωνία το κύριο ζήτημα είναι αυτό που διαμορφώνεται στην

κεντρική πολιτική σκηνή. Ο επί μέρους υλικός βίος των ανθρώπων και η καθημερινή τους ύπαρξη εξαρτώνται αναγκαστικώς και από το τι γίνεται στο «γενικό» κοινωνικό και πολιτικό επίπεδο. Η αιτία των προβλημάτων, της ανεργίας, της φτώχειας, της χρεοκοπίας και της γενικευμένης παρακμής βρίσκεται στο συγκεκριμένο πολιτικό και οικονομικό σύστημα – στο οποίο συναινεί η κοινωνική πλειονότητα. Αυτό το σύστημα πρέπει να αλλάξει, και η αλλαγή δεν μπορεί να γίνει παρά μόνο με τον πολιτικό αγώνα των ανθρώπων. Δεν υπάρχουν περιθώρια χρόνου για α-πολιτικές συμπεριφορές. Δεν εννοώ α-κομματικές. αντιθέτως, οι α-κομματικές και εν πολλοίς αντικομματικές, αλλά βαθύτατα πολιτικές ενέργειες είναι αναγκαίες, και οι μόνες άλλωστε, που μπορούν να δημιουργήσουν ουσιαστική προοπτική.

Στο πλαίσιο αυτό φαίνεται απαραίτητο τα εγχειρήματα της κοινωνικής οικονομίας να υπερβούν τον τοπικό, συγκυριακό ή τεχνικό χαρακτήρα τους και να ενταχθούν σε μία ευρύτερη στόχευση που θα τα συνέχει. να συνδεθούν δηλαδή με ένα συνεκτικό πολιτικό πρόταγμα. Το ζήτημα αυτό ανακινείται τόσο από το γεγονός πως η σύγχρονη οικονομία δεν υπάρχει παρά ως σύνολο όσο και από το ότι μερικά από αυτά τα εγχειρήματα στηρίζονται στην αυτοοργάνωση, στις συλλογικές πρωτοβουλίες από τα κάτω, στον συμμετοχικό τρόπο λειτουργίας, στην ισοτιμία, συνεργασία, αυτοοργάνωση, λογοδοσία των εκτελεστικών οργάνων, στον κυρίαρχο ρόλο της γενικής συνέλευσης, στον γενικευμένο έλεγχο. Στο πλαίσιο αυτό ακούγεται συχνά και ο όρος «συμμετοχική ή άμεση δημοκρατία», υποτείνοντας έτσι εμβρυωδώς και προϋποθέτοντας υποτυπωδώς το δημοκρατικό πολίτευμα.

Ωστόσο, τα εγχειρήματα αυτά δεν αποτελούν καθαυτά άμεση δημοκρατία, διότι η τελευταία είναι ουσιαστικά ένα πολίτευμα, με θεσμούς, δομές, νόμους και αντιστοιχεί σε δημοκρατική κοινωνία και δημοκρατικά άτομα. Η συμμετοχή σε μία αυτοδιαχειριζόμενη επιχείρηση που περιορίζεται στην επιχείρηση και εγκαταλείπει την πολιτική εξουσία σε ένα άλλο ξεχωριστό σώμα κομμάτων, γραφειοκρατών, τεχνοκρατών, πολιτικών αντιπροσώπων είναι μερική συμμετοχή και όχι πολιτική. Αποτελεί υποκατάστατο της πολιτικής δράσης και της δημοκρατίας. Τα άτομα που συμμετέχουν σε ένα αυτοδιαχειριζόμενο εγχείρημα και στην υπόλοιπη ζωή τους συμμετέχουν σε κόμματα ή γραφειοκρατικά συνδικάτα δεν προάγουν το ζήτημα της δημοκρατίας. Ισχύει όμως και το αντίστροφο: η συμμετοχή στην πολιτική εξουσία που δεν συμβαδίζει με εξουσία στο άμεσο περιβάλλον των ατόμων και στη διαχείριση των συγκεκριμένων οικονομικών και κοινωνικών δραστηριοτήτων είναι ελλιπής και φενάκη.

Συνεπώς, φαίνεται απαραίτητη η εκ παραλλήλου πορεία των εγχειρημάτων της κοινωνικής οικονομίας, της αυτοδιαχείρισης, της απομεγέθυνσης και της οικολογίας με ένα πολιτικό δημοκρατικό πρόταγμα. Διαφορετικά υπάρχει πάντοτε ο κίνδυνος που έχει επισημάνει ο Κορνήλιος Καστοριάδης το 1992 προκειμένου για την οικολογία: «εάν δεν υπάρξει ένα καινούργιο κίνημα, μία αφύπνιση του δημοκρατικού προτάγματος, η “οικολογία” μπορεί πολύ καλά να ενσωματωθεί σε μία νεοφασιστική ιδεολογία. Για παράδειγμα, μπροστά σε μία παγκόσμια οικολογική καταστροφή, άνετα θα βλέπαμε αυταρχικά καθεστώτα να επιβάλλουν δρακόντειους περιορισμούς σε ένα πανικόβλητο και απαθή πληθυσμό. Η ένταξη της οικολογικής συνιστώσας σε ένα ριζοσπαστικό πολιτικό δημοκρατικό πρόταγμα είναι απαραίτητη. Και είναι όλο και πιο επιτακτική στον βαθμό που η επαναμφισβήτηση των αξιών και των προσανατολισμών της τωρινής κοινωνίας, την οποία συνεπάγεται ένα τέτοιο πρόταγμα, είναι αδιαχώριστη από την κριτική του φαντασιακού της “ανάπτυξης” με βάση την οποία ζούμε».

Επομένως, οι επιλογές των ατόμων, των συλλογικοτήτων και των εγχειρημάτων οφείλουν να είναι σαφείς και ακριβείς, όπως επίσης οι στόχοι της κριτικής θεωρίας, της πολιτικής πράξης και των κινήματων να είναι συγκεκριμένοι και σταθεροί, όχι γενικόλογοι «υλικοϊστορικοί» και αόριστοι «αντιεξουσιαστικοί» ούτε νεφελώδεις «σοσιαλιστικοί» και «αντισυστημικοί». Αναγκαία προϋπόθεση είναι η αυτόνομη δράση, δηλαδή ατομικοί και συλλογικοί αγώνες, αγώνες πολιτικοί- όχι κομματικοί και συνδικαλιστικοί - που δεν υποστηρίζουν με κανένα τρόπο το υπάρχον κοινοβουλευτικό ολιγαρχικό σύστημα και τους φορείς του, τα κόμματα. Τότε μόνο λαμβάνει νόημα η πολιτική πράξη ως εργαλείο της αυτονομίας και της δημοκρατίας.

Πολιτικές προτάσεις

Πώς εξειδικεύονται αυτά στην περίπτωση της χρεοκοπημένης Ελλάδας; Το ελληνικό πρόβλημα δεν είναι μόνο οικονομικό, όπως διατυμπανίζεται από πολλές πλευρές και από την Αριστερά. Οι προτεινόμενες από τα κόμματα οικονομικές μεταρρυθμίσεις χωρίς την αλλαγή του πολιτικού, ιδεολογικού και πολιτισμικού υπόβαθρου είναι οικονομισμός και παλάτια στην άμμο. Η αποχώρηση λ.χ. από το ευρώ ή ακόμη και από την Ε.Ε. δεν αρκεί να φέρει τις απαιτούμενες ριζικές αλλαγές στις απαρχαιωμένες δομές, αντιλήψεις, σημασίες, νοοτροπίες και στους αποτυχημένους θεσμούς. Το ελληνικό πρόβλημα είναι κυρίως πολιτικό, ιδεολογικό, πολιτισμικό και κοινωνικό. Συνεπώς σε αυτούς τους τομείς

χρειάζεται να γίνουν ριζικές αλλαγές, που θα καθορίσουν άλλωστε και τις οικονομικές και παραγωγικές συνθήκες.

- Όσον αφορά τον πολιτικό τομέα, η απαιτούμενη αλλαγή δεν θα περιέχει μόνο μεταρρυθμίσεις που ευλόγως, μετά τη χρεοκοπία, προτείνονται από διάφορες πλευρές, όπως μείωση των βουλευτών στους 200, μείωση των αποδοχών και των άλλων προνομίων τους, μείωση της βουλευτικής σύνταξης, κατάργηση της βουλευτικής και υπουργικής ασυλίας, χωρισμός κράτους και Εκκλησίας, συγκρότηση Επιτροπής Λογιστικού Ελέγχου για το «απεχθές χρέος», πάταξη της διαφθοράς, του πελατειακού κράτους, της φοροδιαφυγής... Οι αναγκαίες θεσμικές αλλαγές θα πρέπει να αποσκοπούν στη συμμετοχή της κοινωνίας με τη νομοθέτηση γενικών συνελεύσεων - σε πρώτη φάση στις τοπικές κοινωνίες, στις οποίες τέτοιες συνελεύσεις είναι δυνατές και πραγματοποιήσιμες. επίσης τη θέσπιση μονίμων τοπικών και εθνικών δημοψηφισμάτων από τα κάτω για σημαντικά θέματα. Η δομική και πολιτειακή αλλαγή κρίνεται αναγκαία αν επί πλέον ληφθεί υπ' όψιν ότι το αποτυχημένο κομματοκρατικό σύστημα είναι αδύνατο να πραγματοποιήσει δύο βασικούς στόχους:

α. Την ουσιαστική διερεύνηση των μεγάλων σκανδάλων και των υπαιτίων της γενικευμένης χρεοκοπίας, την παραδειγματική τιμωρία τους, επιστροφή των κλεμμένων, δήμευση περιουσιών. Εφ' όσον υπάρχει μία γενικευμένη χρεοκοπία, δηλαδή ένα έγκλημα, θα πρέπει να τιμωρηθούν οι δράστες του εγκλήματος, οι ηθικοί και φυσικοί αυτουργοί των δύο κομμάτων που κυβέρνησαν επί σαράντα έτη τη χώρα - να αποδοθεί πραγματική δικαιοσύνη. Είναι η πρωταρχική βασική πράξη, χωρίς την οποία δεν μπορεί να θεμελιωθεί πολιτική κοινωνία και πολιτεία δικαίου και θα επανέλθουν οι προηγούμενες άνομες καταστάσεις, όπως έγινε αρκετές φορές στο παρελθόν.² Αυτό προϋποθέτει την αναδιάρθρωση της συστημικής και διαπλεκόμενης Δικαστικής εξουσίας, την ανεξαρτητοποίησή της από την Εκτελεστική, με εκλογή ή κλήρωσή της λ.χ. από ένα ευρύ σώμα πολιτών.

β. Τη ριζική αναδιάρθρωση του «βαθέος κράτους» (Στρατού, Αστυ-νομίας, Λιμενικού, Δικαστικής εξουσίας, Εκκλησίας, κρατικοδίαιτων συντεχνιών) που συγκροτεί τη βάση του πλέγματος εξουσίας (Κόμματα, οικονομική ελίτ, ΜΜΕ). Τα προνόμια και η νοσηρή δύναμή του μπορούν να εξουδετερώσουν οποιαδήποτε άλλη μεταρρύθμιση, συνεπώς χρειάζεται ριζική εκκαθάρισή του από τα φιλοχουντικά, και ναζιστικά στοιχεία.

2 Από την άλλη, όσο δεν γίνεται η απόδοση ευθυνών και η τιμωρία των ενόχων τόσο θα αυξάνει και η επιρροή του νεοναζιστικού κόμματος που ποντάρει στο θέμα αυτό.

- Όλα τα κόμματα, και τα αριστερά, είναι ανίκανα και απρόθυμα για τέτοιες αναδιαρθρώσεις, όπως φαίνεται στα προγράμματά τους και στις διακηρύξεις τους. Δεν είναι διατεθειμένα να συγκρουσθούν με το «βαθύ κράτος», δεδομένου ότι η σύγκρουση είναι αναπόφευκτη, αφού αυτό έχει δύναμη και θα υπερασπισθεί μέχρις εσχάτων τα προνόμιά του και την ισχύ του. Η απροθυμία είναι εμφανής και στη νέα κυβέρνηση συνεργασίας Αριστεράς και Ακροδεξιάς. Επομένως η πραγματοποίηση των στόχων αυτών είναι αδύνατη χωρίς την ενεργό συμμετοχή της κοινωνίας. Θα πρέπει η κοινωνία να απαιτήσει επί τέλους για πρώτη φορά στην ιστορία της μία άλλη πορεία, να αγωνισθεί για να αποδυναμώσει το ανίκανο και διεφθαρμένο κομματοκρατικό ολιγαρχικό σύστημα, να συμμετάσχει σε αυτά που μέχρι τώρα αποφασίζονται ερήμην της και εναντίον της. Αυτό σημαίνει την ανάδυση της πολιτικής, την είσοδο στο πολιτικό προσκήνιο του κοινωνικού πλήθους, που με βάση τον αυτοκαθορισμό και την αυτοοργάνωση θα αυτοσυγκροτηθεί σε δημοκρατικό υποκείμενο, σε πολιτικό-πολιτισμικό κίνημα, το οποίο θα αποτελέσει τον μοχλό για την απαιτούμενη ριζική αλλαγή. Το κίνημα αυτό θα έχει ως περιεχόμενο και στόχο την συμμετοχή της κοινωνίας στις αποφάσεις. Αυτό μπορεί να ξεκινήσει λ.χ. από τις τοπικές κοινωνίες, θέτοντας ως στόχο τη σύγκλιση δημοτικών συνελεύσεων για τη λήψη αποφάσεων, η εκτέλεση των οποίων θα εναπόκειται στο δημοτικό συμβούλιο.

- Αυτά όλα προϋποθέτουν θέληση για απαλλαγή από τις κυρίαρχες ιδεολογίες, από τις κομματικές, εθνικιστικές και θρησκευτικές επιρροές, καθώς και από τον καταναλωτισμό, την τηλεθέαση, την αδιαφορία, την απάθεια και τον ατομικισμό. Χρειάζεται να γίνει απο-αποικιοποίηση του νεοελληνικού φαντασιακού από αυτές τις ολέθριες αλλοτριωτικές και ετερόνομες σημασίες, από το κυρίαρχο ιδεολογικό πλέγμα. Αυτό προϋποθέτει με τη σειρά του το ξεκίνημα μίας ευρείας και βαθιάς πολιτισμικής «επανάστασης», ενός γενικού Διαφωτισμού από όσα υγιή τμήματα της κοινωνίας έχουν απομείνει - αν έχουν απομείνει θα φανεί στα επόμενα έτη. Βασικά στοιχεία του απαιτούμενου Διαφωτισμού θα είναι η κριτική της κομματικής και ιδεολογικής ετερονομίας, ο έλεγχος της εξουσίας, η έλλογη επιχειρηματολογία, ο απεγκλωβισμός από βυζαντινισμούς και αυταρχισμούς, από τους μεσσιανισμούς, τους λαϊκισμούς και τα ιδεολογήματα της Αριστεράς.³ Με ιδιαίτερη έμφαση

3 Βλ. Γ. Ν. Οικονόμου, «Το τέλος της Αριστεράς και η αρχή του δημοκρατικού κινήματος», στο *Άμεση δημοκρατία. Αρχές, επιχειρήματα, δυνατότητες*, Παπαζήσης, 2014. Επίσης Γ. Ν. Οικονόμου, «Τα αδιέξοδα του ΣΥΡΙΖΑ» (2012), στο oikonomouorgos.blogspot.com.

σε ιδέες και εκπαιδεύσεις κατά του φανατισμού, της μισαλλοδοξίας, του ρατσισμού, κατά της ξενοφοβίας, του νεοναζισμού, της συνωμοσιολογίας και των πάσης φύσεως σωτήρων και σωτηριολόγων. Στα σημεία αυτά φαίνεται η αποτυχία του εκπαιδευτικού συστήματος, το οποίο χρειάζεται μία εκ βάθρων αναδιοργάνωση.

- Στη βάση αυτή είναι ευκαταία η δημιουργία ενός πολιτικού σχήματος - όχι κόμματος - που θα είναι αυτόνομο από όλα τα κόμματα, θα στηρίζεται στις αρχές της άμεσης δημοκρατίας, της ισότιμης συμμετοχής, της κυριαρχίας των γενικών συνελεύσεων, των αιρετών και κληρωτών εκτελεστικών οργάνων, της ανακλητότητας, της πλήρους διαφάνειας και της αντιγραφειοκρατικής δομής. Το σχήμα αυτό θα έχει ως σκοπό τη διάδοση των αρχών και πρακτικών της άμεσης δημοκρατίας, με όλους τους τρόπους που θα κριθούν πρόσφοροι από τις γενικές συνελεύσεις και απώτερο στόχο να συμβάλλει στη δημιουργία του πολιτικού-πολιτισμικού κινήματος.

Η δημιουργία έργου στον πολιτικό, πολιτισμικό, κοινωνικό και παραγωγικό τομέα είναι ο μόνος τρόπος να αποφύγουμε την τρέλα, την παρακμή και την επικείμενη εφιαλτική άτακτη χρεοκοπία.

Για τα αυτοοργανωμένα σχολεία αμεσοδημοκρατίας:

Αντιπολιτικός νομαδισμός, αλληλέγγυα έρευνα, δημοκρατικός ανιμισμός

Νικόλας Κοσματόπουλος,

Ανθρωπολόγος, λέκτορας Πολυτεχνικής Σχολής Λωζάνης

Η δική μου συνεισφορά βασίζεται από τη μια σε μια κινηματική πρακτική κι από την άλλη στην ακαδημαϊκή εμπειρία μου ως πολιτικού ανθρωπολόγου, πανεπιστημιακού δάσκαλου κι ερευνητή των ειδικών της ειρήνευσης στην Μέση Ανατολή. Ας πω λοιπόν από την αρχή ότι προτείνω την ανάσταση των περίφημων πλατειών μέσα από την επανανοηματοδότηση τους ως μόνιμων δομών άμεσοδημοκρατικής δράσης αλλά και συλλογικής, οργανωμένης (αυτο)μάθησης κι (αυτο)μόρφωσης. Εν συντομία, προτείνω το συνδυασμό της οριζοντιότητας της πλατείας με την βαθύτητα ενός κοινωνικού πανεπιστημίου. Αυτά τα μαζικά κι αυτοοργανωμένα σχολεία αμεσοδημοκρατίας θα λειτουργούν τις μέρες κι ώρες που θα προκύψουν από την προτεινόμενη από άλλους (π.χ. Γιώργος Καλλής) μείωση του ωραρίου εργασίας.

Η ιδέα μου για το «πρόγραμμα σπουδών» αυτών των σχολείων είναι οι ακόλουθοι τρεις άξονες: αντιπολιτικός νομαδισμός, αλληλέγγυα έρευνα και δημοκρατικός ανιμισμός. Οι άξονες αυτοί προκύπτουν μέσα από τρεις ανθρωπολογικές κριτικές στην σχέση δημοκρατίας και γνώσης, στην σχέση (πολιτικής) εξουσίας και (δυτικής) επιστήμης σήμερα. Θέση μου είναι ότι η τόσο η αστική όσο και μια σοσιαλιστική «δημοκρατία» προκύπτουν μέσα από αλληπάλληλες περιφράξεις κι όχι απελευθερώσεις. Οι περιφράξεις γης και παραγωγικών μέσων ήταν μόνο η αρχή. Η σύγχρονη δημοκρατία περιέφραξε την πολιτική γνώση μέσα από την ανάδειξη ειδικών, την κοινωνική αλληλεγγύη και φροντίδα μέσα από την σύνδεσή της με τον εγκλεισμό, και την φύση μέσα από την αποθέωση κι απομόνωση του ανθρώπου. Πιστεύω λοιπόν ότι στο επίπεδο της κοινωνικής οργάνωσης, δημοκρατίας και πολιτικής ζωής, το πρόταγμα του φόρουμ, η «ευημερία χωρίς ανάπτυξη», μεταφράζεται σε μια δημοκρατία χωρίς περιφράξεις, χωρίς ειδικούς, χωρίς εγκλεισμούς

αλλά και χωρίς ανθρωποκεντρισμούς. Πιο συγκεκριμένα:

1. Αντιπολιτικός νομαδισμός - Για μια δημοκρατία χωρίς ειδικούς

Οι Ινδιάνοι Γκουαρανί πίστευαν ότι η απονομή μόνιμης πολιτικής εξουσίας σε κάποιους θα οδηγήσει αναγκαστικά στην σύσταση καταπιεστικών δομών για όλους, τις οποίες σήμερα εμείς ονομάζουμε κράτος. Για τους αυτόχθονες λαούς της Νότιου Αμερικής, η μόνη εγγύηση απέναντι στην απειλή ενός ανελεύθερου κράτους, ήταν μια ριζοσπαστική μορφή νομαδισμού, τόσο στο έδαφος, όσο και στην εξουσία. Αυτά ισχυρίζεται ο αναρχικός ανθρωπολόγος Πιερ Κλαστρ στο κλασικό του έργο «Η κοινωνία ενάντια στο κράτος».

Η αταξική ινδιάνικη κοινωνία, λοιπόν, μας διδάσκει ότι η υπεράσπιση της κοινωνίας απέναντι στην απολυταρχία του κράτους δεν περνάει μόνο μέσα από την κατάργηση της ταξικής κυριαρχίας, αλλά κυρίως μέσα από την κατάργηση της πολιτικής εξουσίας, η οποία ενυπάρχει στην δυνατότητα λίγων να ελέγχουν πολλούς μέσα από την περίφραξη και την κατοχή όχι τόσο των μέσων παραγωγής αλλά κυρίως των μέσων αναγωγής μέσα από τα οποία η κάθε ανθρώπινη ύπαρξη νοηματοδοτείται και γνωρίζει την θέση της μέσα στην κοινωνία.

Ο αντιπολιτικός νομαδισμός έχει σκοπό την κατάργηση της πολιτικής ως σχέσης εξουσίας και την σταδιακή εξαφάνιση των ειδικών μέσα από την κοινωνικοποίηση της γνώσης σε όλους. Οι ειδικοί της πολιτικής θα εξαλειφτούν μόνο όταν γίνουμε όλοι κι όλες πολιτικοί - μέσα από την κοινωνικοποίηση της γνώσης που αφορά στην συλλογική μας ζωή και την εμπέδωση της νομαδικής αντίληψης στις βασικές παραμέτρους της. Νομαδισμός της σκέψης, της εργασίας και της γνώσης, αλλά και νομαδισμός στον αυτοπροσδιορισμό (και στην συχνή αυταρέσκειά) μας ως μονάδες μέσα σε μη νομαδικές ομάδες, όπως το έθνος, η τάξη, η θρησκεία, το φύλο.

Οι ειδικοί της εθνικής ιστορίας, της δημοκρατικής διαδικασίας, της αναπτυγμένης οικονομίας παίζουν βασικό ρόλο στην καταπίεση του εγγενούς νομαδισμού μας, γιατί αυτοί μας λένε πού ανήκουμε και τι πρέπει να θέλουμε.

Απέναντι σε αυτά, αντιπολιτικός νομαδισμός σημαίνει οργάνωση μαζικών δομών αυτομάθησης που να περιλαμβάνουν την διδασκαλία της ανθρωπολογίας του πλανήτη κι όχι της εθνικής ιστορίας; διάδοση της πολιτικής ανθρωπολογίας και ειδικά των γνώσεων πάνω σε μορφές πολιτικής οργάνωσης της ανθρωπότητας που έχουν καταδικαστεί από

έναν ευρωκεντρικό διαφωτισμό ως προμοντερνικές; το πιο σημαντικό όμως είναι η συστηματική και συλλογική αυτομόρφωση πάνω σε βασικά προβλήματα της κοινής μας ζωής με στόχο την ριζική αμφισβήτηση της «οικονομίας» αλλά και της «πολιτικής» ως αυθύπαρκτα και αυτόνομα πεδία ειδικών και εμπειρογνομώνων. Σε μια τέτοια λογική λοιπόν, προτείνω την άμεση μονιμοποίηση του παρόντος φόρουμ στο διηνεκές ως διαρκές συνέδριο ενάντια στους ειδικούς της ανάπτυξης!

2. Αλληλέγγυα έρευνα – Για μια δημοκρατία χωρίς εγκλεισμούς

Στην ισπανική κωμωδία επιστημονικής φαντασίας *Accion Mutante*, του σκηνοθέτη ντε λα Ιγκλεσια και παραγωγού μεταξύ άλλων Πέδρο Αλμοδόβαρ, μια συμμορία αναπήρων και “μη κανονικών” διεξάγει ένα λυσσαλέο αντάρτικο εναντίων των καλοφτιαγμένων, όμορφων και πλούσιων της γης. Στην διάρκεια της ταινίας οι μη κανονικοί γίνονται όλο και πιο... κανονικοί σφάζοντας, ανατινάζοντας και κατακρεουργώντας αθώους στο διάβα τους. Η αποθέωση της κανονικοποίησής τους συντελείται όταν ο τελευταίος επιζών της συμμορίας αποχωρίζεται τον ήδη νεκρό σιαμαίο αδερφό του με μια μίνι πυρηνική βόμβα και το σκάει με την όμορφη κόρη ενός δισεκατομμυριούχου. Στην ίδια λογική ίσως, η ανθρωπολογία της θρησκείας μας λέει ότι για πολλούς λαούς της Ανατολής και της Ιθαγενούς Αμερικής η μορφή του σαμάνου, του τρελού, του “μη κανονικού” ήταν ιερή κι ανέγγιχτη όχι μόνο γιατί γεφύρωνε τον φυσικό κόσμο με τον μεταφυσικό αλλά και γιατί αποτελούσε βασική έμπνευση αντίστασης κι ιστορικής μνήμης απέναντι στην καταστροφική μηχανή της αποικιοκρατίας.

Από την άλλη, η κριτική μελέτη των σύγχρονων μορφών εγκλεισμού έχει δείξει ότι η έννοια του σύγχρονου πληθυσμού - του «δήμου» της δημοκρατίας - βασίζεται στην διάκριση ελεύθερου κι έγκλειστου πολίτη, υγιούς κι υπολειμματικού ανθρώπου, κοινωνικής κανονικότητας και κοινωνικής παθογένειας. Η διάκριση αυτή είναι βασική για την λειτουργία της σύγχρονης δημοκρατίας όχι μονάχα γιατί οδηγεί στην περιφράξη, στον εγκλεισμό και την επιτήρηση δηλαδή μεγάλων πληθυσμιακών ομάδων, όπως μετανάστες και Ρομά, ψυχικά και σωματικά άρρωστοι, ποινικοί και πολιτικοί κρατούμενοι, οροθετικοί, ανάπηροι κι ανήλικοι, αλλά κυρίως γιατί πάνω στα σώματά τους παράγεται η επιστημονική «αλήθεια» που ορίζει τον κανονικό πολίτη και τα όρια της κανονικής δημοκρατίας.

Απέναντι στον εγκλεισμό των μη κανονικών και την παραγωγή της

επιστημονικής αλήθειας για τους κανονικούς, μια πρώτη απάντηση μπορεί να είναι η αλληλέγγυα έρευνα, η άμεση σύνδεση δηλαδή της συλλογικής φροντίδας για τους μη κανονικούς με αντιεραρχικούς, ανοικτούς και δημοκρατικούς τρόπους να έρθουμε όλοι μας σε επαφή και να γνωρίσουμε την δική τους «αλήθεια», τις απόψεις, ανάγκες κι αντιρρήσεις τους απέναντι στον εγκλεισμό. Κάτι τέτοιο προϋποθέτει την αποσύνδεση της επιστημονικής έρευνας από την παθογένεια και την ταύτισή της με την συλλογική φροντίδα! Σημαίνει την αποεργοποίηση της σύγχρονης επιστήμης και την ερευνητική αποδοχή της μη κανονικότητας ως βάση πλουραλισμού αλλά κι επιβίωσης του ανθρώπου μέσα σε ένα μη κανονικό, χαοτικό και άρα ανθεκτικό σύμπαν. Σημαίνει την κατάργηση των κοινωνικών λειτουργιών και των «ψυχο-ειδικών», την διάδοση των κοινωνικών δομών αλληλεγγύης με την μετατροπή του κάθε ενός, κάθε μιας τόσο σε ερασιτέχνη ερευνητή της κοινωνικής κανονικότητας και σε συστηματικό αρωγό των κοινωνικά μη κανονικών. Αυτή είναι μια επιλογή εκπορευόμενη όχι από οίκτο και συμπόνοια, αλλά από ισότιμη αλληλεγγύη και ίσως από την υπόσχεση μιας ακόμα πιο βαθιάς κατανόησης της ανθρώπινης υπόστασης, από την υπόσχεση δηλαδή μιας ακόμα πιο ελεύθερης ζωής.

3. Δημοκρατικός ανιμισμός – Για μια δημοκρατία χωρίς ανθρωποκεντρισμό

Το 1550 οι κονκισταδόρες είχαν ήδη υποτάξει τους Ινδιάνους στην Καραϊβική κι έτσι η πασίγνωστη φιλοσοφική/θεολογική κόντρα στην αυλή του Ισπανού βασιλιά στο Βαγιαδολίδ αφορούσε στο αν οι Ινδιάνοι έχουν ανθρώπινη ψυχή κι άρα μπορούν να προσηλυτιστούν ή όχι και να σφαγιαστούν. Τι έλεγαν όμως οι Ινδιάνοι για όλα αυτά? Ο βραζιλιάνος ανθρωπολόγος Βιβέριο ντε Σάντος γράφει ότι αφού για αυτούς όλα τα όντα της φύσης έχουν ψυχή, η βασική τους απορία σε σχέση με τους κατακτητές ήταν τι είδους σώμα έχουν! Για αυτό το λόγο επιδίδονταν σε μαζικούς πνιγμούς Ισπανών για να δουν αν το σώμα τους επιπλέει. Η δομική ανθρωπολογία ισχυρίζεται λοιπόν ότι η Ινδιάνικη σκέψη θεωρούσε την φύση ενιαία και είχε μια ενιαία μέθοδο κι αντίληψη για να την προσεγγίσει.

Από την άλλη, η φιλοσοφική διδασκαλία κι η επιστημονική πρακτική του δυτικού διαφωτισμού ανύψωσε τον άνθρωπο στο βάθρο του Θεού επί της γής με αποτέλεσμα να διαρρηχθεί η σχέση υπαρξιακής αλληλοεξάρτησης και ηθικής ισορροπίας με τα υπόλοιπα όντα του πλανήτη και με την ίδια την Φύση. Τι σχέση έχει αυτό με την δημοκρατία όμως?

Απόλυτη και καθοριστική, σύμφωνα με την ανθρωπολογία της επιστήμης, γιατί σήμερα όλα τα μεγάλα δημοκρατικά διλήμματα αποτελούν πολύπλοκα μίγματα επιστημονικών και πολιτικών προβλημάτων. Κάθε μέρα προκύπτουν και νέοι φυσικοπολιτικοί παράγοντες, που δεν είναι ανθρωπini οι αλλά που έχουν συχνά αυτόνομη επίδραση στην ανθρωπινή εξέλιξη, όπως οι μέλισσες κι οι άγριοι της Αρκτικής, αλλά και τα φυτοφάρμακα, τα μεταλλαγμένα, τα βλαστικά κύτταρα.

Σε αυτό το σημείο υπάρχει μια ενδιαφέρουσα σύγκλιση απόψεων μεταξύ... Ινδιάνων κι επιστημόνων, ότι δηλαδή τα όντα της φύσης έχουν ψυχή και λόγο. Άρα θα πρέπει να έχουν και ψήφο, θα πρόσθετε κανείς. Και οι δύο φαίνεται να συμφωνούν ότι η Γη είναι ο κοινός μας πολιτικός πολιτισμός κι όχι η Αγορά της Αθήνας, σύντροφε Καστοριάδη. Κι ότι η διάκριση φύσης και πολιτισμού -nature vs. culture- είναι μια καταστροφική δυτική επινόηση, όπως επίσης και η απίστευτα αλαζονική έκφραση «το φυσικό μας περιβάλλον». Ένας δημοκρατικός ανιμισμός λοιπόν θα αποτελούσε αληθινή εκβάθυνση της δημοκρατίας ακυρώνοντας την διάκριση αυτή και αποκαθιστώντας την φύση όχι απλά ως καταφύγιο σε καιρούς κρίσης ή ως πολιτική στάση στα πλαίσια της δυτικής οικολογίας, αλλά ως προνομιακό πεδίο μιας νέας δημοκρατικής διαπαιδαγώγησης, του οποίου το σύνταγμα και οι νόμοι θα γραφτούν με βάση την ενεργειακή δικαιοσύνη του πλανήτη και στου οποίου τα ανιμιστικά κοινοβούλια θα έχουν εξέχουσα θέση οι μέλισσες, τα δελφίνια και τα «ακραία καιρικά φαινόμενα», για παράδειγμα. Αυτόν τον καιρό, τα κινήματα (π.χ. των ιθαγενών) της Λατινικής Αμερικής κινούνται προς την θεώρηση και πραγμάτωση μιας γεωκεντρικής, θα έλεγα ανιμιστικής, δημοκρατίας με μόνο ηθικό-πολιτικό άξονα την κοινή μας γη και φιλοσοφικό ορίζοντα την κοινή «καλή ζωή» (buen vivir) όλων των πλασμάτων πάνω της.

Αντί επιλόγου μια διευκρίνιση. Η ανιμιστική δημοκρατία, η δημοκρατία της γης, το buen vivir δεν είναι οικολογικά συνθήματα, εκπορευόμενα από μια χιλιαστική (και απόλυτα νεωτερική) θέση για τις επερχόμενες καταστροφές που θα υποστούμε αν το αγνοήσουμε, αλλά ούτε από μια ρομαντική επιστροφή στην φύση, βασισμένη στην άλλη όψη του δυτικού νεωτερισμού, την μονολιθική απέχθεια απέναντι στην πόλη και την τεχνολογία. Η ανιμιστική δημοκρατία είναι συλλογικές μορφές αυτομόρφωσης ανοικτές σε έναν παγκόσμιο διάλογο με βάση και στόχο όχι την πρωτοκαθεδρία της δυτικής επιστήμης, ούτε την μοναδικότητα του ιδιαίτερου χωριού μας. Πρόταγμα και πρόκληση είναι μια αντιπολιτικά νομαδική, ερευνητικά αλληλέγγυα, δημοκρατικά ανιμιστική και άρα αληθινά παγκόσμια -αλλά και χαοτική- αλήθεια.

Από το κίνημα στην κοινωνική αυτοθέσμιση

Αντώνης Μπρούμας

Δικηγόρος, ερευνητής και ακτιβιστής ψηφιακών δικαιωμάτων

Σήμερα βιώνουμε μία σύγκρουση, που διαχέεται σε όλες τις πτυχές του κοινωνικού. Στον έναν πόλο της σύγκρουσης, τον κυρίαρχο, βρίσκεται ο κόσμος των κρατών και του κεφαλαίου. Στον αντίπαλο πόλο τοποθετούνται τα κινήματα, οι σύγχρονες κοινωνίες σε κίνηση. Ο ανταγωνισμός μεταξύ των δύο αυτών κόσμων θα καθορίσει σε ποιες κοινωνίες θα ζήσουμε τον 21ο αιώνα, αν αυτές θα είναι καπιταλιστικές, αν θα είναι απελεύθερες ή αν θα έχουν εξωκείλει στον ολοκληρωτισμό. Έχουμε λοιπόν κάθε λόγο να είμαστε σήμερα με τα πληθυντικά κοινωνικά κινήματα, γιατί είναι τα υπαρκτά συλλογικά υποκείμενα που αποτελούν τον σύγχρονο αντικαπιταλιστικό πόλο και προωθούν την ριζοσπαστική κοινωνική αλλαγή.

Χαρακτηριστικά των Σύγχρονων Κοινωνικών Κινήματων

Τα σύγχρονα κοινωνικά κινήματα δομούνται γύρω από δύο κοινά χαρακτηριστικά: (α) την αντίθεση στη σύγχρονη δομή του συμπλέγματος κρατών-κεφαλαίου αλλά και σε όλες τις άλλες μορφές καταπίεσης, και (β) στην προαγωγή της άσκησης της κοινωνικής εξουσίας όχι ως διαχωρισμένης αλλά ως εμμενούς μέσα στην κοινωνία. Τα σύγχρονα κινήματα συγκροτούνται λοιπόν ως αντιεξουσιαστικά. Ενυπάρχουν ως δυνατότητα στην κοινωνία, όπως το αυτεξούσιο ενυπάρχει ως δυνατότητα στα άτομα. Είναι ροή, όχι καθεστώς. Το υποκείμενό τους είναι το αυτεξούσιο άτομο.

Τα σύγχρονα κοινωνικά κινήματα παίρνουν διάφορες επιμέρους μορφές συλλογικής οργάνωσης, όπως τη “μορφή – κίνημα”, τη “μορφή – σωματείο”, τη “μορφή – πλήθος”, τη “μορφή – κοινότητα”, τη “μορφή – παραγωγική δομή”, τη “μορφή - κοινά”. Έχουν τα χαρακτηριστικά κοινοτήτων αγώνα ή καλύτερα κοινωνικών κομματιών σε κίνηση. Αποπειρώνται τη συγκρότηση εναλλακτικών κοινωνικοτήτων, που προεικονίζουν τις κοινωνικές σχέσεις του αύριο. Διαρρηγνύουν τις ταυτό-

τητες, που συγκροτούνται μέσα από το υπάρχον πλαίσιο κυριαρχίας, και μέσω αυτών αναδύονται νέα συνεκτικά συλλογικά νοήματα, τα οποία δίνουν λιγότερο έμφαση σε ιδεολογίες και περισσότερο έμφαση σε κουλτούρες, κοινωνικότητες, αξίες και τρόπους ζωής. Οργανώνονται με τη μορφή οριζόντιων δικτύων στον χώρο και ανάμεσα σε κοινωνικές ομάδες και δεν παρουσιάζουν τη λειτουργική διαφοροποίηση ανάμεσα σε αντιπρόσωπους και αντιπροσωπευόμενους. Διαφοροποιούν τις δομές τους και καταμερίζουν εργασίες, συγκροτώντας συντονιστικά, επιτροπές, ομάδες εργασίας με κανόνες αποθεσμοποίησης της εξουσίας, όπως μικρή διάρκεια θητείας σε καίριες θέσεις, εναλλαγή των ρόλων, λογοδοσία, ανακλητότητα. Επικεντρώνουν στην αποδόμηση της συμβολικής διάστασης της κυριαρχίας και στη δημιουργία χώρων αυτονομίας.

Κινήματα & Κοινωνική Αυτοθέσμιση

Αν τα κοινωνικά κινήματα είναι το μέσο, η κοινωνική αυτοθέσμιση είναι ο σκοπός. Ωστόσο, κινήματα και κοινωνική αυτοθέσμιση δεν ταυτίζονται. Τα κινήματα μπορούν να αυτοπροσδιορίζονται και να έχουν δράση στο μέτρο που διατηρούν κάποια σχετικά όρια σε σχέση με το κοινωνικό σώμα, μολονότι τέτοια όρια είναι πολύ πιο ισχνά από ό,τι σε άλλες μορφές κοινωνικής εξουσίας. Η οριοθέτηση όμως οποιασδήποτε κοινωνικής εξουσίας από το κοινωνικό σώμα ανοίγει την πόρτα στην πιθανότητα δόμησης σχέσεων κυριαρχίας. Συνεπώς, το γκρέμισμα κάθε οριοθέτησης μεταξύ κινήματων και κοινωνίας είναι το βασικό ζητούμενο. Εντούτοις, η ύπαρξη των ορίων κινήματων / κοινωνίας δεν είναι δομικό στοιχείο των κινήματων. Τα κινήματα αποτελούν ουσιαστικά τις μηχανές, που θέτουν ολόκληρες κοινωνίες σε κίνηση. Διαθέτουν το σπέρμα της κοινωνικής αυτοθέσμησης και με αυτό μπολιάζουν ολόκληρο το κοινωνικό σώμα. Ως κοινωνική αντιεξουσία είναι η πιο «ανθρώπινη» μορφή κοινωνικής εξουσίας, καθώς έχει ως καταστατικό σκοπό και τρόπο λειτουργίας την τελική αναίρεσή της, την εμμένεια στο κοινωνικό. Εφόσον συγκροτούν τους όρους για πανκοινωνικές θεσμίσεις υλικά αυτόνομης άμεσης δημοκρατίας, τα κινήματα χάνουν το νόημά τους και αυτοδιαλύονται μέσα στο σώμα της κοινωνίας, μέχρι να δημιουργηθούν νέα κινήματα με ακόμη πιο προοδευτικό χαρακτήρα.

Η Κοινότητα Αγώνα ως το Κύτταρο της Κοινωνικής Αυτοθέσμησης

Όταν μιλάμε για μορφές κοινωνικής αυτοθέσμησης, συζητάμε για κοι-

νωνικές σχέσεις. Τέτοιες σχέσεις δεν μπορούν να κατηγοριοποιηθούν ως αυστηρά οικονομικές, πολιτικές ή πολιτιστικές αλλά πρέπει να ειπωθούν ως καθολικές κοινωνικότητες και τρόποι ζωής, που έχουν τις δικές τους ιδιαίτερες οικονομικές, πολιτικές ή πολιτιστικές διαστάσεις. Στην κοινωνική αυτοθέσμιση οι κοινωνικές σχέσεις είναι κοινοτικές, δηλαδή δομούνται σε ανθρώπινες κοινότητες. Στον καπιταλισμό τέτοιες κοινότητες συγκροτούνται εξ ανάγκης ως κοινότητες αγώνα για την υπεράσπιση των κοινοτικών τρόπων ζωής ενάντια στο σύμπλεγμα κρατών – κεφαλαίου. Σε αυτές τις σύγχρονες κοινότητες δομούνται οι σχέσεις εμπιστοσύνης, συνεργασίας και αλληλεγγύης, που είναι απαραίτητο θεμέλιο για τους αντικαπιταλιστικούς αγώνες.

Το Δημόσιο ως Κρατικό / Αγοραίο σε Κρίση

Ιστορικά, οι κοινότητες έπαιζαν τον πρωταρχικό σε σχέση με το κράτος και την αγορά ρόλο για τη διαχείριση των απαραίτητων για την κοινή ζωή πόρων και για την οργάνωση της κοινωνικής αναπαραγωγής. Η ανάδυση του καπιταλισμού και του νεωτερικού αστικού κράτους κατέστρεψε με τη βία τις κοινοτικές αυτές σχέσεις, προκειμένου να καταστήσει τους άλλοτε κοινούς πόρους αλλά και τα πρόσωπα απλές εισδοχές [input] στην παραγωγή εμπορευμάτων. Όμοια αντιμετώπιση επιφύλαξαν στις κοινότητες τα κομμουνιστικά κόμματα και ο κρατικιστικός σοσιαλισμός (Μπρ στη Ρωσία, Ζατρούγκα στην Ελλάδα). Στο επίπεδο των ιδεών το κυρίαρχο ιδεολόγημα της ανάπτυξης [οικονομικής/ των παραγωγικών δυνάμεων] χρησιμοποιήθηκε για τον χαρακτηρισμό των κοινοτήτων των ανθρώπων ως ανασχετικού μοχλού της κοινωνικής προόδου, που έπρεπε συνεπώς να εξαλειφθεί, ώστε οι υλικές ανάγκες των ανθρώπων να καλύπτονται με πιο αποτελεσματικό τρόπο από τους θεσμούς της καπιταλιστικής αγοράς ή/και του κράτους.

Σήμερα είμαστε υποχρεωμένοι να αναστοχαστούμε πάνω σε αυτή την επελθούσα κοινωνική αλλαγή. Η καταστροφή των αυτοθεσμιζόμενων ανθρώπινων κοινοτήτων και η όλο και μεγαλύτερη εξάρτηση του κοινωνικού [και πλανητικού] μεταβολισμού από το κράτος και το κεφάλαιο δεν απέδωσε τα αναμενόμενα. Το δημόσιο, που είναι αναγκαίος όρος αναπαραγωγής του κοινωνικού, όπως επανανοηματοδοτήθηκε και κατασκευάστηκε με υλικούς όρους ως κρατικό ή ως λειτουργικό στοιχείο του ιδιωτικού, βρίσκεται σε κρίση. Η κρίση αυτή αντανακλάται πια με απειλητικούς όρους στη σχέση των ανθρώπινων κοινωνιών με τα οικοσυστήματα.

Το Δημόσιο ως Κοινό

Σε αυτό ακριβώς το κενό κοινωνικής (ανα)παραγωγής, δηλαδή στις ρωγμές και στις αντιφάσεις του κυρίαρχου παραδείγματος, αναδύονται τα σύγχρονα κινήματα και οι κοινότητες (ανα)παραγωγής κοινών αγαθών, για να πειραματιστούν με νέες μορφές κοινωνικής αυτοθέσμησης και να ανοίξουν για τις κοινωνίες προοπτικές εξόδου από τον καπιταλισμό. Μέσα από τα κινήματα και τους κοινωνικούς αγώνες αναδεικνύεται ένα νέο νόημα του δημοσίου, το δημόσιο ως Κοινό, δηλαδή ως αυτό που μοιραζόμαστε και συνδιαχειριζόμαστε. Μία τέτοια σύλληψη του δημοσίου είναι εντελώς διάφορη του κρατικού / αγοραίου ψευδεπίγραφου δημοσίου, που κυριαρχεί. Είναι κοινωνικά δίκαιη, γιατί επιβάλλει την ίση πρόσβαση των πολιτών στα κοινά αγαθά. Είναι χειραφετητική, επειδή αναθέτει καθήκοντα για την (ανα)παραγωγή από τους πολίτες των κοινών αγαθών. Είναι (αμεσο)δημοκρατική, διότι προϋποθέτει την άμεση συμμετοχή των πολιτών στη διαχείριση των κοινών αγαθών. Είναι οικολογική, καθώς υπερτονίζει τη σχέση αμοιβαίας εξάρτησης όλων από τα κοινά αγαθά και, συνεπώς, προωθεί τη χρηστή διαχείρισή τους για τις παρούσες και μελλοντικές γενιές σε αντιδιαστολή με την σήμερα κυρίαρχη τραγωδία της εξάντλησης των κοινών αγαθών από το κεφάλαιο με σκοπό το κέρδος.

Κοινά Κοινωνικής (Ανα)παραγωγής

Όταν μιλάμε για κοινότητες (ανα)παραγωγής κοινών αγαθών δεν αναφερόμαστε απλώς σε πόρους αλλά σε κοινωνικές σχέσεις. Τρία χαρακτηριστικά έχει κάθε θεσμοποίηση Κοινών:

- Συσσώρευση ενός κοινού πόρου, υλικού, κοινωνικού ή διανοητικού.
- Συσσώρευση κοινωνικοποιημένης εργασίας, βασιζόμενης δηλαδή στη συνεργασία.
- Συγκρότηση μίας κοινότητας ανθρώπων, που αναπαράγει και διαχειρίζεται τον κοινό πόρο.

Σε μία εποχή που το σύμπλεγμα κρατών – κεφαλαίου αδυνατεί να διασφαλίσει την κοινωνική αναπαραγωγή για μεγάλες κοινωνικές ομάδες και καταστρέφει τις δημιουργικές δυνάμεις του κόσμου της εργασίας μέσα από σχέσεις κυριαρχίας και εκμετάλλευσης, παρατηρούμε την επιστροφή των Κοινών στην πρώτη γραμμή της σύγκρουσης:

- Καλλιεργήσιμες εκτάσεις (Κίνημα Ακτημόνων Αγροτών – Βραζιλία).

- Αρδεύσεις (acequias – Νέο Μεξικό, ΗΠΑ).
- Ψαρότοποι (Maine, ΗΠΑ).
- Δάση (2,5% των Δασών της Σουηδίας).
- Σπόροι (Πελίτι, Αιγίλοπας).
- Αστικός δημόσιος χώρος (καταλήψεις, κοινωνικοί χώροι, κοινοτικά πάρκα).
- Κινήματα κοινοτικής στέγασης (Λατινική Αμερική, Ισπανία, Βέλγιο).
- “Κοινοποίηση” δημοσίων υπηρεσιών (Κίνηση 136 για το Νερό, Πρωτοβουλία για την Κοινωνική Διαχείριση των Απορριμάτων).
- Εξεγερμένοι δήμοι, κομμούνες και άλλες μορφές λαϊκής εξουσίας (Ροτζάβα, Τσιάπας, Βενεζουέλα).
- Ασύρματα κοινοτικά δίκτυα επικοινωνιών (Guifi – Ισπανία, AWMN – Ελλάδα, Sarantaporo.gr - Ελλάδα).
- Ραδιοφωνικοί Κοινοτικοί Σταθμοί (98FM, 1431, ΈντασηFM - Ελλάδα)
- Ανοιχτά Πρότυπα και γλώσσες προγραμματισμού (TCP / IP, ODF, http).
- Ελεύθερο Λογισμικό (Apache, Linux κτλ).
- Wikipedia.
- Δίκτυα Ομότιμης Ανταλλαγής Αρχείων.
- Ψηφιακό Περιεχόμενο με Άδειες Copyleft.
- Βιβλιοθήκες και επιστημονικά περιοδικά ανοιχτής πρόσβασης.
- Ομότιμη Χρηματοδότηση (Πλατφόρμες Crowdsourcing).

Για την κατανόηση της σημασίας των Κοινών στη ζωή μας μπορούμε να κάνουμε ένα μικρό τεστ, κατατάσσοντας όποιες ανάγκες μας καλύπτουμε μέσα από ακρήματες κοινότητες στη σφαίρα των Κοινών. Υπολογίζεται ότι παγκοσμίως 2 δις ανθρώπων εξαρτούν μέρος της επιβίωσής τους από τα Κοινά. Ωστόσο, οι παραγόμενες αξίες χρήσης από τέτοιες κοινότητες δεν καταμετρώνται από την οικονομική ψευδοεπιστήμη, γιατί δεν παράγουν κέρδος, κατατάσσονται στην άτυπη (informal) οικονομία και επιβάλλονται ως αόρατες για τον δημόσιο διάλογο. Η

τάση απεξάρτησης από τα Κοινά και εξάρτησης αυξανόμενων πλευρών της ζωής μας από το κεφάλαιο και το κράτος δεν είναι χωρίς επιπτώσεις. Όσο πιο πολύ υπάγονται στον μεταβολισμό του κεφαλαίου, τόσο περισσότερο οι κοινωνίες βιώνουν τις κρίσεις του κεφαλαίου ως δικές τους κρίσεις, όπως και τελικά πράγματι είναι. Μπορούμε να αντιστρέψουμε την τάση αυτή, απεξαρτούμενοι σταδιακά από το κεφάλαιο και το κράτος. Θα γνωρίζουμε ότι κερδίζουμε όταν καλύπτουμε όλο και περισσότερες ανάγκες μας μέσα από τα Κοινά.

«Κοινοποίηση» Δημόσιων Υπηρεσιών

Ως δημόσια χαρακτηρίζονται όσα αγαθά είναι αναγκαία για την αξιοπρεπή διαβίωση των ανθρώπων. Στις σύγχρονες αστικοποιημένες κοινωνίες η πρόσβαση της πλειοψηφίας των ανθρώπων στα δημόσια αγαθά δεν είναι άμεση αλλά διαμεσολαβείται από κρατικούς οργανισμούς ή ιδιωτικές επιχειρήσεις και εμπλέκει τη χρήση πολύπλοκων υποδομών και επιστημονικά εξειδικευμένου προσωπικού. Αν συμφωνούμε ότι η διαχείριση τέτοιων αγαθών πρέπει να γίνεται από κοινότητες (ανα)παραγωγής Κοινών, όπως περιγράφηκε παραπάνω, τότε θα πρέπει να αποδεχθούμε ότι και οι κρατικά παρεχόμενες υπηρεσίες για την πρόσβαση στα δημόσια αγαθά θα πρέπει να μετασχηματιστούν με βάση την λογική των Κοινών. Ιδιωτικά ή κρατικά παρεχόμενες υπηρεσίες, που “κοινοποιούνται”, φέρουν τα εξής χαρακτηριστικά:

- Απουσία ιδιωτικού κέρδους, λειτουργία με αποκλειστικό σκοπό την κοινή ωφέλεια.
- Καθολική πρόσβαση.
- Προστασία του κοινού αγαθού με όρους αειφορίας.
- Χαρακτηρισμός του κοινού αγαθού και των υποδομών της δημόσιας υπηρεσίας ως πραγμάτων “κοινής χρήσης”, εκτός ανταλλαγής και εκτός αγοράς.
- Θεσμοποιημένες οδοί συμμετοχής των πολιτών – χρηστών στη διαχείριση της δημόσιας υπηρεσίας.

Ζούμε στη χώρα, που επί πολλούς μήνες η πρώην κρατική τηλεόραση παράγει πρόγραμμα με όρους κοινότητας αναπαραγωγής του κοινού της πληροφόρησης και με την ενεργό συμμετοχή της κοινωνίας. Τυχόν καθολική επανακρατικοποίησή της θα αναιρέσει τον χαρακτήρα της ως “κοινοποιημένης” υπηρεσίας και θα αποτελέσει οπισθοδρόμηση από

την εντυπωσιακή αυτή κατάκτηση των εργαζομένων στην ΕΡΤ και των κινημάτων. Αποτελεί λοιπόν σοβαρό διακύβευμα για τα κινήματα να επιβάλλουν την επαναλειτουργία της ΕΡΤ με πολύ συγκεκριμένους και θεσμοποιημένους τρόπους συμμετοχής των πολιτών τόσο στη διαχείριση του οργανισμού όσο και στην παραγωγή του ίδιου του προγράμματός της. Αντίστοιχα, οι εργαζόμενοι της ΕΡΤ πρέπει να αντιληφθούν πως, πέρα από το αναφαίρετο δικαίωμα να εξασφαλίζουν τα προς το ζην μέσα από την εργασία τους, παρέχουν στην κοινωνία το θεμελιώδες αγαθό της πληροφόρησης, το αγκάλιασμα του οποίου από τα κινήματα και τους ενεργούς πολίτες αποτελεί εχέγγυο ότι το αποτέλεσμα της εργασίας τους θα το καρπώνεται η κοινωνία και δεν θα υπηρετεί αλλότρια συμφέροντα ισχυρών ιδιωτών – παικτών ή της εκάστοτε κρατικής γραφειοκρατίας ή ακόμη της διοικητικής γραφειοκρατίας του οργανισμού. Η ανάδειξη άλλωστε της αξίας της εργασίας τους έγινε μέσα από τους κοινωνικούς αγώνες από τους ίδιους, τα κινήματα και την κοινωνία. Η διαδικασία «κοινοποίησης» της πρώην κρατικής τηλεόρασης πρέπει να συνεχιστεί.

Όπως δείχνει η εμπειρία, η “κοινοποίηση” των κρατικών υπηρεσιών παροχής δημόσιων αγαθών είναι μια συγκρουσιακή διαδικασία, που επιβάλλεται από τα κάτω. Αποτελεί την απάντηση της κοινωνίας στην αντίρροπη διαδικασία απαλλοτριωτικής συσσώρευσης από το κεφάλαιο κάθε δημοσίου αγαθού. Πρόκειται για αγώνα επιβίωσης των κοινωνιών ενάντια σε μία μετάλλαξη του κεφαλαίου, που θέτει υπό αμφισβήτηση την ίδια την κοινωνική αναπαραγωγή. Η διαδικασία της «κοινοποίησης» πρώην κρατικών υπηρεσιών οφείλει να καταλαμβάνει με επιθετικούς όρους όσα κενά αφήνει πίσω της η υποχώρηση του κράτους πρόνοιας και η ιδιωτικοποίηση των κρατικών δομών.

Τέτοια παραδείγματα από τα κάτω πρωτοβουλιών για την «κοινοποίηση» δημοσίων υπηρεσιών στην Ελλάδα είναι τα κοινωνικά ιατρεία, που δομούνται με τέτοιους πολιτικούς όρους και σκοπούς «κοινοποίησης» της δημόσιας υγείας, κοινωνικές και συνεταιριστικές δομές εκπαίδευσης, η «Κίνηση 136» για το νερό της Θεσσαλονίκης, ο συνεταιρισμός «ΜΟΙΚΟ-ΝΟΣ» για την κοινωνική διαχείριση των απορριμμάτων της Μυκόνου, το ασύρματο κοινοτικό δίκτυο «SARANTAPORO.GR» στην Ελασσόνα κ.ά. Τα παραδείγματα αυτά δείχνουν πως η επιστροφή στο παρελθόν της εναπόθεσης των ελπίδων κοινωνικής σωτηρίας στο κράτος όχι μόνο δεν είναι δυνατή αλλά δεν είναι ούτε και επιθυμητή. Τέτοια παραδείγματα αποτελούν το αντίπαλο δέος στην ιδιωτικοποίηση των δημοσίων αγαθών και τη βάση για βαθιούς κοινωνικούς μετασχηματισμούς πέρα από τον καπιταλισμό.

Αντιεξουσιαστική Οικονομία

Οι κοινότητες (ανα)παραγωγής Κοινών και τα εγχειρήματα “κοινοποίησης” δημόσιων υπηρεσιών δεν επαρκούν για την εξασφάλιση της υλικής αυτονομίας των κινήματων και της κοινωνίας από τον κόσμο των κρατών και του κεφαλαίου. Στα όρια μεταξύ της σφαίρας των Κοινών και της σφαίρας της καπιταλιστικής αγοράς δημιουργούνται χώροι, η οικειοποίηση των οποίων απαιτεί τέτοια ένταση εργασίας, ώστε αυτή σε συνθήκες παντοκρατορίας του εμπορεύματος και του χρήματος να μην μπορεί να καλυφθεί από τους αγωνιστές των κινήματων, εκτός αν λάβουν χώρα μετασχηματισμοί, όπως το ελάχιστο εγγυημένο εισόδημα. Τέτοιοι χώροι είναι όμως αναγκαίο να καλυφθούν επιθετικά από τα κινήματα, καθώς οριοθετούν τη σφαίρα των Κοινών από την αγορά και λειτουργούν ενισχυτικά στην επέκτασή της.

Για την κάλυψη τέτοιων χώρων από τα κινήματα είναι απαραίτητη η υιοθέτηση και ο πολλαπλασιασμός παραγωγικών εγχειρημάτων αλληλέγγυας και συνεργατικής οικονομίας. Τέτοια εγχειρήματα συνεχίζουν να παραμένουν στο πεδίο της ανταλλακτικής οικονομίας. Επιπλέον, συνεχίζουν να κυριαρχούνται από τις κεφαλαιοκρατικές δυνάμεις / σχέσεις παραγωγής, διανομής και κατανάλωσης, δηλαδή να υπάγονται στους καταπιεστικούς νόμους του ανταγωνισμού και στον καπιταλιστικό νόμο της αξίας. Εντούτοις, τα εγχειρήματα αυτά αποτελούν ένα βήμα μπροστά για πολλούς λόγους. Κατ' αρχάς, προάγουν σχέσεις αμοιβαιότητας, συνεργασίας και αλληλεγγύης των εργαζομένων μεταξύ τους και με τις κοινότητες των καταναλωτών. Επιπλέον, σε τέτοια εγχειρήματα η μισθωτή και εξαρτημένη εργασία δύναται να παραχωρεί τη θέση της σε οριζόντιες και δημοκρατικές σχέσεις (συν)εργασίας, με τελικό στόχο – πρόταγμα την εξάλειψη της κυριαρχίας και της εκμετάλλευσης ανθρώπου από άνθρωπο. Ακόμη, η δημοκρατία στους χώρους δουλειάς, η πρόσωπο με πρόσωπο σχέση με τους καταναλωτές, η απαγόρευση της διανομής κερδών και ο σταθερός προσανατολισμός στην ικανοποίηση των κοινωνικών και οικολογικών αναγκών δύνανται να αίρουν την αλλοτρίωση του εργαζομένου ως προς το περιεχόμενο και το προϊόν της εργασίας, που αναπαράγεται στις καπιταλιστικές σχέσεις παραγωγής.

Καμία όμως τύχη δε θα έχουν τέτοια εγχειρήματα, αν δεν υιοθετούν βαθιά πολιτικό χαρακτήρα, με συνείδηση φυσικά της μεταβατικής φύσης τους. Έτσι, τα παραγωγικά εγχειρήματα της αλληλέγγυας και συνεργατικής οικονομίας έχουν νόημα μόνο ως προσάρτημα και δομή του ευρύτερου αντικαπιταλιστικού κινήματος. Ενώ δηλαδή μέχρι σήμερα τα κινήματα οργανώνονταν χωρικά σε συνελεύσεις και ελεύθε-

ρους κοινωνικούς χώρους, οι κολεκτίβες της αλληλέγγυας και συνεργατικής οικονομίας μπορούν και πρέπει να γίνουν τα νέα κύτταρα των κινημάτων στον κοινωνικό ιστό και να λειτουργούν με πολιτικούς / κινηματικούς όρους σε κάθε γειτονιά και χωριό, βαθαίνοντας την κοινωνική απεύθυνση των κινημάτων. Με δυο λόγια, η αλληλέγγυα και συνεργατική οικονομία δεν έχει κανένα πολιτικό νόημα, αν δεν είναι αντιεξουσιαστική, δηλαδή προσάρτημα και επέκταση των κινημάτων μας μέσα στον κοινωνικό χώρο / χρόνο.

Για μία Δημοκρατία των Κοινών

Ο Μάρρεϋ Μπούκτσιν αποδεικνύεται εκ των υστέρων ότι μάλλον είχε δίκιο. Η κρίση της παγκοσμιοποιημένης καπιταλιστικής αγοράς και των κρατών - προσαρτημάτων της δημιουργεί κοινωνικές καταστροφές και φυγόκεντρες τάσεις πίσω στο τοπικό για λόγους επιβίωσης. Καθώς οι άνθρωποι επανασυγκροτούν τον κοινωνικό ιστό, τοπικοποιούν τις οικονομίες τους και πειραματίζονται με εναλλακτικές κοινωνικές σχέσεις, τίθεται ξανά το πολιτικό ζήτημα, το ζήτημα του ποιος αποφασίζει, το ζήτημα της πραγματικής -της άμεσης- δημοκρατίας.

Κατ' αρχάς, οφείλουμε να πούμε ότι το αίτημα για πραγματική δημοκρατία των σύγχρονων κινημάτων αποτελεί ταξικό φαινόμενο. Άμεση δημοκρατία δε ζητούν αυτοί που αυτοτοποθετούνται εντός των τειχών και θεωρούν πως τις ανάγκες και τις επιθυμίες τους λίγο ως πολύ τις λύνει το κράτος και η αγορά. Η άμεση δημοκρατία αποτελεί διακαή πόθο όσων βρίσκονται εκτός των τειχών, όσων δηλαδή ελέγχουν ελάχιστα ως καθόλου -και ως εκ τούτου επιθυμούν να συλλογικοποιήσουν- τις συνθήκες επιβίωσης και ευημερίας τους. Περαιτέρω, οφείλουμε να πούμε ότι άμεση δημοκρατία χωρίς όρους υλικής αυτονομίας δε μπορεί να υπάρξει. Κοινωνικές θεσμίσεις για την υλική αυτονομία των κοινοτήτων αναφέρθηκαν παραπάνω. Ωστόσο, η διασφάλιση της υλικής αυτονομίας δεν προηγείται της θέσμησης αμεσοδημοκρατικών δομών και τούμπαλιν αλλά αμφότερα τελούν σε παράλληλη διαλεκτική σχέση. Κοινώς, όπως λένε οι Ζαπατίστας, τους δρόμους τους ανοίγουμε περπατώντας.

Η Συγκρότηση του Πολιτικού Πόλου των Κινήματων

Τα κοινωνικά κινήματα δε θα πραγματώσουν ποτέ τη συντηρητική νοητική κατηγορία του μαρξικού επαναστατικού υποκειμένου. Και αυτό γιατί οι συνθέσεις τους, οι συνθέσεις της πραγματικής ζωής, δεν

οδηγούν σε χιλιαστικές ουτοπίες αλλά μπορούν μόνο να μετατοπίζουν τα επίπεδα των κοινωνικών αντιθέσεων. Περαιτέρω, γιατί οι δομήσεις τους δεν μιμούνται την μονολιθικότητα του αντίπαλου πόλου κρατών / κεφαλαίου αλλά είναι πληθυντικές, δημοκρατικές και εγκολπώνουν τη διαφωνία και τη διαφορετικότητα ως στοιχεία της σύστασής τους. Η πολυμορφία, η πληθυντικότητα και η έντονη εσωτερική διαφοροποίηση των κινημάτων αποτελούν λοιπόν τα πρώτα θετικά δείγματα της προεικόνισης ενός άλλου κόσμου, πιο ελεύθερου, δίκαιου και δημοκρατικού. Την ίδια όμως ώρα, τα χαρακτηριστικά αυτά θέτουν ορισμένους περιορισμούς στις δυνατότητες των κινημάτων να κυκλοφορούν και να σωρεύουν την κοινωνική τους εξουσία, δημιουργούν μία εικόνα μερικότητας και μη σύνδεσης των κοινωνικών αγώνων και, έτσι, αδυνατίζουν την εικόνα της κοινωνίας για τις προοπτικές τους και την παρεπόμενη κοινωνική τους διεισδυτικότητα.

Αν οι αγωνιστές των κινημάτων επιθυμούμε να έχουμε στοιχειώδεις όρους επιτυχίας και, κυρίως, αν θέλουμε να ανοίξουμε απτές προοπτικές για την κοινωνία, ώστε οι δικές μας κοινωνικότητες να αποκτήσουν ορμή χιονοστιβάδας, στην κοινωνική αναμέτρηση με τον αντίπαλο πόλο κρατών / κεφαλαίου τα κινήματα θα πρέπει να γίνουν πιο αποτελεσματικά στην κυκλοφορία και τη συσσώρευση της κοινωνικής τους εξουσίας. Και θα πρέπει να τα καταφέρουμε όλα αυτά, δίχως να αφομοιωθούν τα ριζοσπαστικά χαρακτηριστικά των κινημάτων μας, χωρίς δηλαδή να υιοθετήσουμε τα οργανωτικά χαρακτηριστικά της ιεραρχικής γραφειοκρατίας του κράτους και των επιχειρήσεων, την ομοιογένεια των εμπορευματικών σχέσεων και τις κυριαρχικές τάσεις διαχωρισμένων από την κοινωνία εξουσιών.

Τρεις στρατηγικές προτείνονται από τον γράφοντα σε αυτή την κατεύθυνση:

Θετικές δικτυακές εξωτερικότητες (network effects): Τα σύγχρονα κινήματα δομούνται γύρω από συγκεκριμένους κοινωνικούς αγώνες και στόχους πάλης. Κινδυνεύουν έτσι να δίνουν προς την κοινωνία μία επίπλαστη εικόνα μερικότητας, που αδυνατίζει τη διεισδυτικότητά τους. Εντούτοις, η εικόνα αυτή μερικότητας είναι επίπλαστη, ακριβώς γιατί ο κόσμος των κινημάτων έχει κοινές αφετηρίες, στόχους και πρακτικές αλλά χτίζει και ενιαίες κοινωνικότητες και κοινότητες αγώνα. Επομένως, η συνεχής δόμηση νέων κινημάτων και η κάλυψη κάθε πτυχής του κοινωνικού δεν είναι μόνο επιθυμητή αλλά και αναγκαία, αφού προσφέρει θετικές εξωτερικότητες στα κινηματικά

δίκτυα, εξυφαίνοντας όλο και εκτενέστερα τον ιστό τους στο κοινωνικό σώμα. Το δίκτυο των κινημάτων, στον ιστό του οποίου υφαίνονται συνεχώς καινούργια «μάτια», είναι το σύγχρονο συλλογικό υποκείμενο, που ανταποκρίνεται στις ανάγκες της αντικαπιταλιστικής πάλης, της πάλης δηλαδή ενάντια σε μία κυριαρχία του κεφαλαίου που διαχέεται με όρους κυβερνησιμότητας σε κάθε πτυχή του κοινωνικού. Η απόδοση λοιπόν κρίσιμης μάζας στα κινήματα περνά μέσα από την θετική επίδραση που έχει η συνεχής δημιουργία, επέκταση και συντονισμός των επιμέρους κινήματων.

Κοινωνικά Μέτωπα: Έχει περάσει εδώ και δεκαετίες ανεπιστρεπτί η εποχή που η κυριαρχία του κεφαλαίου και του εμπορεύματος περιοριζόταν πίσω από τις πύλες των εργοστασίων. Έχοντας διαχυθεί σε όλες σχεδόν τις πτυχές του κοινωνικού, το κεφάλαιο μεταβολίζει τις κοινωνίες και τα οικοσυστήματα σύμφωνα με τις νομοτέλειές του, καταστρέφοντας τις υπάρχουσες μορφές ζωής. Η διαδικασία αυτή, που ονομάζεται νεοφιλελεύθερος καπιταλισμός, επηρεάζει αρνητικά -μολονότι με διαφορετικούς όρους- τη ζωή όλων των ανθρώπων, ανεξαρτήτως τάξης ή κοινωνικής ομάδας. Το ζήτημα σήμερα δεν είναι η δημιουργία κοινωνικών μετώπων ενάντια στην καπιταλιστική παντοκρατορία, αφού τέτοια μέτωπα είναι πια αντικειμενικό γεγονός. Το ζήτημα είναι πως οι κοινωνικές δυνάμεις των κινήματων, που συσπειρώνουν τους καταπιεζόμενους / εξεγειρόμενους και τα πιο προοδευτικά κοινωνικά κομμάτια, θα ηγεμονεύουν μέσα σε αυτά τα μέτωπα και θα τα εκτρέπουν κάθε φορά στις ατραπούς της καταστροφής κρατών / κεφαλαίου, σε μετακαπιταλιστικές κοινωνίες ελευθερίας, κοινωνικής δικαιοσύνης και άμεσης δημοκρατίας. Στα διάχυτα αυτά μέτωπα δεν παίζουμε φυσικά μπάλα μόνοι αλλά έχουμε απέναντί μας τις δυνάμεις του ολοκληρωτισμού, που σηκώνουν κεφάλι. Δεν επιτρέπουμε λοιπόν στους εαυτούς μας ποτέ να μένουμε εκτός των κοινωνικών συγκρούσεων και των κοινωνικών διεργασιών στο όνομα οποιασδήποτε ιδεολογικής καθαρότητας. Οι καιροί είναι γόνιμοι και οφείλουμε να σηκώσουμε το γάντι.

Αντιθετική αυτονομία: Το εγχώριο ανταγωνιστικό κίνημα δομήθηκε εδώ και δεκαετίες με όρους αντιθετικής ετερονομίας απέναντι στο Ελληνικό κράτος και στο κεφάλαιο. Δεν κατάφερε να δομήσει έναν αυτόνομο και διακριτό πολιτικό πόλο και να επιβάλλει μακροκοινωνικούς μετασχηματισμούς. Ο ετεροκαθορισμός των αγώνων με

μόνο κριτήριο την αντίθεσή μας στην κυριαρχία δεν παύει να είναι ετεροκαθορισμός και όχι κίνημα με όρους αυτονομίας, οδηγώντας διαρκώς σε κυκλικές ομφαλοσκοπήσεις και συρρικνώσεις. Η δε ρευστοποίηση και αναδιάταξη του εγχώριου συστήματος κυριαρχίας, που έχει επιφέρει η κρίση κοινωνικής αναπαραγωγής, δε μπορεί να αντιμετωπίζεται με τις συνταγές του παρελθόντος, που έχουν εξαντλήσει προ πολλού τον ιστορικό τους ρόλο, αλλά επιβάλλει την επανατοποθέτηση από την πλευρά των κινημάτων. Ζητούμενο λοιπόν για αυτή την επανατοποθέτηση είναι η συγκρότηση ενός πολιτικού πόλου αυτόνομου από τις δυνάμεις της αντιπροσώπευσης και με δική του αυτόνομη ατζέντα κοινωνικών μετασχηματισμών, που δεν θα εξαντλείται στην αντιπαράθεση με την καταστολή. Η αντιθετική μεν, αυτονομία δε, των κινημάτων είναι ο δρόμος, για να αλλάξουμε τα πράγματα.

Βιο-περιφέρεια και Αυτο-διοίκηση

Γιώργος Κολέμπας

Εκπαιδευτικός, βιοκαλλιεργητής, δίκτυο Οικοκοινότητα

Στην εισήγησή μου για τις πολιτικές ευζωίας ισχυρίστηκα ότι αυτές οι πολιτικές θα είναι δυνατό να εφαρμόζονται σε τοπικό, περιφερειακό και παγκόσμιο επίπεδο και ότι πιο εύκολο είναι να ξεκινήσει κανείς σε τοπικό επίπεδο, όπου έχουν επιτευχθεί ευνοϊκές πολιτικοκοινωνικές συνθήκες. Τότε η Αυτοδιοίκηση στα πλαίσια μιας περιφέρειας - καλύτερα μιας βιοπεριφέρειας- έχει σημαντικό ρόλο να επιτελέσει προς αυτή τη κατεύθυνση.

1) Καταρχήν να περιγράψουμε την έννοια της Βιο-περιφέρειας. Δεν ταυτίζεται με την έννοια της διοικητικής περιφέρειας, όπως εκφράζεται στον «Καλλικράτη», όπου είναι μια δομή του περιφερειακού κράτους. Ούτε 100% με την έννοια της γεωγραφικής περιφέρειας. Το ίδιο δεν ταυτίζεται με την έννοια ενός οικοσυστήματος ή μιας οικοπεριοχής- όπως ορίζονται στην επιστήμη της οικολογίας- γιατί είναι συνήθως μεγαλύτερη. Δεν ταυτίζεται επίσης με μια οικοζώνη, από την οποία είναι μικρότερη. Πρόκειται για μια οικολογική και γεωγραφική ταυτόχρονα περιοχή, που αποτελεί ένα χώρο με κοινές φυσικές και γεωγραφικές συνθήκες, αρκετό για να εξασφαλίζει τους κύκλους της ζωής και των θρεπτικών φυσικών στοιχείων και υλικών, καθώς και την ενσωμάτωση των αποβλήτων, αλλά και κοινές ιστορικές καταβολές και ηθικές αξίες των ανθρώπινων κοινοτήτων της, που της δίνουν μια ταυτότητα.

Χαρακτηρίζεται από τον τρόπο που εντάσσεται η ανθρώπινη κοινωνία της με το φυσικό της περιβάλλον. Από το πως δένονται οι διανθρώπινες σχέσεις με τους τοπικούς φυσικούς πόρους, όπως π.χ με τις λεκάνες απορροής του νερού, με τις άλλες μορφές ζωής και το πλέγμα των οικοσυστημάτων της περιοχής, εξασφαλίζοντας την αρμονική ενότητα του τόπου, της κοινότητας των ανθρώπων που τον κατοικούν και του συνόλου των παραγωγικών τους δραστηριοτήτων. Η εγγύτητα καθορίζει τη διαχείριση των εισροών και των εκροών των παραγωγικών μονάδων και των ανταλλαγών, με βάση τη σχετική αυτάρκεια- αυτοδυναμία της. Μπορεί να είναι μια περιοχή στα πλαίσια μιας

νομαρχίας του παρελθόντος (π.χ. Μαγνησίας) με 1-2 αστικούς δήμους και μερικούς περιφερειακούς δήμους και κοινότητες, που μπορεί να εξασφαλίζει αυτοδυναμία πόρων και ενέργειας. Μπορεί βέβαια να επεκταθεί και στα πλαίσια μιας υπάρχουσας περιφέρειας του "Καλλικράτη", όπως η Θεσσαλία, αλλά θα εξαρτάται και από τον ανθρώπινο πληθυσμό της που δε θα πρέπει να υπερβαίνει το 1.000.000.

Για τον καθορισμό της λοιπόν σαν μια δομή στα πλαίσια της Αυτοδιοίκησης με τα σημερινά δεδομένα του Καλλικράτη, απαιτείται νομική παρέμβαση από τη πλευρά της υπάρχουσας κεντρικής εξουσίας με νέο νόμο για την Τοπική Αυτοδιοίκηση και με μεταφορά πόρων προς αυτήν. Για την ολοκλήρωσή της όμως σαν θεσμός άμεσης δημοκρατίας, θα απαιτηθεί ένα νέο κοινωνικό συμβόλαιο από μια μετακαπιταλιστική κοινωνία μετάβασης στην άμεση δημοκρατία.

2) Η Αυτοδιοίκηση στα πλαίσια μιας τέτοιας βιοπεριφέρειας μπορεί να στηρίζεται σε δομές σαν τις παρακάτω:

- Πέρα από τη πυρηνική οικογένεια, είναι επιθυμητό να δημιουργηθούν και να επικρατήσουν «διευρυμένες» οικογένειες (όχι γενετικής συγγένειας, αλλά περισσότερο ιδεολογικής συγγένειας και με όλες τις ηλικίες- η τρίτη ηλικία μπορεί να είναι πολύ χρήσιμη, η επιβίωσή της αδύνατη στο μέλλον από ένα καταρρέον συνταξιοδοτικό σύστημα), σαν κύτταρα των μελλοντικών χωρικών κοινοτήτων-δήμων. Το κοινό χαρακτηριστικό τους το «κοινό ταμείο».
- Στην επανασύσταση ως αυτοδιοικητικών μονάδων των υπαρχόντων χωρικών κοινοτήτων της υπαίθρου της.
- Στην επανασύσταση των μικρών δήμων, με το χωρισμό των μεγάλων πόλεων σε δήμους κάτω των 50.000 κατοίκων, οι οποίοι συστήνουν με τη σειρά τους αστικές κοινότητες με βάση τις γειτονιές που δεν ξεπερνούν π.χ. τους 1000-2000 κατοίκους.

3) Όσον αφορά στην οικονομία της θα πρόκειται για μια οικονομία εγγύτητας με αυτοδιεύθυνση στους χώρους εργασίας. Ομάδες παραγωγών, συνεταιριστικές-συνεργατικές δομές εργασίας με προϊόντα που διατίθενται στα πλαίσια συνεταιρισμών παραγωγωκαναλωτών για απευθείας διακίνηση χωρίς μεσάζοντες, συνεταιριστικά-συνεργατικά μικρά μαγαζιά, «καλάθια», δίκτυα διανομής και ανταλλαγής προϊόντων-υπηρεσιών με τοπικά νομίσματα κ.λπ.

Στήριξη δημοτικού τομέα οικονομίας: η Τ.Α. μπορεί να βοηθήσει προωθώντας και θέτοντας πόρους στη διάθεση συλλογικών δομών εργασίας, με τη μορφή κοινωνικών επιχειρήσεων(συνδυασμός αμειβόμενης εργασίας για ανέργους - εξειδικευμένης από υπαλλήλους του δήμου -εθελοντικής εργασίας από εθελοντές που μαζί με τους υπαλλήλους παίζουν το ρόλο του "εμψυχωτή"), για τη δημιουργία των αντίστοιχων χώρων παραγωγής και παροχής υπηρεσιών (π.χ. εργαστηρίων επαναχρησιμοποίησης ηλεκτρικών - ηλεκτρονικών ειδών, επίπλων, ρούχων, κομποστοποίησης -λιπασματοποίησης οργανικών αποβλήτων, μεταποιητηρίων γεωργικών προϊόντων, απασχόλησης παιδιών, ανταλλαγής ειδών από «δεύτερο χέρι», γραφείων «συνταξιδιωτών», οργάνωση γραφείου-συνεργείου από άνεργους αρχιτέκτονες-οικοδόμους για κατασκευή-μετατροπή βιοκλιματικών κτιρίων, συνεργείων για τη δημιουργία «πράσινων στεγών» και «ηλιακών στεγών».

Ειδική περίπτωση: αυτοδιαχειριζόμενα συνεργεία και όχι ιδιώτες εργολάβοι να αναλαμβάνουν συγκεκριμένες εργασίες του δήμου Όταν και εφόσον αναληφθεί από κάποια τοπική ριζοσπαστική Κίνηση Πολιτών η τοπική δημοτική ή περιφερειακή αρχή, αυτές οι μονάδες θα μπορούν να χρηματοδοτηθούν από τους τοπικούς πόρους. Οι υπάρχουσες ή οι υπό δημιουργία δημοτικές επιχειρήσεις να εντάσσονται στον δημοτικό τομέα οικονομίας με στόχο τη χρηματοδότηση προγράμματος κοινωνικών δαπανών για την κάλυψη βασικών αναγκών των πολιτών, με τη μορφή βασικού εισοδήματος.

Παρακάτω περιγράφουμε παραδειγματικά τις δυνατότητες μιας βιοπεριφέρειας σε κάποιους σημαντικούς τομείς.

4) Ο αγροδιατροφικός τομέας βασικός για τις οικονομικές δραστηριότητες της ανθρώπινης κοινότητας:

- Βάση ο «πολυλειτουργικός» αγρότης με κοινοτίστικη αντίληψη για αναζωογόνηση της υπαίθρου και όχι για τις επιδοτήσεις, με ολοκληρωμένα αγροκτήματα - πολλά διαφορετικά είδη, ζωικών και φυτικών- με βελτιωμένο έδαφος και περιβάλλον, με ντόπια βιοποικιλότητα, με μεταποίηση-διάθεση προϊόντων.

- Μετατροπή της περιφέρειας σε ζώνη οικο-καλλιέργειας, ελεύθερης από μεταλλαγμένα(και στην παραγωγή και στη διακίνηση), με πέρασμα από το χημικό τρόπο παραγωγής σε βιολογικό, βιοδυναμικό, φυσικό ή αεικαλλιέργειας (permaculture). Τα με τέτοιο τρόπο παραγόμενα προϊόντα θα έχουν συγκριτικά πλεονεκτήματα και για τις ανταλλαγές με

άλλες περιφέρειες. Ανάπτυξη της επωνυμίας των τοπικών προϊόντων. Αναδιάρθρωση των καλλιεργειών με τρόπο που να ικανοποιούν τις ανάγκες διατροφής του τοπικού πληθυσμού και δεν απαιτούν μεγάλες εισροές σε ενέργεια και νερό.

- Μεταποίηση των γεωργικών σε προϊόντα διατροφής και ένδυσης (π.χ.. ανασύσταση υφαντουργείων, βιομηχανιών ζάχαρης)
- Αναβλάστηση δασών, σταμάτημα ερημοποίησης, αποκατάσταση άγριας φύσης, ποταμών λιμνών παραλιών, αναζωογόνηση εδαφών αποκαθιστώντας την οργανική ύλη και τον εδαφολογικό άνθρακα, ώστε να απορροφήσουμε τα επόμενα χρόνια τη περίσσια του διοξειδίου του άνθρακα της ατμόσφαιρας(αιτία για τη κλιματική αλλαγή-καταστροφή που έρχεται αν δεν το κάνουμε).
- Διάθεση δημόσιας και δημοτικής γης σε νέους αγρότες και ομάδες ανέργων για μετεγκατάσταση. Καταλήψεις κρατικής και εκκλησιαστικής γης από κινήματα ανέργων-σε περίπτωση που δεν τους διατίθεται- για προσπάθεια αυτοαξιοποίησης της παραγωγικής τους δυνατότητας-εγκατάσταση σε παρατημένα χωριά. Συλλογικές μετεγκαταστάσεις σημερινών ανέργων νέων των μεγάλων πόλεων στην περιφέρεια, σε χώρους αυτοπαραγωγής και αυτοδιαχείρισης.
- Καλλιέργεια αστικής και περιαστικής δημοτικής γης –δημοτικοί λαχανόκηποι από κινήματα γειτονιάς, από συνταξιούχους ή «καλλιεργητές του σαββατοκύριακου» και του «ελεύθερου χρόνου».

Ειδικότερα για τον πρωτογενή τομέα :

- Κέντρο Υποστήριξης της Βιολογικής, Φυσικής και Παραδοσιακής παραγωγής
- Ειδικότητα Βιολογικής Γεωργίας στη Γεωπονική Σχολή του τυχόν τοπικού Πανεπιστημίου.
- Στα ΕΠΑΛ αντίστοιχες ειδικότητες Οικο-γεωργίας
- Συνεταιρισμοί (ιδιαίτερα γυναικείοι)και δίκτυα μεταποίησης, εμπορίας και προώθησης τοπικών προϊόντων καθώς και δίκτυα ανταλλαγών προϊόντων, υπηρεσιών, εργασιών και εξοπλισμού.

5) Δεύτερος σημαντικός τομέας ο ενεργειακός:

- Ένα αποκεντρωμένο, βασισμένο στα μικρές κλίμακας ενεργειακά συστήματα, κοινωνικά-κοινοτικά ελεγχόμενο μοντέλο ενέργειας από

ανανεώσιμες πηγές πρέπει να είναι το επιδιωκόμενο μοντέλο. Ο ρόλος του κράτους θα ανάγεται στον συντονισμό των περιφερειακών, δημοτικών και των συνεταιριστικών μορφών παραγωγής και διαχείρισης της ενέργειας, στον εκσυγχρονισμό του δικτύου μεταφοράς, διανομής και εξαγωγής ενέργειας και στην επίβλεψη της απο-εμπορευματοποίησης της ενέργειας.

- Ο ΑΔΜΗΕ να δεσμευτεί για σταδιακή κατάργηση των ορυκτών καυσίμων(να μη θεωρεί και να μην επιδοτεί το φυσικό αέριο σαν «πράσινη ενέργεια»), ώστε να είναι συνεπής σε σχέση με την κλιματική αλλαγή και τη προστασία του περιβάλλοντος, να δεσμευτεί για την ανάπτυξη και την προώθηση της ηλιακής, αιολικής, και ίσως γεωθερμικής ενέργειας, τη στήριξη της ενεργειακής διαφοροποίησης και της εξοικονόμησης ενέργειας, την επίτευξη ενεργειακής αυτάρκειας.

- Κοινωνικοποίηση- δημοτικοποίηση της παραγωγής και διανομής της ηλεκτρικής ενέργειας.

- Εγκατάσταση φ/β συστημάτων στις στέγες και ταράτσες των σπιτιών, στις στέγες των αγροτικών υπόστεγων και αποθηκών, σε μη παραγωγική γη. Εγκατάσταση μικρών ανεμογεννητριών σε ευνοϊκά σημεία μη παραγωγικής γης. Δημιουργία μη κερδοσκοπικών εταιρειών, εταιρειών λαϊκής βάσης, συνεταιρισμών κοινωνικής οικονομίας για την παραγωγή ενέργειας από μικρές εγκαταστάσεις ΑΠΕ και διάθεσή της στα τοπικά δημοτικά δίκτυα.

- Οι ΟΤΑ είναι η πλέον κατάλληλη σημερινή δομή για τον ενεργειακό σχεδιασμό στην περιοχή τους. Μπορούν καταρχήν να οργανώσουν καμπάνιες μείωσης της ζήτησης και εξοικονόμησης ενέργειας.

- Επιδίωξη των ΟΤΑ της περιφέρειας της ενεργειακής αυτοδυναμίας μέσω ενεργειακού εφοδιασμού από δημοτικές-διαδημοτικές επιχειρήσεις και συνεταιρισμούς που παράγουν ηλεκ. ενέργεια από ΑΠΕ.

- Διεκδίκηση από τη κεντρική κυβέρνηση –αντί της μέχρι τώρα ιδιωτικοποίησης-των τοπικών δικτύων ΜΤ-ΧΤ (που έχουν κατασκευασθεί από τη ΔΕΗ σε δημοτική γη και δρόμους χωρίς καμία αποζημίωση) και διαχείριση της διανομής της ηλεκτρικής ενέργειας στους τελικούς καταναλωτές της περιοχή τους.

- Αγορά από τον διαχειριστή του Δικτύου Υψηλής Τάσης (ΥΤ) το ποσοστό της ενέργειας που ακόμα δεν παράγουν οι ΟΤΑ της βιοπεριφέρειας. Διαχείριση του μέρους του δικτύου Υ/Τ που βρίσκεται στην επικράτεια της βιοπεριφέρειας, από την ίδια σαν Αυτοδιοίκηση.

6) Ο Τομέας της υδροδότησης-άρδευσης, σαν διαχείριση των αποθεμάτων νερού, που ανήκουν στα «κοινά»:

Οι πηγές και τα αποθέματα πόσιμου νερού λιγοστεύουν, λόγω κοινωνικών και οικολογικών εξελίξεων: από την αλόγιστη χρήση, τη αύξηση της ζήτησης στις πόλεις, τη συγκεντροποίηση των πληθυσμών σε μερικές βιομηχανικές περιοχές, τη μόλυνση των επιφανειακών-υπόγειων υδάτων και την μείωση της ποιότητάς του, τη ξηρασία σε κάποιες περιοχές που εντείνεται λόγω κλιματικών αλλαγών, την θερμοκηπιακή θέρμανση και άρα τη μείωση των χιονιών, κλπ.

Προς το παρόν, είτε πρόκειται για διαχείριση από κρατικές εταιρείες νερού, είτε από κεντρικές-περιφερειακές μεγάλες εταιρείες που διαχειρίζονται δίκτυα πόλεων ή το εμφιαλώνουν εφοδιάζοντας τις αγορές νερού, το φυσικό και συλλογικό αυτό αγαθό έχει στην ουσία ιδιωτικοποιηθεί και εξασφαλίζεται μέσω της αγοράς.

Στη χώρα μας η σημερινή κυβέρνηση-η προηγούμενη σύμφωνα και με τις επιταγές της τρόικας προωθούσε την ιδιωτικοποίηση- λέει ότι είναι ενάντια στις ιδιωτικοποιήσεις. Για να αποδείξει ότι αυτά που λέει τα εννοεί κιόλας, θα χρειασθεί να υλοποιήσει την κατεύθυνση κοινωνικοποίησης του νερού, προκρίνοντας ακριβώς συλλογικές δομές διαχείρισης των αποθεμάτων σε κάθε περιοχή:

- Σαν πρώτο βήμα να συσταθούν οργανισμοί ή συνεταιρισμοί διαχείρισης νερού και αποχέτευσης -όπου δεν υπάρχουν- γιατί σε μερικές κοινότητες υπάρχουν από παλιά οι Οργανισμοί Εγγείων Βελτιώσεων (ΟΕΒ), που ήταν κοινοτικές τέτοιες μορφές ύδρευσης και άρδευσης.

- Μπορούν να δημιουργηθούν ενώσεις των κοινοτικών συστημάτων νερού στα πλαίσια ενός δήμου και στη συνέχεια μιας περιφέρειας ή να υπάρξει συμμετοχή των κοινοτικών συστημάτων στη λήψη των αποφάσεων διαχείρισης, αν δημιουργηθεί νέα δημοτική επιχείρηση ή αλλάξει το καθεστώς σε τυχόν προϋπάρχουσα τέτοια. Μια τέτοια δομή θα εξασφαλίζει τη μη μετατροπή των κατοίκων ενός δήμου-που περιλαμβάνει πόλη και γύρω χωριά-σε ανώνυμους χρήστες και καταναλωτές υπηρεσιών μιας εταιρείας έστω και δημοτικής, αλλά σε συνδιαμορφωτές της διαχείρισης των τοπικών αποθεμάτων νερού. Το πρώτο τους μέλημα είναι η αντικατάσταση των «τρύπων» δικτύων με τις πολλές απώλειες.

- Όσον αφορά ιδιαίτερα στην άρδευση των καλλιεργειών: καμπάνια από τους ΟΤΑ προς τους αγρότες για μη ενεργοβόρα και υδροβόρα

συστήματα ποτίσματος, τοπικοί κανονισμοί άρδευσης από τις τις ομάδες ή τους συνεταιρισμούς αγροτών που αρδεύουν από το ίδιο απόθεμα νερού και ανταποδοτικά τέλη στον αντίστοιχο οργανισμό ή υπηρεσία διαχείρισης της κοινότητας ή του δήμου.

7) Άμεση Δημοκρατία

Η χωρική κοινότητα και η πόλη δεν είναι μόνο ο λειτουργικός τόπος της καθημερινής ζωής και διαμονής. Είναι ταυτόχρονα και ένα πολιτικό σώμα πολιτών που αποφασίζει για τα μικρά και τα μεγάλα προβλήματα που τους απασχολούν. Εδώ έχει λοιπόν εφαρμογή αυτό που πρέπει να εκφράζει με την κυριολεκτική σημασία της η λέξη πολιτική(και όχι με την τρέχουσα έννοια της διαχείρισης των πραγμάτων του κράτους-πολιτείας). Εδώ η γενική έννοια της κοινωνίας μπορεί να πάρει μια πιο συγκεκριμένη μορφή. Αυτή της τοπικής κοινωνίας, της κοινωνίας των πολιτών με την αρχαιοελληνική έννοια του όρου. Των ενεργών και συμμετεχόντων σε συνελεύσεις πολιτών, που προσπαθούν να δημιουργήσουν μια δημόσια σφαίρα στην οποία να υπάρχει μια ορθολογική, δημιουργική και ηθική αλληλεπίδραση μεταξύ τους. Να δημιουργήσουν ένα δήμο των πολιτών και όχι του δημοτικού συμβουλίου, των συνοικιακών και δημοτικών συνελεύσεων και όχι της δημαρχίας και αντιδημαρχίας, τη ομοσπονδιακής ένωσης των δήμων σε περιφέρεια και όχι του πάλε ποτέ νομάρχη ή του σημερινού αντιπεριφερειάρχη και περιφερειάρχη. Θα στηριχθεί βασικά σε γενικές συνελεύσεις, θεματικές συνελεύσεις και φόρα, συμβούλια όπως πολιτισμού, υγείας, πρόνοιας και κοινωνικής προστασίας, προστασίας περιβάλλοντος και εναλλακτικών μορφών ενέργειας, ενάντια στις διακρίσεις, νεολαίας κ.λ.π. Στην έννοια του συλλογικού πολίτη και του ανακλητού εκπροσώπου.

Για να επανέλθουν οι σημερινοί εξατομικευμένοι και απογοητευμένοι πολίτες στη δημόσια σφαίρα θα πρέπει να πεισθούν ότι αυτό θα έχει πρακτικό αποτέλεσμα στη καθημερινή τους ζωή. Να πεισθούν ότι η συμμετοχή τους θα συμβάλει σε αποφάσεις, που η υλοποίησή τους αφορά άμεσα και τώρα και όχι κάπου στο μακρινό μέλλον. Να πεισθούν και οι απλοί -και όχι μόνο οι ενεργοί- πολίτες ότι κάτι τέτοιο είναι στα μέτρα τους, ανεξάρτητα από ποιόν κοινωνικό ή πολιτικό χώρο επηρεάζονται. Το κλειδί για αυτό θα είναι ο συμμετοχικός προϋπολογισμός και προγραμματισμός, ο οποίος θα διαμορφώνεται με βάση τις προτεραιότητες που θέτουν οι συνελεύσεις των κοινοτικών διαμερισμάτων και των γειτονιών των πόλεων, τη δικαιοσύνη, τους

τοπικούς πόρους και το μικρότερο οικολογικό αποτύπωμα. Αυτές οι συνελεύσεις επιλέγουν εκπροσώπους (ανάλογα με τον αριθμό των συμμετεχόντων) για τον προϋπολογισμό και με βάση τις προτάσεις των συνελεύσεων και τις προτάσεις, μελέτες και πόρους της δημαρχίας, αποφασίζουν σε συνέλευσή τους για το τι θα υλοποιηθεί τελικά στην επόμενη περίοδο (π.χ. ενός έτους). Η ίδια διαδικασία μπορεί να επαναληφθεί και για αποφάσεις που αφορούν στα έσοδα, έξοδα και επενδύσεις του κάθε δήμου, δηλαδή τον προγραμματισμό του. Έτσι σιγά-σιγά θα πείθονται όλο και περισσότεροι να συμμετέχουν, γιατί θα το βλέπουν πρακτικά ότι από αντικείμενο διαχείρισης της πολιτικής, που ήταν μέχρι τώρα, θα μετατραπούν σε υποκείμενα διαμόρφωσης των συνηθισμένων ζωής τους και άρα θα αξίζει τον κόπο να συμμετάσχουν.

8) Ριζοσπαστικές Κινήσεις Πολιτών

Είναι βέβαια φανερό ότι ένα τέτοιο πρόγραμμα, χρειάζεται ένα αντίστοιχο αυτοδιοικητικό κίνημα πολιτών που θα το προωθήσει. Δημιουργούνται Ριζοσπαστικές Κινήσεις Πολιτών με το χαρακτηριστικό της «δημοκρατίας εν δράσει». Τη πρώτη «μαγιά» μιας τέτοιας Κίνησης μπορούν να αποτελέσουν πολίτες της τοπικής κοινωνίας, που ήδη συμμετέχουν σε διάφορα κοινωνικά, οικολογικά και πολιτικά κινήματα και που συνήθως δεν έχουν κομματικές εξαρτήσεις. Είναι αυτοί που έχουν ονομασθεί γενικά «ενεργοί πολίτες» ή «ακτιβιστές» για την επίλυση διάφορων θεματικών προβλημάτων καθώς και μέλη του αντιπαγκοσμιοποιητικού κινήματος των τελευταίων χρόνων, είναι αξιόλογοι άνθρωποι-μέχρι τώρα αποστασιοποιημένοι- αλλά προερχόμενοι από τους ιστορικούς ιδεολογικούς χώρους του σοσιαλιστικού, αναρχικού, κομμουνιστικού, αυτόνομου και οικολογικού προτάγματος. Αυτή η πρώτη «μαγιά» που αναλαμβάνει τη πρωτοβουλία, δεν περιχαράκωνεται. Φροντίζει να πλαισιωθεί, όπως αναφέρθηκε πιο πάνω, από απλούς πολίτες που θα αποφασίσουν ότι δεν πάει άλλο και δεν έχουν να περιμένουν τίποτα από κανένα μηχανισμό ή «πεφωτισμένη» προσωπικότητα. Στη συνέχεια φροντίζουν όλοι μαζί να πετύχουν μεταξύ τους καταρχήν μια συναίνεση σε ένα πρόγραμμα τοπικής παρέμβασης όπως π.χ. το παραπάνω που περιγράψαμε περίπου. Αυτό θα πάρει την τελική του μορφή, όταν μια τέτοια Κίνηση ψηφισθεί και αναλάβει τον δήμο ή την περιφέρεια.

Αυτή η διαδικασία θα οδηγούσε όχι μόνο μακροπρόθεσμα, αλλά και μεσοπρόθεσμα να αλλάξει ο συσχετισμός δυνάμεων στους θεσμούς της Τ.Α. Όταν γίνει αυτό σε αρκετούς δήμους, τότε θα είναι δυνατόν να

τεθεί επί τάπητος το ζήτημα ενός νέου κοινωνικού συμβολαίου και η έκφρασή του σε ένα νέο σύνταγμα που δε θα στηρίζεται στην κοινοβουλευτική δημοκρατία και το σημερινό κομματικό σύστημα, αλλά σε όσο γίνεται πιο αμεσοδημοκρατικούς θεσμούς, με τη μορφή ίσως της ομοσπονδίας δήμων και συνομοσπονδίας των περιφερειών.

Τρίτη ενότητα:

**Κοινωνική πρόνοια
και μέριμνα
(υγεία- περίθαλψη,
παιδεία, έρευνα,
στέγαση)**

Για τα δημοκρατικά σχολεία και την προοπτική τους στην Ελλάδα

Δημήτρης Λάγιος

Εκπαιδευτικός

Αποτελεί αναμφισβήτητη αρχή ότι τα παιδιά αναπαράγουν τα μοντέλα συμπεριφοράς των ενηλίκων και του περιβάλλοντος που είναι ενταγμένα. Αποτελεί επίσης κοινή παραδοχή ότι ο κόσμος μας, αν και σε πολλά πιο προοδευμένος σε σχέση με το παρελθόν, είναι ακόμα ένας κόσμος που υποφέρει από ανισότητες, αυταρχισμό, βία και εκμετάλλευση, από έλλειψη σεβασμού στην αξία της ζωής και του περιβάλλοντος και συνακόλουθα με τεράστια περιθώρια βελτίωσης. Συχνά, στην προσπάθειά μας να βρούμε τι φταίει ή πώς θα διορθώσουμε τα κακώς κείμενα, καταλήγουμε στο συμπέρασμα πως όλα είναι ζήτημα παιδείας. Για ποια παιδεία όμως μιλάμε;

Καταρχάς, είναι απολύτως αναγκαίο να επισημανθεί ότι η παιδεία και η μόρφωση είναι διαδικασίες πολύ ευρύτερες από το σχολείο και το υπάρχον εκπαιδευτικό σύστημα, με λίγα λόγια τα παιδιά μαθαίνουν παντού, φυσικά και εκτός σχολείου. Κατά δεύτερον, είναι η ανάγκη να ξαναπροσδιοριστεί ο βασικός σκοπός της παρεχόμενης πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, να ξανατεθεί δηλαδή το ερώτημα τι θεωρούμε σημαντικό να μαθαίνει το παιδί στο σχολείο και πώς.

Παρ' όλες τις πολιτικές εξαγγελίες και τις γενικές αρχές που διατυπώνονται στα νομοθετήματα (περί πολύπλευρης σωματικής και πνευματικής ανάπτυξης, ανάπτυξης της προσωπικότητας των μαθητών με ισχυρή αυτοαντίληψη, συναισθηματική σταθερότητα, κριτική και διαλεκτική ικανότητα καθώς και θετική διάθεση για συνεργασία και αυτενέργεια κλπ.), κεντρικός –σχεδόν αποκλειστικός– σκοπός που διατρέχει το υπάρχον εκπαιδευτικό μας σύστημα είναι η απόκτηση από τους μαθητές των γνώσεων-πληροφοριών εκείνων που θα τους εντάξουν, όταν φτάσουν στην κατάλληλη ηλικία, στην αγορά εργασίας. Την εξυπηρέτηση αυτού του σκοπού υπηρετούν, μεταξύ άλλων, η διαρκής διόγκωση της διδακτέας ύλης των μαθητών από τις πρώτες τάξεις του δημοτικού ακόμα, ο σχεδόν αποκλειστικά προπαρασκευαστικός για τη μετάβαση στην τριτοβάθμια εκπαίδευση χαρακτήρας της δευτερο-

βάθμιας εκπαίδευσης, η υιοθέτηση από τα κράτη –συμπεριλαμβανομένου του δικού μας- των τεστ PISA (Programme for International Student Assessment) του ΟΟΣΑ ως οδηγών για τις προτεινόμενες εκπαιδευτικές πολιτικές.

Στον αντίποδα θεωρούμε πως το βασικό περιεχόμενο της σχολικής παιδείας θα πρέπει να είναι η καλλιέργεια του τρόπου που ο μαθητής θα γίνει πολίτης. Και επειδή απ' όλα τα δοκιμασμένα πολιτικά συστήματα προκρίνουμε το δημοκρατικό, βασικό περιεχόμενο της σχολικής παιδείας πρέπει να γίνει η δημοκρατία με άμεση εφαρμογή της στη σχολική πρακτική:

Στο δημοκρατικό σχολείο μαθητές και εκπαιδευτικοί συμμετέχουν ισότιμα στη διαμόρφωση της σχολικής ζωής, μέσω συνέλευσης με μέλη όλους ανεξαιρέτως τους μαθητές και εκπαιδευτικούς. Κάθε μέλος, είτε πέντε είτε τριάντα πέντε χρόνων, έχει από μία ισοδύναμη ψήφο. Η συνέλευση αυτή συνεδριάζει τακτικά, κάθε βδομάδα καθώς και όποτε ζητηθεί από κάποιο προκαθορισμένο αριθμό μελών της. Λόγο έχουν όλοι κι εκεί συζητούνται όλα τα θέματα του σχολείου: οικονομικά, διαδικαστικά, θέματα μαθησιακά, συμπεριφορών, κανόνων, τα πάντα. Η συνέλευση μπορεί, για λόγους διευκόλυνσης της δημοκρατικής λειτουργίας, να αποφασίζει την ανάθεση δικαιοδοτικών αρμοδιοτήτων σε μια μικρότερη ομάδα μαθητών και εκπαιδευτικών, με σύντομη θητεία.

Στο δημοκρατικό σχολείο ο μαθητής έχει τη δυνατότητα και την ενθάρρυνση από το εκπαιδευτικό προσωπικό να μάθει –ή, καλύτερα, να ερευνήσει- ό,τι θέλει, αν θέλει, με όποιον θέλει, στο χρόνο που θέλει. Αυτό σημαίνει τρία βασικά πράγματα: α) ότι οι ενήλικοι, γονείς και εκπαιδευτικοί, αναγνωρίζουν στα παιδιά και αποδέχονται την ενδιάθετη, φυσική τους τάση για μάθηση και εξερεύνηση του κόσμου, β) ότι ενήλικες, γονείς και εκπαιδευτικοί, εμπιστεύονται τα παιδιά και γ) απουσιάζει ο καταναγκασμός.

α) Τα παιδιά έχουν από τη φύση τους την τάση να εξερευνούν το περιβάλλον τους, είναι περίεργα, γεμάτα ερωτήματα και έναν αυξημένο θαυμασμό-απορία για τον κόσμο που τα περιβάλλει. Τα παιδιά μαθαίνουν διαρκώς και μαθαίνουν μέσα από το παιχνίδι. Το παιχνίδι εξειδικεύεται, γίνεται πολυπλοκότερο και πιο συστηματικό με την ηλικία, δεν παύει όμως να είναι ο προσφορότερος δρόμος για μάθηση. Το υπάρχον, συγκεντρωτικό εκπαιδευτικό σύστημα περιθωριοποιεί το παιχνίδι, το θεωρεί πάρεργο. Όσες -φιλότιμες ή προσχηματικές- προσπάθειες και αν έχουν γίνει για μια προσέγγιση των γνωστικών

αντικειμένων μέσα από το παιχνίδι, πέφτουν στο κενό εξαιτίας της άκαμπτης δομής της σχολικής ζωής, η οποία οφείλει καταρχάς να ακολουθεί ασθμαίνοντας τις επιταγές των αναλυτικών προγραμμάτων, είναι κατά δεύτερον τεμαχισμένη σε σύντομες ώρες μαθημάτων και συντομότερα διαλείμματα, πράγμα που διασπά την προσοχή μαθητών και των διδασκόντων. Είναι δηλαδή η δομή του συγκεντρωτικού σχολείου που δεν ανέχεται την ουσιαστική προσέγγιση της βιωματικής μάθησης.

β) Είναι διάχυτη αλλά ξεπερασμένη, τουλάχιστον στην εκπαιδευτική θεωρία, η εντύπωση ότι τα παιδιά δε γνωρίζουν, αποτελούν δηλαδή, άδεια καζάνια, των οποίων τον τεράστιο αυτό άδειο χώρο οφείλουν να καλύψουν οι ενήλικες, που τα γνωρίζουν όλα. Δε χρειάζεται να καταδείξουμε τον επιεικώς μονοδιάστατο χαρακτήρα της άποψης αυτής. Αυτό που πρέπει να τονίσουμε είναι ότι: 1) τα παιδιά από την πρώτη στιγμή της ζωής τους εκδηλώνουν χαρακτήρα, μεγαλώνοντας και αλληλεπιδρώντας με το περιβάλλον τους αποκτούν ιδιαίτερα ενδιαφέροντά, στα οποία, όταν αφήνονται να δοθούν ολόψυχα και απερίσπαστα, φτάνουν σε εκπληκτικά για τα μάτια των ενηλίκων αποτελέσματα και 2) τα παιδιά χρειάζονται να νιώθουν ότι τα εμπιστεύονται, ώστε να εξελιχθούν σε υγιείς και αυτόνομες προσωπικότητες. Και αυτός ακριβώς είναι ο πρωταρχικός ρόλος των ενηλίκων, γονιών και εκπαιδευτικών: να δημιουργούν εκείνο το ασφαλές περιβάλλον που θα επιτρέπει στα παιδιά να ανακαλύψουν τον κόσμο. Η πρακτική των δημοκρατικών σχολείων ανά τον κόσμο αποδεικνύει ότι ακόμα και αν τα παιδιά περνούν τεράστια χρονικά διαστήματα ασχολούμενα με «ασημαντότητες», εντούτοις μαθαίνουν διαρκώς και όταν αποφασίζουν να ασχοληθούν με τα «σημαντικά», επειδή ακριβώς το κάνουν από εσωτερική παρακίνηση και ελεύθερη βούληση, το κάνουν σε πολύ πιο σύντομο χρόνο από αυτόν που απαιτείται στην υποχρεωτική μαθησιακή διαδικασία. Επιπλέον, επειδή η μόρφωση είναι διαδικασία ευρύτατη, οι «ασημαντότητες», με τις οποίες προτιμούν να ασχολούνται τα παιδιά, διασταυρώνονται πάντα με κάποιο τρόπο με όσα «σημαντικά» προκρίνουν εκπαιδευτικοί και αναλυτικά προγράμματα.

γ) Είναι λογικά και πρακτικά αδιανόητο να εξαγγέλλεται ως παιδαγωγικός στόχος η διαμόρφωση ελεύθερων και υπεύθυνων ανθρώπων με μέσο τον καταναγκασμό. Καταναγκασμός στις ώρες προσέλευσης και αποχώρησης, καταναγκασμός στο μοίρασμα των παιδιών σε τάξεις ηλικιακά αμιγείς, καταναγκασμός στη διδακτέα ύλη, καταναγκασμός στο δάσκαλο που διδάσκει, καταναγκασμός σε καθισιό και ησυχία την ώρα του μαθήματος, καταναγκασμός στη διάρκεια του μαθήματος,

καταναγκασμός σχεδόν σε όλες τις εκφάνσεις της σχολικής ζωής. Στον αντίποδα του καταναγκασμού είναι η ελευθερία. Ελευθερία δε σημαίνει αποδιοργάνωση, οχλαγωγία, έλλειψη σεβασμού, αν και μπορεί να περάσει κανείς και από αυτό το στάδιο στην προσπάθειά του να μάθει να αυτοπειθαρχεί. Στο δημοκρατικό σχολείο οι μαθητές ασκούνται στην ελευθερία μαθαίνοντας να αναλαμβάνουν την ευθύνη που αυτή προϋποθέτει.

Με αφετηρία το σχολείο Summerhill, που ξεκίνησε τη λειτουργία του το 1921 στη Βρετανία, από τον Α. Νηλ, και συνεχίζει ως σήμερα, η δημοκρατική εκπαίδευση μετράει ήδη έναν αιώνα ζωής. Οι αρχές της συνοψίζονται στη δυνατότητα των μαθητών α) να μαθαίνουν αν θέλουν, β) ό,τι θέλουν, γ) όπως θέλουν, δ) όποτε θέλουν και ε) στην υποχρέωση συμμετοχής σε συμβούλια όπου μαθητές και εκπαιδευτικό προσωπικό έχουν ισότητα ψήφου και όπου λαμβάνονται αποφάσεις για όλα ή τουλάχιστον για τα περισσότερα θέματα της σχολικής κοινότητας. Η εμπειρία από τον ένα αιώνα λειτουργίας τέτοιων σχολείων αποδεικνύει πως εντέλει τα παιδιά θέλουν. Απλά θέλουν στο χρόνο τους, ο οποίος δεν ταυτίζεται με αυτόν που προαποφασίζουν τα αναλυτικά προγράμματα των υπουργείων παιδείας.

Η εμπειρία αποδεικνύει, επίσης, ότι τα παιδιά ενδιαφέρονται για μια τεράστια ποικιλία πραγμάτων, που τα σχολεία της υποχρεωτικής εκπαίδευσης αδυνατούν να αντιληφθούν. Τα παιδιά πηγαίνουν στα σχολεία τους με εντελώς διαφορετική διάθεση απ' ό,τι τα παιδιά των συμβατικών σχολείων, πηγαίνουν δηλαδή σε χώρους στους οποίους γίνονται αποδεκτά ως ισότιμα μέλη της κοινότητας, όπου ο καταναγκασμός στη μάθηση συγκεκριμένων πραγμάτων δεν απονευρώνει τη φυσική ροπή τους για εξερεύνηση και μάθηση, όπου η εμπέδωση της δημοκρατικής λειτουργίας της σχολικής κοινότητας γίνεται στην πράξη, όχι στις εξαγγελίες των υπεύθυνων γραφειοκρατών και η ανάληψη ευθύνης από την πιο μικρή ηλικία δημιουργεί ενεργούς πολίτες. Στις κοινότητες αυτές, η μάθηση δεν αγκομαχά πίσω από δείκτες PISA, οι εκπαιδευτικοί δεν ξεπέφτουν σε θηριοδαμαστές ή λοχίες, τα παιδιά δεν κατηγοριοποιούνται με βάση την ηλικία ή την επίδοση σε διαγωνίσματα. Ο τρόπος λειτουργίας αυτών των κοινοτήτων επιβάλλει τη συνεργασία και εκμαιεύει τις ιδιαίτερες κλίσεις από τον κάθε συμμετέχοντα.

Δημοκρατικά σχολεία υπάρχουν παντού, στην πραγματικότητα πρόκειται για ένα διαρκώς διευρυνόμενο κίνημα που εκτείνεται από τις ανατολικές ακτές των ΗΠΑ ως την Ιαπωνία και από τη Φινλανδία ως τη Νέα Ζηλανδία. Σταθμοί στη δημοκρατική εκπαίδευση υπήρξαν η

δημιουργία του Dartington Hall School το 1926 και η συνέχισή του το 1987 από το Sands School, η δημιουργία του Sudbury Valley School στις Η.Π.Α το 1968, ίσως του πιο «φιλελεύθερου» και διαδεδομένου από τα δημοκρατικά σχολικά μοντέλα, η ίδρυση από τον Yaacov Hecht του δημοκρατικού σχολείου της Hadera στο Ισραήλ, που οδήγησε στη σταδιακή δημιουργία είκοσι πέντε περίπου δημοκρατικών σχολείων στο Ισραήλ και την ένταξή τους στο επίσημο εκπαιδευτικό σύστημα καθώς και την ίδρυση του Ινστιτούτου για τη Δημοκρατική Εκπαίδευση (IDE), στο οποίο λειτουργεί ακαδημαϊκό πρόγραμμα επιμόρφωσης εκπαιδευτικών στη δημοκρατική εκπαίδευση, η δημιουργία το 1993 του διεθνούς δικτύου με το όνομα Διεθνής Διάσκεψη για τη Δημοκρατική Εκπαίδευση -International Democratic Education Conference (IDEC)- η οποία διεξάγεται κάθε χρόνο σε διαφορετικό μέρος του κόσμου, η δημιουργία το 2008 της Ευρωπαϊκής Κοινότητας για τη Δημοκρατική Εκπαίδευση -European Democratic Education Community (EUDEC)- η οποία εκπροσωπεί πάνω από 43 σχολεία από σχεδόν όλες τις ευρωπαϊκές χώρες και διεξάγει ετήσιες συνδιασκέψεις.

Στις χώρες εκείνες, που τα δημοκρατικά σχολεία (αλλά και η εκτός σχολείου διδασκαλία, unschooling, καθώς και άλλοι εναλλακτικοί τρόποι μάθησης), είναι ανεκτά, οι απόφοιτοί τους μπορούν να συμμετέχουν σε γενικές εξετάσεις στο τέλος της σχολικής ζωής (π.χ. General Certificate of Secondary Education - G.C.S.A για τη Μ. Βρετανία ή Abitur για τη Γερμανία) προκειμένου να πιστοποιηθεί η κατάκτηση ενός επιπέδου γνώσεων προκειμένου εισαχθούν, εφόσον το επιθυμούν, στην ανώτερη ή ανώτατη εκπαίδευση.

Το ερώτημα είναι: μπορούν τέτοια μοντέλα να εφαρμοστούν στο εγχώριο εκπαιδευτικό σύστημα; Η ευκολία της απάντησης είναι ευθέως ανάλογη με τη δυσκολία εφαρμογής της. Ας ρίξουμε, όμως πριν, μια ματιά στο υπάρχον σύστημα:

Τα σχολεία λειτουργούν με σαφή ιεραρχική δομή που τείνει τα τελευταία χρόνια να γίνεται όλο και πιο αυταρχική. Σύμφωνα με το Ν. 1566/1985, το βασικό νόμο για την εκπαίδευση, όσο και με το Ν. 682/1977 που αφορά στην ιδιωτική εκπαίδευση, την πρωταρχική ευθύνη για την εκπαίδευση έχει καταρχάς το υπουργείο παιδείας, το οποίο με υπουργικές αποφάσεις και προεδρικά διατάγματα ορίζει την οργάνωση και λειτουργία των σχολείων, την εγγραφή, μετεγγραφή και κατάταξη των μαθητών, την έναρξη και λήξη του σχολικού έτους, τη αξιολόγηση των μαθητών, την οργάνωση της μαθητικής ζωής, το γενικό πλαίσιο των σχολικών εκδηλώσεων και κάθε άλλη λεπτομέρεια σχετική με τη λειτουργία των σχολείων. Το υπουργείο, επίσης, επιβάλλει τη διδακτέα

ύλη μέσα από τα αναλυτικά προγράμματα.

Στο επίπεδο της σχολικής μονάδας, υπεύθυνος είναι πρώτα απ' όλους ο διευθυντής και έπειτα ο σύλλογος διδασκόντων. Ο διευθυντής είναι αρμόδιος για την τήρηση των νόμων και εγκυκλίων και για την εφαρμογή των αποφάσεων του συλλόγου διδασκόντων. Στο ίδιο πνεύμα των αποψιλωμένων αρμοδιοτήτων κινείται και ο σύλλογος διδασκόντων, ο οποίος μπορεί να συνεδριάζει αν ανακύψει κάποιο ειδικό θέμα και ζητηθεί από τον πρόεδρό του ή από το 1/3 του συλλόγου. Σε κάποιες συνεδριάσεις κάποιων θεμάτων, που και αυτά αρμόδιο να τα ορίσει είναι το υπουργείο, μπορεί να παρίστανται εκπρόσωποι των μαθητών.

Βασικός πρωταγωνιστής στην τάξη είναι ο δάσκαλος. Στην ουσία αποτελεί το εκτελεστικό όργανο της κεντρικής διοίκησης και φροντίζει να καλύψει την ύλη.

Μέσα σε αυτό το συγκεντρωτικό και άκαμπτο σύστημα, οι μαθητές αποτελούν τη βάση της πυραμίδας, την πολυπληθέστερη ομάδα με τις περισσότερες υποχρεώσεις και τη μικρότερη δυνατή ικανότητα παρέμβασης στη διαμόρφωση της σχολικής ζωής. Η σχολική τους ζωή, που καλύπτει το ένα τρίτο της μέρας και συνολικά δώδεκα χρόνια ζωής, είναι απολύτως ρυθμισμένη, χωρίς περιθώρια πρωτοβουλιών. Τόσο το τι θα διδαχθούν όσο και το πώς θα διαλέξουν να δομήσουν τη μέρα τους είναι από πολύ πριν και από πολύ μακριά αποφασισμένο. Ο εγγύτερος εκπρόσωπος αυτής της απρόσωπης αρχής, που αποφασίζει για αυτούς, ο δάσκαλος, είναι ήδη ανίκανος να παρεκκλίνει από τις αποφάσεις και υποχρεωμένος από το νόμο να τις εκτελέσει. Είναι αυτονόητο ότι οι μαθητές δεν έχουν κανένα λόγο στη διαμόρφωση της σχολικής ζωής παρά μόνο ως καταναλωτές πληροφοριών.

Είναι επίσης αυτονόητο πως μέσα σε ένα τέτοιο περιβάλλον, τα παιδιά έχουν τρεις δρόμους: α) της υποταγής, β) της εξέγερσης και γ) της εγκατάλειψης του σχολείου. Δεν είναι τυχαία τα υψηλά ποσοστά αποκλινουσών συμπεριφορών και μαθητικής διαρροής, τόσο σε πανευρωπαϊκό όσο και σε εθνικό επίπεδο, όπως προκύπτει από σχετικές έρευνες, ενώ πρέπει να σημειωθεί ότι τα πρώτα δημοκρατικά σχολεία, το Summerhill και το Dartington Hall School, λειτούργησαν στον αντίποδα της συγκεντρωτικής εκπαίδευσης ως χώροι υποδοχής-θεραπείας παιδιών που είχε αποβάλει η κατεστημένη σχολική πραγματικότητα.

Επανερχόμενοι στο αρχικό ερώτημα, αν δηλαδή μπορούν τέτοια μοντέλα να εφαρμοστούν στο εγχώριο εκπαιδευτικό σύστημα, θα απαντούσαμε: ασφαλώς και μπορούν. Είναι θέμα καταρχάς πολιτικής βούλησης, μια και η βούληση μιας έστω μικρής μερίδας πολιτών είναι

δεδομένη. Θα πρέπει, όμως, να σημειώσουμε πως το δημοκρατικό σχολείο είναι ελεύθερο κάθε άνωθεν επιβεβλημένου αναλυτικού προγράμματος, γι' αυτό και είναι αδύνατη η προσαρμογή των αρχών του ή μέρους αυτών στα υπάρχοντα δημόσια και ιδιωτικά σχολεία. Η πρακτική άλλωστε αποδεικνύει πως αφενός θεσμοί, όπως τα πενταμελή και δεκαπενταμελή μαθητικά συμβούλια, αποτελούν καρικατούρες δημοκρατικής λειτουργίας αφού οι αρμοδιότητές τους είναι ουσιαστικά ανύπαρκτες, αφετέρου οι σχέσεις μαθητών – εκπαιδευτικών είναι ετεροβαρείς, υπέρ των δεύτερων, ασφαλώς.

Είναι, βέβαια, δυνατό στο δημοκρατικό σχολείο να παρέχονται οι υποδομές και οι αντίστοιχοι εκπαιδευτικοί για τη διδασκαλία των μαθημάτων του αναλυτικού προγράμματος, όπως γίνεται λόγου χάρη στο δημοκρατικό σχολείο της Hadera, όμως η παρακολούθηση των μαθημάτων από τους μαθητές είναι προαιρετική και η διαμόρφωση της σχολικής ζωής επαφίεται αποκλειστικά σε αυτούς και τους εκπαιδευτικούς μέσα από αποφάσεις που λαμβάνονται από τη σχολική συνέλευση, η οποία έχει αρμοδιότητα για όλα τα ζητήματα του σχολείου.

Για να υπάρξουν, λοιπόν, δημοκρατικά σχολεία στη χώρα μας, χρειάζεται τροποποίηση του Ν. 1566/1985 με την προσθήκη της δυνατότητας ίδρυσης και λειτουργίας δημόσιων πιλοτικών δημοκρατικών σχολείων πειραματικού χαρακτήρα. Τα σχολεία αυτά προτείνεται να ιδρυθούν και να λειτουργήσουν αρχικά σε περιοχές που παρατηρούνται αυξημένα ποσοστά εγκατάλειψης του σχολείου και παραβατικών συμπεριφορών και να αφορούν στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Ο λόγος είναι ότι το δημοκρατικό μοντέλο εκπαίδευσης γεννήθηκε από την ανάγκη για ένταξη στη σχολική κοινότητα παιδιών με δυσκολία ένταξης στο κρατούν σχολικό σύστημα και κέρδισε την ανοχή της εκπαιδευτικής γραφειοκρατίας επειδή πέτυχε στο σκοπό αυτό. Αυτό μαρτυρά η ιστορία του Summerhill και του Dartington Hall School στις αρχές του 20ου αι. αλλά και η ιστορία του Moo Baan Dek (Το Παιδικό Χωριό) στην Ταϊλάνδη, που λειτουργεί με παιδιά της απόλυτης φτώχειας, εγκαταλειμμένα, ορφανά και κακοποιημένα.

Θα πρέπει να είναι πρωτοβάθμια σχολεία επειδή η μικρή ηλικία βοηθά στην επούλωση πληγών ενώ παιδιά στην εφηβεία με διαμορφωμένη ήδη κοσμοαντίληψη είναι δυσκολότερο να μάθουν να μην καταχρώνται την ελευθερία. Ο Α.Σ. Νηλ, ιδρυτής του Summerhill και πρωτοπόρος της δημοκρατικής εκπαίδευσης, έλεγε επ' αυτού ότι αν το σχολείο του είχε την οικονομική δυνατότητα, δε θα δεχόταν παιδιά πάνω από την ηλικία των εφτά.

Μπορεί, επίσης, να γίνει χρήση της δυνατότητας που παρέχει το άρθρο 3 του Ν. 682/1977 για τα ιδιωτικά σχολεία, στο οποίο προβλέπεται, έπειτα από αίτηση όποιου ενδιαφέρεται, η ίδρυση και λειτουργία πειραματικού τύπου ιδιωτικών σχολείων με υπουργική απόφαση, στην οποία θα καθορίζεται το αναλυτικό τους πρόγραμμα και να δοθεί έτσι η δυνατότητα σε ιδιώτες που επιθυμούν, να ιδρύσουν και να λειτουργήσουν δημοκρατικά σχολεία.

Η λειτουργία τόσο δημόσιων πιλοτικών δημοκρατικών σχολείων πειραματικού χαρακτήρα όσο και η παροχή δυνατότητας σε ιδιώτες να ιδρύσουν ιδιωτικό δημοκρατικό σχολείο προϋποθέτει τη θέσπιση εξετάσεων στο τέλος της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, οι οποίες πιστοποιούν την κατάκτηση ενός επιπέδου γνώσης που διασφαλίζει το πέρασμα από το ένα επίπεδο εκπαίδευσης στο άλλο.

Οι απαιτούμενες θεσμικές αλλαγές για τη δυνατότητα λειτουργίας δημοκρατικών σχολείων, οι οποίες θα μπορούσαν ασφαλώς να επιτρέψουν και την ίδρυση και λειτουργία μοντεσσοριανών σχολείων, σχολείων Steiner-Waldorf καθώς και τη νομιμοποίηση της εξωσχολικής μάθησης (unschooling), δεν επιβαρύνουν τον κρατικό προϋπολογισμό ενώ η εισαγωγή στον εκπαιδευτικό μας κόσμο εναλλακτικών τρόπων εκπαίδευσης μπορεί να ωφελήσει συνολικά, αφού τα αποτελέσματα του διαφορετικού ήθους που φέρουν οι τρόποι αυτοί διαχέονται ευρύτερα στην εκπαιδευτική κοινότητα.

Κοινωνική κατοικία και συλλογικές μορφές ιδιοκτησίας: προοπτικές με βάση το ελληνικό στεγαστικό σύστημα

Σιατίτσα Δήμητρα

Αρχιτέκτονας, διδάκτωρ ΕΜΠ

Η εφαρμογή κοινωνικών πολιτικών κατοικίας στην Ελλάδα, με την έννοια της παροχής κατοικίας για τους εργαζόμενους και τα χαμηλά εισοδήματα σε τιμές χαμηλότερες από αυτές της αγοράς μέσω της ανάπτυξης δημόσιου ή μη-κερδοσκοπικού ενοικιαζόμενου οικιστικού αποθέματος ή την επιδότηση ενοικίου, υπήρξε πολύ περιορισμένη. Η κοινωνική κατοικία τις τελευταίες δεκαετίες ταυτίστηκε κυρίως με τις ανταποδοτικές παροχές του Οργανισμού Εργατικής Κατοικίας (επιδότηση στεγαστικών δανείων, επιδότηση ενοικίου και κατασκευαστικά προγράμματα εργατικής κατοικίας) που όμως απευθύνονται σε συγκεκριμένη ομάδα δικαιούχων (τους εισφέροντες στο ΙΚΑ) και αφορούσαν πολύ μικρό ποσοστό του στεγαστικού τομέα. Συνάρτηση αυτού, αποτέλεσε και η απουσία κοινωνικών κινήματων, αιτημάτων για ανάπτυξη κοινωνικής κατοικίας και επεξεργασμένων εναλλακτικών πρακτικών και προτάσεων από τα κάτω.

Την περίοδο της κρίσης το στεγαστικό ζήτημα επανήλθε στο επίκεντρο της δημόσιας συζήτησης με τη ραγδαία επιδείνωση των στεγαστικών συνθηκών για χιλιάδες ενοικιαστές και ιδιοκτήτες, κυρίως λόγω της μεγάλης επιβάρυνσης του κόστους κατοικίας σε συνδυασμό με την κατάρρευση των ελάχιστων κοινωνικών παροχών και της μεγάλης φορολογικής επιβάρυνσης που επέβαλαν οι μνημονιακές πολιτικές. Τα προβλήματα που αναδεικνύονται συνδέονται πρωτίστως με τη μείωση των εισοδημάτων και την ανεργία, αλλά και με τις ανεπάρκειες και τα όρια του προηγούμενου μοντέλου πρόσβασης σε κατοικία, που στην Ελλάδα βασίστηκε στην πρόσβαση σε ιδιόκτητη κατοικία μέσω της αγοράς, με τη στήριξη της οικογένειας και των έμμεσων πολιτικών του κράτους (φοροαπαλλαγές, επιδοτούμενη πιστοδότηση), ενώ ταυτόχρονα αποτέλεσε διαχρονικά μοχλό της οικονομίας, με σημαντική συμμετοχή πολλών κοινωνικών ομάδων και ευρεία διασπορά της υπεραξίας από τις διαδικασίες αστικοποίησης (αυθαίρετη δόμηση, αντιπαροχή).

Σήμερα η διασφάλιση του δικαιώματος στη στέγη επανέρχεται ως αίτημα. Αναγνωρίζεται δηλαδή το ζήτημα της στέγης ως συλλογικό που πρέπει να λυθεί στο πλαίσιο δημόσιων πολιτικών, αλλά και νέων κοινωνικών και οικονομικών σχέσεων, και όχι ως ένα ατομικό (ή οικογενειακό) ζήτημα που λύνεται μέσα από την αγορά. Διαμορφώνονται έτσι οι προϋποθέσεις να τεθεί το ζήτημα της κατοικίας στο επίκεντρο μιας ευρύτερης πολιτικής και κοινωνικής διεργασίας, για την επεξεργασία μιας διαφορετικής προσέγγισης της δημόσιας παρέμβασης, αναγνωρίζοντας ότι η διασφάλιση πρόσβασης σε αξιοπρεπή και οικονομικά προσιτή κατοικία για όλους όσους κατοικούν στη χώρα, αποτελεί προτεραιότητα. Βασική επιδίωξη μιας τέτοιας παρέμβασης, πρέπει να είναι η κατοχύρωση δικαιωμάτων και όχι η εκ των υστέρων επούλωση ακραίων αναγκών, η θέσπιση βασικών καθολικών κριτηρίων και ενός ευρύτερου μοντέλου στήριξης που θα συγκροτείται από ένα πλέγμα πολιτικών για διαφοροποιημένες ανάγκες, για την πρόληψη (να μην χάσει κανένας άνθρωπος το σπίτι του) και την αντιμετώπιση προβλημάτων που σχετίζονται με την οικονομική αδυναμία, τις ειδικές ανάγκες για φροντίδα και υποστήριξη και την αναβάθμιση των συνθηκών διαβίωσης για όλους.

Αν αυτή είναι η αφετηριακή αρχή και στόχος για να συζητήσουμε για την κοινωνική κατοικία, θα πρέπει την ίδια στιγμή να λάβουμε υπόψη μας τον διττό χαρακτήρα της κατοικίας και ιδιαίτερα την αντίφαση που προκύπτει από την κατοικία ως εμπόρευμα, καταναλωτικό προϊόν και περιουσιακός πόρος με μεγάλη αξία, και την κατοικία ως βασικό κοινωνικό δικαίωμα που αποτελεί την προϋπόθεση πρόσβασης σε μια σειρά από άλλα αγαθά και δικαιώματα και αποτελεί το επίκεντρο των κοινωνικών σχέσεων, της ένταξης του ατόμου στην κοινωνία.

Η Κοινωνική κατοικία, όπως αναπτύχθηκε μεταπολεμικά στην Ευρώπη, θεωρήθηκε, και είναι, μια αρκετά ακριβή για το κράτος δραστηριότητα, διευκολύνοντας τα επιχειρήματα που ήθελαν η κατοικία να παρέχεται από την αγορά, περιορίζοντας τον ρυθμιστικό και παρεμβατικό ρόλο του δημοσίου και εξαρτώντας όλο και περισσότερο την πρόσβαση σε κατοικία από τον χρηματοπιστωτικό τομέα, μέσω του δανεισμού, τόσο για την παραγωγή όσο και για την κατανάλωση, οδηγώντας στην σύγχρονη συνθήκη κοινωνικού ελέγχου και πειθάρχησης μέσω του χρέους.

Σε μεγάλο βαθμό είναι έγκυρη η άποψη ότι η καθολικότητα και ισοτιμία της κοινωνικής πολιτικής κατοικίας δεν μπορεί να διασφαλιστεί χωρίς δημόσιες δαπάνες. Από την άλλη, λαμβάνοντας υπόψη τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του οικιστικού αποθέματος, της δομής της ιδιοκτησίας,

και της λειτουργίας της αγοράς κατοικίας στην Ελλάδα, μπορούμε να σκεφτούμε μια δημόσια παρέμβαση και ανάπτυξη πολιτικών που θα παρέχουν δυνατότητες στέγασης, θα εξοικονομούν πόρους και ταυτόχρονα θα προστατεύουν το δικαίωμα στην κατοικία από την κερδοσκοπική λειτουργία της αγοράς, που αναπαράγει ανισότητες και αποκλεισμούς και στην οποία όπως γνωρίζουμε στην Ελλάδα συμμετέχουν τόσο μεγάλοι όσο και μικροί παίκτες.

Προς μια κοινωνική και περιβαλλοντική προσέγγιση της αξιοποίησης του υπάρχοντος αποθέματος

Τα τελευταία πέντε χρόνια έλαβε χώρα η πιο απότομη και σχεδόν καθολική αποανάπτυξη του οικοδομικού τομέα. Ο αριθμός των νέων οικοδομικών αδειών και η οικοδομική δραστηριότητα κατέγραψαν πτώση της τάξης του 80%, το οικιστικό απόθεμα και η ακίνητη περιουσία απαξιώθηκαν ταχύτατα, και συνολικά ο κατασκευαστικός κλάδος και οι συνδεδεμένοι με αυτόν κλάδοι καταστράφηκαν με μεγάλη απώλεια θέσεων εργασίας, συμβάλλοντας σημαντικά στην άνοδο της ανεργίας. Συνολικά, το προηγούμενο μοντέλο παραγωγής και πρόσβασης σε κατοικία κλονίστηκε ριζικά. Η υπερφορολόγηση της ακίνητης περιουσίας, η κατάργηση προηγούμενων ελαφρύνσεων για την πρώτη κατοικία, η κατάργηση των όποιων φορέων ασκούσαν κοινωνική πολιτική κατοικίας (ΟΕΚ, επιδότηση στεγαστικών δανείων κ), ανέτρεψαν τη δυνατότητα πρόσβασης μεγάλου μέρους της κοινωνίας στη στέγη και σε εισοδήματα από ακίνητα.

Ξεκινάμε λοιπόν σήμερα σχεδόν από μηδενική βάση, να συζητήσουμε τι θα σήμαινε η ανάπτυξη κοινωνικής πολιτικής κατοικίας. Σίγουρα όχι την ανάπτυξη νέων κατασκευών και συγκροτημάτων κατοικίας, αλλά πολιτικές και πρακτικές που θα αντιμετωπίζουν παράλληλα τις αυξανόμενες στεγαστικές και άλλες κοινωνικές ανάγκες, τη συντελούμενη απαξίωση του κτισμένου και της ιδιοκτησίας και τις ανάγκες για ενεργειακή και περιβαλλοντική βιωσιμότητα.

Το αίτημα για αξιοποίηση του δημόσιου και ιδιωτικού υπάρχοντος αποθέματος –που στην Ελλάδα έχει συζητηθεί αρκετά κυρίως από περιβαλλοντική σκοπιά σε σχέση με την ανασχεση της οικιστικής επέκτασης και την ενεργειακή αναβάθμιση των κτιρίων– μπορεί να πάρει άλλο οικονομικό και κοινωνικό περιεχόμενο, που έχει να κάνει με την ορθολογικότερη διαχείριση των διαθέσιμων πόρων και την ιεράρχηση των κοινωνικών δικαιωμάτων πάνω από αγοραίες προσεγγίσεις.

Οι εκτεταμένες ανάγκες για φτηνή και ποιοτική κατοικία, για μείωση του κόστους της ενεργειακής κατανάλωσης, για κοινωνικές υποδομές, δεν μπορούν να καλυφθούν χωρίς την ενεργοποίηση της δημόσιας και κοινωνικής παρέμβασης σε όλα τα επίπεδα, με τον πιο οικονομικό και άμεσο τρόπο, ενεργοποιώντας την κοινωνική αλληλεγγύη, εντός και εκτός του κράτους. Ταυτόχρονα, μια τέτοια διαδικασία, θα πρέπει επερωτήσει ριζικά και να θέσει σε νέες βάσεις το τι είναι αρκετό, τι είναι επαρκές, ποια είναι δηλαδή τα όρια και τα πρότυπα της αξιοπρεπούς και ποιοτικής διαβίωσης, και πως θα αντιμετωπιστούν τα ζητήματα ανισοτήτων και άνισης νομής και κατανάλωσης πόρων, χώρου και πλούτου.

Στη συνέχεια, όπως μας ζητήθηκε από τους διοργανωτές, θα αναφερθώ συνοπτικά σε τρεις κατευθύνσεις πολιτικών που θεωρώ ότι θα μπορούσαν να δώσουν απαντήσεις σε αυτά τα ζητούμενα. Αφορούν πρώτον στη δημιουργία ενός μη-κερδοσκοπικού αποθέματος κατοικιών αξιοποιώντας τη δημόσια και ιδιωτική ακίνητη περιουσία, στην υποστήριξη πρακτικών αυτοστέγασης και συμμετοχής στην επισκευή κτιρίων μέσω και της προώθησης της κοινωνικής και αλληλεγγύας οικονομίας, και τέλος τη δημιουργία συλλογικών μορφών μη-κερδοσκοπικής ιδιοκτησίας μέσω της συνένωσης μικρών ιδιοκτησιών σε εταιρικά ή συνεταιριστικά σχήματα.

1. Δημιουργία δεξαμενής κοινωνικού οικιστικού αποθέματος

Η καταγραφή και αξιοποίηση της δημόσιας σχολάζουσας περιουσίας (του κράτους και των δημόσιων φορέων) για στεγαστικούς και άλλους κοινωνικούς σκοπούς ακούγεται σχεδόν αυτονόητη. Το αμιγώς οικιστικό απόθεμα δεν αποτελεί μεγάλο μέρος της περιουσίας του δημοσίου, θα μπορούσαν όμως να μετασκευαστούν για στεγαστική χρήση κτίρια τα οποία δεν αξιοποιούνται πλέον για τον αρχικό τους σκοπό.

Σε αυτή την κατεύθυνση μπορεί να χρησιμοποιηθεί και το ιδιωτικό απόθεμα με δημόσια προγράμματα συντονισμού και ρύθμισης της προσφοράς και ζήτησης κατοικίας, δίνοντας κίνητρα και εγγυήσεις σε μικρο-ιδιοκτήτες είτε με φοροαπαλλαγές για την παραχώρηση της χρήσης της κατοικίας, είτε με την επιδότηση του βασικού κόστους επισκευής κλειστών διαμερισμάτων.

Το απόθεμα που δημιουργείται, τόσο από τις δημόσιες όσο και τις παραχωρημένες για ορισμένο χρονικό διάστημα ιδιωτικές κατοικίες παρέχεται σε δικαιούχους κοινωνικής κατοικίας με χαμηλό ή μηδενικό

ενοίκιο ανάλογα με το εισόδημα, την εργασία, την οικογενειακή κατάσταση, σε ένα πλαίσιο προώθησης του «κοινωνικού ενοικίου».

2. Επανάχρηση, αυτοστέγαση και κοινωνική οικονομία

Πηγαίνοντας ένα βήμα παραπέρα, μπορούμε να δούμε πολιτικές παραχώρησης αχρησιμοποίητων κτιρίων, του δημοσίου αλλά και ιδιωτών, σε συνεταιρισμούς κατοίκων. Η επισκευή των κτιρίων μπορεί να γίνει με τη συμμετοχή των κατοίκων μειώνοντας σημαντικά το κόστος, θέτοντας και στόχους ενεργειακής αναβάθμισης των κτιρίων μέσω προσιτών παρεμβάσεων χαμηλής τεχνολογίας. Παράλληλα, οι συλλογικές διαδικασίες συμμετοχής και αμεσο-δημοκρατικής διαχείρισης μπορούν να συνδυαστούν με ευρύτερους κοινωνικούς σκοπούς (στέγαση μεταναστών και προσφύγων, αστέγων και χαμηλών εισοδημάτων). Μια τέτοια πρακτική ακολουθείται στην Ιταλία για τη μετασκευή εγκαταλειμμένων νοσοκομείων, σχολείων και βιομηχανιών που μετατρέπονται σε κατοικίες από συνεταιρισμούς κατοίκων συχνά ως εξέλιξη δυναμικών κινητοποιήσεων και καταλήψεων.

Η λογική της επανάχρησης, μετασκευής και επισκευής του υπάρχοντος κτιριακού αποθέματος ανοίγει παράλληλα μια σημαντική προοπτική για την ενεργοποίηση της οικοδομικής δραστηριότητας δίνοντας τη δυνατότητα δραστηριοποίησης μικρών οικοδομικών επιχειρήσεων και κινητοποίησης μικρών κεφαλαίων. Ενώ αποτελεί προνομιακό πεδίο για την ανάπτυξη της κοινωνικής και αλληλέγγυας οικονομίας στον τομέα των κατασκευών για την επισκευή κατοικιών και δημόσιων χώρων και την παραγωγή κατασκευαστικών υλικών.

3. Εναλλακτικές μορφές ιδιοκτησίας

Τέλος, μια τρίτη κατεύθυνση προς διερεύνηση, αφορά την ίδια τη δομή της ιδιοκτησίας γης και ακινήτων. Αντίθετα με τις τάσεις συγκεντροποίησης της ιδιοκτησίας των τελευταίων χρόνων, μπορούμε να αξιοποιήσουμε τα χαρακτηριστικά της ιδιοκτησίας στην Ελλάδα, δηλαδή τη μεγάλη κοινωνική διασπορά και τον κατακερματισμό, για την ανάπτυξη συλλογικών μορφών ιδιοκτησίας. Πολλές μικρές ιδιοκτησίες μπορούν να συγκεντρωθούν σε κοινά εταιρικά σχήματα ή συνεταιρισμούς, με στόχο όχι τη μεγιστοποίηση της εκμετάλλευσης, αλλά την προστασία των μικροιδιοκτησιών από την λειτουργία της αγοράς, την άνοδο των τιμών και τη συνολικότερη διαχείριση του αποθέματος με μη-κερδοσκοπικά κριτήρια. Αντίστοιχες μορφές

συγκεντροποίησης της ιδιοκτησίας με κοινωνικά κριτήρια θα μπορούσαν να προκύψουν από προγράμματα ρύθμισης των μη βιώσιμων δανείων για υπερχρεωμένους δανειολήπτες ή δανειολήπτες που επιβαρύνονται υπερβολικά από το μηνιαίο κόστος αποπληρωμής του δανείου, δίνοντας τη δυνατότητα μεταβίβασης της ιδιοκτησίας σε μια συνεταιριστικής δομής μη-κερδοσκοπική εταιρία με τη συμμετοχή του δημοσίου. Σε αυτή την περίπτωση, οι κάτοικοι διατηρούν το δικαίωμα δια βίου χρήσης της κατοικίας πληρώνοντας «κοινωνικό ενοίκιο» συναρτημένο από το εισόδημα και τις πραγματικές δυνατότητες πληρωμής.

Διαφορετικής μορφής εγχειρήματα σε αυτή την κατεύθυνση έχουν αναπτυχθεί σε αρκετές χώρες, και θέτουν ως στόχους την κοινωνική υπεραξία, τη δυνατότητα βέλτιστης αξιοποίησης κοινών πόρων, τη συλλογική αναβάθμιση των συνθηκών διαβίωσης, και την ανάπτυξη της κοινωνικής αλληλεγγύης. Τα σχήματα αυτά περιορίζουν μεν το ατομικό κέρδος και τα ατομικά δικαιώματα στην ιδιοκτησία (μεταπώληση, μεταβίβαση), αλλά διασφαλίζουν σταθερή και αξιοπρεπή διαβίωση σε οικονομικά προσιτή κατοικία, μετατρέποντας τις κατοικίες από εμπόρευμα σε κοινωνικό αγαθό.

Συνοψίζοντας, η δραστηριοποίηση συνεταιρισμών ή σχημάτων συλλογικής ιδιοκτησίας μπορεί να αφορά τους ιδιοκτήτες διαμερισμάτων που τα διαθέτουν ως κεφάλαιο για τη δημιουργία ενός στεγαστικού συνεταιρισμού (και ως ανάσχεση της συγκέντρωσης ιδιοκτησίας), τους ενοίκους ενός συνεταιρισμού κατοίκησης στον οποίο παραχωρείται ένα κτίριο προς διαμόρφωση ή ακόμη και τα συνεργία που κάνουν την επισκευή. Επιπλέον, τέτοια συνεταιριστικά σχήματα προσφέρονται για την ανάπτυξη εναλλακτικών μοντέλων κατοίκησης όπως η συλλογική κατοίκηση, η συγκατοίκηση, η ευέλικτη ή προσωρινή κατοικία κ. ά.

Σίγουρα, η επιτυχία τέτοιου τύπου δημόσιων πολιτικών και κοινωνικών εγχειρημάτων, σε ένα πλαίσιο στο οποίο δεν υπάρχει προηγούμενη σχετική εμπειρία όπως στην Ελλάδα, δεν μπορεί να διασφαλιστεί μόνο από πολιτικές «από τα πάνω» ή από καλύτερες ρυθμίσεις στο πλαίσιο της αγοράς. Απαιτούν την ενεργοποίηση της κοινωνίας παράλληλα με την ισχυρή θεσμική στήριξη και διευκόλυνση τέτοιων διεργασιών. Οι συλλογικές επεξεργασίες και οι πειραματισμοί -με δημοκρατικές διαδικασίες, συμμετοχή στην παραγωγή και διαχείριση, συλλογικές μορφές ιδιοκτησίας, διασφάλιση χαμηλού κόστους και υψηλής ποιότητας κατοίκησης, μη-κερδοσκοπικούς στόχους και παραγωγή κοινωνικής υπεραξίας, ανοίγουν το δρόμο για την αλλαγή των πολιτικών του κράτους και των ευρύτερων κοινωνικών αντιλήψεων.

Από την άλλη, η εστίαση σε τέτοιους πειραματισμούς, δεν πρέπει να υποβαθμίσει την ευρύτερη στόχευση, για καθολική προστασία και διασφάλιση της κατοικίας για όλους με τη δέσμευση και παρέμβαση του δημοσίου, άρα και τη διοχέτευση δημόσιων δαπανών, έχοντας πάντα ως πρόταγμα την διασφάλιση της κοινωνικής υπεραξίας στις πολιτικές και τα δημόσια προγράμματα, σε αντιδιαστολή με τους στόχους της διευκόλυνσης της κερδοσκοπίας και της ανακύκλωσης της φτώχειας που ακολουθούνται μέχρι σήμερα.

Τέταρτη ενότητα:

**Οικολογική βιωσιμότητα,
φυσικοί πόροι
και ενέργεια**

Για μια ενεργειακή επανάσταση από μια από-αναπτυξιακή οπτική

Κρομμύδας Τάσος

Ηλεκτρολόγος μηχανικός

Εισαγωγικά

Κάθε πρόταση για το τι είδους οικονομία και κοινωνία θέλουμε, αναγκαστικά κρίνεται και από το πώς αυτή αντιμετωπίζει το «ενεργειακό» ζήτημα, δηλαδή το πόση και τι είδους ενέργεια καταναλώνουμε, με ποιον τρόπο και για ποιο σκοπό.

Κάτι τέτοιο είναι καθοριστικό καταρχάς γιατί όλα γύρω μας «είναι» ενέργεια ενσωματωμένα στο πού και πώς μένουμε, τι τρώμε, πώς μετακινούμαστε, καθώς και σε όλα τα προϊόντα και υπηρεσίες που χρησιμοποιούμε.

Ταυτόχρονα, η ενέργεια -πιο συγκεκριμένα το είδος της και το πώς την παράγουμε και την καταναλώνουμε- επηρεάζει τα πάντα: Η ατμοσφαιρική ρύπανση από την καύση ορυκτών καυσίμων είναι από τις σημαντικότερες απειλές για τη δημόσια υγεία. Φυσικοί πόροι και οικοσυστήματα καταστρέφονται ως αποτέλεσμα των εξορύξεων, ατυχημάτων και ρύπανσης. Διεθνείς γεωπολιτικές εντάσεις και πολεμικές συρράξεις συχνά έχουν ως βασικό αίτιο την πρόσβαση σε ενεργειακές πηγές.

Τέλος, η κλιματική αλλαγή (κυρίως αίτιο της οποίας είναι η καύση ορυκτών καυσίμων) αλλάζει τα πάντα και μας απειλεί με ένα ζοφερό μέλλον σχετικά με το πού και πώς θα ζουν οι άνθρωποι: Οικοσυστήματα που δε θα προλάβουν να προσαρμοστούν θα απειλούνται με κατάρρευση, παράκτιες ζώνες θα υποστούν πρωτοφανή διάβρωση, η διαθεσιμότητα υδατικών πόρων θα μεταβληθεί σημαντικά εντείνοντας την ερημοποίηση, στις περισσότερες περιοχές θα μειωθεί η γεωργική παραγωγή εντείνοντας τη διατροφική ανασφάλεια, εντονότερα και συχνότερα ακραία φαινόμενα θα απειλούν ανθρώπινες ζωές και βασικές υποδομές, μεταδοτικές ασθένειες θα εμφανίζονται σε νέες περιοχές, πολλά εκατομμύρια άνθρωποι στις πιο ευάλωτες περιοχές θα γίνουν κλιματικοί πρόσφυγες, διασυννοριακές και εμφύλιες συγκρούσεις

για πρόσβαση σε φυσικούς πόρους θα ενταθούν.

Τρία χαρακτηριστικά μιας αποαναπτυξιακής οπτικής

Μιλώντας γενικά και κάπως σχηματοποιημένα, τρία βασικά χαρακτηριστικά μιας αποαναπτυξιακής οπτικής είναι πως οι οικονομικές δραστηριότητες πρέπει:

- Να οριοθετούνται από τα περιβαλλοντικά όρια σε πλανητικό και τοπικό επίπεδο
- Να προωθούν τη δικαιοσύνη και το δικαίωμα στην ευημερία για όλους στο χρόνο (διαγενεακά) και στο χώρο (παγκόσμια)
- Να χαρακτηρίζονται από μια διασπορά ισχύος με συμμετοχή και έλεγχο των πολιτών

Παρακάτω επιχειρείται μια εφαρμογή των τριών αυτών χαρακτηριστικών στα ζητήματα της ενέργειας και της κλιματικής αλλαγής.

1. Τα όρια του κλιματικού συστήματος

Ποιο είναι το κατώφλι κινδύνου για μια αποσταθεροποίηση του κλίματος σε επικίνδυνα επίπεδα;

Το παγκόσμιο κλίμα είναι προφανώς κάτι γιγαντιαία πολύπλοκο. Για πρακτικούς λόγους, η επιστημονική κοινότητα ως βασική παράμετρο-κλειδί της αποσταθεροποίησης του κλίματος έχει επιλέξει την αύξηση της μέσης παγκόσμιας θερμοκρασίας. Πλήθος από επιστημονικές μελέτες έχουν εκτιμήσει πως μια αύξησή της (σε σχέση με τα επίπεδα της βιομηχανικής επανάστασης δηλαδή περίπου του 1750) μέσα στον 21ο αιώνα κατά 1,5°C αντιστοιχεί σε αλλαγή του παγκόσμιου κλίματος οι επιπτώσεις της οποίας θα είναι ανεκτές ή διαχειρίσιμες. Με υψηλότερα επίπεδα ρίσκου γύρω από την αβεβαιότητα των επιπτώσεων θεωρείται σχετικά ασφαλής η παγκόσμια υπερθέρμανση κατά 2,0oC, στόχος ο οποίος έχει επίσημα υιοθετηθεί από όλες τις χώρες του κόσμου στο πλαίσιο της Σύμβασης-Πλαίσιο του ΟΗΕ. Σε όλο και υψηλότερα επίπεδα υπερθέρμανσης, θα αρχίσουν να διαρρηγνύονται μια σειρά «κατώφλια» ισορροπιών σε ατμοσφαιρικές διεργασίες, σε παγετώνες και σε οικοσυστήματα με αποτέλεσμα μια υπερθέρμανση 6°C να θεωρείται πως θα αντιστοιχεί σε έναν Αρμαγεδδώνα με τεράστιες περιοχές της γης να γίνονται μη κατοικήσιμες.

Αίτιο της παγκόσμιας υπερθέρμανσης είναι η αύξηση της μέσης συγκέ-

ντρωσης των «αερίων του θερμοκηπίου» (Ατθ) στην ατμόσφαιρα, συντριπτικά σημαντικότερο των οποίων είναι το CO₂ το οποίο εκπέμπεται κυρίως από την καύση ορυκτών καυσίμων. Ανάλογα με το δυναμικό παγίδευσης θερμότητας, τα Ατθ μετρώνται σε «ισοδύναμα CO₂». Οι επιστήμονες έχουν υπολογίσει πως η συγκράτηση της παγκόσμιας υπερθέρμανσης στους 2,0°C μέσα στον αιώνα μας ισοδυναμεί με συγκράτηση της μέσης συγκέντρωσης Ατθ στην ατμόσφαιρα στα 350-500 CO₂eq ppm (ισοδύναμα μέρη CO₂ στο εκατομμύριο). Σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Μετεωρολογίας η μέση συγκέντρωση Ατθ στην ατμόσφαιρα το 2014 ήταν 398ppm και η υπερθέρμανση είχε φτάσει τους 0,85°C. Είναι πλέον πρακτικά βέβαιο πως έχουμε ήδη χάσει το στόχο των 1,5°C και πολύ πιθανόν να χάσουμε και εκείνον των 2,0°C.

Ο «προϋπολογισμός εκπομπών»

Το ουσιαστικό και χρήσιμο ερώτημα είναι το ποιες ποσότητες CO₂ έχουμε ακόμα περιθώριο να εκπέμψουμε προκειμένου να αποφύγουμε μια επικίνδυνη αποσταθεροποίηση του κλίματος. Με άλλα λόγια, ποιες είναι οι «προϋπολογισμός εκπομπών» που η ανθρωπότητα έχει στη διάθεσή της τα επόμενα 85 χρόνια.

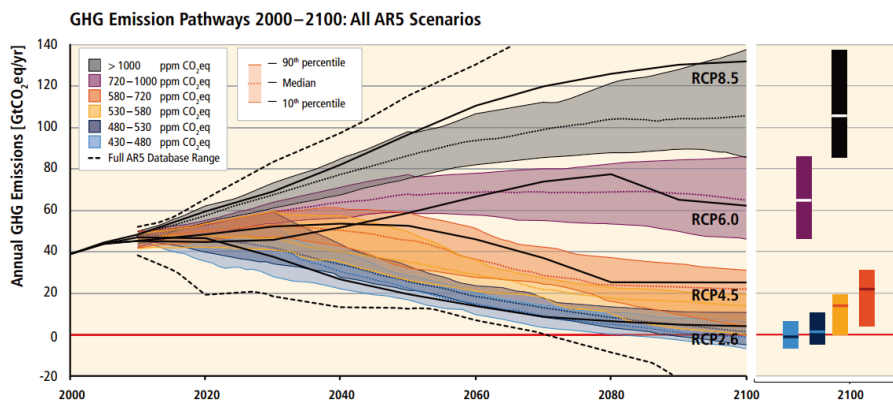
Σύμφωνα με τις πιο βαρυσήμαντες επιστημονικές μελέτες:

- για να έχουμε μια πιθανότητα 66% να μην υπερβούμε το στόχο των 1,5°C η ανθρωπότητα έχει στη διάθεσή της εκπομπές που αντιστοιχούν σε μόλις 6 χρόνια σημερινών εκπομπών
- για να έχουμε μια πιθανότητα 66% να μην υπερβούμε το στόχο των 2,0°C η ανθρωπότητα έχει στη διάθεσή της εκπομπές που αντιστοιχούν σε μόλις 21 χρόνια σημερινών εκπομπών

Πώς πρέπει να εξελιχθούν οι παγκόσμιες εκπομπές;

Σύμφωνα με την πρόσφατη –και εξορισμού συντηρητική– Έκθεση του Διακυβερνητικού Πάνελ για την Κλιματική Αλλαγή η οποία υιοθετήθηκε από εκπροσώπους όλων των κυβερνήσεων του ΟΗΕ, η ασφαλής «Αντιπροσωπευτική Τροχιά Συγκεντρώσεων» (Representative Concentration Pathway) για το στόχο υπερθέρμανσης 2,0°C είναι εκείνη που αντιστοιχεί σε τροχιά παγκόσμιων εκπομπών Ατθ που τις οδηγεί να μηδενίζονται πριν το 2100. Η ίδια Έκθεση σημειώνει πως κάτι τέτοιο προϋποθέτει πως τα ¾ των ήδη γνωστών αποθεμάτων ορυκτών καυσίμων πρέπει να μείνουν αναξιοποίητα και βέβαια πως κάθε καθυ-

στέρηση στην ανάληψη φιλόδοξων παγκόσμιων μέτρων θα απαιτεί πιο απότομη προσαρμογή στη συνέχεια αν όντως θέλουμε να αποφύγουμε μια επικίνδυνη αποσταθεροποίηση του κλίματος.

2. Η διάσταση της δικαιοσύνης

Το ενεργειακό μας μοντέλο καθορίζεται από τα συμφέροντα των γιγαντιαίων κρατικών επιχειρήσεων ορυκτών καυσίμων, των αντίστοιχων πολυεθνικών, των μεγάλων βιομηχανικών καταναλωτών και των κατασκευαστών ενεργοβόρου εξοπλισμού. Ένα κίνημα που υπό το πρίσμα της απειλούμενης κλιματικής κατάρρευσης θέλει να μιλά στο όνομα της δικαιοσύνης, οφείλει να γίνει και η φωνή όλων εκείνων που δεν έχουν φωνή: των ευάλωτων πληθυσμών των φτωχότερων χωρών που θα κληθούν να αντιμετωπίσουν τις πιο έντονες επιπτώσεις, των οικοσυστημάτων, των επόμενων γενεών.

Προσπαθώντας επομένως να σκιαγραφήσουμε ένα πλαίσιο παγκόσμιας δικαιοσύνης στην πανανθρώπινη προσπάθεια για την προστασία του κλίματος, πρέπει να δούμε υπεύθυνα και συγκεκριμένα το πλαίσιο και τα κριτήρια κατανομής των αντίστοιχων βαρών και υποχρεώσεων.

Καταρχάς πρέπει να αναγνωριστεί και να συνεκτιμηθεί ένα περιθώριο ανθρωπιστικής και βιώσιμης ανάπτυξης (και των ελάχιστων ενεργειακών αναγκών που κάτι τέτοιο απαιτεί) για τα δισεκατομμύρια των φτωχών και εξαθλιωμένων ώστε να φτάσουν σε κάποια ελάχιστα επίπεδα ποιότητας ζωής και οι οποίοι άλλωστε μηδενική ευθύνη έχουν για το πρόβλημα. Επομένως η κατανομή των βαρών θα πρέπει να γίνει με κριτήριο τόσο τις ιστορικές ευθύνες (σωρευτικές ιστορικές εκπομπές) όσο και την υφιστάμενη οικονομική ικανότητα συνεισφοράς στη

λύση. Μια τέτοια οπτική δεν μπορεί παρά να σημαίνει πως οι πλούσιες βιομηχανικές χώρες οφείλουν να προχωρήσουν αφενός σε μηδενισμό των εκπομπών τους σε συντομότερο διάστημα από όσο αντιστοιχεί για το σύνολο του πλανήτη και αφετέρου να χρηματοδοτήσουν τις φτωχότερες χώρες τόσο για ένα βιώσιμο ενεργειακό μέλλον τους όσο και για την προσαρμογή των κοινωνιών και των οικονομιών τους στις αναπόφευκτες επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής. Ας σημειωθεί πως μόνο για το δεύτερο σκέλος, δηλαδή αυτό της προσαρμογής, το Πρόγραμμα Περιβάλλοντος του ΟΗΕ πρόσφατα εκτίμησε πως το κόστος των απαιτούμενων σχετικών δράσεων μπορεί να φτάσει τα 250 δις το χρόνο μέχρι το 2050.

3. Συμμετοχή και έλεγχος των πολιτών

Αν θέλουμε να αφαιρέσουμε ισχύ από το πλέγμα των γιγαντιαίων συμφερόντων γύρω από την ενέργεια, μονόδρομος είναι το ξεπέρασμα του συγκεντρωτικού και καθετοποιημένου ενεργειακού μοντέλου. Οπτικές που προκρίνουν «στρατηγικής εθνικής σημασίας καθετοποιημένες ενεργειακές επιχειρήσεις» δεν μπορεί παρά να είναι ξένες αν όχι εχθρικές στη δική μας οπτική. Ένα βιώσιμο, δίκαιο και αποκεντρωμένο όραμα για την ενέργεια έχει στον πυρήνα του τη διεσπαρμένη παραγωγή ανανεώσιμης ενέργειας, κατά το δυνατόν πλησιέστερα στον τόπο κατανάλωσης.

Τεχνολογικές και επιχειρηματικές εξελίξεις των τελευταίων ετών κάνουν ένα τέτοιο όραμα όλο και πιο ρεαλιστικό. Το κόστος ηλεκτροπαραγωγής από ΑΠΕ αλλά και το κόστος αποθήκευσης ενέργειας πέφτει με δραματικούς ρυθμούς (80% την 5ετία) κάτι που ήδη έχει οδηγήσει χρηματοπιστωτικούς κολοσσούς να σημαίνουν συναγερμό προς τις επιχειρήσεις ηλεκτρισμού (και ενέργειας γενικότερα σε δεύτερο χρόνο) για την απότομη αλλαγή παραδείγματος που έρχεται.

Όλα δείχνουν πως μέσα στην επόμενη 5ετία, στις περισσότερες περιοχές του πλανήτη θα αρχίσει να γίνεται οικονομικά συμφερότερο σε καταναλωτές να αποδεσμεύονται από το δίκτυο ηλεκτρισμού και να καλύπτουν τις ανάγκες τους με συνδυασμό ΑΠΕ και μπαταρίας. Σε χώρες όπως η Γερμανία και η Δανία είναι ήδη κοινός τόπος πολίτες να περνάνε πέρα από το επίπεδο των οικιακών ΑΠΕ και να συνεταιρίζονται για την εγκατάσταση μονάδων μικρής ή και μεσαίας κλίμακας.

Ακόμα και σε επίπεδο μεταφοράς και διανομής της ηλεκτρικής ενέργειας, όλο και πληθαίνουν τα παραδείγματα Δήμων και κοινοτήτων που

παίρνουν στα χέρια τους τη διαχείριση των τοπικών δικτύων ηλεκτρισμού.

Τέλος, τα τελευταία 2-3 χρόνια παρουσιάζονται όλο και περισσότερες δυνατότητες χρηματοδότησης εγκαταστάσεων ΑΠΕ όχι από επιχειρήσεις και μεγάλους επενδυτές αλλά από απλούς πολίτες ξεκινώντας ακόμα και από λίγα ευρώ, μέσα από εργαλεία P2P lending ή equity crowdfunding. Παράλληλα, πολίτες αλλά και οργανισμοί, Πανεπιστήμια ακόμα και ασφαλιστικά Ταμεία αποφασίζουν να τερματίσουν τις επενδύσεις αποθεματικών τους σε επιχειρήσεις ορυκτών καυσίμων και να τις στρέψουν σε πιο υπεύθυνες και βιώσιμες επιλογές και δραστηριότητες.

Κλείνοντας την ενότητα αυτή, ας αναφερθούμε απλά και επιγραμματικά και σε μια επιμέρους αλλά κρίσιμη διάσταση γύρω από την έννοια της δημοκρατίας: Όπως ακριβώς συμβαίνει και με τα ανθρώπινα δικαιώματα, έτσι και οι περιβαλλοντικές εξωτερικότητες οριοθετούν τη δημοκρατία. Δεν μπορούμε δηλαδή να αναγνωρίσουμε το δικαίωμα μιας ομάδας ή κοινότητας να αποφασίζει αμεσοδημοκρατικά ότι θα καταστρέφει το περιβάλλον.

Τι να κάνουμε;

Μια στοιχειωδώς σοβαρή ανάλυση και συζήτηση γύρω από το «δια ταύτα» δυστυχώς ξεπερνά τα όρια και το σκοπό της παρέμβασης αυτής.

Απλουστευτικά και κωδικοποιημένα, παρατίθενται κάποιοι βασικοί άξονες πολιτικών προτεραιοτήτων:

- Επαναπροσδιορισμός των (ενεργειακών) αναγκών μας και του τρόπου κάλυψής τους
- Απόρριψη νέων επενδύσεων ορυκτών καυσίμων οι οποίες θα μας δεσμεύουν για δεκαετίες
- Ευρεία διαβούλευση και συμφωνία γύρω από έναν έγκαιρο, μελετημένο, δεσμευτικό, συγκεκριμένο Μακροχρόνιο Ενεργειακό Σχεδιασμό συμβατό με στόχους και όρια βιωσιμότητας
- Τερματισμός των άμεσων και έμμεσων επιδοτήσεων από την κοινωνία προς τους ρυπαντές, και ενσωμάτωση του εξωτερικού κόστους στις ενεργειακές τιμές
- Ενσωμάτωση της κλιματικής και ενεργειακής διάστασης σε κάθε επιμέρους τομέα πολιτικής (π.χ. χρήσεις γης, μεταφορές,

αγροκτηνοτροφία, εμπόριο, τουρισμός)

- Επιτάχυνση και ενίσχυση μέτρων εξοικονόμησης, ΑΠΕ, καθαρών τεχνολογιών, έξυπνων λύσεων
- Απαγορεύσεις, προδιαγραφές, σήμανση για προϊόντα και δραστηριότητες που βλάπτουν το περιβάλλον

Η αναδυόμενη Βιο-οικονομία: Προϋποθέσεις και προκλήσεις

Δημήτρης Μπριασούλης

Καθηγητής Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Επίσημα στοιχεία από διεθνείς οργανισμούς ενέργειας (International Energy Agency (IEA), US Energy Information Administration (EIA), κ.ά.), ανάμεσα σε άλλες πηγές, δείχνουν ότι η παραγωγή συμβατικού πετρελαίου πιθανότατα έφθασε στην κορύφωσή της περί το 2008 ⁴. Η διάμεση πρόβλεψη που υπολογίζεται από 13 μοντέλα τοποθετεί την κορύφωση πριν από το 2020. Το 95% των μοντέλων πρόβλεψης προσδιορίζει κορύφωση της παραγωγής μεταξύ 2008 και 2010 στα 77,5-85,0 εκατομμύρια βαρέλια την ημέρα⁵. Υπάρχει αύξηση κάποιων αποθεμάτων λόγω καλύτερης τεχνολογίας που εφαρμόζεται σε παλιά πεδία, αυξάνοντας το ποσό που μπορούμε να ανακτήσουμε από αυτά. Αλλά η κορύφωση της παραγωγής πετρελαίου είναι αποτέλεσμα των μειούμενων ρυθμών παραγωγής και όχι του μειούμενου αριθμού αποθεμάτων.

Αν και ανακαλύπτονται νέα αποθέματα και αυξάνει η δυνατότητα αξιοποίησης μη-συμβατικών αποθεμάτων πετρελαίου και φυσικού αερίου (από βιτουμενιούχους σχίστες (shale oil) και από πισσούχους άμμους (tar sands) και από το βαρύ πετρέλαιο.), 37 χώρες βρίσκονται ήδη στη «μετά την κορύφωση εποχή» και η παγκόσμια παραγωγή παρουσιάζει μείωση κατά 4,1% ετησίως. Μια σταθερά διευρυνόμενη διάσταση αναμένεται μεταξύ προσφοράς και ζήτησης πετρελαίου (και ορυκτών καυσίμων) τα επόμενα χρόνια⁶. Εκτιμάται ότι χρειαζόμαστε νέα παραγωγή ίση με εκείνη της Σαουδικής Αραβίας κάθε 3 έως 4 χρόνια για να διατηρηθεί και να αναπτυχθεί η προσφορά¹.

Το φυσικό αέριο βρίσκεται σε περιορισμένη προσφορά σε σχέση με τη

4 Dr. Richard G. Miller, Former BP geologist: peak oil is here and it will 'break economies', Natural Hazards for Insurers course at University College London (UCL), The Guardian: 23-12-2013

5 World oil production (EIA Monthly) for crude oil + NGL.

6 Gail E. Tverberg – April 10, 2008, Ohio State University College of Public Health, 'The Expected Economic Impact of an Energy Downturn', The Oil Drum

ζήτηση. Η χρήση του άνθρακα περιορίζεται γιατί συνδέεται με την κλιματική αλλαγή. Πετρώματα που περιέχουν υψηλής καθαρότητας ουράνιο και άλλα ορυκτά εξαντλούνται. Οι εναλλακτικές πηγές είναι ακόμη πολύ μακριά.

Ποια είναι η αιτία για το φαινόμενο το γνωστό ως παγκόσμια κορύφωση του πετρελαίου "Peak Oil"⁴; Η Γη είναι πεπερασμένη. Φτάνουμε στα όρια της! Φτάνουμε στα όρια της Οικονομίας που βασίζεται σε μη-ανανεώσιμους φυσικούς πόρους! Στις επερχόμενες δεκαετίες ο πλανήτης θα βιώσει έναν αυξημένο ανταγωνισμό για πεπερασμένους και περιορισμένους φυσικούς πόρους. Ένας αυξανόμενος πληθυσμός θα έχει ανάγκη προσφοράς ασφαλών και επαρκών τροφίμων. Η κλιματική αλλαγή θα έχει επιπτώσεις στα πρωτογενή παραγωγικά συστήματα.

Η Οικονομία που βασίζεται στο πετρέλαιο έχει ηλικία μόλις 120 ετών και δεν είναι πιθανό να επιβιώσει πέρα από το τέλος του αιώνα. Είμαστε αντιμέτωποι με μία τεράστια πρόκληση ζωτικής σημασίας για την επιβίωση του πλανήτη: Η αναπότρεπτη μετάβαση της παγκόσμιας οικονομίας από εκείνη που βασίζεται σε μη-ανανεώσιμες πηγές σε μία κατά βάση αειφορική οικονομία είναι κυριολεκτικά ζωτικής σημασίας⁴.

Η μετάβαση αυτή αφορά σε μια βέλτιστη χρήση των ανανεώσιμων πόρων βιολογικής προέλευσης. Θα πρέπει να κινηθούμε προς αειφορικά συστήματα πρωτογενούς παραγωγής και επεξεργασίας που θα μπορούν να παράξουν περισσότερα τρόφιμα, ίνες και άλλα βιογενή προϊόντα με λιγότερες εισροές, μικρότερες περιβαλλοντικές επιπτώσεις και μειωμένες εκπομπές αερίων θερμοκηπίου. Θα πρέπει να κινηθούμε προς τη Βιο-οικονομία. Η αναδυόμενη Βιο-Οικονομία (Bio-economy, Bio-based Economy) είναι η νομή του οίκου μας (οικονομία) με βάση βιολογικής προέλευσης πόρους (βιος – ζωή – έμβια όντα).

Περιλαμβάνει την παραγωγή ανανεώσιμων πόρων βιολογικής προέλευσης και τη μετατροπή τους σε τρόφιμα, ζωοτροφές, βιοτεχνολογικά προϊόντα και βιοενέργεια μέσω καινοτόμων και αποτελεσματικών τεχνολογιών.

Η Βιο-οικονομία είναι ήδη μια πραγματικότητα που εξελίσσεται! Προσφέρει μεγάλες ευκαιρίες και λύσεις σε έναν αυξανόμενο αριθμό σημαντικών κοινωνικών, περιβαλλοντικών και οικονομικών προκλήσεων, συμπεριλαμβανομένων του μετριασμού της κλιματικής αλλαγής, της ενεργειακής επάρκειας, της επισιτιστικής ασφάλειας και της αποδοτικότητας των πόρων.

Δεν θα πρέπει να ξεχνάμε ότι η οικονομία της ανθρωπότητας έχει

βασισθεί σε ανανεώσιμους φυσικούς πόρους από καταβολής της ανθρώπινης ιστορίας. Η Βιο-οικονομία επανέρχεται πλέον θριαμβευτικά σήμερα αλλά με μια εντελώς ανανεωμένη μορφή. Η Βιο-οικονομία που αναπτύσσεται σήμερα είναι ένας εξαιρετικά προηγμένος τομέας έντασης γνώσης στον οποίο η ταχεία πρόοδος θα πρέπει να είναι ο κανόνας⁷.

Ποιοι είναι όμως οι βιολογικής προέλευσης φυσικοί πόροι στους οποίους θα στηριχθεί η αναδυόμενη Βιο-Οικονομία; Όχι φυσικά τα γεωργικά προϊόντα που προορίζονται για διατροφή. Βιολογικοί πόροι όπως υπολείμματα καλλιεργειών και παραπροϊόντα θα μπορούσαν όμως να χρησιμοποιηθούν με πιο αειφόρο, αποδοτικό και ολοκληρωμένο τρόπο. Τα απόβλητα των τροφίμων αποτελούν άλλον ένα χαμένο πόρο: περίπου το 30% των τροφίμων που παράγονται στις αναπτυσσόμενες χώρες απορρίπτεται. Τα βιο-απόβλητα (εκτιμώνται έως 138 Mt ετησίως στην ΕΕ, το 40% των οποίων καταλήγουν σε ταφή) έχουν υψηλή δυνητική προστιθέμενη αξία σαν πρώτη ύλη για άλλες παραγωγικές διαδικασίες.

Οι δυνατότητες της Βιο-οικονομίας είναι σχεδόν ατέλειωτες. Από τα παραπροϊόντα και τα βιο-απόβλητα της Γεωργίας και της Βιομηχανίας τροφίμων, μέσω φυσικο-χημικών και βιολογικών διεργασιών, μπορεί να παραχθεί μια ευρύτατη κλίμακα προϊόντων⁸: α) βιο-καύσιμα, αιθανόλη, υδρογόνο, β) Βασικές χημικές ουσίες, γ) Βιογενή υλικά, βιο-υλικά, δ) Συστατικά τροφίμων, φαρμακευτικά προϊόντα, ειδικές χημικές ουσίες.

Μια μεγάλη κατηγορία προϊόντων της Βιο-οικονομίας είναι τα βιοκαύσιμα. Ήδη τα βιοκαύσιμα παρουσιάζουν σημαντικά αυξανόμενη χρήση τα τελευταία χρόνια, με κυρίαρχες χώρες-παραγωγούς τις ΗΠΑ και τη Βραζιλία, με 15 δισεκατομμύρια βαρέλια ετησίως η κάθε μία το 2005. Η παγκόσμια παραγωγή βιοκαυσίμων από 9,2 το 2000 έφτασε στους 65,0 εκατομμύρια τόνους ισοδύναμου πετρελαίου το 2013⁹.

Πέρα όμως από την ποσοτική εξέλιξη, έχουμε και σημαντική διαφοροποίηση των πηγών των βιοκαυσίμων. Τα βιοκαύσιμα από διάφορες πηγές διαιρούνται σήμερα σε 4 «γενιές»:

- Πρώτη γενιά: βιοκαύσιμα από σάκχαρα, άμυλο, έλαια και ζωικά λίπη

7 Cees Veerman; speech at the conference Sustainability, Rural Development and Rural Tourism, Budapest, August 28, 2005

8 Maurice Lex, White Biotechnology, Europe on the Move, European Commission FP7 Agriculture, Food and Biotechnology Research

9 www.statista.com/statistics/274163/global-biofuel-production-in-oil-equivalent

που μετατρέπονται σε καύσιμα με γνωστές τεχνολογίες και διεργασίες. Περιλαμβάνονται το βιοντήζελ, βιο-αλκοόλες, αιθανόλη και βιο-αέρια, όπως μεθάνιο από αναερόβια ζύμωση χωματερών.

- Δεύτερη γενιά από καλλιέργειες που δεν χρησιμοποιούνται για τρόφιμα ή γεωργικά υπολείμματα, ειδικά η λιγνοκυτταρική βιομάζα.
- Τρίτη γενιά από άλγη ή άλλες πηγές ταχείας ανάπτυξης βιομάζας
- Τέταρτη γενιά από ειδικά τροποποιημένα φυτά ή βιομάζα με υψηλότερες αποδόσεις ενέργειας ή ευκολότερη διάσπαση της κυτταρίνης ή ικανά να αναπτύσσονται σε μη-γεωργική γη ή σε νερό.

Παρά την εξέλιξη αυτής της διαφοροποίησης των πηγών βιολογικής προέλευσης ώστε να μην χρησιμοποιούνται πηγές που χρησιμοποιούνται για την διατροφή του ανθρώπου, ένα σημαντικό ερώτημα παραμένει σχετικά με τα βιοκαύσιμα: Θα πρέπει η μετατροπή της βιομάζας σε βιο-καύσιμα, να είναι η πρώτη προτεραιότητα; Μπορεί να είναι αυτή η κινητήρια δύναμη για την αναπτυσσόμενη βιο-οικονομία;

Η μετατροπή της βιομάζας σε καύσιμα, όσο σημαντική και αν είναι, είναι απλά το «κατώτερο άκρο» της Βιο-οικονομίας¹⁰. Τα βιοκαύσιμα πρώτης γενιάς ειδικότερα, περιορίζονται από την διαθέσιμη γη και το νερό άρδευσης που κατά προτεραιότητα προορίζονται για τρόφιμα. Αντίθετα, η υψηλότερη προστιθέμενη αξία της Βιο-οικονομίας έρχεται από τα προϊόντα έντασης-γνώσης, υλικά και χημικά. Επομένως η βιομάζα θα πρέπει, αντί να καίγεται, να υφίσταται επεξεργασία με αειφορικό τρόπο για υψηλής προστιθέμενης αξίας προϊόντα ώστε η Βιο-οικονομία να έχει νόημα.

Η μετάβαση από υλικά με βάση το πετρέλαιο σε βιογενή υλικά είναι ήδη μια παγκόσμια τάση. Ένα βιογενές υλικό είναι ένα τεχνητό υλικό που παράγεται από ύλες βιολογικής προέλευσης. Αυτές οι ύλες μπορεί να είναι φυσικές ή να συντίθενται από οργανικά συστατικά που υπάρχουν στη φύση. Τυπικά, ο όρος βιογενή υλικά αναφέρεται σε μοντέρνα υλικά βιολογικής προέλευσης που έχουν υποστεί σημαντική επεξεργασία.

Οι προοπτικές της Βιο-οικονομίας όσον αφορά στην αξιοποίηση της βιομάζας για παραγωγή βιογενών προϊόντων είναι τεράστιες. Στις κατηγορίες βιογενών υλικών περιλαμβάνονται:

1. Βιοδιασπώμενα υλικά συσκευασίας από αμυλούχα συστατικά

10 Jan E.G. van Dama, Barbara de Klerk-Engels, Paul C. Struik, Rudy Rabbinge, 'Securing renewable resource supplies for changing market demands in a bio-based economy' Industrial crops and products

(πατάτες, καλαμπόκι, υπολείμματα καλλιεργειών)

2. Υλικά συσκευασίας με βάση το γαλακτικό οξύ. Μεγάλες αλυσίδες υπεραγορών συσκευάζουν τα βιολογικά προϊόντα αποκλειστικά με βιογενή υλικά συσκευασίας.
3. Βιογενή υλικά χρησιμοποιούνται για την παραγωγή βιοδιασπώμενων φύλλων και πλαστικών προϊόντων για γεωργικές εφαρμογές
4. Ανανεώσιμα δομικά υλικά για πλαστικά καθώς και φυσικές ίνες χρησιμοποιούνται ήδη για την ενίσχυση πλαστικών που βρίσκουν εφαρμογές στη βιομηχανία αυτοκινήτων και άλλες εφαρμογές
5. Βιο-σύνθετα βρίσκουν εφαρμογές στις κατασκευές και τη βιομηχανία ηλεκτρονικών ειδών λόγω των ιδιοτήτων και του χαμηλότερου κόστους τους.

Βιογενή πολυμερή έχουν ήδη εισέλθει στο κύριο ρεύμα χρήσης, και τα πολυμερή προϊόντα που βασίζονται σε ανανεώσιμες πρώτες ύλες σύντομα μπορεί να είναι ανταγωνιστικά με τα συμβατικά πλαστικά, σαν αποτέλεσμα της αύξησης των πωλήσεων τους πάνω από 20 – 30% ετησίως.

Ο Αμερικάνικος τεχνολογικός οδικός χάρτης για τους ανανεώσιμους πόρους φυτικής προέλευσης 2020¹¹ έχει στόχο να επιτύχει το 10% των βασικών χημικών δομικών στοιχείων να προέρχονται από φυτικής προέλευσης ανανεώσιμες πηγές έως το 2020, ενώ αναπτύσσονται προσεγγίσεις να επιτευχθεί μια περαιτέρω αύξηση 50% μέχρι το 2050. Οι Αμερικανικοί επιστημονικοί φορείς και οι κοινότητες των εμπλεκόμενων βιομηχανιών έχουν αναπτύξει ένα στρατηγικό όραμα για τη χρήση των καλλιεργειών, δασικών ειδών και γεωργικών υπολειμμάτων για την κατασκευή βιομηχανικών προϊόντων, και έχουν εντοπίσει τα κύρια εμπόδια για την εφαρμογή του¹².

Αλλά ποιές είναι οι προϋποθέσεις ανάπτυξης της Βιο-οικονομίας; Η Ευρώπη βρίσκεται επί του παρόντος σε καλή θέση στις αγορές για καινοτόμα βιογενή προϊόντα, αξιοποιώντας εδραιωμένες γνώσεις και την ηγετική τεχνολογική και βιομηχανική της θέση. Η αβεβαιότητα αντίληψης όσον αφορά στις ιδιότητες των βιογενών προϊόντων και η σχετική αδιαφάνεια στην αγορά εμποδίζουν την γρήγορη διείσδυση τους στην αγορά. Ενημέρωση και δράσεις επικοινωνίας, τυποποίηση,

11 Sponsored by the U.S. Department of Energy (DOE)

12 Matt Carr, The bio-based revolution, ASC Fall Convention and Expo, October 11, 2005

επισήμανση, πιστοποίηση, θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν για να αναστρέψουν αυτή την αβεβαιότητα και αδιαφάνεια.

Οι κυριότερες προϋποθέσεις ανάπτυξης της Βιο-οικονομίας όμως είναι δύο:

- Τεχνολογικές καινοτομίες και ανάπτυξη νέων γνώσεων, μέσω εθνικών και Ευρωπαϊκών ερευνητικών προγραμμάτων
- Συστηματική, ισχυρή συνεργασία πανεπιστημίων με επιχειρήσεις, οργανισμούς, φορείς τοπικής αυτοδιοίκησης, τοπικούς συλλογικούς φορείς ή και ενδιαφερόμενους ιδιώτες.

Όσον αφορά στις προϋποθέσεις ανάπτυξης της Βιο-οικονομίας και αξιοποίησης της βιομάζας για παραγωγή βιογενών προϊόντων στην Ελλάδα, θα πρέπει να επισημανθούν τα ακόλουθα:

- Η Ελλάδα χρειάζεται εθνική στρατηγική για την Βιο-οικονομία (άλλες χώρες έχουν ήδη επεξεργαστεί σε βάθος εθνικές στρατηγικές οι οποίες εμπλουτίζονται και επικαιροποιούνται συνεχώς).
- Είναι αναγκαίες αυστηρές νομοθετικές παρεμβάσεις για τους ανανεώσιμους πόρους βιολογικής προέλευσης, εφαρμογής των κανονισμών και επιβολής κυρώσεων σχετικά με τη σπατάλη ή απώλεια πόρων.

1. Προστασία των Φυσικών Πόρων (Γης & Νερού) (και του φυσικού τοπίου ταυτόχρονα, αν και αυτό δεν συνδέεται άμεσα με την Βιο-οικονομία) από κάθε κατασπατάληση έναντι του όποιου «τιμήματος»
2. Διαφύλαξη της Γης ως κόρης οφθαλμού από κάθε είδους «αναπτυξιακές» ή «επενδυτικές» δράσεις που την εποφθαλμιούν (π.χ. μεγάλα οικιστικά-τουριστικά συγκροτήματα, από ΒΑΠΕ ή ΑΠΕ σε γεωργική γη)

Υπάρχει επιτακτική ανάγκη σοβαρής χρηματοδότησης της έρευνας για την Βιο-οικονομία.

- Αξιοποίηση του εξαιρετικού ανθρώπινου επιστημονικού δυναμικού της χώρας, που χάνεται υπηρετώντας ανταγωνιστικές χώρες, μέσα από συστηματική στήριξη της Έρευνας και Καινοτομίας
- Δεν μπορεί να είμαστε καταναλωτές εισαγόμενων αναλύσεων δυνατοτήτων, εναλλακτικών και προϋποθέσεων, σχεδιασμού και στρατηγικών, τεχνολογιών και προϊόντων Βιο-οικονομίας που έχουν διαμορφωθεί για άλλες συνθήκες, υπό διαφορετικές παραδοχές και για διαφορετικές εφαρμογές, υπό εντελώς διαφορετικό οικονομικό και

νομικό πλαίσιο, χωρίς εθνική στρατηγική, χωρίς χρηματοδότηση, χωρίς υποδομές και χωρίς παραγωγή!

Είναι αναγκαία η άμεση ενημέρωση όλων των εμπλεκόμενων φορέων. Σχεδιασμός, αξιολόγηση εναλλακτικών και λήψη αποφάσεων μέσα από συστηματική, ισχυρή συνεργασία . Δεν είναι δυνατόν να αποφασίζει για παράδειγμα η τοπική αυτοδιοίκηση με «ενημέρωση» από αντιπροσπους εταιρειών εισαγωγής συγκεκριμένης τεχνολογίας και συστημάτων για θέματα που δεν κατέχει, δεν κατανοεί, δεν έχει ειδικούς εμπειρογνώμονες να αξιολογήσει εναλλακτικές, απλά και μόνο με στόχο τις επιδοτήσεις...

Πολιτικές για τη μετάβαση σε καθεστώς συλλογικής διαχείρισης του φυσικού κεφαλαίου

Ελένη Καπετανάκη-Μπριασούλη

Καθηγήτρια Τμήμα Γεωγραφίας, Πανεπιστήμιο Αιγαίου

Κεντρικό ερώτημα και απαντήσεις σε βασικά 'γιατί'.

Πως από το παρόν καθεστώς δημόσιας ή/και ιδιωτικής διαχείρισης του φυσικού κεφαλαίου (ΦΚ) μπορεί να γίνει η μετάβαση σε ένα καθεστώς συλλογικής διαχείρισης με παρεμβάσεις πολιτικής;

1. Γιατί παρεμβάσεις πολιτικής;

Διότι η πολιτική βούληση έχει αναδειχθεί ο κυριότερος ρυθμιστικός παράγοντας για την προώθηση συγκεκριμένων παρεμβάσεων πολιτικής για την επίτευξη στόχων.

2. Γιατί το φυσικό κεφάλαιο;

Διότι είναι η *εκ των ων ουκ άνευ* προϋπόθεση για τη διατήρηση κρίσιμων οικολογικών και κοινωνικο-οικονομικών λειτουργιών σε όλες τις κλίμακες (υδρολογική και ενεργειακή ισορροπία, βιογεωχημικοί κύκλοι, πρωτογενής παραγωγή, παραγωγή, διανομή και κατανάλωση προϊόντων και υπηρεσιών), την απρόσκοπτη παροχή υπηρεσιών οικοσυστημάτων καθώς και για την ανάπτυξη των άλλων μορφών κεφαλαίου (οικονομικού και κοινωνικού).

3. Γιατί μετάβαση από καθεστώς δημόσιας/ιδιωτικής σε καθεστώς συλλογικής διαχείρισης;

Διότι η τρέχουσα αφήγηση είναι εγκλωβισμένη στο δομημένο σε ιδιοκτησιακούς όρους δίπολο δημόσιο-ιδιωτικό καθεστώς διαχείρισης του ΦΚ και μεροληπτεί φανερά υπέρ της ιδιωτικής διαχείρισης που δεν συνάδει με τη φύση του ως «κοινό» και εμποδίζει τη συλλογική του διαχείριση.

Ο δεκάλογος της αναγκαίας αλλαγής προσέγγισης για τη μετάβαση

Αναγκαία η αλλαγή διότι η επιλογή προσέγγισης στη διαχείριση του ΦΚ (και όχι μόνο) πλαισιώνει, καθορίζει και στηρίζει τις επιλογές καθεστώτος διαχείρισης και τις σχετικές παρεμβάσεις και δράσεις πολιτικής.

1. Τα «κοινά», οι «κοινοί πόροι» (common pool resources) ορίζονται με βάση τη φύση τους (άρα και το 'τέλος' τους, το «ου ένεκα») και όχι το ιδιοκτησιακό καθεστώς τους (δημόσιοι, ιδιωτικοί, κοινόχρηστοι, ελεύθερης πρόσβασης). Χαρακτηρίζονται από *αδιαιρετότητα*, *μη αποκλεισιμότητα*, *αφαιρεσιμότητα* (η χρήση από έναν μειώνει την ποσότητα που διατίθεται για τους άλλους γιατί είναι *πεπερασμένοι*) άρα *ανταγωνισμό* στη χρήση τους. Όλοι οι πόροι – υλικοί, άυλοι, φυσικοί, κοινωνικο-οικονομικοί – είναι «κοινά» ('καλά' & 'κακά').

2. Η αναγκαιότητα της συλλογικής διαχείρισης (συν-διαχείρισης) απορρέει από τον ορισμό των «κοινών», όλοι γίνονται κάτοχοι των προβλημάτων και των λύσεων. *«Μια σύμπραξη στην οποία κρατικές υπηρεσίες, τοπικές κοινότητες και χρήστες των πόρων, μη κυβερνητικοί οργανισμοί και άλλοι εταίροι μοιράζονται, όπως ταιριάζει στο εκάστοτε περιβάλλον, την εξουσία και την ευθύνη για τη διαχείριση μιας συγκεκριμένης περιοχής ή ενός συνόλου πόρων»* (World Conservation Congress, Μοντρεάλ, 1996). Η συνδιαχείριση ΔΕΝ είναι ΣΔΙΤ (Σύμπραξη Δημόσιου-Ιδιωτικού Τομέα)!

3. Η χωρική οργάνωση – χωρικό πρότυπο και κλίμακα – των ανθρώπινων δραστηριοτήτων, άρρηκτα συνδεδεμένη με τον τρόπο παραγωγής (mode of production), καθορίζει κρίσιμα τις επιπτώσεις τους στα «κοινά» καθώς και την επίτευξη στόχων όπως η διατήρηση της βιοποικιλότητας, η επισιτιστική και η ενεργειακή αυτάρκεια/ασφάλεια, η ποικιλία ευκαιριών ζωής, κ.λπ.

4. Τα κοινωνικο-οικολογικά συστήματα είναι πολύπλοκα (μη γραμμική συμπεριφορά, κατώφλια, θετικές και αρνητικές αναδράσεις, αναδυόμενα, αβέβαια και μη προβλέψιμα αποτελέσματα) και παραπέμπουν σε διαφορετική φιλοσοφία και τρόπους παρέμβασης: προσαρμοστική, πολύ-επίπεδη, πολύ-κεντρική. Οι αποφάσεις από τα ανώτερα επίπεδα λειτουργούν σαν 'περιορισμοί' για τις δράσεις διαχείρισης του ΦΚ στα κατώτερα, αλλά και οι δράσεις στα κατώτερα επηρεάζουν τις αποφάσεις για δράσεις στα ανώτερα επίπεδα (αν διαμορφωθεί ικανό κοινωνικό αίτημα).

5. Στην εξελικτική πορεία των κοινωνικο-οικολογικών συστημάτων, το ΦΚ συναρθρώνεται με άλλες μορφές υλικού και άυλου κεφαλαίου, για την επίτευξη ενός σκοπού, σε προσωρινές συνθέσεις (assemblages) με χαρακτηριστική ταυτότητα που συνδέεται-συνάδει με τον τρόπο παρα-

γωγής. Στρεβλοί τρόποι παραγωγής διαμορφώνουν στρεβλές συνθέσεις που υποβαθμίζουν το ΦΚ.

6. Η πολυπλοκότητα των συστημάτων και η ρευστότητα των σχέσεων ανάμεσα στις συνιστώσες τους, συνεπάγονται ότι αν προστατευθούν οι πιο κρίσιμες μορφές ΦΚ προστατεύονται και άλλες και μπορεί να επιτευχθούν πέραν τους ενός στόχοι.

7. Η μετάβαση από τον τρέχοντα στον συλλογικό τρόπο παραγωγής, από στρεβλές σε επιθυμητές κοινωνικο-οικολογικές συνθέσεις, επιτυγχάνεται με παρεμβάσεις στις συνιστώσες και τις σχέσεις τους. Το τελικό αποτέλεσμα, η διατήρηση του ΦΚ, είναι περιστασιακό και συγκυριακό, αναδύεται.

8. Διχότομες κατηγορίες (καλό-κακό, προοδευτικό-συντηρητικό, πράσινο-μη πράσινο, κ.λπ.) εμποδίζουν να βλέπουμε και να διαχειριζόμαστε την πραγματικότητα όπως είναι. Η κακή χρήση επιστημονικών όρων, από πρόθεση ή άγνοια, που δημιουργεί σύγχυση. Η οικειοποίηση όρων όπως αειφόρος/πράσινη ανάπτυξη, σχεδιασμός, οικοτουρισμός, επισιτιστική αυτάρκεια, κ.λπ. από κάθε λογής ενδιαφερόμενους πρέπει να προβληματίζει, κατ' ελάχιστον.

9. Είναι αναγκαία η ανάδειξη και ορθή χρήση της ορθής επιστημονικής γνώσης που θα διευρύνει την κοινωνική αποδοχή της για να βοηθήσει να αλλάξει το παράδειγμα, ο τρόπος παραγωγής.

10. Το πλαίσιο διαμόρφωσης υποδείξεων για τη μετάβαση απαιτεί να απαντηθούν: ΠΟΙΟΣ (θέλει διατήρηση και συλλογική χρήση), ΤΙ (το ΦΚ), ΠΟΥ, ΠΟΤΕ, ΓΙΑΤΙ και ΠΩΣ. Το ΠΩΣ είναι το θέμα τούτης της συζήτησης.

Υποδείξεις επιλογής πολιτικών για τη μετάβαση στη συλλογική διαχείριση

Οι υποδείξεις είναι αναγκαστικά γενικές γιατί κάθε μορφή φυσικού κεφαλαίου έχει άλλα χαρακτηριστικά και απαιτήσεις, αν και θα πρέπει να εξασφαλίζεται ο στοιχειώδης συντονισμός των παρεμβάσεων για τη διατήρηση της ακεραιότητας των οικολογικών διεργασιών. Αφορούν σε επιλεγμένες παρεμβάσεις σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο που θα ευνοήσουν την ανάδυση και την επικράτηση μιας άλλης αφήγησης κι ενός 'άλλου' τρόπου παραγωγής βασισμένου στη συλλογική διαχείριση του ΦΚ μια που δεν υπάρχουν ούτε λύσεις ενός μεγέθους (OSFA) – μαγικές συνταγές που μπορούν να εφαρμοσθούν με επιτυχία οπουδήποτε, ούτε ιδανικά κοινωνικο-χωρικά πρότυπα.

Στο εθνικό επίπεδο αφορούν στη διαμόρφωση επίσημης πολιτικής, στο περιφερειακό επίπεδο αφορούν στην εφαρμογή των εθνικών πολιτικών μέσω περιφερειακού σχεδιασμού και στο τοπικό επίπεδο αφορούν τόσο στην εφαρμογή πολιτικών από τα ανώτερα επίπεδα μέσω τοπικού σχεδιασμού όσο και σε δράσεις που αναλαμβάνονται καλύτερα σε τοπικό επίπεδο. Το διεθνές και το ΕΕ επίπεδο, δεδομένα και σταθερά για τις παρούσες ανάγκες, επιβάλλουν ‘τεχνολογία’ και δομικούς περιορισμούς που μπορεί να περιορίζουν ή/και δυσχεραίνουν την εφαρμογή λύσεων στα άλλα επίπεδα. Κοινό χαρακτηριστικό των υποδείξεων είναι η άρση των εμποδίων και οι περιορισμοί των κινδύνων για συλλογική διαχείριση του ΦΚ και η έμφαση στη χωρική τους συνάρθρωση με συμμετοχικό ευέλικτο, δημόσιο σχεδιασμό.

Οι υποδείξεις παρουσιάζονται ανά επίπεδο με μια σχετική ‘ιδανική’ ιεράρχηση. Ουσιαστικά, δεν υπάρχει ‘ιδανική’ αφετηρία παρέμβασης (επίπεδο ή πολιτική) γιατί σε κάθε περίπτωση οι πολιτικές προσλαμβάνονται, μεταφράζονται, συναρθρώνονται μεταξύ τους και εφαρμόζονται ιδιοσυγκρατικά, σα συνάρτηση των δρώντων, των συγκυριών, κ.λπ.. Το αποτέλεσμα δεν προδικάζεται εκ των προτέρων· αναδύεται μέσα από την κοινωνικο-χωρική δυναμική.

Εθνικό επίπεδο

- 1. Θεσμικές αλλαγές:** (α) απονομή, κατανομή και παροχή δικαιωμάτων και υποχρεώσεων σε ιδιοκτήτες, νομείς και χρήστες φυσικών πόρων, όχι μόνο γης (σαν έκταση)· είναι κρίσιμης σημασίας γιατί καθορίζουν άμεσα τον βαθμό συμμετοχής των χρηστών – *ποιοι και πόσοι νομιμοποιούνται να εμπλακούν στις αποφάσεις διαχείρισης*, (β) θεσμοί συνδιαχείρισης, αναθεώρηση των διαδικασιών δημόσιας συμμετοχής
- 2. Διοικητική αναδιάρθρωση** με ενσωμάτωση περιβαλλοντικών κριτηρίων (λεκάνες απορροής, οικο-περιφέρειες), εξειδίκευση δομών και διαδικασιών ανά επίπεδο
- 3. Δημοσιονομική και (μακρο)οικονομική πολιτική** – αναθεώρηση δημοσιονομικών και οικονομικών εργαλείων (φορολογία, ΠΔΕ, ...) για στήριξη παραγωγικού μοντέλου συν-διαχείρισης, κατάργηση ‘στρεβλών επιδοτήσεων’, κίνητρα για επενδύσεις (όχι ‘επενδύσεις’), μείωση ζήτησης και προστασία/ διατήρηση πόρων, υγιή επιχειρηματικότητα.
- 4. Χωροταξική πολιτική.** Αναβάθμιση του ρόλου της με σκοπό να συνδιαμορφώνεται με τις αναπτυξιακές και την περιφερειακή πολιτική

και να είναι συμβατοί οι στόχοι τους. Αποκατάσταση του ρόλου του δημόσιου σχεδιασμού σε όλα τα επίπεδα. Θεσμοθέτηση των θεμελιωδών αφετηριακών αρχών του σχεδιασμού με τη φύση: σεβασμός των ορίων και των εγγενών δυνατοτήτων του ΦΚ στο χώρο και στρατηγικός προσανατολισμός κυρίως στο εθνικό επίπεδο σε σχέση με κρίσιμους πόρους. Προώθηση μοντέλου ολοκληρωμένης χωρικής ανάπτυξης με καθεστώς συν-διαχείρισης των «κοινών» (ασχέτως ιδιοκτησιακού καθεστώτος) και εξειδίκευση στόχων σε όλα τα επίπεδα.

5. Αναπτυξιακές πολιτικές/ περιφερειακή πολιτική. Επαναπροσδιορισμός της ανάπτυξης και των στόχων της με βάση τα εγγενή και στρατηγικά χαρακτηριστικά του χώρου που αποκτούν προτεραιότητα στη συνδιαμόρφωση στόχων όλων των πολιτικών. Σαφής αναφορά σε στόχους όπως επισιτιστική και ενεργειακή αυτάρκεια/ασφάλεια. Περιφερειακός σχεδιασμός με βάση τις οικο-περιφέρειες. Ενσωμάτωση της περιβαλλοντικής και της ενεργειακής διάστασης σε όλες τις πολιτικές (Environmental Policy Integration) με έμφαση στη διαχείριση της ζήτησης πόρων.

6. Ενεργειακή πολιτική – στόχος η αυτάρκεια και η στήριξη μοντέλου ολοκληρωμένης χωρικής ανάπτυξης με ελαχιστοποίηση της ζήτησης ενέργειας.

7. Περιβαλλοντική πολιτική. Αν και απαιτείται να υπάρχει ως διακριτή πολιτική, το κυριότερο ζητούμενο είναι η *οριζόντια ενσωμάτωση* της στις προηγούμενες σε όλα τα επίπεδα.

8. Κοινωνικές πολιτικές. Αναθεώρηση τους με στόχο να στηρίζουν το ολοκληρωμένο μοντέλο χωρικής ανάπτυξης. Κίνητρα για συγκράτηση και αναπαραγωγή του πληθυσμού στην περιφέρεια, αποκέντρωση της απασχόλησης, αναβάθμιση ποιότητας ζωής στην ύπαιθρο, ενίσχυσης του κοινωνικού κεφαλαίου, *διατήρησης της παραδοσιακής γνώσης*.

9. Πολιτικές παιδείας (γενικής και ειδικής), επιστημονικής έρευνας και καινοτομίας. Αναπροσανατολισμός με στόχο τη στήριξη του ολοκληρωμένου μοντέλου συλλογικής διαχείρισης του ΦΚ.

Περιφερειακό επίπεδο

Ο περιφερειακός σχεδιασμός πρέπει να αποτελέσει ένα ευέλικτο, στρατηγικό, συμμετοχικό, πλαίσιο διαμεσολάβησης ανάμεσα στο εθνικό (ενσωμάτωση εθνικών πολιτικών) και το τοπικό (έλεγχος και συντονισμός τοπικών δράσεων). Προσαρμογή εθνικών πολιτικών σε κάθε οικοπεριφέρεια. Παρακολούθηση και διορθωτικές αναδράσεις.

Τοπικό επίπεδο

Ο τοπικός σχεδιασμός πρέπει, ομοίως, να είναι ευέλικτος και συμμετοχικός, με προσανατολισμό στην πλήρη αξιοποίηση των τοπικών πόρων για κάλυψη ιεραρχημένων αναγκών, με στόχο την αυτάρκεια (πόρων, επισιτιστική, ενεργειακή) και τα μηδενικά απόβλητα.

Προσαρμοστική συνδιαχείριση.

Από τη δεκαετία του 1990 άρχισε να διαφαίνεται μια παγκόσμια τάση και να προωθείται ένα νέο μοντέλο διακυβέρνησης, η δικτυωμένη διακυβέρνηση (network governance), *με ιδιαίτερη έμφαση στο τοπικό επίπεδο*, για την αντιμετώπιση της αβεβαιότητας που χαρακτηρίζει τα σύγχρονα κοινωνικο-οικολογικά συστήματα και λόγω της σημασίας της ουσιαστικής εμπλοκής των χρηστών των πόρων στην ολοκληρωμένη διαχείριση τους για την επίτευξη περιβαλλοντικών (προστασία) και κοινωνικο-οικονομικών στόχων (ευημερία). Στην Ευρωπαϊκή Ένωση θεωρείται ότι αυτό το μοντέλο εφαρμόζεται σε αρκετές θεματικές περιοχές και απορρέει από τον *πολύ-επίπεδο και αποκεντρωμένο* χαρακτήρα της συγκρότησης και των θεσμών της.

Η προσαρμοστική συνδιαχείριση είναι μια διαρκής, ανοικτή, συμμετοχική κοινωνική και επιστημονική διαδικασία που διαχειρίζεται τις αναπόφευκτες περιβαλλοντικές και κοινωνικο-οικονομικές αβεβαιότητες, 'μαθαίνει' από τις 'αντιδράσεις' του συστήματος στις διαχειριστικές πρακτικές, ενσωματώνει αυτή τη γνώση στο υπάρχον απόθεμα σωρευμένης επιστημονικής και παραδοσιακής γνώσης και παρεμβαίνει για να 'διορθώσει' την πορεία προς τους συλλογικούς στόχους. Η έμφαση της είναι στη μάθηση και στο κόστος της άγνοιας. Οι πολιτικές αντιμετωπίζονται σαν 'υποθέσεις' που ελέγχονται 'πειραματικά' με την εφαρμογή του διαχειριστικού σχεδίου.

Επιλεγμένα χαρακτηριστικά της είναι:

- Η ισότιμη συμμετοχή κρατικών και μη κρατικών φορέων και ιδιωτών από όλα τα χωρικά-οργανωτικά επίπεδα ανάλογα με την περίπτωση (διεθνείς οργανισμοί, κεντρική, περιφερειακή, τοπική διοίκηση, επαγγελματικές και άλλες οργανώσεις, ΜΚΟ, τοπικές οργανώσεις και δίκτυα, επιστημονική κοινότητα και σχετικά δίκτυα, συμβουλευτικοί οργανισμοί, ιδιώτες) στους ρόλους τους σαν ιδιοκτήτες, νομείς και χρήστες των πόρων της περιοχής

- Οι ανοικτές διαδικασίες δημόσιας διαβούλευσης (όπως προβλέπει η Σύμβαση του Άαρχους)
- Ο συνδυασμός επιστημονικής με παραδοσιακή γνώση για τοπική ολοκληρωμένη διαχείριση
- Πλήρης πληροφόρηση και επιστημονική τεκμηρίωση των εναλλακτικών που συζητούνται (βλ. Σύμβαση Άαρχους)
- Ενθάρρυνση κοινωνικής εκμάθησης (social learning)
- Διατήρηση της συλλογικής οικολογικής, κοινωνικής και θεσμικής μνήμης (ecological, social and institutional memory)
- συντονισμός – στο χώρο και στο χρόνο –οικονομικών δραστηριοτήτων, θεσμών, διοικητικών μηχανισμών, διαδικασιών και εργαλείων πολιτικής
- Η συνεχής παρακολούθηση, καταγραφή, ανάλυση και αξιολόγηση των δεδομένων από την εφαρμογή ενός διαχειριστικού σχεδίου της περιοχής
- Οι διορθωτικές αναδράσεις για τη βελτίωση του σχεδίου και
- Η συνέχιση της διαδικασίας.

Θεμελιώδης, σιωπηλή προϋπόθεση αυτής της προσέγγισης είναι ότι το κράτος είναι ο ‘φυσικός θεματοφύλακας’ των ‘κοινών’ που προωθεί κατάλληλες θεσμικές ρυθμίσεις για τη δημιουργία ευνοϊκών συνθηκών για συνεργασία και σύμπραξη μεταξύ των χρηστών, και κυρίως των κρατικών υπηρεσιών μεταξύ τους και με τις τοπικές κοινωνίες και τους ποικίλους χρήστες των πόρων, στην κατεύθυνση της συν-ευθύνης στη διαχείριση. Συγχρόνως, ο βαθμός ενεργής και ουσιαστικής συμμετοχής των χρηστών στην συν-διαχείριση εξαρτάται από τη *στάθμιση του κόστους και του οφέλους* που συνεπάγεται η συμβολή και συμμόρφωση τους μ’ αυτό το καθεστώς προστασίας των πόρων σε σχέση με αυτά που συνεπάγονται άλλες στρατηγικές δράσης.

Κρίσιμα ζητήματα εφαρμογής και προϋποθέσεις επιτυχίας της μετάβασης

Διαφέρουν ανά επίπεδο γιατί εμπλέκονται άλλοι δρώντες με διαφορετική δύναμη επιρροής.

Εθνικό επίπεδο

Ευελιξία με μέτρο σε εθνικό επίπεδο ώστε να διευκολύνεται η συνάρθρωση/ συντονισμός στην εφαρμογή των πολιτικών που αναγκαστικά γίνεται σε κατώτερα επίπεδα.

Άρση των περιορισμών του εδραιωμένου μοντέλου που εμποδίζουν την αποτελεσματική εφαρμογή της συν-διαχείρισης

Περιφερειακό επίπεδο

Αναγκαία η ευελιξία και οι μηχανισμοί επίλυσης συγκρούσεων στόχων και πολιτικών.

Τοπικό επίπεδο

Είναι το πιο κρίσιμο επίπεδο, η αρένα όπου διαδραματίζεται η διαδικασία της μετάβασης, όπου το υπαρκτό κόστος σταθμίζεται με το όφελος, όπου οι λιγοστοί συνειδητοί αντιμετωπίζουν τους πολλούς 'μικρούς τυράννους' κι όπου το βίωμα είτε συντηρεί το παρόν καθεστώς είτε πυροδοτεί τη μετάβαση στο συλλογικό.

Κομβικά ζητήματα:

- Η στρεβλή ή η απύσχα αντίληψη των «κοινών» από άρχοντες και αρχόμενους
- Ο εγκλωβισμός στο δημόσιο-ιδιωτικό δίπολο
- Οι προτεραιότητες του παρόντος αξιακού συστήματος στις αξίες ανταλλαγής και χρήσης και όχι στην αξία δυνατότητας επιλογής (option value) και στην αξία ύπαρξης των πόρων (όχι μόνο των φυσικών).
- Η κυρίαρχη αφήγηση ότι η ζήτηση διαμορφώνει την προσφορά και όχι το αντίθετο
- Η τεχνοκρατική αισιοδοξία και η αδιαφορία για την πολιτισμική ιδιαιτερότητα/συμβατότητα των προτάσεων.
- Οι στρεβλώσεις στη χρήση εργαλείων πολιτικής
- Η ελλιπής πληροφόρηση θεσμών και εργαλείων πολιτικής (όπως, π.χ. της Σύμβασης του Άαρχους)
- Η ελλιπής πληροφόρηση και τεχνική γνώση εναλλακτικών λύσεων

ώστε να ενθαρρυνθεί η εφαρμογή τους

- Το ασθενές κοινωνικό κεφάλαιο – απουσία ήθους επιμελητείας και συλλογικής ευθύνης, αυτορρύθμισης, αυτοσυγκράτησης, κοινωνικών δικτύων, εμπιστοσύνης, ηγεσίας
- Απουσία θεμελιωδών προϋποθέσεων για ολοκληρωμένο σχεδιασμό/διαχείριση: συμμετοχή, συναπόφαση, συντονισμός
- Το μέγεθος του εγχειρήματος της μετάβασης....

Το κρισιμότερο ζήτημα όμως είναι....

Πως θα διαμορφωθεί το κοινωνικό αίτημα για συλλογική διαχείριση στο οποίο ο δημόσιος σχεδιασμός θα κληθεί να ανταποκριθεί;

Πως θα πάμε από το Εγώ στο Εμείς; Πως οι ιδιώτες θα γίνουν πολίτες; Πως 'ανατρέπονται' οι πολλοί μικροί τύραννοι;

Πρόκειται για μια τραγωδία και η απάντηση δεν μπορεί παρά να είναι αυτή που έδωσε ο Αριστοτέλης για την κάθαρση της: με έλεος (συμπόνια) και φόβο για τα δεινά των «κοινών».

Η μετάβαση στη συλλογική διαχείριση του φυσικού κεφαλαίου απαιτεί:

- Διαχείριση της πολιτικής βούλησης ... αλλά
«Ένας ηγεμόνας που δεν είναι ο ίδιος σοφός δεν μπορεί να δεχτεί σοφές συμβουλές» (Μακιαβέλλι, Ηγεμόνας)
- Διαχείριση του πλήθους...

Μπορεί να επαναπροσανατολιστεί το αξιακό σύστημα της κοινωνίας στον 'έλεο' και το 'φόβο' για να γίνει εφικτή η συλλογική διαχείριση των «κοινών»;

Κοινωνική και αποκεντρωμένη διαχείριση απορριμάτων

Τάσος Κεφαλάς

Πρωτοβουλία συνεννόησης για την διαχείριση των απορριμάτων
(ΠΡΩΣΥΝΑΤ)

Μερικές γενικές σκέψεις

Θα ήταν παράλειψη, αν όχι υπεκφυγή, αν προχωρούσα σε μια παράθεση επιμέρους προτάσεων, χωρίς να αναφερθώ στο βασικό ερώτημα - πρόκληση αυτής της συνάντησης. Στο αν, δηλαδή και πώς η δημιουργία ενός συνεκτικού και περιεκτικού πλαισίου, συγκεκριμένων και εφαρμόσιμων προτάσεων μπορεί να συμβάλλει στη δημιουργία μιας άλλης κοινωνικής, πολιτικής και οικονομικής πραγματικότητας, εδώ και τώρα. Μιας πραγματικότητας απαγκιστρωμένης από το δόγμα της αέναης οικονομικής ανάπτυξης και του καταναλωτισμού, από το κλασικό μοντέλο δηλαδή του νεοφιλελεύθερου καπιταλισμού όπως το γνωρίζουμε.

Θα άξιζε να μιλήσουμε για τα πιο συγκεκριμένα χαρακτηριστικά αυτού του νέου μοντέλου, προτού επιχειρήσουμε βαθύτερες προσεγγίσεις. Αν, πάντως, συμφωνήσουμε ότι αυτά τα χαρακτηριστικά περιγράφουν μια ριζική ανατροπή των κοινωνικών και οικονομικών σχέσεων που επικρατούν στο καπιταλιστικό σύστημα, μάλλον ο πήχης μπαίνει πολύ ψηλά. Για να είμαι πιο ακριβής, θα έλεγα πως είναι στόχος πολύ δύσκολα επιτεύξιμος, αν περιοριστούμε μόνο σε «συγκεκριμένες και εφαρμόσιμες προτάσεις».

Θα παραθέσω μερικούς λόγους, που με ωθούν σε αυτήν την εκτίμηση:

Πολλά από τα φαινόμενα της αλόγιστης ανάπτυξης, με όλες τις συνέπειες που αυτή μπορεί να έχει (οικονομικές, κοινωνικές, περιβαλλοντικές κλπ.), τα συναντάμε ή τα έχουμε συναντήσει στο παρελθόν σε κοινωνίες πολύ διαφορετικές μεταξύ τους. Κατ' αντιστοιχία, η αμφισβήτηση αυτών των επιλογών δε σημαίνει, κατ' ανάγκη, μετάβαση σε ένα άλλο κοινωνικό μοντέλο.

Στα καθ' ημάς και στον παρακάτω πίνακα, μπορούμε να δούμε το παράδειγμα της προέλευσης των αποβλήτων, όπου κυριαρχούν τα απόβλητα των μεταλλευτικών δραστηριοτήτων και ακολουθούν τα βιομηχανικά

απόβλητα. Δε μας διαφεύγει, ασφαλώς, ότι μεγάλο τμήμα της αριστεράς θεωρεί κεντρικό στοιχείο της παραγωγικής ανασυγκρότησης τη μεταλλευτική δραστηριότητα.

Ετήσια παραγωγή αποβλήτων στην Ελλάδα (στοιχεία έτους 2011)

Κατηγορία αποβλήτων	Ποσότητα (t)
Αστικά απόβλητα	5.6000.000
Απόβλητα εκσκαφών - λατεδαφίσεων - κατασκευών (ΑΕΕΚ)	1.400.000
Γεωργοκτηνοτροφικά απόβλητα	11.000.000
Βιομηχανικά απόβλητα	18.000.000
Απόβλητα εξορύξεων	347.000.000
Σύνολο	383.000.000

Όσο πιο λιτός κι αν γίνει ο βίος μας και όσο κι αν αναπτυχθούν πρακτικές αυτοοργάνωσης, μου είναι δύσκολο να φανταστώ ότι οι μελλοντικές μας κοινωνίες θα είναι ένα άθροισμα από τελείως αυτόνομες μεταξύ τους κοινότητες. Κατά συνέπεια, πάντα θα υπάρχουν για επίλυση πιο σύνθετες εξισώσεις, ορισμένες από τις οποίες επιδέχονται παραπάνω από μια λύση. Θα επικαλεστώ μια υπαρκτή αντίθεση, με επίκεντρο το κλίμα και την ενέργεια, που εκφράζεται με αντιδιαμετρικά διαφορετικές οπτικές στο θέμα της χρήσης των ΑΠΕ. Αν μιλήσουμε για τα απόβλητα, φαίνεται απλό να μιλήσουμε για συνεταιριστικές πρωτοβουλίες στον τομέα της ανακύκλωσης. Είναι δύσκολο, όμως, να απαντήσουμε πως θα χειριστούμε ζητήματα, από τον οδοκαθαρισμό μέχρι τη διαχείριση των βιομηχανικών και επικίνδυνων αποβλήτων, χωρίς να σκεφτούμε κάποιου είδους περιφερειακό ή εθνικό σχεδιασμό.

Σε πάρα πολλά ζητήματα υπάρχουν όρια, που τα βάζει το περιβάλλον στο οποίο ζούμε. Κεντρικό ζήτημα, για παράδειγμα, στη διαχείριση των απορριμμάτων είναι η μείωση και η πρόληψη παραγωγής αποβλήτων. Το πρόβλημα αυτό, όμως, μόνο κατά ένα μέρος οφείλεται στις καθημερινές πρακτικές των πολιτών. Κατά ένα άλλο, το μεγαλύτερο, μέρος οφείλεται στην κατοχυρωμένη ελευθερία των παραγωγών - οικονομικών κολοσσών να επιβάλλουν καταναλωτικά πρότυπα και να απολαμβάνουν ασυλίας για πλήθος αντιπεριβαλλοντικών πρακτικών.

Πρακτικές που φαινομενικά συμβαδίζουν, στην πραγματικότητα στηρίζονται σε τελείως διαφορετικά αξιακά συστήματα. Θα παραπέμψω σε μια πιο προσεκτική παρατήρηση των χαρακτηριστικών μιας σειράς

συνεταιριστικών εγχειρημάτων, που έχουν ξεπηδήσει τα τελευταία χρόνια και δραστηριοποιούνται στον τομέα της ανακύκλωσης. Θα συναντήσουμε από κλασικά δείγματα αυτοοργάνωσης, μέχρι υβρίδια της πλήρους εμπορευματοποίησης και ιδιωτικοποίησης της διαχείρισης των απορριμμάτων.

Με όσα προανέφερα δε θέλω να μειώσω καθόλου την αξία συναντήσεων σαν αυτή, ούτε των συγκεκριμένων καλών πρακτικών. Κάθε άλλο. Ο αγώνας για τον περιορισμό των επιπτώσεων από ανεξέλεγκτες δραστηριότητες και η καθημερινή προσπάθεια καλυτέρευσης της ζωής των ανθρώπων περικλείει ένα βαρύ ανθρωπιστικό φορτίο, που θεωρώ ανήθικο να το παραβλέψει κανείς/μία, στο όνομα της προετοιμασίας των μεγάλων τομών ή ρήξεων με το σύστημα, όπως κι αν τις αντιλαμβάνεται ο/η καθένας/μία από μας. Ωστόσο, πιστεύω ότι η μεγάλη πρόκληση για τα διάφορα κινήματα και τις οριζόντιες συλλογικότητες των πολιτών βρίσκεται στις εξής επιδιώξεις:

Να υπερβούν την αθροιστική λογική των επιμέρους δράσεων και να επιδιώξουν πιο ουσιαστικές συνθέσεις, αναζητώντας κοινές αξίες και στόχους, ακόμη κι αν χρειαστεί να αναθεωρήσουν κάποιες από τις «σταθερές» τους. Υπάρχει μια επιφανειακότητα και μια ανυπομονησία μεγάλων συναντήσεων, που, όμως, δεν έχουμε φροντίσει να «ωριμάσουν», οπότε δυσκολεύουν και οι ουσιαστικές συγκλίσεις. Στον τομέα της διαχείρισης των απορριμμάτων, το παράδειγμα της Κερατέας είναι ενδεικτικό, από την αρνητική πλευρά, όμως.

Στο βαθμό που τα κινήματα κατακτούν μια στοιχειώδη συνοχή, να διεκδικήσουν το δικό τους χώρο, στην κονίστρα της πολιτικής, με τους όρους των πραγματικών αναγκών της κοινωνίας και με στόχους - προτάγματα, που έχουν ξεπηδήσει από τις ίδιες τους τις εμπειρίες. Σπάζοντας, με αυτόν τον τρόπο τον κύκλο της ανάθεσης στην κλασική πολιτική εκπροσώπηση, που στις περισσότερες περιπτώσεις είναι φορέας κλειστών και προκαθορισμένων ιδεολογικών σχημάτων.

Διαχείριση των αποβλήτων

Τα κεντρικά προβλήματα στη διαχείριση των αποβλήτων είναι τα μεγέθη τους (οι ποσότητες) η διαχείρισή τους με ασφάλεια και η διαχείρισή τους με το μέγιστο δυνατό όφελος για την κοινωνία, το ανθρώπινο και το φυσικό περιβάλλον.

Το πρώτο πρόβλημα είναι σημαντικό επειδή συνδέεται με τη διαχείριση και την κατασπατάληση των φυσικών πόρων. Γνωρίζουμε ότι οι βασι-

κές πηγές των αποβλήτων είναι το περίσσειμα της διαδικασίας απόκτησης πρώτων υλών, ο μετασχηματισμός των πρώτων υλών σε προϊόντα και το περίσσειμα των προϊόντων, μετά τη χρήση τους.

Το δεύτερο πρόβλημα είναι σημαντικό επειδή συγκεκριμένες κατηγορίες αποβλήτων (επικίνδυνα, υγειονομικά απόβλητα κλπ.) εγκυμονούν μεγάλους κινδύνους, όπως και ορισμένες διαδικασίες επεξεργασίας (π.χ. καύση) ή διάθεσης (π.χ. ταφή) αποβλήτων, όταν δεν τηρούνται και δεν εφαρμόζονται συγκεκριμένα μέτρα.

Το τρίτο πρόβλημα είναι σημαντικό επειδή συνδέεται με τις περιβαλλοντικές και τις οικονομικές πτυχές του ζητήματος. Αλλά έχει και τις κοινωνικές προεκτάσεις, αφού συνδέεται με τη δυνατότητα ή μη της συμμετοχής των πολιτών στη διαχείριση του προβλήματος. Στο επίπεδο αυτό, θα πρέπει να σημειώσουμε την εμμονική επιλογή μεγάλο μέρος των αποβλήτων να αντιμετωπίζεται σαν ενεργειακό προϊόν (με το μανδύα των ΑΠΕ), αντί σαν αυθεντική ή μετασχηματισμένη πρώτη ύλη, που μπορεί να ξαναμπει σε χρήση άμεσα ή ανακυκλούμενη. Αντιλαμβανόμαστε, φυσικά, ότι εξήγηση σε αυτό μπορεί να δοθεί, κυρίως, με οικονομικούς όρους. Έτσι, η βασική αντίθεση, εκφράζεται με το δίπολο: διατήρηση του μεγάλου μέρους των απορριμμάτων σε σύμμεικτη μορφή και επεξεργασία τους σε κεντρικές μονάδες, με σκοπό την ενεργειακή αξιοποίηση, από τη μια και ήπια διαχείριση, κοντά στον τόπο παραγωγής των απορριμμάτων, με έμφαση στην πρόληψη, στην προδιαλογή και στην ανάκτηση υλικών, από την άλλη. Μια αντίθεση που, με έναν άλλο τρόπο, την περιγράφουμε σαν συγκεντρωτική διαχείριση, από τη μια και αποκεντρωμένη διαχείριση, από την άλλη.

Τι μπορούμε να κάνουμε

Στον τομέα της πρόληψης των αποβλήτων οι δυνατότητες είναι περιορισμένες. Εκεί όπου παρουσιάζεται με μεγαλύτερη ένταση το πρόβλημα οι πολιτικές χαράζονται, πρωτίστως, με οικονομικά κριτήρια και μακριά από το μεγάλο σώμα της κοινωνίας. Στον εθνικό στρατηγικό σχεδιασμό πρόληψης δημιουργίας αποβλήτων (ΕΣΣΠΔΑ) η μεταλλευτική δραστηριότητα δεν εξετάζεται και οι δράσεις πρόληψης για τα βιομηχανικά απόβλητα περιορίζονται σε ενημερώσεις και ημερίδες. Εκεί που υπάρχει ένα μεγαλύτερο έδαφος είναι στα αστικά απόβλητα και, μάλιστα, σε ορισμένες κατηγορίες τους (απόβλητα τροφίμων, χαρτί, υλικά συσκευασίας, ηλεκτρικές-ηλεκτρονικές συσκευές). Αξίζει να σημειωθεί, πάντως, ότι ακόμη και σε αυτές τις κατηγορίες η μείωση των απορριμμάτων γίνεται περισσότερο με την επαναχρησιμοποίηση και

λιγότερο με τον περιορισμό της παραγωγής τους. Στο επίπεδο αυτό δράσεις που μπορούν να αναπτυχθούν αφορούν σε:

- διεύρυνση της χρήσης επιστρεφόμενων συσκευασιών τροφίμων,
- χρέωση σακούλας,
- ανταλλαγή προϊόντων - υλικών,
- κέντρα επισκευής και επαναχρησιμοποίησης υλικών
- κλπ.

Στο επίπεδο της ασφάλειας της διαχείρισης, προσιτές φέρονται οι δράσεις μικρής κλίμακας, σε επίπεδο γειτονιάς και δήμου, που θα προλαμβάνουν την επιμόλυνση των αστικών αποβλήτων με επικίνδυνες ουσίες, οι οποίες βρίσκονται στα απόβλητα φαρμακείων, ιατρείων, νοσοκομειακών μονάδων, βιοτεχνιών, μερικές φορές και των σπιτιών μας. Εργαζόμενοι σε υγειονομικές μονάδες, επαγγελματίες (φαρμακοποιοί, γιατροί, βιοτέχνες κλπ.) και ομάδες πολιτών μπορούν να οργανώσουν πρωτοβουλίες διασφάλισης της μη ανάμειξης και συγκέντρωσης των επικίνδυνων υλικών, που θα «δένουν» με ένα ευέλικτο δημοτικό σύστημα, στο πλαίσιο της αποκεντρωμένης διαχείρισης, τακτικής παραλαβής και προώθησής τους στα κατάλληλα συστήματα ασφαλούς διαχείρισης.

Εκεί που σίγουρα υπάρχουν τα περισσότερα περιθώρια ανάπτυξης πρωτοβουλιών είναι στο επίπεδο της διαχείρισης των αστικών αποβλήτων. Με την προϋπόθεση ότι έχουμε εγκαταλείψει λογικές ιδιωτικοποίησης και συγκεντρωτικής διαχείρισης, με επίκεντρο την καύση. Στηριγμένοι/ες στο έδαφος των δυνατοτήτων μιας εναλλακτικής θεώρησης της διαχείρισης των απορριμμάτων, που έχει μορφοποιηθεί, τα τελευταία χρόνια, σε αυτό που συνηθίσαμε να ονομάζουμε αποκεντρωμένη διαχείριση, με έμφαση στην προδιαλογή και ανάκτηση των υλικών. Η πρόταση της αποκεντρωμένης ολοκληρωμένης διαχείρισης των απορριμμάτων στηρίζεται στις βασικές αρχές της εγγύτητας και της μικρής κλίμακας, που αποτελούν απαραίτητη προϋπόθεση μιας οικονομικής και φιλοπεριβαλλοντικής διαχείρισης, σε όφελος των πολιτών και της κοινωνίας. Συνοπτικά:

- Υιοθετεί και ενσωματώνει, στην πράξη, τις διεθνείς εμπειρίες και τις καλές πρακτικές, συμπεριλαμβανομένης και της ιεράρχησης στη διαχείριση.
- Ικανοποιεί πάγιους (και ανεκπλήρωτους) στόχους όλων των σχεδιασμών διαχείρισης απορριμμάτων, για μείωση της παραγωγής

αποβλήτων και διαλογή στην πηγή καθαρών ανακυκλώσιμων και βιοαποδομήσιμων υλικών.

- Μεταφέρει το κύριο πεδίο των δραστηριοτήτων στο τοπικό επίπεδο, με σκοπό τη δραστική μείωση της ποσότητας των απορριμμάτων, που έχουν ανάγκη επεξεργασίας ή τελικής διάθεσης σε χώρους ταφής.
- Αποσκοπεί στη μέγιστη δυνατή ανάκτηση υλικών (μέσω της επαναχρησιμοποίησης, της διαλογής στην πηγή, της ανακύκλωσης και της κομποστοποίησης) και τη διάχυση των ωφελειών που προκύπτουν στους δήμους και τους πολίτες.
- Χρησιμοποιεί εγκαταστάσεις διαχείρισης μικρής κλίμακας και απλού μηχανολογικού εξοπλισμού, εύκολα διαχειρίσιμες από τους δήμους, οικονομικές στην κατασκευή και στη λειτουργία τους. Εγκαταστάσεις που δεν απαιτούν τεράστιες μεταφορές απορριμμάτων, είναι προσβάσιμες στους πολίτες και δημιουργούν νέες θέσεις εργασίας.
- Μειώνει δραστικά τις ανάγκες σε χώρους υγειονομικής ταφής και διαφοροποιεί το προς ταφή υπόλειμμα, που θα τείνει να έχει χαρακτηριστικά αδρανούς υλικού.

Στο μοντέλο της αποκεντρωμένης διαχείρισης, η συμμετοχή των πολιτών δεν εξαντλείται στην υποστήριξη πρακτικών, συμβατών με το μοντέλο της αποκεντρωμένης διαχείρισης. Μπορούν να πάρουν και χαρακτήρα πιο ενεργητικής και πιο άμεσης συμμετοχής των πολιτών, μέσα από μια ποικιλία συλλογικών δράσεων, σαν αυτές που έχουν αρχίσει να υλοποιούνται και από τις οποίες θα σημείωνα δύο ξεχωριστά παραδείγματα:

- τον αστικό συνεταιρισμό *M-οίκο-Νος*, με δραστηριότητα στην ανακύκλωση συσκευασιών
- το δίκτυο συνοικιακής κομποστοποίησης *Re:think*, στην Καλαμάτα

Πέμπτη ενότητα:

**Αλληλέγγυα-
συνεργατική οικονομία
και παραγωγική
ανασυγκρότηση**

Η πολιτική της κατασκευής του κατασκευαστή¹³

Λιερός Γιώργος

Συγγραφέας

Πρόκειται για μια φράση με την οποία ο Α. Γκράμσι αναφέρεται στην πολιτική του Ιταλού πρωθυπουργού Φ. Κρίσπι (1818-1901), ο οποίος ασκώντας την εξουσία με σιδερένιο χέρι βοήθησε στην ανάδυση της βιομηχανικής αστικής τάξης της βόρειας Ιταλίας καθώς θεωρούσε προϋπόθεση για την πραγματική ανεξαρτησία της χώρας τη βιομηχανία.

Ήδη από το 2010 - με την αρχή των μνημονίων - είχε ξεκινήσει ο δημόσιος διάλογος για την αλληλέγγυα και συνεργατική οικονομία και για την ελεύθερη επιλογή της απο-ανάπτυξης αντί της λιτότητας που είχε επιβληθεί. Από τότε η παραγωγική ανασυγκρότηση είχε θεωρηθεί ως το πεδίο όπου θα κρινόταν το όλο εγχείρημα μιας εναλλακτικής στην τρόικα και στην επερχόμενη διάλυση της κοινωνίας. Μάλιστα για μια εμπνευσμένη από το πρόταγμα της αποανάπτυξης παραγωγική ανασυγκρότηση είχαν τεθεί ως στόχοι : η τροφική κυριαρχία, οι ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, η αυτάρκεια στο μεγαλύτερο μέρος των απαραίτητων βιομηχανικών και βιοτεχνικών καταναλωτικών αγαθών. Είχαμε μιλήσει για οικονομίες εγγύτητας, για την οργάνωση της οικονομίας με βάση τους δήμους και τις “βιοπεριφέρειες”, για την ανάληψη των χρεωκοπημένων επιχειρήσεων από τους εργάτες και για τοπικά νομίσματα¹⁴.

Με το που άρχισε να αυξάνεται η ανεργία έγινε λόγος για ένα πλατύ κίνημα συλλογικής αυτοαπασχόλησης. Η ανεργία έφτασε το 26% αλλά τέτοιο κίνημα δεν είδαμε.

Ο απολογισμός των 4-5 χρόνων που ακολούθησαν είναι απελπιστικά φτωχός. Ο μεγάλος όγκος της αριστεράς (ΚΚΕ, ΑΝΤΑΡΣΥΑ, ένα όχι αμελητέο τμήμα του ΣΥΡΙΖΑ) άσκησε λυσσαλέα πολεμική εναντίον αυτών των ιδεών. Όμως και τα ακροατήρια που τις αντιμετώπιζαν

13 Αντόνιο Γκράμσι, “Il Risorgimento”, ελλ.εκδ. Στοχαστής 1987, σ.130

14 Γιώργος Λιερός, “Ξαναπιάνοντας το νήμα”, οι εκδόσεις των συναδέλφων 2012, σ. 45-65

ευνοϊκά λίγα πράγματα έκαναν για να τις εφαρμόσουν στην πράξη.

Η άποψή μου είναι ότι γενικά οι λύσεις επινοούνται, δουλεύονται και ωριμάζουν μέσα στην κοινωνία. Η πολιτική θέσμιση ακολουθεί σαν επιστέγασμα. Δυστυχώς όμως δεν έχουμε μια κοινωνική οικονομία η οποία σφύζει από ζωή, η οποία ξεπερνά και ακυρώνει τα υφιστάμενα νομοθετικά πλαίσια, η οποία διαμορφώνει από τα κάτω αιτήματα, σχέδια και θεσμούς, οπότε ο ρόλος της πολιτείας δε θα ήταν άλλος παρά να έρθει επικουρικά να βοηθήσει στην εξάλειψη των εμποδίων που την παρεμποδίζουν και να της δώσει επιπλέον μέσα για να ξεδιπλώσει με μεγαλύτερη ακόμα ένταση την ορμή της.

Ο καταναλωτικός απολίτικος ατομικισμός και η καταστροφή των κοινωνικών δεσμών, τις τελευταίες δεκαετίες, δεν επιτρέπει την ανάπτυξη κοινωνικών κινήματων και τη δρομολόγηση πολιτικών λύσεων πάνω σε αυτήν την ανάπτυξη με αποτέλεσμα την επιταχυνόμενη διάλυση του κοινωνικού ιστού και την ακόμα μεγαλύτερη παράλυση.

Η εξουσία της κυβέρνησης της αριστεράς μπορεί να γίνει το ξίφος που θα κόψει αυτόν το γόρδιο δεσμό; η βαριοπούλα που θα σπάσει το φαύλο κύκλο; Είναι η κυβέρνηση της αριστεράς ικανή για μια πολιτική κατασκευής του κατασκευαστή της παραγωγικής ανασυγκρότησης, για μια πολιτική δημιουργίας της συνεταιριστικής συνείδησης;

Χρειάζονται τολμηρά μέτρα τα οποία θα στοχεύουν και σε απτά οικονομικά αποτελέσματα, αλλά και προπάντων σε ριζικές ανατροπές στο συμβολικό-φαντασιακό σύμπαν της ελληνικής κοινωνίας. Θα μπορούσαν να τεθούν μια σειρά από στόχοι ή να ληφθούν μέτρα όπως:

- Η κοινωνική οικονομία να αποτελέσει το 20% του ΑΕΠ. Τον στόχο αυτόν τον ανέφερε παρεμπιπτόντως ο Γ. Σταθάκης και ξεχάστηκε αμέσως μετά. Θα πρέπει να επανέλθει ως κεντρικός στόχος της οικονομικής πολιτικής της κυβέρνησης.

- Αναδιαμόρφωση του φορολογικού συστήματος ώστε να δοθούν κίνητρα στην ανάπτυξη συνεταιριστικών επιχειρήσεων κάθε μορφής και σε όλα τα επίπεδα. Η κυβέρνηση να προβάλλει επικοινωνιακά αυτά τα κίνητρα της φορολογικής πολιτικής. Οι συνεταιρισμοί νέων επιστημόνων θα μπορούσε να ήταν μια αρχή. Στην πραγματικότητα το κράτος δε θα έχανε φορολογικά έσοδα από τη μείωση των φόρων σε τέτοιους συνεταιρισμούς, γιατί οι συνεταιρισμοί για να έχουν σε τάξη τα λογιστικά τους και να διανέμουν σωστά τα έσοδά τους πρέπει να κόβουν αποδείξεις. Έτσι ο ένας συνέταιρος επιβλέπει τον άλλον και σπάει η σχέση της αυτό-απασχόλησης με τη φοροδιαφυγή.

- Αξιοποίηση του παιδαγωγικού ρόλου του κράτους με μέτρα βραχυπρόθεσμα και μεσοπρόθεσμα, π.χ. εξετάσεις μέσα από ομαδικές εργασίες στη μέση και την ανώτατη εκπαίδευση. Εκπαίδευση της κάθε συλλογικότητας στον αυτοέλεγχο και την αυτό-επιτήρηση.
- Δημιουργία τοπικών προστατευμένων αγορών για τους συνεταιρισμούς. Οι αγορές αυτές θα μπορούσαν να προκύψουν από τις κρατικές προμήθειες, εκείνες της τοπικής αυτοδιοίκησης και την αξιοποίηση του προγράμματος αντιμετώπισης της ανθρωπιστικής κρίσης. Η πιο μεγάλη ανάπτυξη συνεταιρισμών στον τομέα της μεταποίησης που σημειώθηκε ποτέ στην Ελλάδα (το συντριπτικά μεγαλύτερο μέρος των 719 αστικών συνεταιρισμών εργασίας που αναφέρονται το 1931), αποτέλεσε συνέπεια της επιλογής του κράτους να προτιμούνται για τις προμήθειες του στρατού συνεταιριστικές επιχειρήσεις¹⁵. Είναι αυτονόητο ότι τέτοια μέτρα θα προκαλούσαν σφοδρές αντιδράσεις από την πλευρά της Ευρωπαϊκής Ένωσης γιατί θα θεωρούσε ότι νοθεύεται ο ελεύθερος ανταγωνισμός.
- Η BIOME x 1000 ή έστω η BIOME x 50 ή x 30. Υπολογίζεται ότι περισσότερα από 1000 εγκαταλελειμμένα εργοστάσια τροφίμων υπάρχουν διάσπαρτα σε όλη τη χώρα. πολλά από αυτά μάλιστα διαθέτουν πλήρη εξοπλισμό ("Το Βήμα", 1/2/2015). Η νέα ηγεσία του Υπουργείου Ανάπτυξης σχεδιάζει την αξιοποίηση αυτού του ανεκμετάλλετου παραγωγικού δυναμικού δια της κοινωνικής οικονομίας (επίσης σχεδιάζει τη χρηματοδότηση των κοινωνικών επιχειρήσεων για την προώθηση των πωλήσεων).
- Η καλή οργάνωση και η επιτυχής έκβαση ενός εγχειρήματος σε τέτοια κλίμακα θα επέφερε ανυπολόγιστες ανατροπές στην τρέχουσα νεοελληνική συνείδηση ή ιδεολογία. Σε συμβολικό επίπεδο θα μπορούσε να αποτελέσει ό,τι το ΕΣΥ για την πρώτη περίοδο του ΠΑΣΟΚ και επίσης να αποβεί ένα εγχείρημα με διεθνή ακτινοβολία. Και εδώ θα πρέπει να περιμένουμε αντιδράσεις από τους "εταίρους". Στο παρελθόν –και μάλιστα σε πολύ καλύτερους καιρούς– ευνοϊκές νομοθετικές ρυθμίσεις υπέρ των κατελιμμένων αυτοδιαχειριζόμενων εργοστασίων (σε Ισπανία, Ιταλία κ.α) καταπολεμήθηκαν από την Ευρωπαϊκή Ένωση γιατί υποτίθεται ότι νόθευαν τον ελεύθερο ανταγωνισμό,
- Συσχετισμός της ζήτησης για εναλλακτικές τουριστικές υπηρεσίες (οικο-τουρισμός κ.ά.) με την κοινωνική οικονομία. Υπολογίζεται ότι το 20% των τουριστών ενδιαφέρονται για τέτοιες υπηρεσίες, δηλαδή

15 Θεοδ. Τζωρτζάκη, «Οι Συνεταιρισμοί εις την Ελλάδα», εν Πάτραις 1932, σ. 295, 297

πάνω από 3.000.000 όσον αφορά την Ελλάδα. Δυστυχώς όμως στη χώρα μας τα αποτελέσματα της κοινωνικής οικονομίας (και) σ' αυτόν τον τομέα είναι απογοητευτικά. Χειρότερα π.χ. από εκείνα της Ινδονησίας όπου σημειώνονται πραγματικά αξιοζήλευτες προσπάθειες.

Η πολιτική της κατασκευής του κατασκευαστή της παραγωγικής ανασυγκρότησης, όπως την εισηγούμαστε εδώ, ήδη με το που διατυπώνεται έρχεται να πάρει θέση σε μια σειρά μείζονα διακυβεύματα. Ήδη η άποψη ότι ο κατασκευαστής θα είναι οι συνεταιρισμοί και όχι οι ξένες επενδύσεις ή ο κρατικός σχεδιασμός, αποτελεί μια κρίσιμη πολιτική τοποθέτηση (το κράτος δεν είναι ο κατασκευαστής, αλλά ο κατασκευαστής του κατασκευαστή και ο κατασκευαστής είναι ο συνεταιρισμένος παραγωγός και όχι ο κεφαλαιοκράτης).

Εκκρεμεί ωστόσο ένα κρίσιμο ερώτημα: η εμπνευσμένη από την αποανάπτυξη παραγωγική ανασυγκρότηση είναι εφικτή χωρίς την αμφισβήτηση του σημερινού παγκόσμιου καταμερισμού εργασίας; Ίσως κάποια βήματα μπορούν να γίνουν και μέσα στα υφιστάμενα πλαίσια π.χ. συνεταιριστική προσφορά τουριστικών υπηρεσιών, αύξηση του μεριδίου των βιολογικών καλλιεργειών, ανάπτυξη της βιομηχανίας τροφίμων και ποτών, ανανεώσιμες πηγές ενέργειας κτλ. Όμως αποανάπτυξη σημαίνει οικονομίες εγγύτητας και σχετικά αυτάρκειες «βιοπεριφέρειες». Αυτό μπορεί να γίνει στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του ευρώ; Η απάντηση του Λατούς είναι ένα κατηγορηματικό όχι το οποίο εξήγησε το 2011 και το 2014 στις διαλέξεις και τις συνεντεύξεις του και επίσης στη συνάντησή του με τον Α. Τσίπρα.

Ο Αντρέας Κυράνης («Δρόμος της Αριστεράς» 15/2/2015) αποδίδει όσον αφορά την παραγωγική ανασυγκρότηση κεντρικό ρόλο στη διάσωση της παραδοσιακής μαστορικής δεξιότητας. Πώς μπορούν οι πραγματικά σπουδαίοι Έλληνες τεχνίτες του ξύλου (που τείνουν να εκλείψουν) να ανταγωνιστούν το IKEA; (εδώ δεν υποστηρίζουμε τη γενικευμένη αντικατάσταση της βιομηχανίας από τη βιοτεχνία παρόλο που ορισμένες νέες τεχνολογίες δίνουν καινούργιες δυνατότητες για μια εξαιρετικά προηγμένη τεχνολογικά «βιοτεχνική» παραγωγή - σ' αυτό το τελευταίο σημείο εστιάζεται στην πραγματικότητα το επιχείρημα του Κυράνη).

Οι καινούργιες παραγωγικές σχέσεις και δυνάμεις που θέλουμε να δημιουργήσουμε δεν μπορούν να αναπτυχθούν εάν αφεθούν εκτεθειμένες στην παγκόσμια αγορά. Έτσι ή αλλιώς οι περισσότεροι παίκτες στην παγκόσμια αγορά (οι ΗΠΑ, η Κίνα, η Ινδία, η Τουρκία κ.ά.)

συνδυάζουν το άνοιγμα μέρους της οικονομίας τους στο διεθνή ανταγωνισμό με την προστασία του υπόλοιπου. Η αγορά μετά τον καπιταλισμό δεν μπορεί να είναι παρά δίκτυα πολυάριθμων τοπικών αγορών ελεγχόμενων από τις οικείες τους κοινότητες με περίπλοκους, δουλεμένους σε βάθος χρόνου και κάθε φορά με βάση τις τοπικές συνθήκες, μηχανισμούς. Μια ιδέα για το τί θα μπορούσαν να είναι τέτοιου είδους ρυθμίσεις μας δίνει ο Πολάνυι όταν μιλάει π.χ. για το διαχωρισμό εσωτερικού εμπορίου/ εμπορίου μακρινών αποστάσεων στις εμπορικές μεσαιωνικές πόλεις.

Η πολιτική της κατασκευής του κατασκευαστή προϋποθέτει σιδερένια, γιακωβίνικη θα λέγαμε θέληση και θα μπορούσε να υλοποιηθεί χάρη στο λαϊκό ενθουσιασμό που θα προκαλούσε μια “εμπόλεμη” κατάσταση ρήξης με τους θεσμούς της Ευρωπαϊκής Ένωσης (εδώ δε μιλάμε ακόμη για έξοδο από το ευρώ ή την Ευρωπαϊκή Ένωση).

Την πολιτική της κατασκευής του κατασκευαστή εισηγήθηκε στους Νεότουρκους το 1912 ο Πάρβους, σύντροφος του Τρότσκυ στο σοβιέτ της Πετρούπολης και συνδιαμορφωτής της θεωρίας της Διαρκούς Επανάστασης. Με την αρθρογραφία του στην Τουρκ Γιουρνιού (Τούρκικη Πατρίδα) πρότεινε ως στόχο της οικονομικής πολιτικής του κράτους τη δημιουργία μιας τούρκικης βιομηχανικής και εμπορικής αστικής τάξης. Η πολιτική αυτή εδραιώθηκε μέσα και χάρη στις φλόγες του πολέμου, ακολουθήθηκε με εντυπωσιακή συνέπεια για πάνω από 100 χρόνια και έδωσε τη σύγχρονη βιομηχανική Τουρκία.

Η πολιτική της κατασκευής του κατασκευαστή εφαρμόστηκε πολλές φορές στη σύγχρονη ιστορία. Επρόκειτο σχεδόν πάντα για την κατασκευή αστικής τάξης. Όταν η πολιτική αυτή ήταν επιτυχής ολοκληρωνόταν με τον “απογαλακτισμό” της αστικής τάξης από το κράτος. Η “ανάλογη” ιδέα να δράσει μια κυβέρνηση της αριστεράς ως “θεσμικός καταλύτης” - ο όρος είναι της Έλινορ Όστρομ - για να απελευθερώσει μπλοκαρισμένες κοινωνικές δυναμικές, παρουσιάζει πολύ μεγαλύτερες δυσκολίες.

Σε κάθε περίπτωση το κρίσιμο είναι η αυτονόμηση από τη διαδικασία κατασκευής του κατασκευαστή (εδώ η αυτονόμηση από το κράτος των συνεταιρισμών). Ακόμη και μέσα στα καπιταλιστικά πλαίσια ένα τέτοιο εγχείρημα δε θα αξιολογείτο θετικά αν απλώς έδινε μερικές δεκάδες χιλιάδες κρατικοδίαιτους συνεταιρισμούς. Και αυτά ισχύουν πολύ περισσότερο για τις δικές μας προσεγγίσεις, οι οποίες εμπνέονται από τον ορίζοντα μιας κοινωνίας χωρίς το κράτος και το κεφάλαιο.

Δυστυχώς τις πλατείες δεν ακολούθησε, όπως ελπίζαμε, μια έκρηξη

κινηματικής δημιουργικότητας. Η αριστερά δεν ήρθε στην εξουσία ωθούμενη από τη δυναμική των κινημάτων, αλλά μετά την υποχώρησή τους επειδή η κοινωνία προτίμησε την κοινοβουλευτική διέξοδο. Σε μια τέτοια ακριβώς συγκυρία διατυπώνουμε ως υπόθεση εργασίας την πρόταση της «πολιτικής της κατασκευής του κατασκευαστή». Ο πνιγμένος από τα μαλλιά του αρπάζεται.

Αυτοδιαχείριση, αποανάπτυξη και πολιτική αυτονομία

Καρυώτης Θοδωρής

Κοινωνιολόγος

Καλούμαστε σήμερα να υποδείξουμε ποιες θεσμικές και κοινωνικές αλλαγές θα ευνοούσαν την κοινωνική και αλληλέγγυα οικονομία και την παραγωγική ανασυγκρότηση. Σε αυτή τη σύντομη εισήγηση θα αναφερθώ εξίσου στο θεσμικό και το κοινωνικό σκέλος.

Όσοι συμμετέχουμε ενεργά σε κινήματα που προωθούν ένα νέο φαντασιακό αυτοδιαχείρισης και κοινωνικοποίησης τη παραγωγικής διαδικασίας αναρωτιόμαστε συχνά «πως μπορεί να μεταφραστεί αυτή η δημιουργική δραστηριότητα οικοδόμησης από τα κάτω στη γλώσσα των αστικών νόμων;».

Όχι μόνο επειδή πολλές πτυχές της δραστηριότητας αυτής είναι καταδικασμένες να χαθούν στη μετάφραση, αλλά και επειδή το ίδιο το μετάφρασμα μπορεί να μετατραπεί σε ένα κορσέ που περιορίζει τη δραστηριότητα των κινήματων. Και αυτό γιατί η δραστηριότητα τους προσκρούει πάνω στους πυλώνες του αστικού δικαίου, δηλαδή την ατομική ιδιοκτησία, τον μεθοδολογικό ατομισμό, το άτομο και όχι τη συλλογικότητα ως φορέα δικαιωμάτων. Ως εκ τούτου, η στήριξη των εγχειρημάτων στην κοινωνική νομιμοποίηση και όχι στην τυπική νομιμότητα μπορεί κάποιες φορές να αποδειχτεί εξίσου ευνοϊκή.

Ας δούμε το παράδειγμα της Βιο.Με. Ο αγώνας των εργαζομένων της Βιο.Με., οι οποίοι έφτασαν να αυτοδιαχειρίζονται το εγκαταλειμμένο εργοστάσιο μετά από ένα μακρύ αγώνα, αποτελεί απτή πρόταση προς την κοινωνία. Απόρροια της νεοφιλελεύθερης επέλασης είναι η απαξίωση του δευτερογενούς τομέα: Το κεφάλαιο δεν ενδιαφέρεται για την απευθείας οργάνωση της παραγωγής, αλλά για τη συνεχιζόμενη κερδοφορία του παρά, ή και από, την κοινωνική καταστροφή. Οι εργαζόμενοι της Βιο.Με. διατυμπανίζουν «Αν δεν μπορούν αυτοί, μπορούμε εμείς». Αντί ο δευτερογενής τομέας να μετακομίσει σε χώρες με φτηνό εργατικό κόστος και ανύπαρκτους εργασιακούς και περιβαλλοντικούς κανόνες, τίθεται υπό εργατική και κοινωνική αυτοδιεύθυνση. Επιβάλλεται η συλλογική ιδιοκτησία, αφού το κατελιμμένο

παραγωγικό κεφάλαιο δεν ανήκει στον εργαζόμενο, δεν κληροδοτείται, δεν μεταβιβάζεται. Η ανάκτηση εργοστασίων δίνει τον έλεγχο της παραγωγικής διαδικασίας στους εργαζόμενους μέσα από την συλλογική αυτενέργεια, εμπλέκει όμως και την ίδια την κοινωνία.

Για παράδειγμα, η επίδραση του κινήματος αλληλεγγύης στον αγώνα της Βιο.Με. βοήθησε στη μεταστροφή της παραγωγής προς οικολογικά προϊόντα. Ταυτόχρονα, η αυτοδιαχείριση της παραγωγής επιτρέπει την συλλογική διάθεση των όποιων πλεονασμάτων για σκοπούς της ίδιας της κοινωνίας. Αποτελεί λοιπόν ξεκάθαρη πρόταση οικειοποίησης της παραγωγικής δραστηριότητας από την κοινωνία.

Ένα σημαντικό θεσμικό εμπόδιο σε τέτοιου είδους προσπάθειες είναι ότι στην Ελλάδα δεν είναι θεσμοθετημένη η νομική μορφή του εργατικού συνεταιρισμού, η οποία αποτελεί την αληθινή, αυθεντική μορφή συνεταιρισμού, σύμφωνα με την οποία όλοι οι εργαζόμενοι είναι μέτοχοι και όλοι οι μέτοχοι εργαζόμενοι, με την αρχή του «μία μετοχή μία ψήφος». Η μορφή αυτή εδραιώνει την ισότητα και αποτρέπει την επανεμφάνιση «μισθωτών» και «επενδυτών» μέσα στο συνεταιρισμό. Βεβαίως, η νομική μορφή αυτή παρουσιάζει προκλήσεις στο πλαίσιο της ανταγωνιστικής αγοράς: μια ενδεχόμενη πτώση της ζήτησης δεν μπορεί να αντιμετωπιστεί με απολύσεις, αφού όλοι οι εργαζόμενοι είναι και συνεταιριστές.

Μπορούμε να διαδεχτούμε πολλά όσον αφορά την εργατική αυτοδιαχείριση από το παράδειγμα της Αργεντινής, όπου το κίνημα των «ανακτημένων» επιχειρήσεων αριθμεί 310 χώρους εργασίας και 15.000 εργαζόμενους. Όπως διαπιστώνουμε, η διαμάχη κατά την ανάκτηση των επιχειρήσεων είναι συνήθως ανάμεσα στους εργαζόμενους και στους υπόλοιπους πιστωτές της πτωχευμένης εταιρίας, ή τις δομές που το κράτος έχει δημιουργήσει για να διαχειριστεί την πτωχευμένη περιουσία. Οποιαδήποτε απόπειρα διευθέτησης υπέρ των εργαζομένων προσκρούει σε ένα σημαντικό εμπόδιο: Σε όλες τις περιπτώσεις υπάρχει μια λίστα από πιστωτές -εφορία, ασφαλιστικά ταμεία, προμηθευτές, τράπεζες, κ.λπ. που πρέπει να ικανοποιηθούν ταυτόχρονα με τους εργαζόμενους. Έτσι, σύμφωνα με το υπάρχον δίκαιο, η παραγωγική συνέχιση προϋποθέτει την αποδοχή από τους εργαζόμενους του χρέους που άφησε πίσω του το αφεντικό. Οι εργαζόμενοι βεβαίως προτάσσουν ότι η παραγωγική συνέχιση είναι πιο σημαντική από την ικανοποίηση των πιστωτών, επειδή προσφέρει κοινωνική προστιθέμενη αξία. Οι εργαζόμενοι λοιπόν αρνούνται να αποδεχθούν το χρέος -το οποίο, σε κάθε περίπτωση, είναι συνήθως τεχνητό, αφού το αφεντικό φροντίζει να απομυζήσει και υπερχρεώσει την επιχείρηση πριν την εγκαταλείψει.

Στην Αργεντινή, η προσωρινή λύση που εφαρμόστηκε ήταν η αναγκαστική απαλλοτρίωση της πτωχευμένης επιχείρησης υπέρ του δημοσίου, και μετέπειτα η προσωρινή παραχώρηση της στους εργαζομένους στο όνομα του δημοσίου συμφέροντος. Δυο ιδιαιτερότητες του Αργεντινικού πλαισίου έκαναν τη λύση αυτή εφικτή σε μεγάλη κλίμακα: Πρώτον, η αναγκαστική απαλλοτρίωση στην Αργεντινή δεν είναι διοικητική πράξη (όπως στην Ελλάδα) αλλά νομοθετική, και δεύτερον, η πλειοψηφία των απαλλοτριώσεων έλαβαν χώρα σε συνθήκες μεγάλης θεσμικής απαξίωσης, μετά την κρίση του 2001, όπου η νομοθετική εξουσία ήταν ιδιαίτερα ευαίσθητη στις λαϊκές απαιτήσεις –ιδιαίτερα τα περιφερειακά κοινοβούλια, αφού στην Αργεντινή ακολουθείται το ομοσπονδιακό μοντέλο.

Η τελική νομοθετική διευθέτηση ήρθε το 2011 και δεν ήταν ικανοποιητική. Ο νόμος αυτός επιτρέπει στους δικαστές να προκρίνουν την παραγωγική συνέχεια έναντι της εκποίησης, αν κρίνουν ότι το εργοστάσιο έχει παραγωγική δυνατότητα. Η πρόβλεψη αυτή εγείρει δύο ζητήματα: Πρώτον, αν η αξιολόγηση της παραγωγικής δυνατότητας γίνεται με κριτήρια αναπαραγωγής του κεφαλαίου ή με κριτήρια αξιοπρεπούς διαβίωσης των εργατών. Η πράξη δείχνει ότι το πείσμα και η δημιουργικότητα των εργαζομένων μπορεί να κάνει παραγωγικές και τις πιο απαξιωμένες επιχειρήσεις, όταν η απαίτηση της κερδοφορίας του αφεντικού εκλείπει. Δεύτερον, η δικαστική εξουσία είναι από τη φύση της συντηρητική και δεν δέχεται πολιτικές πιέσεις, λόγω έλλειψης πολιτικού κόστους. Έτσι, μόνο σε 4 περιπτώσεις από το 2011 οι δικαστές προέκριναν την παραγωγική συνέχεια. Ταυτόχρονα, σταμάτησαν οι αναγκαστικές απαλλοτριώσεις, αφού η κυβέρνηση θεώρησε ότι μετά από αυτή τη διευθέτηση είχε πλέον επιτελέσει το καθήκον της. Έχουμε λοιπόν μια περίπτωση στην οποία ξεκάθαρα η δημιουργία νομικού πλαισίου ζημίωσε παρά ενίσχυσε το κίνημα.

Αυτό δεν σημαίνει ότι θα πρέπει να εναντιωθούμε στη δημιουργία ενός νομικού πλαισίου για τη λειτουργία των ανακτημένων επιχειρήσεων στην Ελλάδα, ωστόσο δεν θα πρέπει να επιτρέψουμε τον αγώνα μας να εγκλωβιστεί στο νομικό σκέλος. Η απαίτηση για εργατική και κοινωνική χειραφέτηση θα πρέπει να υπερβαίνει τις συγκυριακές νομικές διευκολύνσεις που το κράτος θα προσφέρει ή δεν θα προσφέρει.

Στην παρούσα συγκυρία, λοιπόν, ένα νομικό πλαίσιο που να ευνοεί την εργατική αυτοδιαχείριση των ανακτημένων εργοστασίων θα πρέπει:

- α) Να εξαρτάται από την εκτελεστική και την νομοθετική εξουσία, που είναι πιο επιρρεπείς σε κοινωνική πίεση και δημοκρατικό έλεγχο, και

όχι την δικαστική.

β) Να σέβεται τις κόκκινες γραμμές των εργαζομένων: όχι ανάληψη των χρεών του πρώην ιδιοκτήτη, όχι μετακόμιση της παραγωγικής δραστηριότητας από τον κατελημμένο εργασιακό χώρο, όχι παραχώρηση των μέσω παραγωγής.

γ) Να μην απαιτεί την ύπαρξη πλειοψηφίας των εργαζομένων –σε όλες τις περιπτώσεις, ένα μικρό ποσοστό των εργαζομένων εκκινούν την ανάκτηση της επιχείρησης, αφού πολλοί καταφέρνουν να βρουν αλλού δουλειά, και επίσης οι διευθυντικοί και διοικητικοί υπάλληλοι πολύ σπάνια συμμετέχουν στον αγώνα.

Τα νομικά εργαλεία για την απόδοση της επιχείρησης στους εργαζομένους μπορούν να περιλαμβάνουν την χρήση των οφειλόμενων προς τους εργαζόμενους και τους ασφαλιστικούς φορείς για την εξαγορά της επιχείρησης ή/και την απαλλοτρίωση υπέρ του δημοσίου και μετέπειτα παραχώρηση στους εργαζομένους, με την αυστηρή συνθήκη ότι αυτοί θα έχουν συστήσει εργατικό συνεταιρισμό με σκοπό την αυτοδιαχείριση.

Είναι θετικό ότι η συνάντηση αυτή εστιάζει στις θεσμικές αλλαγές που θα πρέπει να διεκδικήσουμε από τη νέα κυβέρνηση. Φυσικά είναι θεμιτό να εκμεταλλευτούμε τις νέες ευκαιρίες που παρουσιάζονται, ωστόσο η στόχευση αυτή έρχεται σε μια στιγμή μεγάλης αποκινητοποίησης των κοινωνικών κινημάτων. Πρέπει να έχουμε πλήρη συνείδηση του ότι ο κοινωνικός μετασχηματισμός δεν είναι ένα τεχνικό ζήτημα, δηλαδή η δημιουργία του νομικού πλαισίου που θα επιτρέψει τη στροφή της κοινωνίας προς μια κατεύθυνση μεγαλύτερης ισότητας και ελευθερίας -ή τουλάχιστον δεν είναι μόνο αυτό. Πρωτίστως θα πρέπει να συγκροτηθούμε ως το υποκείμενο αυτής της κοινωνικής αλλαγής, δηλαδή να είναι αλλαγή των κοινωνικών συσχετισμών αυτό που θα καταστήσει αυτή την θεσμική αλλαγή εφικτή και απαραίτητη.

Ειδάλλως, ακόμα και ένα άρτιο τεχνικά θεσμικό πλαίσιο, μπορεί να διαστρεβλωθεί από την πραγματική εξουσία (ας δούμε για παράδειγμα πως τα οικονομικά συμφέροντα λυμαίνονται τους νόμους περί συνεταιρισμών, ΚΟΙΝΣΕΠ, ΜΚΟ, κτλ). Ιστορικά, ο εναγκαλισμός ενός προοδευτικού κράτους που κατ' αρχήν στηρίζει και προωθεί την αυτοδιαχείριση και την κοινωνική οικονομία υπήρξε το ίδιο ή και περισσότερο καταστροφικός από τις διώξεις και την περιθωριοποίηση των εγχειρημάτων αυτών από ένα συντηρητικό και εχθρικό κράτος. Από παράδειγμα το συνεταιριστικό κίνημα στην Ελλάδα της δεκαετίας του 80.

Και αυτό γιατί το κράτος και η αστική δημοκρατία σε όλες τις μορφές της, αριστερές και δεξιές, θα προωθούν τη μία ή την άλλη μορφή ανάπτυξης και προσέλκυσης επενδύσεων, την αναπαραγωγή του κεφαλαίου και άρα της περίφραξης των κοινών πόρων. Κατά τη γνώμη μου, ο ορίζοντας των εγχειρημάτων αυτοδιαχείρισης και αποανάπτυξης είναι η επίτευξη της πολιτικής και υλικής αυτονομίας, δηλαδή η σταδιακή απομάκρυνση από το κράτος και την καπιταλιστική αγορά ως μορφές κοινωνικής οργάνωσης και ως κυρίαρχους θεσμούς και η αντικατάστασή τους από ριζοσπαστικά δημοκρατικές εναλλακτικές. Αυτό προϋποθέτει την ανάδυση νέων συλλογικών πολιτικών υποκειμένων.

Στην Ελλάδα είδαμε την τελευταία πενταετία πολύ δυνατά κινήματα προς αυτή την κατεύθυνση. Γιατί αποδυναμώθηκαν και ακινητοποιήθηκαν τα κινήματα αυτά; Πρώτον, γιατί η σταδιακή εκλογική άνοδος του ΣΥΡΙΖΑ έδωσε την υπόσχεση μιας θεσμικής απάντησης στα κοινωνικά προβλήματα, μιας προοδευτικής διακυβέρνησης. Δεύτερον, επειδή η στυγνή καταστολή και ποινικοποίηση των αγώνων από την προηγούμενη κυβέρνηση προκάλεσε εξάντληση στους αγωνιστές. Τρίτον, επειδή τα κινήματα έφτασαν στο εσωτερικό τους όριο: απέτυχαν να δικτυωθούν, να προτάξουν ένα συνολικό όραμα μετασχηματισμού, να δημιουργήσουν νέα πολιτικά πεδία και πολιτικά υποκείμενα, να συμμετάσχουν αποτελεσματικά στο δημόσιο διάλογο.

Φυσικά η άνοδος στην εξουσία μιας αριστεράς που αφουγκράζεται τα κοινωνικά κινήματα παρουσιάζει μεγάλες ευκαιρίες που δεν πρέπει να παραβλέψουμε. Αφού όμως η παρούσα συνάντηση είναι ένα κάλεσμα για να φανταστούμε σε τί θεσμικό πλαίσιο θα θέλαμε να εκτυλίσσεται η δραστηριότητά μας, γιατί να μην φανταστούμε επίσης πώς θα συγκροτηθούμε ως συλλογικό υποκείμενο, τι είδους αρχές θέλουμε να διέπουν την συνύπαρξη μας με άλλα ανάλογα εγχειρήματα; Είναι σήμερα ορατή ή ανάγκη συγκρότησης ενός νέου πολύμορφου και πολυσυλλεκτικού πολιτικού φορέα, η ανάγκη δικτύωσης των κινήματων που αγωνίζονται για τα κοινά, που δεν προσβλέπουν στην ανασύσταση του κράτους και στην καπιταλιστική αγορά για την εξασφάλιση την ευημερίας. Κοινωνικά κέντρα, αυτοδιαχειριζόμενες συνεταιριστικές επιχειρήσεις, κινήσεις υπεράσπισης των κοινών, οικοκοινότητες, βιοκαλλιεργητές, αμεσοδημοκρατικές πολιτικές ομάδες, δομές αλληλεγγύης. Είναι ίσως η στιγμή να βάλουμε σε πράξη τις ιδέες της άμεσης δημοκρατίας προς ένα ανώτερο επίπεδο δικτύωσης. Να ξεπεράσουμε την προκατάληψη ότι η άμεση δημοκρατία είναι εφαρμόσιμη μόνο σε μικρό και τοπικό επίπεδο. Να πειραματιστούμε με ήπιες μορφές εκπροσώπησης, με την κυκλικότητα, την ανακλητότητα και την κληρωτή ανάληψη

καθηκόντων. Η οργάνωση αυτή θα πρέπει ταυτόχρονα να προεικονίζει την εξισωτική κοινωνία που προσδοκούμε. Να ξαναενώνει το οικονομικό, το πολιτικό και το κοινωνικό πεδίο, ο τεχνητός διαχωρισμός των οποίων δεν εξυπηρετεί την κοινωνική χειραφέτηση.

Πρέπει ο φορέας αυτός να επιτρέπει ένα μεγάλο εύρος πρακτικών και στοχεύσεων χωρίς σεχταρισμούς και ιδεολογικοποίηση, χωρίς ηγεμονισμούς. Πρέπει να κινηθούμε ταυτόχρονα σε πολλούς άξονες:

Να προωθήσουμε την υλική αυτονομία: Τα παραγωγικά εγχειρήματα στο εσωτερικό της οργάνωσης θα πρέπει να συγκροτήσουν κοινοπραξίες και γενικότερα να επωφεληθούν το ένα από τη δραστηριότητα του άλλου, π.χ. συνδέοντας βιοκαλλιεργητές με συνεταιρισμούς μεταποίησης, παραγωγούς μεταποιημένων προϊόντων με καταναλωτικούς συνεταιρισμούς, με σκοπό την κάλυψη των υλικών αναγκών μας σε ολόένα και μεγαλύτερο βαθμό από τον ίδιο μας τον πολιτικό χώρο. Η δημιουργία ενός εναλλακτικού νομίσματος θα μπορούσε να λύσει προβλήματα ρευστότητας και να αποσυνδέσει σε κάποιο βαθμό τα παραγωγικά εγχειρήματα από τις συνθήκες της καπιταλιστικής αγοράς. Η δημιουργία μη κερδοσκοπικών συνεταιριστικών τραπεζών και ταμείων αλληλοβοήθειας θα μπορούσε σταδιακά να απεξαρτήσει τα εγχειρήματα μας από το χρηματοπιστωτικό σύστημα και τις κρατικές επιδοτήσεις.

Ο νέος φορέας αυτός θα πρέπει να λειτουργεί ως σύνδεσμος αυτών των κινημάτων βάσης με το πολιτικό πεδίο, προβάλλοντας αιτήματα στην πολιτεία όπου χρειάζεται, συντονίζοντας τους αγώνες και δίνοντας ορατότητα στις τοπικές διαμάχες. Ταυτόχρονα πρέπει να δρα ως ανάχωμα στην ενσωμάτωση των κινημάτων αυτών στην λογική της αντιπροσώπευσης και της ανάθεσης.

Θα πρέπει να συμμετέχει με τρόπο συστηματικό στο δημόσιο διάλογο, προσφέροντας αντεπιχειρήματα τόσο στην νεοφιλελεύθερη αναδιάρθρωση, όσο και στο νέοκενσιανιστικό παραγωγισμό και την αναπτυξιοκρατία.

Θα πρέπει να προωθεί την έρευνα πάνω στη διαχείριση των κοινών, την ομότιμη παραγωγή, την αυτοδιαχείριση, την άμεση δημοκρατία, αλλά και την εκπαίδευση, εκλαϊκεύοντας τις έννοιες αυτές και διαδίδοντάς τη γνώση αυτή μέσα από δομές λαϊκής επιμόρφωσης.

Ο φορέας αυτός θα μπορούσε να προκύψει από την ενεργοποίηση, αναβάθμιση και σύνδεση πολλών δικτύων πρωτοβουλιών από τα κάτω, όπως η Δικτύωση των Κολεκτίβων στην Αθήνα, το Ανοιχτό Δίκτυο

Διάθεσης Προϊόντων στη Θεσσαλονίκη, η την Πανελλαδική Συμμαχία για το Νερό. Ή θα μπορούσε να προκύψει από ένα νέο κάλεσμα, με τρόπο ισορροπημένο ώστε να αποφευχθούν οι ηγεμονισμοί. Όσοι γνωρίζουν την πολυδιάσπαση και τους εσωτερικούς ανταγωνισμούς των κινημάτων μπορεί να θεωρήσουν το σχέδιο αυτό υπερβολικά φιλόδοξο, παρ' όλα αυτά πρωτοβουλίες όπως η Cooperativa Intergral Catalana, ο Καταλανικός Ολοκληρωμένος Συνεταιρισμός, μπορούν να αποτελέσουν πηγή έμπνευσης.

Αυτό το νέο πλαίσιο δικτύωσης και σύμπραξης των κινημάτων των κοιτών θα μας επιτρέψει να παρέμβουμε στο πολιτικό πεδίο και το δημόσιο διάλογο, διατηρώντας ταυτόχρονα μια ριζοσπαστική αυτονομία από τους κρατικούς θεσμούς. Έτσι πιστεύω ότι τα κοινωνικά κινήματα που αγωνίζονται από τα κάτω για να οικοδομήσουν ένα πιο δίκαιο και ελεύθερο κόσμο μπορούν να αποφύγουν τις συμπληγάδες της ενσωμάτωσης από τη μία και της απομόνωσης και περιθωριοποίησης από την άλλη.

Έκτη ενότητα:

**Δικαιοσύνη,
δικαιώματα,
έμφυλες σχέσεις
και μεταναστευτικό**

Δικαιοσύνη και σωφρονιστικό σύστημα

Ιωάννα Δρόσου

Υπ. διδάκτωρ Πάντειος Πανεπιστήμιο

Πρωτοβουλία για τα δικαιώματα των κρατουμένων

Ο στόχος της φυλακής είναι να υπάρχουν άνθρωποι εκτός κοινωνίας, απομονωμένοι. Να αποτελεί η φυλακή φόβητρο για όλους και εκδίκηση για όσους εγκλείονται σε αυτή. Η Πρωτοβουλία για τα Δικαιώματα των Κρατουμένων αξιακά είναι ενάντια στις φυλακές, όμως παλεύει για την ικανοποίηση των αιτημάτων των κρατουμένων και για να σπάσει το άβατο που έχει επιβληθεί, μέχρι την κατάργησή τους.

Στις 33 φυλακές της χώρας κρατούνται 12.018 κρατούμενοι, ενώ η χωρητικότητα είναι για 9.286 κρατούμενους (υπερκάλυψη κατά 29,42%). Τα δύο αυτά νούμερα είναι πλασματικά, καθώς δεν προσμετρώνται οι τουλάχιστον 700 (προφυλακισμένοι ή κατάδικοι) που βρίσκονται σε κρατητήρια μέχρι να μεταχθούν σε κάποια φυλακή, ενώ στη χωρητικότητα υπολογίζονται και πτέρυγες φυλακών που είναι κλειστές ή που υπολειτουργούν. Η εικόνα που έχουμε από τις φυλακές προκαλεί φρίκη.

Άνθρωποι κοιμούνται στο πάτωμα, δεν υπάρχει θέρμανση παρά μόνο για μία ώρα την ημέρα, ενώ το ζεστό νερό διαρκεί λίγα λεπτά. Το συσσίτιο δεν επαρκεί, με τις περισσότερες φυλακές να ελπίζουν σε δωρεές από παραγωγούς ή σούπερ μάρκετ. Η ιατροφαρμακευτική περίθαλψη είναι μηδαμινή, καθώς ελάχιστες φυλακές έχουν μόνιμο ιατρικό προσωπικό, το οποίο καλύπτει μόνο τις πρωινές ώρες. Το 70% των κρατουμένων είναι άποροι και δεν μπορούν να καλύψουν ούτε τις βασικές τους ανάγκες (είδη ατομικής υγιεινής, σίτιση, κ.λ.π.). Την ίδια στιγμή, τα σούπερ μάρκετ της φυλακής έχουν υπερτιμήσει τα προϊόντα τους. Ενδεικτικά, την προηγούμενη βδομάδα ζήτησαν από τους κρατούμενους 14 ευρώ για ένα κουτάκι καφέ, που στα σούπερ μάρκετ κοστίζει 5 ευρώ.

Για να έχετε μία εικόνα για τον πληθυσμό των κρατουμένων να σας πω ότι οι προφυλακισμένοι ξεπερνούν τους 3.000, δηλαδή το 25% των κρατουμένων, ενώ οι μετανάστες που συνήθως δικάζονται και καταδικάζονται χωρίς διερμηνέα, χωρίς ουσιαστική υπεράσπιση αποτελούν το 60% (7.000). Επίσης, το 25% των κρατουμένων κατηγορούνται ή έχουν

καταδικαστεί με τον προηγούμενο νόμο για ναρκωτικά, και στην πλειοψηφία τους είναι εξαρτημένοι. Ο νέος νόμος για τα ναρκωτικά δεν έχει εφαρμοστεί, καθώς λείπουν διευκρινιστικές εγκύκλιοι. Τέλος, έχουμε 1010 ισοβίτες, που αποτελεί ευρωπαϊκό ρεκόρ.

Μας ζητήθηκε από τους διοργανωτές να παρουσιάσουμε ποιες θεσμικές αλλαγές είναι απαραίτητες, οι οποίες να είναι εφαρμόσιμες ακόμα και αν υποθέσουμε ότι ο δημόσιος προϋπολογισμός για το σωφρονιστικό σύστημα παραμένει ως έχει. Αρχικά πρέπει να διευκρινίσουμε ότι ο προϋπολογισμός για το σωφρονιστικό σύστημα είναι μόλις 0,36% του κρατικού προϋπολογισμού, που μεταφράζεται σε περίπου 110 εκατ. ευρώ, εκ των οποίων τα 25 εκατ. διατίθενται στις λειτουργικές δαπάνες και όλα τα άλλα καλύπτουν τη μισθοδοσία.

Προκειμένου να αντιμετωπιστεί το αιώνιο πρόβλημα των απαράδεκτων συνθηκών κράτησης θα πρέπει να μειωθεί δραστικά ο πληθυσμός των κρατουμένων και να εξασφαλιστεί ότι θα παραμένει χαμηλός. Για να γίνει αυτό θα πρέπει να δούμε γιατί έχουμε τόσο μεγάλο ποσοστό κρατουμένων, που αντιστοιχεί σε 120 ανθρώπους ανά 100.000 κατοίκους.

Ένας κύριος λόγος είναι οι **αθρόες προφυλακίσεις**. Ο νόμος προβλέπει ότι αν ο εισαγγελέας και ο ανακριτής κρίνουν ότι ο κατηγορούμενος – που σύμφωνα με το κριτήριο της αθωότητας είναι αθώος μέχρι απόδειξης του εναντίον- είναι ύποπτος φυγής ή τέλεσης νέων αδικημάτων θα πρέπει να προφυλακίζεται. Οι δικαστικοί λειτουργοί μη έχοντας μαντικές ικανότητες και φοβούμενοι τις συνέπειες που θα υποστούν αν κάποιος αφεθεί ελεύθερος και τελέσει κάποιο αδίκημα, προτιμούν να τους προφυλακίζουν. Θα πρέπει, λοιπόν, να αλλάξει ο νόμος που να περιορίζει την προφυλάκιση στο ελάχιστο και με μέγιστο χρόνο τους 12 μήνες. Σε κάθε περίπτωση θα πρέπει να υπάρχει λίστα αναμονής, ώστε να μην υπερβαίνει ποτέ ο αριθμός των κρατουμένων, τον αριθμό των προβλεπόμενων θέσεων.

Ένας δεύτερος λόγος είναι η **υπερποινικοποίηση**, όπως και τα πολύ **μεγάλο εύρος ποινών (αυστηροποίηση)**. Είναι απελπιστικά εύκολο να μπει στη φυλακή και τρομακτικά δύσκολο να βγει. Ο νόμος προβλέπει κάθειρξη, δηλαδή εκτίσιμη ποινή, για πάρα πολλά αδικήματα. Όλοι οι χρήστες ουσιών, που συλλαμβάνονται θεωρούνται έμποροι, ανεξαρτήτως ποσότητας, και αντιμετωπίζουν φυλάκιση έως και ισόβια. Οι κλοπές έχουν εύρος ποινής από 5 έως 15 χρόνια. Οι ληστείες, δηλαδή η χρήση όπλου, όπου όπλο μπορεί να θεωρηθούν τα πάντα, έως ισόβια. Από όταν καταδικαστεί σε κάθειρξη για να δικαιούσαι να αποφυλακιστείς με όρους θα πρέπει να έχεις εκτίσει

τουλάχιστον τα 3/5 της ποινής και αν έχεις καταδικαστεί σε ισόβια θα πρέπει να έχεις εκτίσει 20 χρόνια, εκτός από τις περιπτώσεις παράβασης του νόμου περί ναρκωτικών ή συμμετοχής σε εγκληματική οργάνωση (τρομονόμος) που είναι τα 25 χρόνια. Και το ερώτημα είναι τι κερδίζει η κοινωνία αν φυλακιστεί κάποιος δέκα ή είκοσι χρόνια. Και πώς ωφελείται ο κρατούμενος από αυτόν τον εγκλεισμό. Η απάντηση είναι προφανής κανείς δεν κερδίζει τίποτα. Ο κρατούμενος αποκόβεται τελείως από τον υπόλοιπο κόσμο και όταν βγει δεν γνωρίζει άλλο δρόμο από αυτόν της παρανομίας. Η κοινωνία απορρίπτει οποιονδήποτε θεωρεί «σκάρτο» και δεν τον επανεντάσσει ποτέ. Επιβάλλεται να εκσυγχρονιστεί ο ποινικός κώδικας. Κάποια αδικήματα, όπως η χρήση, να μην προβλέπουν κάθειρξη, ενώ άλλα θα πρέπει να υποβαθμιστούν.

Συγκεκριμένα προτείνουμε για όσους κρατούνται σήμερα στις φυλακές να έχουν δικαίωμα υφ' όρον απόλυσης στα 2/5 έκτισης της ποινής τους αθροιστικά, χωρίς περιορισμούς και χωρίς εξαιρέσεις. Και για όσους εκτίουν ισόβια ποινή να έχουν δικαίωμα υφ' όρον απόλυσης στα 14 χρόνια για όλες τις περιπτώσεις (εφάπαξ ρύθμιση).

Ακόμα να ενισχυθούν, διευρυνθούν και εφαρμοστούν οι εναλλακτικοί τρόποι έκτισης της ποινής (π.χ. ημιελεύθερη διαβίωση), όπως και να διευρυνθεί ο θεσμός των αγροτικών φυλακών και σε αστικές περιοχές με τη μετατροπή κλειστών φυλακών σε ανοιχτού τύπου.

Τέλος, προτείνουμε τη μείωση των ορίων έκτισης ποινής και ιδιαίτερα στα ισόβια. Έκτιση 3/7 για ποινές κάθειρξης και 16 αθροιστικά για τις ισόβιες ποινές. Να καταργηθεί η ιδιαίτερη μεταχείριση στην έκτιση ποινής σε υποθέσεις ναρκωτικών –λαμβανομένου υπόψη ότι χρήστες καταδικάζονται συστηματικά για εμπορία– και εγκληματικής οργάνωσης (187Α), όπου το όριο είναι τα 25 χρόνια. Κατάργηση του τρομονόμου (187Α) και του κουκουλονόμου.

Ένας τρίτος λόγος είναι η **ποινικοποίηση της φτώχειας**. Είπα και προηγουμένως ότι το 70% των κρατουμένων είναι άποροι, ενώ το 60% των κρατουμένων είναι μετανάστες. Οι περισσότεροι κρατούμενοι υπέπεσαν σε κάποιο αδίκημα για να επιβιώσουν. Από τη στιγμή που κάποιος θα αποφυλακιστεί, το μόνο που του μένει είναι το στίγμα του πρώην κρατούμενου, αφού στις περισσότερες δουλειές ζητείται απόσπασμα ποινικού μητρώου ή φορολογική ενημερότητα. Οι δικαστές, συνήθως, όταν καταδικάζουν κάποιον σε κάθειρξη του επιβάλλουν και χρηματική ποινή, συνήθως από 30.000 ευρώ έως 100.000 ευρώ. Με τις προσαυξήσεις αυτό το ποσό υπερδιπλασιάζεται. Όταν κάποιος αποφυλακίζεται πρέπει να το αποπληρώσει, διαφορετικά δεν έχει φορολογική

ενημερότητα, ενώ αντιμετωπίζει την πιθανότητα να ξαναπάει μέσα για χρέη ή να υποπέσει σε νέο αδίκημα για να βρει το υπέρογκο ποσό να καλύψει τη χρηματική ποινή. Επίσης, το διάστημα κράτησης δεν προσφέρει κανένα, σχεδόν, εφόδιο για την ομαλή επανένταξή του. Για να πάει κάποιος σχολείο, εάν υπάρχει στη φυλακή που κρατείται, δεν πρέπει να έχει πειθαρχικά παραπτώματα. Ελάχιστοι είναι εκείνοι που πληρούν τα κριτήρια. Επίσης, μια μεταγωγή σημαίνει αυτόματα ότι σταματά το σχολείο. Το ίδιο ισχύει και για τους φοιτητές. Από την άλλη, τα μεροκάματα που κάνουν οι κρατούμενοι, το μόνο που τους προσφέρουν είναι ευεργετικό υπολογισμό των ημερών, καθώς μία μέρα μετράει για δύο. Όμως, έτσι δεν αποκτούν καμία γνώση που θα τους χρησιμεύσει μετά την αποφυλάκισή τους, ενώ η εργασία των κρατουμένων είναι απλήρωτη και ανασφάλιστη.

Για τα παραπάνω εμείς προτείνουμε

- 1) Παροχή επιδόματος στους άπορους κρατούμενους ή κουπόνια αγορών, ώστε να προμηθεύονται όσα προϊόντα έχουν ανάγκη.
- 2) Να υπάρχει σχολείο σε κάθε φυλακή. Να απαγορεύεται η μεταγωγή μαθητή κρατούμενου μέχρι να τελειώσει το σχολείο. Να αρθούν οι περιορισμοί των πειθαρχικών για τη φοίτηση στο σχολείο.
- 3) Οι κρατούμενοι φοιτητές να βρίσκονται σε φυλακή κοντά στη σχολή τους και να απαγορεύεται η μεταγωγή τους σε άλλη φυλακή μέχρι την ολοκλήρωση των σπουδών τους. Να τους επιτρέπεται να παρακολουθούν και να δίνουν μαθήματα με τη φυσική τους παρουσία στη σχολή τους και όχι εξ αποστάσεως. Να έχουν πρόσβαση σε ηλεκτρονική βιβλιοθήκη και υπολογιστές.
- 4) Να δημιουργηθούν θέσεις εργασίας για όλους τους κρατούμενους. Να αναγνωρίζονται έτη για την εργασία των κρατουμένων, που θα υπολογίζονται και στα συντάξιμα χρόνια. Να δίνεται αμοιβή έναντι της εργασίας που δεν συνυπολογίζεται στη μείωση της ποινής. Να δημιουργηθούν βιοτεχνίες/εργαστήρια, όπου οι κρατούμενοι θα εργάζονται, αποκτώντας συγχρόνως και εφόδια που θα τους βοηθήσουν κατά την αποφυλάκισή τους (π.χ. ηλεκτρολόγοι, μάγειρες, τεχνικοί ηλεκτρονικών υπολογιστών, βιοτέχνες, αρτοποιοί κ.λπ.). Τα παραγόμενα είδη να πωλούνται και τα έσοδα να εντάσσονται στον προϋπολογισμό της φυλακής. Και
- 5) Να παρέχονται άδειες εργασίας σε όσους έχουν βρει δουλειά εκτός φυλακής. Το προβλέπει ο νόμος, αλλά έχει δοθεί ελάχιστες φορές.

Ένας τέταρτος και τελευταίος λόγος είναι ότι οι φυλακές αποτελούν

άβατο και ότι δεν υπάρχει καμία μέριμνα ώστε, να μην **αποκόπτεται** ο κρατούμενος από την οικογένειά του, τους φίλους του και ολόκληρη την κοινωνία. Ο νόμος προβλέπει να έχει ο κρατούμενος πρόσβαση στο τηλέφωνο, επισκεπτήρια από τους συγγενείς του, όπως και να παίρνει άδειες αφού έχει συμπληρώσει το 1/5 της ποινής του. Ωστόσο, τα περισσότερα τηλέφωνα δεν λειτουργούν, ενώ ο κρατούμενος μπορεί να τηλεφωνήσει μόνο τις ώρες που είναι ανοιχτό το κελί, οπότε και σχηματίζονται ουρές μπροστά στον τηλεφωνικό θάλαμο. Το επισκεπτήριο είναι με τζάμι (που συνήθως είναι λερωμένο ή ραγισμένο) και τηλέφωνο (που συνήθως δεν λειτουργεί). Εάν κάποιος κρατείται μακριά από τον τόπο κατοικίας του στερείται των επισκεπτηρίων λόγω οικονομικής αδυναμίας. Όσον αφορά τις άδειες, παρότι είναι ένα πετυχημένο μέτρο με ποσοστό αποτυχίας 2,7% (δεν επέστρεψε, διέπραξε αδίκημα, δεν έδωσε παρών ή άργησε να επιστρέψει) εδώ και ένα χρόνο έχουν παγώσει, ενώ προηγουμένως δινόντουσαν με φειδώ, καθώς ο νόμος προβλέπει ότι το συμβούλιο της φυλακής πρέπει να μαντέψει ότι θα κάνει καλή χρήση της αδειάς. Αποτέλεσμα όλων αυτών είναι οι περισσότεροι να βγάζουν τη φυλακή τους, χωρίς επικοινωνία με τον έξω κόσμο.

Για να σταματήσει αυτό εμείς προτείνουμε:

- 1) Οι κρατούμενοι να βρίσκονται κοντά στον τόπο διαμονής της οικογένειάς τους. Όπου δεν υπάρχει αυτή η δυνατότητα, να επιχορηγούνται τα μεταφορικά έξοδα για δύο επισκεπτήρια το μήνα.
- 2) Να διευρυνθούν τα ελεύθερα επισκεπτήρια και να επιτρέπεται η συνέντευξη των ζευγαριών. Να καταργηθεί το τζάμι και το τηλέφωνο.
- 3) Να τοποθετηθούν τηλέφωνα σε όλα τα κελιά, διαφορετικά να επιτραπούν κινητά τηλέφωνα που δεν θα έχουν δυνατότητα πρόσβασης στο ίντερνετ, ηχογράφησης καθώς και κάμερα. Να δίνονται επαρκείς δωρεάν τηλεκάρτες στους άπορους το μήνα, διαφορετικά ο κρατούμενος να έχει τη δυνατότητα να τηλεφωνήσει με χρέωση του καλούντος.
- 4) Διεύρυνση του θεσμού της αδειάς και κατάργηση των περιορισμών για κάποιες κατηγορίες ποινών. Να μειωθεί ο αναγκαίος χρόνος ελάχιστης έκτισης της για την πρόσβαση στην άδεια.
- 5) Η απόρριψη της αδειάς να αιτιολογείται επαρκώς και να στηρίζεται σε αντικειμενικά κριτήρια. Ο όρος της εκτίμησης για καλή χρήση της αδειάς (άρθ. 55, παρ.1. εδ.4, ΣΚ) να διαγραφεί.

- 6) Κάλυψη οδοιπορικών στους άπορους κρατούμενους.
- 7) Να δίνονται άδειες και στους αλλοδαπούς κρατούμενους, ανεξάρτητα από την απουσία συγγενικών τους προσώπων στη χώρα
- 8) Αύξηση των ημερών αδείας από 5 σε 7, επιπλέον των οδοιπορικών.

Συνοψίζοντας, εάν περιοριστούν οι αθρόες προφυλακίσεις, εάν αποποινικοποιηθούν ή/και αποαυστηροποιηθούν αδικήματα, εάν οι κρατούμενοι αποκτήσουν πρόσβαση σε παιδεία και εργασία, εάν αντιμετωπιστεί η ανθρωπιστική κρίση στις φυλακές, εάν αποκατασταθούν οι οικογενειακοί και φιλικοί δεσμοί των κρατουμένων και, τέλος, εάν σπάσει το άβατο των φυλακών, τότε η εικόνα της φυλακής θα αλλάξει άρδην. Τότε θα πάψουν οι φυλακές να αποτελούν αποθήκες ψυχών και θα μπορεί να ανοίξει η συζήτηση για την κατάργηση των φυλακών

Οι σχέσεις των φύλων σ' έναν κόσμο από κοινού

Χριστίνα Κούρκουλα

Μέλος Συντακτικής Επιτροπής της ηλεκτρονικής φεμινιστικής εφημερίδας, ΤΟ ΜΩΒ

Το κυρίαρχο μοντέλο ανάπτυξης έχει δεχτεί, μεταξύ των άλλων επικριτών του, σφοδρή κριτική και από τις φεμινίστριες για τον τρόπο που εντάσσονται οι γυναίκες σε αυτό. Θα ξεχωρίσω, δυο κυρίως ρεύματα που θα μας βοηθήσουν να βάλουμε τις προτάσεις μας σ' ένα θεωρητικό πλαίσιο:

- Οι οικοφεμινίστριες όπως η Vandana Shiva, και
- οι φεμινίστριες της πολιτικής οικολογίας οι οποίες ξεκίνησαν από την μελέτη της Γεωγραφίας, με κύρια εκπρόσωπο την Dianne Rocheleau.

Η Vandana Shiva, που κατέχει κεντρική θέση στο διεθνές οικο-φεμινιστικό κίνημα, επικεφαλής του διεθνούς κινήματος SEED FREEDOM για την προστασία των παραδοσιακών σπόρων, αποκαλεί το κυρίαρχο μοντέλο οικονομικής ανάπτυξης «δυσανάπτυξη» (maldevelopment) καθώς «είναι αντίθετο στην ισότητα και την ποικιλότητα» και επιβάλλει το ιδεολογικά κατασκευασμένο πρότυπο του δυτικού, τεχνολογικά αναπτυγμένου άντρα ως ενιαίο μέτρο αξιολόγησης των τάξεων, των πολιτισμών και των φύλων» (V.Shiva, *Staying Alive*).

Η Vandana Shiva απορρίπτει την «πατριαρχική λογική της εξαίρεσης» των γυναικών από την παραγωγική διαδικασία, υποστηρίζοντας ότι για να επιτύχουμε βιώσιμη ανάπτυξη στον πλανήτη και να βρούμε τη θέση μας ως είδος είναι αναγκαία η δημιουργία ενός κινήματος με διττό στόχο: Την εξάλειψη της καταπίεσης της γυναίκας και της φύσης.

Η Vandana Shiva βλέπει τα δυο αυτά κινήματα ως αλληλένδετα, και υιοθετεί την άποψη ότι η κοσμοθεωρία που ευθύνεται για την περιβαλλοντική υποβάθμιση και την κοινωνική αδικία ευθύνεται επίσης και για την επικράτηση των πατριαρχικών αντιλήψεων, της εκμετάλλευσης των γυναικών και της ανισότητας ανάμεσα στα φύλα. Η έννοια της καπιταλιστικής «ανάπτυξης» όπως έχει επικρατήσει σε πα-

γκόσμια κλίμακα, φέρνει μαζί του νέες μορφές κυριαρχίας στις εξαρτημένες κοινωνίες και υποβάθμιση της γυναικείας εργασίας.

Συνεπώς, η απελευθέρωση των γυναικών δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί χωρίς τον ταυτόχρονο αγώνα για τη διάσωση και την απελευθέρωση όλων των μορφών ζωής στον πλανήτη από αυτές τις πατριαρχικές, καπιταλιστικές οπτικές.

Είναι αναγκαία μια εναλλακτική κοσμοθεωρία που θα βασίζεται στη συντροφικότητα και τη συνεργασία, ενώ για την απελευθέρωση των γυναικών και του περιβάλλοντος θα πρέπει να δοθεί ένας διαφορετικός ορισμός στις έννοιες «ελευθερία», «γνώση» και «πρόοδος», από αυτούς τους ορισμούς που έχουν επικρατήσει στη δυτική κουλτούρα, από τον Διαφωτισμό μέχρι σήμερα.

Η Φεμινιστική Πολιτική Οικολογία είναι ένα σχετικά νέο και εξελισσόμενο πλαίσιο ανάλυσης που εξοπλίζει τις φεμινίστριες και τους οικολόγους με ένα εργαλείο το οποίο συνδυάζει τη φεμινιστική θεωρία με την πολιτική οικολογία, με στόχο την κατανόηση της σπουδαιότητας του φύλου, όταν εξετάζονται θέματα διαχείρισης των φυσικών πόρων και της βιώσιμης ανάπτυξης, καθώς βασική διαπίστωση τους είναι ότι υπάρχουν διαφορές μεταξύ των φύλων στον τρόπο που αντιμετωπίζουν τη σχέση τους με το περιβάλλον και το οικοσύστημα. Επιπλέον, δίνουν έμφαση σε διαδικασίες λήψης αποφάσεων για το περιβάλλον σε κοινωνικό, πολιτικό και οικονομικό επίπεδο, οι οποίες διαμορφώνουν τις περιβαλλοντικές πολιτικές και πρακτικές. Η Φεμινιστική Πολιτική Οικολογία εστιάζει στις σχέσεις εξουσίας που επηρεάζουν τη διαμόρφωση περιβαλλοντικής πολιτικής, μέσα από το πρίσμα της ανάλυσης του φύλου.

Κατά συνέπεια, το φύλο αποδεικνύεται ότι είναι ένας κρίσιμος παράγοντας στον καθορισμό της πρόσβασης και του ελέγχου των διαθέσιμων φυσικών πόρων, των αποφάσεων που αφορούν το περιβάλλον και τις τεχνολογίες, σε στενή σχέση και αλληλεπίδραση με την κοινωνική τάξη, τη φυλή, την κουλτούρα και την εθνότητα.

Επιπλέον, άντρες και γυναίκες, στην προσπάθειά τους να διαχειριστούν το οικοσύστημα, έχουν συσσωρεύσει γνώση διαφορετική, που συνδέεται με το φύλο τους, τις πρακτικές του και τους διαφορετικούς τρόπους έκφρασης του.

Με βάση τις παραπάνω διαπιστώσεις και μια συνθετική προσέγγιση μπορούμε να καταλήξουμε σε ένα σύνολο προτάσεων που αφορούν:

1. Την ισότιμη εκπροσώπηση των γυναικών στα κέντρα λήψης

των αποφάσεων

Η σημερινή κρίση έδειξε πως οι αλληλέγγυες δομές που ξεφυτρώνουν καθημερινά στα αστικά κέντρα υποστηρίζονται στην πλειοψηφία τους από τις γυναίκες, τις γυναίκες που εργάζονται με ομαδικό πνεύμα, επιτυγχάνοντας σπουδαία αποτελέσματα με πενιχρά μέσα. Παρόλα αυτά, η συμμετοχή τους στον πολιτικό δημόσιο χώρο είναι εμφανώς υποβαθμισμένη, καθώς έρχονται αντιμέτωπες με θεσμικά και κοινωνικά εμπόδια.

Οι γυναίκες στην Ελλάδα έχουν ανεπαρκή εκπροσώπηση στα κέντρα λήψης αποφάσεων του τοπικού, του περιφερειακού και του κεντρικού κράτους, ιδιαίτερα όσο ανεβαίνουμε την κλίμακα της ιεραρχίας. Την ίδια ώρα, σε άλλες χώρες της Ευρώπης οι γυναίκες παρουσιάζουν ικανοποιητική συμμετοχή στα δημοτικά και περιφερειακά συμβούλια, συμμετοχή που εμφανώς ξεπερνάει την αντίστοιχη στα εθνικά κοινοβούλια.

Η τοπική αυτοδιοίκηση αποτελεί το πιο πρόσφορο έδαφος για την ενθάρρυνση των γυναικών να συμμετέχουν στην διαμόρφωση των κανόνων διαβίωσης στην πόλη τους και την επίλυση προβλημάτων που συνδέονται με την καθημερινότητά τους, όπως είναι οι συνθήκες υγιεινής, η διαχείριση των απορριμμάτων, η υγεία, η κοινωνική πρόνοια και η φροντίδα των παιδιών και των ηλικιωμένων, η μετακίνηση των πολιτών, η ατμοσφαιρική ρύπανση, κ.ά.

Οι γυναίκες μπορούν να λειτουργήσουν αποτελεσματικά, εφόσον διαμορφωθούν οι κατάλληλες προϋποθέσεις που θα ενθαρρύνουν τη συμμετοχή τους στα κοινά και την πρόσβασή τους στα κέντρα λήψης των αποφάσεων, με διαδικασίες προσαρμοσμένες στις ανάγκες και τις επί μέρους υποχρεώσεις τους, που να ενθαρρύνουν τη συμμετοχή τους στο κοινωνικό και πολιτικό γίνεσθαι της τοπικής κοινωνίας.

Η συμμετοχή των γυναικών στα δημοτικά ή τα περιφερειακά συμβούλια μπορεί να φέρει την αλλαγή στον τρόπο λειτουργίας του τοπικού κράτους, καθώς η διεθνής εμπειρία δείχνει ότι αυτό αποτελεί δημόσιο χώρο περισσότερο προσιτό στις γυναίκες, σε σύγκριση με την κεντρική πολιτική αρένα. Η αυξημένη εκπροσώπηση του γυναικείου φύλου εκεί όπου αποφασίζονται και διαμορφώνονται οι πολιτικές και οι υπηρεσίες, μπορεί να βοηθήσει να ακουστούν οι φωνές και οι προσδοκίες των γυναικών και να γίνουν σεβαστές από τις αρχές της τοπικής κοινωνίας. Παράλληλα, οι γυναίκες μπορούν να δράσουν ως καταλύτες στη διαδικασία της αλλαγής και στην βελτίωση των υφιστάμενων συνθηκών διαβίωσης. Είναι ρεαλιστική πρόταση λοιπόν να επιβληθεί καταρχήν

στην τοπική και περιφερειακή αυτοδιοίκηση η ισότιμη εκπροσώπηση των γυναικών σε ίσα ποσοστά με τους άνδρες, στην πρώτη αναθεώρηση του νομοθετικού πλαισίου για την τοπική αυτοδιοίκηση.

Η τοπική αυτοδιοίκηση μπορεί να αποτελέσει με τις πολιτικές της για gender mainstreaming το εργαλείο μετουσίωσης της τοπικής κοινωνίας σε κοινωνία ισότιμη και κοινωνικά δίκαιη. Για να επιτύχουμε όμως την ισότιμη συμμετοχή των γυναικών στα κοινά, χρειάζεται να αμφισβητηθούν τα στερεότυπα και οι πρακτικές που οδηγούν στη διάκριση των γυναικών και στη συνακόλουθη περιθωριοποίησή τους. Και αυτό μπορεί να γίνει μόνο με ειλικρινή και διαρκή προσπάθεια για την ευαισθητοποίηση του κοινού και την εκπαίδευση των παιδιών και των εφήβων σε πολιτικές και πρακτικές που θα στοχεύουν στην εξάλειψη των διακρίσεων και των προκαταλήψεων κατά των κοριτσιών και των γυναικών.

2. Την οικονομική ενδυνάμωση των γυναικών στο πλαίσιο της κοινωνικής / συνεργατικής οικονομίας

Με στόχο την επαγγελματική αποκατάστασή τους και την οικονομική τους ενδυνάμωση, οι γυναίκες μπορούν να ενθαρρύνονται να εμπλακούν σε συνεργατικά σχήματα κοινωνικής οικονομίας στα πλαίσια της τοπικής οικονομίας. Η πολιτεία σε τοπικό ή σε περιφερειακό επίπεδο πρέπει να ενθαρρύνει την επαγγελματική αποκατάσταση των γυναικών με ευκαιρίες απασχόλησης και πολιτικές ίσων ευκαιριών σε περιβάλλον φιλικό προς αυτές, με άξονες: Τη συσσωρευμένη γνώση που συνδέεται με το φύλο – την τέχνη της επιβίωσης που οι γυναίκες σε τοπικό, εθνικό και παγκόσμιο επίπεδο γνωρίζουν και χρησιμοποιούν για να διατηρήσουν και να προστατεύσουν το περιβάλλον γύρω τους. Την αξιοποίηση των γνώσεων, δεξιοτήτων και εμπειριών των γυναικών στην διαχείριση των φυσικών πόρων και του περιβάλλοντος και στη διατήρηση και μετάδοση πολιτισμικών στοιχείων σε τοπικό, περιφερειακό ή εθνικό επίπεδο.

Οι γυναίκες μέσα από συνεργατικά σχήματα και γυναικείους συνεταιρισμούς σε όλη την Ελλάδα έχουν αποδείξει τις δυνατότητές τους να συνεργαστούν σε συνθήκες κοινωνικής οικονομίας. Όμως οι γνώσεις τους και οι εμπειρίες τους σε θέματα διατροφής και ασφάλειας της τροφής, τοπικής γαστρονομίας, παρασκευής και συντήρησης τροφίμων με παραδοσιακές μεθόδους, καλλιέργειας, συλλογής και επεξεργασίας βοτάνων της μεσογειακής χλωρίδας, έρευνας και καταγραφής τοπικών πολιτισμικών χαρακτηριστικών έχουν αξιοποιηθεί τμηματικά και κατά

περίπτωση. Είναι καιρός να γίνει συστηματική καταγραφή και αξιοποίηση της συσσωρευμένης γνώσης και εμπειρίας των γυναικών στην διαχείριση, παραγωγή και μεταποίηση των προϊόντων του τοπικού οικοσυστήματος.

Για να ενθαρρυνθούν οι γυναίκες να συμμετέχουν σε συνεργατικά σχήματα πρέπει να δημιουργηθούν δομές ενδυνάμωσης και ενίσχυσης της αυτοπεποίθησης τους σε σχέση με την διάθεση και προώθηση των προϊόντων και των υπηρεσιών τους. Τόσο η Γενική Γραμματεία Ισότητας των Φύλων (ΓΓΙΦ) όσο και το Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας (ΚΕΘΙ) θα πρέπει να εργαστούν συστηματικά προς αυτή την κατεύθυνση με προγραμματικές συμβάσεις για την δημιουργία γραφείων συμβούλων σε επίπεδο περιφέρειας τουλάχιστον.

3. Τον ρόλο των γυναικών στην «οικονομία της φροντίδας»

Στο σημερινό οικονομικό μοντέλο ανάπτυξης είναι ριζωμένες πολλές παράμετροι ανισότητας ανάμεσα σε άντρες και γυναίκες οι οποίες πρέπει να φωτιστούν και να αντιμετωπιστούν με δραστικές αλλαγές.

Γυναικεία απασχόληση

Παρότι η νομοθεσία προβλέπει την ίση αμοιβή ανδρών και γυναικών, οι αποκλίσεις στην πραγματική οικονομία είναι μεγάλες, με την ψαλίδα να ανοίγει δραματικά τα τελευταία 5 χρόνια εις βάρος των γυναικών. Προτείνεται η στοχευμένη μέριμνα των ελεγκτικών μηχανισμών του κράτους για την εξάλειψη της έμφυλης ανισότητας στις αμοιβές.

Απλήρωτη εργασία των γυναικών

Οι γυναίκες στην χώρα μας είναι περισσότερες από τον μισό πληθυσμό (5.484.000 γυναίκες, 5.303.690 άνδρες κατά την τελευταία απογραφή του 2011), κάνουν το μεγαλύτερο μέρος της απλήρωτης εργασίας, είναι επιφορτισμένες με πολλαπλούς ρόλους στην οικογένεια, στον επαγγελματικό στίβο και στην τοπική κοινωνία. Πάγιο αίτημα του γυναικείου κινήματος είναι η ενσωμάτωση της οικονομίας της φροντίδας (φροντίδας των άλλων), που βασίζεται κυρίως στην απλήρωτη εργασία των γυναικών, στην κύρια οικονομία (συνυπολογισμός στον ΑΕΠ), λιγότερες ώρες εργασίας για τα άτομα που προσφέρουν φροντίδα, μέτρα μέσα στα πλαίσια του κοινωνικού κράτους και εκστρατείες ευαισθητοποίησης του κοινού, με στόχο την ενθάρρυνση των ανδρών να συμμετέ-

χουν στην φροντίδα των παιδιών και των ηλικιωμένων.

Το μέλλον για να είναι βιώσιμο απαιτεί αλλαγή στον τρόπο σκέψης, ανατροπή των στερεότυπων, διαφορετικά μοντέλα διακυβέρνησης που να στηρίζονται στη συνεργατικότητα και την κοινωνική αλληλεγγύη ανάμεσα σε διαφορετικές κατηγορίες πολιτών, ανάμεσα σε άντρες και γυναίκες. Η κοινωνία των πολιτών πρέπει να έχει ενεργό ρόλο, άποψη και ζωτικό χώρο έκφρασης για τη διαμόρφωση των πολιτικών και των σχεδιασμών σε τοπική και εθνική κλίμακα. Η ισόρροπη συμβίωση του ανθρώπου με το περιβάλλον συνεπάγεται και την ισόρροπη συνύπαρξη ανδρών και γυναικών τόσο στο οικοσύστημα όσο και στο κοινωνικό γίγνεσθαι.

Πηγές

- Vandana.Shiva, Staying Alive,(2010), South End Press ISBN 978-0-89608-793-4
- Dianne Rocheleau, Barbara Thomas-Slayter, EstherWangari (eds) – Feminist Political Ecology, Routledge
- Χριστίνα Κούρκουλα - Η Γυναίκα στην Τοπική Αυτοδιοίκηση, ηλεκτρονική φεμινιστική εφημερίδα ΤΟ ΜΩΒ (tomov.gr)

Κατοχύρωση ίσων δικαιωμάτων για ανθρώπους, υπόλοιπα έμβια όντα και τη Μητέρα Γη

Μιχάλης Θεοδωρόπουλος

Περιβαλλοντολόγος, Ηλιόσποροι

Την περίοδο της πρόσφατης πολυεπίπεδης κρίσης, όπως και σε κάθε δομική κρίση του καπιταλισμού, τα ανθρώπινα δικαιώματα, το βιωτικό επίπεδο και οι κοινόχρηστοι φυσικοί πόροι είναι από τα πρώτα θύματα.

Από τις χώρες τις λατινικής Αμερικής της δεκαετίας του '70 μέχρι την Ελλάδα του 2015 και όπου αλλού εφαρμόστηκαν οι νεοφιλελεύθερες θεραπείες σοκ, η διακυβέρνηση μετατράπηκε σε ένα αυταρχικό και βίαιο καθεστώς που ληλάτησε ή ιδιωτικοποίησε κοινόχρηστους πόρους και κοινωνικές υποδομές, ενώ περιόρισε με τον πιο απόλυτο τρόπο τα κοινωνικά- πολιτικά δικαιώματα και τις ατομικές ελευθερίες.

Ιδιαίτερα στην Ελλάδα από το 2010 που εφαρμόστηκε το πρώτο μνημόνιο, ζήσαμε μαύρες στιγμές καταστολής, μοναδικές για τη μεταπολιτευτική ιστορία, με απολυταρχική αστυνομοκρατία, ασύδοτη χρήση βίας και ατιμωρησία για τα σώματα ασφαλείας, ποινικοποίηση των πολιτικών αγώνων και βίαιη καταστολή απεργιών και συγκεντρώσεων.

Η μετ' εμποδίων πρόσβαση στη δικαιοσύνη και τη δημόσια πληροφορία, η καταστρατήγηση της ελευθερίας του λόγου και των ΜΜΕ, η διάλυση του όποιου κοινωνικού κράτους δικαίου και των εργασιακών κεκτημένων, η δυσλειτουργία και η διαφθορά του δικαστικού συστήματος, η έλλειψη ισονομίας και η δυσκολία διασφάλισης ενός ελάχιστου επιπέδου αξιοπρεπούς διαβίωσης και υγειονομικής περίθαλψης έγιναν η νέα συνθήκη για το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού.

Οι πολιτικές λιτότητας που εφαρμόστηκαν εξέθρεψαν τον φασισμό και τον εθνικισμό, το ρατσισμό και την ξενοφοβία, τη κοινωνική αναληγσία και την απανθρωπιά, ενώ περιθωριοποίησαν ευπαθείς ομάδες του πληθυσμού όπως τα παιδιά, τα άτομα με αναπηρία, οι ηλικιωμένοι, οι μειονότητες και οι μετανάστες, οι ανασφάλιστοι και όσοι ζουν στα όρια της φτώχειας.

Το περιβάλλον όχι μόνο πέρασε σε δεύτερη μοίρα, αλλά αντιμετωπίστηκε ως ενέχυρο σε ένα άνευ όρων και χωρίς προηγούμενο ξεπούλημα της δημόσιας περιουσίας και του φυσικού πλούτου, με στόχο τη μείωση του χρέους. Το κράτος με ρόλο κυνικού κτηματομεσίτη έκανε ότι μπορούσε για να εκποιήσει, όσο όσο, τους φυσικούς πόρους και τις δημόσιες εκτάσεις με προνομιακές, αδιαφανείς και συχνά παράνομες συμβάσεις, ενώ οι πολιτικές επιλογές των τελευταίων κυβερνήσεων εξανέμισαν το όποιο κεκτημένο περιβαλλοντικής προστασίας είχε κερδηθεί προ κρίσης.

Το μοντέλο ανάπτυξης πήρε την πιο άγρια μορφή που θα μπορούσε να πάρει σε περίοδο κοινοβουλευτικής δημοκρατίας. Η εμμονή σε περιβαλλοντοκτόνες και “μιζάτες” επενδύσεις μεγάλων “αναπτυξιακών” έργων υποδομής, από αυτοκινητόδρομους μέχρι μεγάλης κλίμακας ΑΠΕ, διατηρήθηκε ως αναπτυξιακό πρότυπο παράλληλα με ζημιολύγες αδειοδοτήσεις για επενδύσεις σε εξορύξεις χρυσού, καύση απορριμμάτων, καθώς και στον μαζικό τουρισμό (βλ. Ξενοδοχεία all inclusive, γκολφ, μαρίνες). Οι ιδιωτικοποιήσεις συνεχίζουν ακόμη να απειλούν όλες τις υπηρεσίες και υποδομές κοινής ωφέλειας καθώς και δημόσιες εκτάσεις φιλέτα, αν και υπάρχουν θετικά σημάδια στον ορίζοντα με την αλλαγή της κυβέρνησης.

Ακόμα και τα κοιτάσματα πετρελαίου του Αιγαίου μπήκαν δυναμικά στον ενεργειακό και αναπτυξιακό χάρτη της Ελλάδας, παράλληλα με αγωγούς πετρελαίου εξ ανατολής και την εμμονή στον βρώμικο λιγνίτη και το κάρβουνο, εξανεμίζοντας έτσι κάθε πρόβλεψη για μια φιλόδοξη κλιματική πολιτική και μια οικονομία απεξαρτημένη από τα ορυκτά καύσιμα. Ελπίζουμε η νέα κυβέρνηση της Αριστεράς να αναγνωρίσει σύντομα ότι ο άνθρακας (και το πετρέλαιο) δεν είναι χρυσάφι στη συγκεκριμένη περίπτωση. Ο πραγματικός μας πλούτος είναι το φυσικό κεφάλαιο και ο πολιτισμός μας.

Τα δάση, οι παραλίες, το νερό, οι ορυκτοί πόροι, το τοπίο και η βιοποικιλότητα, όλα τα έμβια όντα, τα κοινά αγαθά και οι κοινωφελείς υπηρεσίες των οικοσυστημάτων, δεν έχουν μόνο νομισματική αξία όπως θέλουν οι αγορές, έχουν και δικαιώματα, όπως οι άνθρωποι, που πρέπει να θωρακιστούν με Συνταγματικές και νομικές ρυθμίσεις και να διασφαλιστούν με κοινωνικούς αγώνες και έλεγχο.

Δεν πρέπει να αγνοήσουμε το γεγονός ότι η οικονομική, κοινωνική και οικολογική κρίση που βιώνουμε τα τελευταία χρόνια είναι απόρροια του καταστροφικού και στρεβλού μοντέλου ανάπτυξης που ακολουθήσαμε εδώ και δεκαετίες. Ενός μη βιώσιμου μοντέλου, που ιδιαίτερα

από τη δεκαετία του 1970 και έπειτα πήρε τη μορφή του νεοφιλελεύθερου καπιταλισμού των ελεύθερων αγορών και του χρηματιστηρίου, της άκρατης κατανάλωσης και της πλεονασματικής παραγωγής. Ενός μοντέλου που συνέδεσε λανθασμένα την ευημερία με παραπλανητικούς οικονομικούς δείκτες όπως το ΑΕΠ και την πρόοδο με την οικονομική ανάπτυξη. Γι αυτό και απέτυχε.

Είναι απαραίτητο να επαναπροσδιορίσουμε την έννοια της ευημερίας και της προόδου, τις ανάγκες και το βιωτικό επίπεδο των κοινωνιών, αν θέλουμε να περάσουμε στο επόμενο στάδιο εξέλιξης. Το δικαίωμα σε ευημερία και πρόοδο δεν το έχουν μόνο οι άνθρωποι, αλλά και τα υπόλοιπα έμβια όντα και η Φύση. Στην προσπάθειά μας να ξεπεράσουμε την κρίση, δεν πρέπει να αναζητήσουμε μια επιστροφή στην προ της κρίσης “χρυσή” εποχή της κατανάλωσης και της ανάπτυξης όπως την ξέραμε, αλλά να αναζητήσουμε νέα μοντέλα για τη διασφάλιση των θεμελιωδών δικαιωμάτων του ανθρώπου, των υπόλοιπων έμβιων όντων και της Μητέρας Γης, μέσα από μια συμμετοχική Συνταγματική αναθεώρηση, αλλά και την εφαρμογή πρωτοποριακών νόμων.

Το μοντέλο που ακολουθήθηκε τη “χρυσή αναπτυξιακή” 20ετία (1990-2010) στην Ελλάδα, που στηρίχθηκε στον εύκολο δανεισμό, τη συνεχιζόμενη αύξηση της ζήτησης και την αλόγιστη κατανάλωση, τις επενδύσεις σε μεγάλες υποδομές και την οικονομία του άνθρακα, αποδείχθηκε ότι δεν είναι βιώσιμο και ότι γεννάει κρίσεις και δυστυχία. Εντείνει τις κοινωνικές και οικονομικές ανισότητες, καταστρέφει το περιβάλλον και τους φυσικούς πόρους, ενώ γιγαντώνει μια επιχειρηματική και πολιτική ελίτ έναντι του 99% που αγωνίζεται για να δουλεύει και να ζει με αξιοπρέπεια.

Η παλιά αφήγηση, το παλιό μοντέλο στηρίχθηκε στο φαντασιακό της αέναης οικονομικής μεγέθυνσης, στον ανταγωνισμό και την ιδιώτευση, στην αστυφιλία και τη καταπάτηση, στη διαφθορά και τη λατρεία του χρήματος, στον εύκολο πλουτισμό και την απληστία, σε μια ωφελμιστική ανθρωποκεντρική προσέγγιση που αποξένωσε τον άνθρωπο από την ανθρώπινη φύση του, αλλά και από το φυσικό περιβάλλον που τον φιλοξενεί, αναπτύσσοντας μια στρεβλή εντύπωση ότι το ανθρώπινο είδος μπορεί να επιβιώσει εκτός και υπεράνω του οικοσυστήματος που το περιβάλλει.

Στο άλλο κόσμο από κοινού που οραματιζόμαστε τα θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα είναι άρρηκτα συνδεδεμένα με αυτά των υπόλοιπων έμβιων όντων και της Μητέρας Γης, των βουνών, της θάλασσας, των

ακτών, των δασών και της βιοποικιλότητας. Στον άλλο κόσμο από κοινού που δημιουργούμε, προτάσσουμε ένα άλλο ανθρωπολογικό τύπο που προάγει τη συνεργασία και την αλληλεγγύη, την αλληλοβοήθεια και την ειρηνική συνύπαρξη, την ανταλλαγή και το μοίρασμα, το Εμείς Μαζί αντί για το Εγώ Μόνος μου. Που ξανά-ανακαλύπτει την ανθρωπιά και την ομορφιά της αρμονικής συνύπαρξης και της συνεργασίας με τη Φύση. Που αντιλαμβάνεται ότι ευημερία και πρόοδος επιτυγχάνεται μόνο όταν οι άνθρωποι ζουν με αξιοπρέπεια ανεξάρτητα απ' όσα χρήματα ή περιουσία έχουν, ότι η λιτή αφθονία είναι μια πιο έξυπνη και βιώσιμη επιλογή από την πλεονασματική αφθονία, καθώς και ότι για να αλλάξουμε τον κόσμο δεν πρέπει να καταλάβουμε την εξουσία αλλά να διαμορφώσουμε ένα άλλο κοινωνικό τύπο ανθρώπου που βάζει το δημόσιο συμφέρον πάνω από το ατομικό.

Στο επίπεδο των συγκεκριμένων πολιτικών προτάσεων για την διαμόρφωση ενός άλλου πλαισίου κοινωνικής και πολιτικής οργάνωσης σε ότι αφορά τα δικαιώματα του ανθρώπου, των υπόλοιπων έμβιων όντων και της Μητέρας Γης έχουμε να προτείνουμε τα εξής:

Η Πολιτεία δεσμεύεται ήδη από:

1) το Συνταγματικό πλαίσιο για την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων του ανθρώπου, όπως π.χ. της ανθρωπίνης αξίας και αξιοπρέπειας (άρθρο 2 § 1 Συντάγματος), του δικαιώματος ισότιμης πρόσβασης στην υγεία (άρθρο 21 § 3 Συντάγματος) και την παιδεία (άρθρο 16 § 2 Συντάγματος), του δικαιώματος σε πλήρη και σταθερή εργασία με κοινωνική ασφάλιση αναδιανεμητικού χαρακτήρα (άρθρο 22 Συντάγματος), της συνδικαλιστικής ελευθερίας (άρθρο 23 Συντάγματος).

2) τη διεθνή και κοινοτική κατοχύρωση των δικαιωμάτων του ανθρώπου και τις θεμελιώδεις αρχές που δεσμεύουν την Ελλάδα, ως κράτος μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης (π.χ. Χάρτης θεμελιωδών δικαιωμάτων της ΕΕ), του Συμβουλίου της Ευρώπης (π.χ. Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου) και του ΟΗΕ (π.χ. Οικουμενική Διακήρυξη για τα ανθρωπίνια δικαιώματα),

3) τη νομολογιακή ασπίδα που έχει διαμορφωθεί σε εθνικό, αλλά και σε οικουμενικό επίπεδο, όπως και στο επίπεδο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, υπέρ της πλήρους και ισότιμης απόλαυσης όλων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Είναι προφανές ότι κατά την περίοδο της πρόσφατης κρίσης πολλά από τα παραπάνω θεμελιώδη δικαιώματα καταπατήθηκαν ή καταστρατηγήθηκαν βάνουσα. Τι κάνουμε λοιπόν για να τα διασφαλίσουμε σε μια

ιδανική κοινωνία;

Όσον αφορά αυτά καθεαυτά τα ανθρώπινα δικαιώματα, στην ιδανική κοινωνία που οραματιζόμαστε δεν θα έχουμε στρατούς, αστυνομία και φυλακές όπως τα γνωρίζουμε σήμερα, θα υπάρχει ισονομία, αξιοκρατία, ισότητα και απονομή δικαιοσύνης. Μέχρι να φτάσουμε σε αυτό το σημείο οι παρακάτω ενδεικτικές προτάσεις πολιτικής μπορούν να βοηθήσουν στη μετάβαση στον άλλο κόσμο από κοινού που θέλουμε να διαμορφώσουμε:

- Προστασία του κοινωνικού πληροφοριοδότη (whistleblower), π.χ. ένας νόμος για την προστασία των καταγγελλόντων σημαντικών φαινομένων διαφθοράς στον δημόσιο και τον ιδιωτικό τομέα.
- Εκδημοκρατισμός- αποφασισμός των σωμάτων ασφαλείας, αφοπλισμός και κατάργηση των περιττών κατασταλτικών μονάδων.
- Σεβασμό των δικαιωμάτων των αντιρρησιών συνείδησης και των αρνητών στράτευσης για ιδεολογικούς λόγους και κατάργηση της υποχρεωτικής στρατιωτικής θητείας.
- Δημιουργία διακοινοτικών φόρουμ επίλυσης συγκρούσεων και ανάπτυξης κοινού οράματος.
- Κοινωνικός έλεγχος δικαιοσύνης, της διοίκησης και του νομοπαρασκευαστικού έργου.
- Δημόσια δωρεάν παιδεία και υγειονομική περίθαλψη για όλους.
- Βασικό εγγυημένο εισόδημα άνευ όρους για όλους τους πολίτες.
- Εκτεταμένο πρόγραμμα μετατροπής δημόσιων ή εγκαταλελειμμένων κτηρίων σε κοινωνική κατοικίες συστέγασης.
- Αποποινικοποίηση της χρήσης ουσιών και νομιμοποίηση της κάνναβης.
- Αποασυλοποίηση του σωφρονιστικού συστήματος, εκπαίδευση, κοινωνική εργασία και επανένταξη των φυλακισμένων.
- Δημιουργία παρατηρητηρίων για τα θεμελιώδη δικαιώματα των ανθρώπων, των υπόλοιπων έμβιων όντων και της Μητέρας Γης σε κάθε Περιφέρεια, και ειδικών ομάδων ανταπόκρισης.
- Ενίσχυση των θεσμών Συνήγορος του Πολίτη και Συμπαράστατης του Δημότη, δημιουργία ανεξάρτητης αρχής Συνηγόρου του Μετανάστη.

- Ψηφιοποίηση της δημόσιας πληροφορίας και των γραφειοκρατικών συνδιαλλαγών του δημότη, με χρήση ανοιχτών προτύπων και λογισμικού ανοιχτού κώδικα.

Στο Σύνταγμα της Ελλάδας δεν υπάρχει ρητή αναφορά στα ζώα, αφού αυτά συγκαταλέγονται στο φυσικό περιβάλλον (άρθρο 24), και ενώ αποτελεί συμβατική υποχρέωση της Πολιτείας να τα προστατεύει αμφότερα αυτό ουσιαστικά δεν συμβαίνει, καθώς δεν υπάρχουν αποτελεσματικοί μηχανισμοί ελέγχου αλλά και ουσιαστική πολιτική βούληση για την εφαρμογή της περιβαλλοντικής νομοθεσίας που θυσιάζεται στο βωμό της “ανάπτυξης”. Η εθνική νομοθεσία προστατεύει ελλιπώς τα ζώα και το περιβάλλον και το ελληνικό δίκαιο αντιμετωπίζει κάθε τι που δεν είναι άνθρωπος ως αντικείμενο. Γνώμονας για την απονομή του δικαίου είναι πάντα η κυριότητα, η ιδιοκτησία, με αποτέλεσμα σε επίπεδο περιβαλλοντικής πολιτικής να έχουμε νομιμοποίηση και διαχείριση της υποβάθμισης/απειλής αντί για αποτροπή της. Αυτό πρέπει να αλλάξει.

Η αναθεώρηση του ελληνικού Συντάγματος όσον αφορά στο ίσης σημασίας δικαίωμα των μη ανθρώπινων έμβιων όντων να συνυπάρχουν μαζί μας, χωρίς πόνο και δυστυχία, χωρίς ταλαιπωρία και εκμετάλλευση, είναι απαραίτητη. Η ρητή αναφορά στα άλλα έμβια όντα, που είναι απολύτως συναισθανόμενα πλάσματα, είναι απαραίτητο να υπάρχει στην επικείμενη αναθεώρηση του Συντάγματος, όπως αναγκαιότητα είναι και το να γίνει κακούργημα η κακοποίηση-δολοφονία των ζώων, καθώς μέχρι σήμερα είναι πλημμέλημα.

Η ρητή ενσωμάτωση της Οικουμενικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων των Ζώων (Παρίσι 1978) στο Σύνταγμα (και τη νομοθεσία της Ελλάδας) πρέπει να είναι το επόμενο βήμα, όπως και η ρητή ενσωμάτωση της Οικουμενικής Διακήρυξης για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα του ΟΗΕ, της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για τα δικαιώματα του Ανθρώπου, αλλά και του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ.

Εν κατακλείδι, θα θέλαμε να προτείνουμε τη σύνταξη του Νόμου της Μητέρας Γης και αντίστοιχων Συνταγματικών ρυθμίσεων κατά τα πρότυπα της Βολιβίας και του Ισημερινού (Εκουαδόρ), για να θωρακίσουμε τα δικαιώματα των υπόλοιπων έμβιων όντων και της Φύσης.

Το 2008 ο Ισημερινός έγινε η πρώτη χώρα στον κόσμο που υιοθέτησε ένα νέο Σύνταγμα, μέσω δημοψηφίσματος, στο οποίο η Φύση ή αλλιώς η Μητέρα Γη -εκεί όπου η ζωή αναπαράγεται και δημιουργείται- έχει το

δικαίωμα για αναπόσπαστο σεβασμό της υπόστασής της και για τη διατήρηση και αναγέννηση των κύκλων ζωής, της δομής, των λειτουργιών και της εξελικτικής διαδικασίας της. Με αυτό τον τρόπο ο Ισημερινός έγινε η πρώτη χώρα που βασίζει το σύστημα περιβαλλοντικής διαχείρισής του στα δικαιώματα των υπόλοιπων έμβιων όντων και της Φύσης και όχι στην ιδέα ότι η Φύση είναι αντικείμενο και ιδιοκτησία του κράτους ή των ιδιωτών.

Στα άρθρα 10 και 71-74 το Σύνταγμα του Ισημερινού αναγνωρίζεται το αναφαίρετο δικαίωμα των οικοσυστημάτων να υπάρχουν και να ακμάζουν ελεύθερα από ανθρώπινες παρεμβάσεις, δίνεται το δικαίωμα στους πολίτες να υποβάλλουν αναφορές και αιτήματα για λογαριασμό των οικοσυστημάτων, ενώ απαιτεί από την κυβέρνηση να αντιμετωπίσει της παραβιάσεις 11 συνολικά δικαιωμάτων για τη Μητέρα Γη και τις κοινωνίες. Το Σύνταγμα του Ισημερινού κάνει επίσης αναφορά στην Ευζωία (Buen Vivir), ένα σύνολο πολιτισμικών και πολιτικών ιδεών συγγενικό με την αποανάπτυξη που τονίζει την ανάγκη να ζούμε σε αρμονία με τους υπόλοιπους ανθρώπους και τη φύση, μέσα σε ένα εναλλακτικό από το νεοφιλελεύθερο μοντέλο ανάπτυξης. Το Σύνταγμα του Ισημερινού οριοθετεί την Ευζωία σαν ένα σύνολο δικαιωμάτων, μια κατηγορία από τα οποία είναι και τα δικαιώματα της Φύσης, δίνοντας έτσι μια πιο βιο-πλουραλιστική διάσταση στη σχέση ανθρώπων- φύσης και εξαλείφοντας ταυτόχρονα το διαχωρισμό ανάμεσα στη Φύση και τις κοινωνίες.

Αντίστοιχα η Βολιβία το 2010 υιοθέτησε το Νόμο για τα δικαιώματα της Μητέρας Γη, που ακολούθησε μια σχετική Συνταγματική αναθεώρηση ένα χρόνο πριν, με στόχο να αναγνωρίσει τα δικαιώματα της Φύσης, αλλά και τις υποχρεώσεις του κράτους και των πολιτών να τα διασφαλίσουν. Ο Νόμος ορίζει την νομική υπόσταση της Μητέρας Γη ως “συλλογικό υποκείμενο δημοσίου συμφέροντος” και την χαρακτηρίζει ως ένα δυναμικό και ζωντανό σύστημα που σχηματίζεται από την αδιαίρετη κοινότητα όλων των έμβιων όντων και των οικοσυστημάτων που είναι αλληλένδετα, αλληλοσυμπληρώνονται και μοιράζονται ένα κοινό πεπρωμένο. Ο Άνθρωπος είναι μέρος αυτού του συστήματος και όχι υπεράνω. Συμπληρώνει δε ότι η Μητέρα Γη θεωρείται ιερή για τους αυτόχθονες λαούς και τις κοινότητες σε όλο τον κόσμο. Ο Νόμος θέτει 8 συγκεκριμένες αρχές οι οποίες διέπουν την ερμηνεία και την εφαρμογή του: Αρμονία, Συλλογικό καλό, Διασφάλιση της αναγέννησης της Γης, Σεβασμός και προστασία των δικαιωμάτων της Γης, Μη-κερδοσκοπική και δημόσια χρήση, και Πολυπολιτισμικότητα.

Λαμβάνοντας υπόψη την εμπειρία του Ισημερινού και της Βολιβίας,

είναι απαραίτητα μερικά συμπληρωματικά (νομοθετικά) μέτρα για να διασφαλιστούν τα δικαιώματα της Μητέρας Γης:

- Δεν πρέπει να δίνεται στο κράτος η δυνατότητα να χαλαρώνει τις Συνταγματικές και νομοθετικές ρυθμίσεις για την προστασία των δικαιωμάτων των ανθρώπων, των μη έμβιων όντων και της Μητέρας Γης με αφορμή το “εθνικό συμφέρον” κατά το δοκούν της εκάστοτε πολιτικής εξουσίας.
- Υποχρεωτική η (ενημερωμένη) συναίνεση από τις τοπικές κοινωνίες σε ότι αφορά τον (στρατηγικό) σχεδιασμό έργων με επίπτωση στο τοπικό περιβάλλον τους και άσκηση δικαιώματος βέτο από τις τοπικές κοινωνίες για έργα που αφορούν τη γη τους
- Νομική κατοχύρωση της οικοκτονίας (ecocide) και εφαρμογή αυστηρού πλαισίου για την πρόληψη και τιμωρία του περιβαλλοντικού εγκλήματος.
- Ενίσχυση του θεσμού των Επιθεωρητών Περιβάλλοντος και δημιουργία Συνηγόρου του Περιβάλλοντος.
- Δημιουργία αυτόνομου Υπουργείου για τη Μητέρα Γη (που να περιλαμβάνει περιβάλλον και φυσικούς πόρους, γεωργία, αλιεία, κλιματική πολιτική).

Τα προτάγματα της αποανάπτυξης, της αυτονομίας και της κοινωνικής οικολογίας προϋποθέτουν ένα αμεσοδημοκρατικό πλαίσιο αρχών, απόλυτο σεβασμό στη διαφορετικότητα και τα θεμελιώδη δικαιώματα των ανθρώπων, των υπόλοιπων έμβιων όντων και της Μητέρας Γης, καθώς και απόλυτο σεβασμό σε οικουμενικές αξίες όπως η αλληλεγγύη, η συμβίωση, η ισότητα, η ελευθερία, η ισονομία και η δικαιοσύνη. Η ανθρωπότητα όσο επένδυε στη συσσώρευση πλούτου, τους επεκτατικούς πολέμους και την απαλλοτρίωση φυσικών πόρων, τόσο τάιζε την ανάγκη για περισσότερη κατανάλωση, περισσότερη παραγωγή και περισσότερη “ανάπτυξη”, όπως και για περισσότερη εξουσία και καταπίεση.

Οι κοινωνίες από τα αρχαία χρόνια έχουν δείξει ότι μπορούν και αλλιώς, ιδιαίτερα όσο διατηρούν τα κοινοτικά χαρακτηριστικά, τη μικρή αποκεντρωμένη κλίμακα και κάποια θετικά στοιχεία από τις παραδόσεις και την πρακτική εμπειρία, χωρίς να μεταφέρουν μαζί και τις παθογένειες του παρελθόντος. Η εκπαίδευση πάνω στη μη-βία, την πολυπολυτισμικότητα, τα θεμελιώδη δικαιώματα και τις παραπάνω οικουμενικές αξίες, από τις μικρότερες μέχρι τις μεγαλύτερες ηλικίες, είναι επουσιώδης για να χτίσουμε την άλλη κοινωνία από κοινού που

οραματιζόμαστε.

Πηγές:

- Σύνταγμα της Ελλάδας: <http://goo.gl/rN7wMQ> (PDF)
- Ελληνική Ένωση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, *Downgrading rights: the cost of austerity in Greece*, <https://www.fidh.org/IMG/pdf/grece646a2014.pdf>
- Σταυρούλα Κιστάκη, *Η επίδραση της οικονομικής κρίσης στα κοινωνικά δικαιώματα*: <http://goo.gl/0iXWnb> (PDF)
- Human Rights Watch, *ΕΕ: Παραγκωνισμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων εν μέσω κρίσης*: <http://www.hrw.org/es/node/113280>
- Μαρία Κάππου, *Ανθρώπινα δικαιώματα – οικουμενική διακήρυξη*: <http://goo.gl/EXKufj>
- Human Rights for Non-Human Entities: Nature and the Corporation: <http://theparagraph.com/2011/06/human-rights-for-non-human-entities-nature-and-the-corporation/>
- Bolivia enshrines natural world's rights with equal status for Mother Earth: <http://www.theguardian.com/environment/2011/apr/10/bolivia-enshrines-natural-worlds-rights>
- Law of the Rights of Mother Earth (wikipedia): http://en.wikipedia.org/wiki/Law_of_the_Rights_of_Mother_Earth
- Rights of Nature (wikipedia): http://en.wikipedia.org/wiki/Rights_of_Nature
- And about time for rights to nature? By Begonia Filgueira: <http://goo.gl/exQyvn>
- Wild Law: <http://goo.gl/vv3ahE> (PDF)
- Earth Law Precedents: <http://www.gaiafoundation.org/earth-law-precedents>
- Δικαιώματα Ανθρώπων και Ζώων: Ένας Αγώνας Κοινός, Ηθικός και Δίκαιος: <http://goo.gl/Zl5QyL>
- Βάσω Τάκη, *Η νομική προστασία των ζώων στην Ελλάδα*: <http://goo.gl/SvmOs1> (PDF)
- Gary Francione, *Η θεωρία των δικαιωμάτων των ζώων*: <http://goo.gl/Q2y817>

Έβδομη ενότητα:

**Δημόσιοι χώροι,
κοινά και ομότιμα
δίκτυα**

Από το δημόσιο στο κοινό. Οι δημόσιοι χώροι ως κοινόχρηστο αγαθό: Η περίπτωση του Ελληνικού

Πάνος Τότσικας

Πολεοδόμος, Μέλος της «Επιτροπής Αγώνα για το Μητροπολιτικό
Πάρκο στο Ελληνικό»

«Ανάπτυξη»... «αξιοποίηση». Φράσεις κλισέ, σλόγκαν που δεν λείπουν από το σύνολο των πολιτικών σχηματισμών, από επιστήμονες και τεχνοκράτες όταν περιγράφουν τις επιθυμίες ή τις προθέσεις τους για το τι μέλλει γενέσθαι στον χώρο του πρώην αεροδρομίου Ελληνικού και της παραλίας του Αγίου Κοσμά, αλλά και γενικότερα, σε ολόκληρο τον δημόσιο χώρο του παραλιακού μετώπου της Αθήνας.

«Αξιοποίηση για ποιους;» ήταν ο τίτλος μιας Ημερίδας που διοργάνωσε η «Επιτροπή Αγώνα για το Μητροπολιτικό Πάρκο στο Ελληνικό» πριν δυο χρόνια, σε συνεργασία με τον Δήμο Ελληνικού- Αργυρούπολης, επί δημαρχίας Χρήστου Κορτζίδη, και με τους Δήμους Αλίμου και Γλυφάδας. «Αξιοποίηση» του Ελληνικού με βάση έναν σχεδιασμό που θα προωθεί τις πραγματικές κοινωνικές ανάγκες των κατοίκων όχι μόνο της ευρύτερης περιοχής του πρώην αεροδρομίου, αλλά και των κατοίκων των κεντρικών περιοχών της Αθήνας, ήταν το συμπέρασμα της Ημερίδας, στην οποία συμμετείχαν πολιτικά κόμματα, κοινωνικές οργανώσεις και κινήσεις πολιτών από όλη την Αττική.

Οπότε, προκύπτει αβίαστα το ερώτημα: ποιές είναι οι πραγματικές κοινωνικές ανάγκες στη σημερινή Αθήνα, στην πρωτεύουσα μιας χώρας όπου ο μισός περίπου πληθυσμός της «συνωστίζεται» σε πυκνοδομημένες και πυκνοκατοικημένες περιοχές, με σοβαρές ελλείψεις σε μεταφορικές υποδομές και σε εγκαταστάσεις κοινωνικού εξοπλισμού;

Εδώ οι απαντήσεις ποικίλουν: Πριν από μερικά χρόνια εμφανίστηκε η άποψη της λεγόμενης «χωροταξικής δημοκρατίας», η οποία υποστήριζε ότι, αυτό που πρέπει κατά προτεραιότητα να γίνει, είναι η κατεδάφιση κάποιων επιλεγμένων οικοδομικών τετραγώνων σε περιοχές όπως η Κυψέλη, τα Πατήσια, το Παγκράτι και η δημιουργία στη θέση τους χώρων πράσινου, που τόσο λείπουν από τις προβληματικές αυτές περι-

οχές. Κάτι αντίστοιχο θα μπορούσε να γίνει, λέγανε, και σε υποβαθμισμένες περιοχές του Πειραιά και της Δυτικής Αθήνας. Και επειδή για γίνουν όλα αυτά χρειάζονταν χρήματα για απαλλοτριώσεις και αποζημιώσεις για τις μετεγκαταστάσεις, τα χρήματα αυτά μπορούσαν, λέγανε, να βρεθούν από την πώληση της δημόσιας γης του πρώην αεροδρομίου του Ελληνικού σε ιδιώτες και από την εκμετάλλευση, δηλαδή την οικοδόμησή του, από αυτούς.

Η άποψη αυτή απορρίφθηκε στην συνέχεια, «μετά πολλών επαίνων», από τους οπαδούς του λεγόμενου «ρεαλισμού», οι οποίοι θεώρησαν ότι η σημερινή οικονομική συγκυρία δεν επιτρέπει τέτοια διασπορά οικονομικών πόρων, και μάλιστα για την δημιουργία χώρων πράσινου σε πυκνοδομημένες γειτονιές. Οπότε, επιλέχθηκε ως «βέλτιστη λύση» η παραχώρηση για 99 χρόνια (!), σε ιδιώτες «επενδυτές» για «αξιοποίηση», των 6.200 στρεμμάτων δημόσιας γης του πρ. αεροδρομίου Ελληνικού και της παραλίας, συμπεριλαμβανομένων του αρχαιολογικού χώρου και του Αθλητικού Κέντρου Αγίου Κοσμά, του Ολυμπιακού Κέντρου Ιστιοπλοΐας που έχει μετατραπεί σε Μαρίνα εξυπηρέτησης ιδιωτικών σκαφών, καθώς και των άλλων Ολυμπιακών αθλητικών εγκαταστάσεων, συνολικής αξίας περίπου 430 εκ ευρώ.

Έτσι, φθάσαμε στην σημερινή πραγματικότητα, όπου ο Όμιλος Λάτση, σε συνεργασία με εταιρία Αράβων και Κινέζων επενδυτών που εδρεύει στον φορολογικό παράδεισο του Λουξεμβούργου, να διεκδικεί για 99 χρόνια δημόσια γη αξίας δεκάδων δισεκατομμυρίων, έναντι 925 εκατομμυρίων ευρώ, τα οποία προτίθεται να πληρώσει με δόσεις σε βάθος ...δεκαετίας, εν ονόματι της «αξιοποίησης» του Ελληνικού και της «ανάπτυξης» της χώρας. Σημειωτέον ότι όποια χρήματα εισπραχθούν, θα καταλήξουν τελικά στην μαύρη τρύπα της εξόφλησης του χρέους της χώρας μας...

Ποια είναι όμως τα σχέδια του Λάτση για την «αξιοποίηση» του Ελληνικού και της παραλίας του Αγίου Κοσμά, στον βαθμό που δεν έχει εν τω μεταξύ κάτι αλλάξει;

Στο Ελληνικό, προγραμματίζεται η «εμφύτευση» μιας νέας πόλης δεκάδων χιλιάδων κατοίκων με κτιριακές εγκαταστάσεις 3.750.000 τετραγωνικών μέτρων, στις οποίες περιλαμβάνονται πολυόροφα ξενοδοχεία-ουρανοξύστες στον παραλιακό χώρο, θηριώδη Mall, εμπορικά κέντρα με καταστήματα για πλούσιους και μικρομεσαίους, πολυτελείς κατοικίες για Άραβες, Κινέζους και Ευρωπαίους υψηλών εισοδημάτων, και βεβαίως, ένα υπερπολυτελές Καζίνο. Και κάπου ανάμεσα σε όλα αυτά, προβλέπεται και ένα πάρκο, σε τμήμα του οποίου θα έχει

πρόσβαση και ο λαουτζίκος. Ο οποίος, θα μπορεί να καταναλώνει κι αυτός από τα γύρω μαγαζιά το κατά δύναμιν, ή απλώς να κάνει τη βόλτα του, να χαζεύει και να πίνει και καμιά Κόκα- Κόλα.

Αυτό το μοντέλο «ανάπτυξης» είναι γνωστό, εμφανίζεται με διάφορες μορφές σε διάφορα μέρη του πλανήτη και οδηγεί συνήθως σε περιφραγμένα γκέτο για πλούσιους και σε ιδιωτικές παραλίες που δεν μπορεί να έχουν πρόσβαση όλοι. Έτσι, ο δημόσιος χώρος συρρικνώνεται και η ιδιωτικοποίησή του παρέχει ιδιαίτερα προνόμια σε λίγους, αφήνοντας στο περιθώριο τους πολλούς.

Προτάσεις για μια άλλου τύπου «ανάπτυξη»

Όσον αφορά το Ελληνικό, θεωρώντας ότι τελικά δεν θα προχωρήσουν τα σχέδια του Ομίλου Λάτση, πιστεύω ότι είναι απαραίτητη η διαμόρφωση μιας άλλης πρότασης, με βάση την οποία θα εξυπηρετούνται στον υφιστάμενο δημόσιο χώρο και στην παραλιακή ζώνη, πραγματικές ανάγκες της μεγάλης πλειοψηφίας των κατοίκων της Αθήνας. Το ερευνητικό πρόγραμμα της επιστημονικής ομάδας του Εργαστηρίου Αστικού Περιβάλλοντος του ΕΜΠ, μπορεί να αποτελέσει την βάση αυτής της πρότασης (1).

1. Νομοθετικό πλαίσιο χρήσεων γης και όρων δόμησης

Πρώτιστη ανάγκη σήμερα στην πρωτεύουσα μιας ευρωπαϊκής μεγαλούπολης όπως η Αθήνα είναι η ύπαρξη ενός μεγάλου Μητροπολιτικού Πάρκου υψηλού πράσινου, και ο χώρος του πρώην αεροδρομίου Ελληνικού είναι η τελευταία δυνατότητα που έχει να το αποκτήσει. Τα εξαιρετικά χαμηλά ποσοστά πράσινου ανά κάτοικο στην Αθήνα σε σχέση με τις άλλες ευρωπαϊκές πρωτεύουσες και οι σημαντικές επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής, επιβάλλουν να δούμε το ζήτημα της «αξιοποίησης» των ελεύθερων, ακόμη, δημόσιων χώρων, με διαφορετικούς όρους.

Πρέπει να γίνει κατανοητό ότι οι ελεύθεροι, οι αδόμητοι χώροι σε μια πόλη, αποτελούν συστατικά και σημαντικότερα στοιχεία κοινωνικού εξοπλισμού, όπως και οι κτιριακές εγκαταστάσεις που διατίθενται για χώρους εκπαίδευσης υγείας, πολιτισμού, αθλητισμού, κοινωνικής πρόνοιας κλπ. Μια πλατεία, μια παιδική χαρά, ένα πάρκο, αποτελούν απαραίτητα στοιχεία, αποτελούν ανάσες μιας πόλης στην οποία κατοικούν εκατομμύρια άνθρωποι. Αυτό σημαίνει ότι η «ανάπτυξη» δεν συνδέεται οπωσδήποτε με την δόμηση, το χτίσιμο, το μπετόν και το τσιμέντο, αλλά

και με την διατήρηση, το μη χτίσιμο των ελεύθερων χώρων.

Με αυτή την έννοια θεωρώ ότι ο δημόσιος χώρος του πρώην αεροδρομίου Ελληνικού και της παραλίας του Αγίου Κοσμά, πρέπει να παραμείνει δημόσιος, να μην ιδιωτικοποιηθεί, να μην δομηθεί περαιτέρω, αλλά, μέσα από μια διαδικασία συμμετοχής κεντρικών και τοπικών φορέων πολιτών στον σχεδιασμό και στην λήψη των αποφάσεων, σε συνεργασία με τους αρμόδιους φορείς της Κυβέρνησης και της Περιφέρειας Αττικής, να προκύψει η βέλτιστη λύση δημιουργίας ενός Μητροπολιτικού Πάρκου, και η επανάχρηση των υφιστάμενων κτιριακών εγκαταστάσεων για πολιτιστικές, αθλητικές και άλλες κοινωφελείς δραστηριότητες. Παράλληλα, ένα επιτυχές μίγμα εγκαταστάσεων και δραστηριοτήτων, θα μπορούσε να συμβάλει στην δημιουργία σημαντικού αριθμού αξιοπρεπών θέσεων εργασίας, στην προσέλκυση χιλιάδων επισκεπτών καθ' όλο το έτος και στην δημιουργία μιας άλλου τύπου ανάπτυξης, όπου στόχος δεν θα είναι η εμπορευματοποίηση του χώρου και η συσσώρευση κερδών από κάποιους «επενδυτές», αλλά η ανάδειξη ενός άλλου πολιτισμού (2).

Αυτό θα σήμαινε την εγκατάλειψη του κυρίαρχου μοντέλου «ανάπτυξης», και το πέρασμα σε ένα άλλο μοντέλο, όπου κυρίαρχες θα είναι οι κοινωνικές σχέσεις αλληλεγγύης και οι αξιοπρεπείς συνθήκες εργασίας. Εν τέλει, θα οδηγούσε σε ένα μοντέλο «ευημερίας χωρίς ανάπτυξη», παραδοσιακού τύπου, θα συμπλήρωνα.

Επί του προκειμένου, προτείνω την δημιουργία μιας ανοικτής Ομάδας Εργασίας η οποία, λειτουργώντας «από τα κάτω» θα διαμορφώσει μια πρόταση για τις χρήσεις γης και τους όρους δόμησης στο πρώην αεροδρόμιο Ελληνικού και την παραλία του Αγίου Κοσμά, η οποία στην συνέχεια θα μπορούσε να αποτελέσει το πλαίσιο για ένα νόμο ο οποίος θα αντικαταστήσει τον ισχύοντα απαράδεκτο νόμο 4062/2012. Η ίδια Ομάδα Εργασίας θα μπορούσε να ασχοληθεί και να διαμορφώσει μια πρόταση για τον Φορέα Διαχείρισης που θα αντικαταστήσει την ΕΛΛΗΝΙΚΟ Α.Ε, η οποία έχει σήμερα την ευθύνη της διαχείρισης του χώρου.

Η «Επιτροπή Αγώνα» μπορεί να παίξει ένα συντονιστικό ρόλο στην λειτουργία αυτής της Ομάδας Εργασίας.

2. Οικειοποίηση του χώρου του πρώην αεροδρομίου και της παραλίας

Παράλληλα με την προαναφερόμενη διαδικασία συμμετοχικής διαμόρφωσης του πλαισίου για έναν νέο νόμο για το Ελληνικό, θεωρώ ότι

πρέπει να διερευνηθούν και να προωθηθούν «από τα κάτω» τρόποι οικειοποίησης του όλου χώρου του πρώην αεροδρομίου Ελληνικού, μέσα από αθλητικές δραστηριότητες και πολιτιστικές εκδηλώσεις, με στόχο την προσέγγισή του από κινήσεις πολιτών και την ανάδειξη των δυνατοτήτων που παρέχονται. Μέσα από αυτή τη διαδικασία, θεωρώ ότι προωθείται, το έρασμα «από το δημόσιο στο κοινό».

Η περιοχή του «ελαιώνα», που φυτεύτηκε στον χώρο του πρώην αεροδρομίου πριν από τρία χρόνια από χιλιάδες πολίτες της Αθήνας, μπορεί να γίνει το επίκεντρο διάφορων υπαίθριων δράσεων και παρεμβάσεων το επόμενο διάστημα, καθώς και κάποιοι κλειστοί χώροι, όπως το κέντρο Ξιφασκίας όπου έχουν διεξαχθεί και στο παρελθόν εκθέσεις, συζητήσεις, κλπ. Πολιτιστικές εκδηλώσεις μπορεί να οργανωθούν τους καλοκαιρινούς μήνες και στην «απελευθερωμένη» παραλία του Αγίου Κοσμά, ενώ το Αθλητικό Κέντρο του Αγίου Κοσμά θα πρέπει να είναι ανοικτό για όλους όσους θέλουν να αθλούνται εκεί.

Η «Επιτροπή Αγώνα» θα μπορούσε, επίσης, να παίξει ένα συντονιστικό ρόλο και για την διαμόρφωση προτάσεων γύρω από τα ζητήματα αυτά.

3. Αυτοδιαχειριζόμενοι Αγροί

Στα πλαίσια του όλου χώρου του πρώην αεροδρομίου Ελληνικού και συγκεκριμένα στον χώρο της πρώην αμερικάνικης βάσης, λειτουργεί πιλοτικά εδώ και 4 χρόνια ο «Αυτοδιαχειριζόμενος Αγρός στο Ελληνικό» σε έκταση 2,5 στρεμμάτων, με την συμμετοχή πολιτών από την ευρύτερη περιοχή.

Ο «Αυτοδιαχειριζόμενος Αγρός στο Ελληνικό», που συνέβαλε μαζί με την προηγούμενη δημοτική αρχή Ελληνικού-Αργυρούπολης στην δημιουργία του προαναφερόμενου «ελαιώνα», προτείνει την επέκταση των καλλιεργειών σε κάποια επιλεγμένη περιοχή εντός του πρώην αεροδρομίου, στα πλαίσια ενός συνολικού σχεδιασμού.

Δεδομένου ότι σήμερα δεν υπάρχει θεσμικό πλαίσιο γεωργικών δραστηριοτήτων στις εντός σχεδίου περιοχές των πόλεων, προτείνεται η συσπείρωση των ενδιαφερόμενων πολιτών γύρω από μια Ομάδα Εργασίας για την επεξεργασία μιας συγκεκριμένης πρότασης που θα αφορά συλλογικές ή ατομικές καλλιέργειες, στον χώρο του Ελληνικού ή οπουδήποτε αλλού, στον αστικό χώρο.

Ο «Αυτοδιαχειριζόμενος Αγρός στο Ελληνικό» θα μπορούσε να συμβάλλει και να συντονίσει μια τέτοια Ομάδα Εργασίας.

Επίλογος:

Τα σχέδια του Ομίλου Λάτση για το πρώην αεροδρόμιο Ελληνικού, αποτελούν συστατικά στοιχεία μιας «ανάπτυξης» καταστροφικής για το φυσικό, το πολιτιστικό περιβάλλον, για την ζωή μας. Για την «αξιοποίηση» του Ελληνικού προτείνεται η αναζήτηση ενός άλλου δρόμου, εκτός του κράτους και της αγοράς, που θα εκλαμβάνει τον δημόσιο χώρο ως «κοινό αγαθό» και θα έχει ως βάση την συνεργατική οικονομία και την ομότιμη παραγωγή. Αυτό θα σήμαινε την μετάβαση “από το δημόσιο στο κοινό” και την οργάνωση της παραγωγής αγαθών και υπηρεσιών από αυτοοργανωμένες κοινότητες οι οποίες λειτουργούν ως κοινωνικοί συνεταιρισμοί. (βλ.Μισέλ Μπάουενς: Ανοιχτοί Συνεταιρισμοί για την παραγωγή των «κοινών», Αυγή, 17.11.2014)

Θεωρώ ότι στον χώρο του πρ. Αεροδρομίου Ελληνικού, θα μπορούσαν να λειτουργήσουν (σε κάποια από τα υπάρχοντα 241 κτίρια):

- Αυτοοργανωμένη κοινότητα χειροτεχνών-καλλιτεχνών σε διαμορφωμένους εργαστηριακούς και εκθεσιακούς χώρους.
- Αυτοοργανωμένη κοινότητα δημιουργών που ασχολούνται με τις εικαστικές τέχνες, τον κινηματογράφο, το θέατρο, το χορό κ.ά.

Ακόμη, σε ειδικά διαμορφωμένη έκταση, θα μπορούσε να λειτουργεί:

- αυτοοργανωμένη κοινότητα καλλιεργητών της γης. (3)

Παραπομπές:

(1) Νίκος Μπελαβίλας: «Το μέλλον του πρώην αεροδρομίου Ελληνικού σε συνθήκες κρίσης» (2013)

“...Σύμφωνα με το πλήρες σενάριο του ΤΑΙΠΕΔ η οικοδόμηση περισσότερων από 3 εκατομμύρια τ.μ. όγκων μετόν αρμέ και σκληρών επιφανειών, ή αλλαγή του μικροκλίματος της Νότιας Αθήνας με αύξηση της θερμοκρασίας 3-8°C στις περιοχές που θα οικοδομηθούν και στις γειτονικές τους, η κατακόρυφη αύξηση του ενεργειακού αποτυπώματος της πρωτεύουσας λόγω της προσθήκης του γιγαντιαίου κτιριακού δυναμικού, η απώλεια ελεύθερων χώρων ίσων με αυτούς που χάθηκαν με τις λανθασμένες επιλογές και χωροθετήσεις των ολυμπιακών αγώνων το 2004, είναι τα μεγέθη της πλήρους ανάπτυξης – αν υπάρξουν – των σημερινών επιλογών του κυβερνητικού διαγωνισμού

του για το Ελληνικό.

Η προωθούμενη “αξιοποίηση” του Ελληνικού με βάση το Ν.4062/12 και το διεθνή διαγωνισμό του ΤΑΙΠΕΔ πρακτικά παρακάμπτει όλα τα επίπεδα του θεσμοθετημένου χωρικού σχεδιασμού και ταυτόχρονα δεν υπακούει σε κανένα σχέδιο αναπτυξιακής στρατηγικής για την πρωτεύουσα. Αποκλειστικός γνώμονας για το μέλλον του Ελληνικού είναι οι ιδιαίτερες επιθυμίες και οι στόχοι των επενδυτών που θα επιλεγούν από το ΤΑΙΠΕΔ και κυρίως η επίτευξη της μεγαλύτερης δυνατής κερδοφορίας από την εκμετάλλευση της έκτασης, χωρίς καμία σύνδεση με οποιαδήποτε συζήτηση για την πολεοδομική συγκρότηση της πρωτεύουσας, τις προτεραιότητες για την παραγωγική ανασυγκρότηση, τη διαμόρφωση μίας νέας ταυτότητας για την πόλη, τις κοινωνικές ανάγκες των κατοίκων και τα σοβαρά περιβαλλοντικά προβλήματα. Αντίστοιχα δεν υπάρχει καμία μέριμνα για τις επιπτώσεις στη μητροπολιτική Αθήνα: την αποδυνάμωση του κέντρου της πόλης από τη δημιουργία ενός ανταγωνιστικού πόλου, την απώλεια ενός μεγάλου μέρους του θαλασσίου μετώπου του Σαρωνικού, την αλόγιστη επέκταση του δικτύου των αυτοκινητοδρόμων με καταστροφικές συνέπειες τόσο για τον αστικό όσο και για τον περιαστικό χώρο, τη διάλυση του μικρο-μεσαίου εμπορίου στη Νότια Αθήνα, τις αλλαγές στο κλίμα της πόλης, κτλ.

Συνοπτικά, η πρόταση για το Μητροπολιτικό Πάρκο Ελληνικού του Εργαστηρίου Αστικού Περιβάλλοντος ΕΜΠ και της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, περιλαμβάνει εκτός των πρασίνων επιφανειών, δεκάδες χρήσεις σε εκατοντάδες χιλιάδες τετραγωνικά μέτρα κτιρίων (241 κτίρια με 370.000 τ.μ.).

Οι χρήσεις αυτές είναι: Χρήσεις αναψυχής με καφέ, εστιατόρια, το υδροπάρκο-θεματικό πάρκο στο Ολυμπιακό Slalom, το ενυδρείο, το κέντρο εμπορικών και επιστημονικών εκθέσεων και συνεδρίων στον πρώην Ανατολικό Αεροσταθμό, χρήσεις αθλητισμού με τον πόλο επαγγελματικού και λαϊκού αθλητισμού με γήπεδα, γυμναστήρια και ξενώνες αθλητών, χρήσεις πολιτισμού και έρευνας με το ερευνητικό κέντρο του ΕΛΚΕΘΕ, τα μουσεία των αρχαιολογικών συλλογών του Σαρωνικού και της αεροπορίας. Περιλαμβάνει τις χρήσεις τουρισμού, θαλάσσιου τουρισμού και αναψυχής μαζί με τις εγκαταστάσεις ναυταθλητισμού στην Ολυμπιακή Μαρίνα και στον Άγιο Κοσμά. Περιλαμβάνει τέλος ένα τοπικό κέντρο εμπορίου και διοίκησης με καταστήματα μικρού εμπορίου και ιδιωτικές υπηρεσίες, υπηρεσίες διοίκησης πρόνοιας και εκπαίδευσης των γύρω δήμων.

Σε αυτά τα πλαίσια η σπουδαία πρωτοβουλία του αυτοδιαχειριζόμενου αστικού αγρού μπορεί να συνεχίσει να αναπτύσσεται σε έκταση 50-100 στρεμμάτων. Το ίδιο ισχύει με τη διαμόρφωση του ελαιώνα, τα χιλιάδες ελαιόδεντρα που έχουν αρχίσει να φυτεύονται από εθελοντές και μεγαλώνουν ήδη από 5 χρόνια, αλλά και τη δημιουργία της διαδημοτικής πειραματικής μονάδας διαχείρισης- ανακύκλωσης-κομποστοποίησης οικιακών απορριμμάτων στη ζώνη των μεταφορικών υποδομών-μελετάται ήδη από τα ΤΕΙ Πειραιά. Αυτές είναι χρήσεις επίσης συμβατές, χαμηλού έως μηδενικού κόστους και υψηλού οφέλους...

(2) Ελένη Πορτάλιου: «Εναλλακτική βιώσιμη οικολογικά και οικονομικά πρόταση για το Ελληνικό»

Σύμφωνα με την πρόταση του Εργαστηρίου Αστικού Περιβάλλοντος ΕΜΠ, το Ελληνικό μπορεί να μετατραπεί σε Μητροπολιτικό Πάρκο με μια πολύ χαμηλού κόστους επένδυση, όπως έγινε με τα παραδείγματα των αεροδρομίων σε Βερολίνο (Γερμανία) και Κίτο (Εκουαδόρ). Μπορούν, επίσης, να αξιοποιηθούν 241 κτίρια τόσο για τις σημερινές χρήσεις όσο και για νέες οι οποίες αφορούν στην πρόταση που ακολουθεί. Τα έξοδα λειτουργίας του χώρου θα καλυφθούν από το Ολυμπιακό Κέντρο Ιστιοπλοΐας - τη μαρίνα δηλαδή του Αγίου Κοσμά, η οποία είναι διεθνών/υψηλών προδιαγραφών.

Το Μητροπολιτικό Πάρκο θα αποτελέσει ένα κέντρο Περιβάλλοντος και Πολιτισμού που θα λειτουργεί, για 8 τουλάχιστον μήνες το χρόνο, ως εστιακό σημείο για τον πολιτιστικό και φυσιολατρικό τουρισμό στην παράκτια ζώνη, από το ΣΕΦ μέχρι το Λαύριο και τα νησιά του Σαρωνικού. Το Κέντρο Περιβάλλοντος και Πολιτισμού θα αιμοδοτείται από καλλιτεχνικές και περιβαλλοντικές διοργανώσεις ευρωπαϊκής και εθνικής εμβέλειας (εκθέσεις, παραστάσεις, συνέδρια, κλπ.), όπως συμβαίνει σε άλλες πόλεις οι οποίες επένδυσαν ανάλογα, κυρίως στον πολιτισμό.

Η Αθήνα διαθέτει στο παράκτιο μέτωπο σημαντικά μνημεία φύσης και πολιτισμού που προσελκύουν τοπικό, υπερτοπικό και διεθνές ενδιαφέρον. Οι ήπιες περιβαλλοντικά και σημαντικές πολιτισμικά δράσεις θα αιμοδοτήσουν, με τη συγκέντρωση εκατοντάδων χιλιάδων επισκεπτών, την τοπική οικονομία (μικρές ξενοδοχειακές μονάδες, καταστήματα εστίασης, ανενεργά διαμερίσματα στις γύρω περιοχές λόγω της φούσκας ακινήτων κ.λπ.) και θα στηρίξουν την καλλιτεχνική δραστηριότητα ομάδων από όλους τους τομείς των τεχνών. Ταυτόχρονα θα

διατηρήσουν ανοιχτή την παράκτια ζώνη και το Μητροπολιτικό Πάρκο για όλους τους κατοίκους του Λεκανοπεδίου και θα συμβάλουν στην περιβαλλοντική αναβάθμιση της Αττικής.

(3) Πάνος Τότσικας: «Μια μέρα του 2041 στο Ελληνικό»- Παραμύθι για παιδιά από 9 έως 99 ετών (2011)

Η Λεμονιά κι ο Παναγιώτης μου ζητούσαν παγωτό. Κάπου εκεί κοντά, υπήρχε ένα αυτοδιαχειριζόμενο ζαχαροπλαστείο-καφενείο-εστιατόριο, χωμένο μέσα στην βαθιά σκιά των μεγάλων δένδρων. Καθήσαμε σε ένα τραπεζάκι και περιμέναμε να έρθει κάποιος να παραγγείλουμε. Ένας νέος από το διπλανό τραπέζι μας είδε που περιμέναμε, μας πληροφόρησε ότι το κατάστημα είναι αυτοξυπηρετούμενο και μας ρώτησε αν έχουμε το «ΕΛ». «Δηλαδή»; τον ρώτησα. « Το τοπικό χρήμα, μου απάντησε. Εδώ και ένα μήνα, τίποτα δεν μπορείς να κάνεις χωρίς αυτό. Πηγαίνετε στη θυρίδα απέναντι να αλλάξετε».

Πήρα την Λεμονιά και τον Παναγιώτη, πήγαμε στη θυρίδα και αγοράσαμε κάτι πανέμορφα χρωματιστά χαρτάκια που έγραφαν επάνω: «Πάρκο Ελληνικού -ΕΛ- Κουπόνι ανταλλαγής υπηρεσιών». Μετά πήγαμε στο ζαχαροπλαστείο, πήραμε τα παγωτά, τα πληρώσαμε με ΕΛ, και πήγαμε στο τραπεζάκι και τα φάγαμε. Τα παιδιά ήταν ενθουσιασμένα. Κοιτούσαν και ξανακοιτούσαν τα ΕΛ και δεν τα χόρταιναν τα μάτια τους. Όπως ήταν αναμενόμενο, οι ερωτήσεις έπεφταν βροχή. Άντε να τους τα εξηγήσεις όλα... Πώς να καταλάβουν ότι μπορεί να φτιάχνει κάποιος ή κάποια γλυκά, κουλούρια, πίτες κλπ και να πληρώνεται για τον κόπο και τα έξοδα που έκανε σε ΕΛ. Και μετά να πηγαίνει στο αυτοδιαχειριζόμενο εστιατόριο, να τρώει μακαρόνια, μουςακά ή πίτσα και να πληρώνει σε ΕΛ αυτούς που τα έφτιαξαν...

Φάγαμε τα παγωτά και συνεχίσαμε την βόλτα. Μια ταμπέλα παρακάτω, έγραφε: «Προς τους αυτοδιαχειριζόμενους αγρούς». «Εκεί να πάμε», φώναξε ο Παναγιώτης που ήξερε να διαβάξει. «Ναι, ναι», συμπλήρωσε με μια φωνή κι η Λεμονιά. Βγήκαμε από τη σκιά των υψηλών δέντρων και προχωρήσαμε προς το ξέφωτο με τους «αγρούς». Προσπάθησα να επαναφέρω στη μνήμη μου, τι είχε συμβεί πριν 30 χρόνια περίπου, όταν πρωτοξεκίνησε το πείραμα αυτό.

Όλα ξεκίνησαν το 2011 από μια πρωτοβουλία λίγων ανθρώπων, σε μια μικρή έκταση δυόμιση στρεμμάτων στην πρώην Αμερικάνικη Βάση, που τους την είχε παραχωρήσει ο τότε Δήμαρχος Ελληνικού -Αργυρούπολης Χρήστος Κορτζίδης. Έστησαν τότε τον πρώτο αυτοδιαχειριζόμενο αγρό

και στην συνέχεια επεκτάθηκαν και σε άλλες εκτάσεις. Ήταν τότε που ήθελαν να πουλήσουν οι κυβερνώντες τον χώρο του πρώην αεροδρομίου Ελληνικού και της παραλίας του Αγίου Κοσμά σε ιδιώτες για να τον χτίσουν και να καλύψουν ένα πολύ μικρό μέρος από τα τεράστια δημόσια χρέη που είχαν δημιουργήσει οι κυβερνήσεις της Νέας Δημοκρατίας και του ΠΑΣΟΚ. Τελικά όμως δεν τα κατάφεραν και ολόκληρος ο χώρος αυτός παρέμεινε αδόμητος και δημόσιος, άρχισε να φυτεύεται, και σήμερα είναι αυτό το θαυμάσιο, ανεπανάληπτο Μητροπολιτικό Πάρκο που το χαίρονται οι κάτοικοι όλης της Αθήνας.

«Τι σκέφτεσαι παππού, φτάσαμε», με διέκοψε ο Παναγιώτης και με επανέφερε στην πραγματικότητα. Είχαμε φτάσει στ' αλήθεια στους αυτοδιαχειριζόμενους αγρούς, μια εμπειρία που συμπλήρωνε 30 χρόνια. «Εδώ ξεκίνησαν παιδιά να καλλιεργούν ντομάτες, πιπεριές, πεπόνια χειμωνιάτικα και μαύρα καρπούζια. Στόχος αυτών που πήραν αυτήν την πρωτοβουλία, ήταν η φύτευση σπόρων από ντόπιες παραδοσιακές ποικιλίες, που στη συνέχεια τους χάριζαν σε κάθε ενδιαφερόμενο πολίτη, σε μαθητές των σχολείων, για να τους φυτεύσουν σε άλλους χώρους. Έτσι βοήθησαν στη διατήρηση και την παράδοση των σπόρων αυτών, επαναπροσδιορίζοντας αξίες που χάνονταν λόγω της εμπορευματοποίησης της διατροφής μας...». «Λίγο δύσκολα μου φαίνονται όλα αυτά παππού», αντέτεινε ευθαρσώς ο Παναγιώτης. «Έχεις δίκιο», είπα, «είναι λίγο δύσκολο να σας εξηγήσω τι συνέβαινε τα προηγούμενα χρόνια με την τροφή μας. Κάποιοι ασυνείδητοι, θέλοντας να κερδίσουν όσο μπορούσαν περισσότερα, αδιαφορούσαν για την υγεία των ανθρώπων και καλλιεργούσαν με φυτοφάρμακα και λιπάσματα σε ακατάλληλες πολλές φορές περιοχές. Άσε που τα τρόφιμα έφταναν στο πιάτο μας πανάκριβα γιατί κερδοσκοπούσαν και διάφοροι μεσάζοντες έμποροι, σε βάρος των καταναλωτών...».

«Και τι γίνεται εδώ;» ρώτησε με ενδιαφέρον ο Παναγιώτης. «Εδώ καλλιεργούν χωρίς χημικά, καλλιεργούν βιολογικά... Καλλιεργούν κάποιες συλλογικότητες κατοίκων της περιοχής, αλλά και κάποιοι μεμονωμένοι, πολίτες για βιοποριστικούς λόγους...Εδώ δίνονται μαθήματα κηπουρικής στους ενδιαφερόμενους κατοίκους των γύρω περιοχών... Οι αγροί αυτοί λειτουργούν ως χώροι περιβαλλοντικής εκπαίδευσης και για την δημιουργία σχολικών κήπων, την ευαισθητοποίηση σε θέματα κομποστοποίησης, ανακύκλωσης και προστασίας της βιοποικιλότητας... Λειτουργούν ως «κιβωτός» για την διατήρηση του γενετικού πλούτου της χώρας μας, για τις τοπικές ποικιλίες σπόρων κηπευτικών... Ακόμη, αυτοί οι αγροί λειτουργούν και ως σημείο συνάντησης όσων υπερασπίζονται τους ελεύθερους χώρους, αναλαμβάν-

νοντας πρωτοβουλίες για συζητήσεις, προβολές , γιορτές κλπ». «Ωραία ακούγονται όλα αυτά παππού», πετάχτηκε ένας που είχε στήσει αυτί από δίπλα και άκουγε. «Πολύ ωραία, αλλά και πολύ δύσκολα, μου φαίνονται» συμπλήρωσε. «Ναι είναι δύσκολα, αλλά γίνονται», επέμενα...

Φεύγοντας από τους αυτοδιαχειριζόμενους αγρούς, σταθήκαμε σε ένα ημιυπαίθριο χώρο έκθεσης και προβολής των προϊόντων κηπουρικής που περιλάμβανε και έναν ημιστεγασμένο χώρο γευσιγνωσίας, όπου λειτουργούσε μια Συλλογική Κουζίνα. Ακόμη, παραδίπλα, λειτουργούσε σε ένα ανακαινισμένο παλιό μικρό κτίριο, ένα Κοινωνικό Παντοπωλείο όπου μπορούσε να αγοράσει κάποιος σε φτηνές τιμές πληρώνοντας με ΕΛ, λαχανικά βιολογικής καλλιέργειας προερχόμενα από τους συλλογικούς ή τους μεμονωμένους αγρούς...

Διασχίζοντας το δάσος με τα υψηλά δένδρα και βαδίζοντας προς τα κει, βυθίστηκα ξανά στις αναμνήσεις μου. Θυμήθηκα τότε που σχεδίαζαν να ξεπουλήσουν τον χώρο του πρώην αεροδρομίου Ελληνικού και την παραλία του Αγίου Κοσμά αντί 5 δις ευρώ στον εμίρη του Κατάρ. Τότε που ξεκίνησε και αναπτύχθηκε ένα σημαντικό κίνημα αντίστασης το οποίο χάλασε και απέτρεψε τελικά τα σχέδια των κυβερνώντων. Μεταξύ των επιχειρημάτων της τότε κυβέρνησης Γεωργίου Παπανδρέου του νεώτερου, ήταν ότι θα έπρεπε να παραχωρηθεί σε ιδιώτες για 49 - 99 χρόνια το «φιλέτο» του Ελληνικού, δηλαδή μια δημόσια έκταση 5.500 στρεμμάτων, αφού χρειαζόμασταν άμεσα χρήματα για να περιορίσουμε το δημόσιο χρέος της χώρας, το οποίο τότε ανέρχονταν σε 350 δις ευρώ. Η «Επιτροπή Αγώνα για το Μητροπολιτικό Πάρκο Ελληνικού» που συγκροτήθηκε τότε, απέδειξε ότι, τα 5 δις ευρώ που θα εισπράτταμε, αντιστοιχούσαν σε τόκους μόνο τριών μηνών, οπότε άνθρακες ο θησαυρός. Ακόμη απέδειξε ότι οι 35.000 μόνιμες θέσεις εργασίας που υπόσχονταν οι τότε κυβερνώντες, ήταν ένας πραγματικός μύθος, εφ' όσον τόσες θέσεις εργασίας δεν υπήρχαν ούτε στο σύνολο των μεγάλων εμπορικών καταστημάτων της Αττικής. Η «Επιτροπή Αγώνα», έθεσε τότε το ζήτημα της οικειοποίησης, της επανάχρησης και της αυτοδιαχείρισης μιας σειράς κτιρίων και εγκαταλειμμένων στρατιωτικών εγκαταστάσεων που υπήρχαν εκεί. Έτσι, μια σειρά ενδιαφερόμενες συλλογικότητες ανταποκρίθηκαν στο κάλεσμα της «Επιτροπής Αγώνα» και έσπευσαν να καταλάβουν διάφορα ημι-ερειπωμένα, εγκαταλειμμένα κτίρια, τα οποία επισκεύασαν με πολύ κόπο και πολλές προσπάθειες. Σήμερα, στεγάζονται εκεί μια σειρά συνεταιρισμοί καλλιτεχνών – βιοτεχνών που δημιουργήθηκαν στη συνέχεια, παράγοντας χειροποίητα καλλιτεχνικά αντικείμενα και έργα τέχνης, τα οποία

εκθέτουν και πουλάνε σε ειδικά διαμορφωμένους χώρους που έχουν φτιάξει οι ίδιοι.

Ήδη, στους συνεταιρισμούς αυτούς εντάσσονται αρκετές χιλιάδες αυτοαπασχολούμενων καλλιτεχνών- βιοτεχνών, οι οποίοι εξασφαλίζουν ένα αξιοπρεπές εισόδημα, με όρους πολύ καλύτερους από αυτούς που θα παρείχαν στους μισθωτούς εργαζόμενους στις επιχειρήσεις τους, οι emίρηδες του Κατάρ ή οι όποιοι άλλοι «επενδυτές». Το όλο εγχείρημα, έχει ενταχθεί στα πλαίσια επιδοτούμενων προγραμμάτων «Κοινωνικής Οικονομίας»...

Κάπου εδώ αναγκάστηκα να διακόψω τις αναμνήσεις και τους συλλογισμούς μου. Μόλις φτάσαμε στο πρώτο κτίριο των καλλιτεχνών, και ήταν σα να βρεθήκαμε σε έναν άλλο κόσμο: Θαυμάσια διαμορφωμένοι χώροι, πολύχρωμα σχέδια παντού, πίνακες ζωγραφικής, γλυπτά, υφάσματα σταμπωτά, χειροτεχνήματα φτιαγμένα με πολλή φαντασία και μεράκι, αντικείμενα που έβλεπες για πρώτη φορά. Τα παιδιά κάθε τόσο φώναζαν το ένα το άλλο να έρθουν να δουν κάτι που ανακάλυψαν ή με τράβαγαν από το χέρι να μου το δείξουν. Πανέμορφα, υπέροχα πραγματάκια που έφτιαχναν μπροστά μας οι καλλιτέχνες στα εργαστήριά τους, μπορούσαμε να τα αγγίξουμε, και ακόμη να τα αγοράσουμε στο εκθετήριο-πωλητήριο, του κτιρίου, μόνο φυσικά με ΕΛ. Είπα στον Παναγιώτη και την Λεμονιά να διαλέξουν κάτι φτηνό. Ο Παναγιώτης διάλεξε ένα ξύλινο караβάκι, κι η Λεμονιά, ένα υφασμάτινο άλογο.

Είχε φτάσει πια μεσημέρι, ήταν ώρα να γυρίσουμε σπίτι. Ο γιός μου και η νύφη μου θα μας περίμεναν για φαγητό. Περπατήσαμε ξανά μέσα στο Πάρκο με τα ψηλά δέντρα μέχρι τη στάση του τραμ, περνώντας από τις αθλητικές εγκαταστάσεις που πρωτο-λειτούργησαν για τις ανάγκες των «περίφημων» Ολυμπιακών Αγώνων του 2004, οι οποίοι, όσα κέρδη απέφεραν σε λίγους, τόσα χρέη και τόκους συσώρευσαν στους πολλούς.

«Ε, παππού, τι σκέφτεσαι πάλι», με προσγείωσε ξανά ο Παναγιώτης, μπαίνοντας στο τραμ της επιστροφής. «Δεν μου είπες ακόμη γιατί το λένε Ελληνικό»...

«Την επόμενη φορά θα στο πω, μαζί με τα όσα δεν προλάβαμε σήμερα να δούμε», του απάντησα.

Μια αποαναπτυξιακή προσέγγιση του κοινωνικού και οικολογικού μετασχηματισμού των πόλεων

Κρίστη Πετροπούλου

Καθηγήτρια Τμήμα Γεωγραφίας, Πανεπιστήμιο Αιγαίου

1. Εισαγωγή

Όπως σημειώνεται στην εισαγωγή του βιβλίου του Franco Berardi (Bifo) αν κάτι χρειάζεται σήμερα είναι «η κατανόηση της σημερινής κρίσης ως κάτι πιο θεμελιώδες από την οικονομική κρίση: πρόκειται για μια κρίση της κοινωνικής φαντασίας, και απαιτεί μια νέα γλώσσα για να την αντιμετωπίσει». Ο David Graber (2011) στο βιβλίο του το Χρέος έχει αποδείξει την κοινωνική κατασκευή της ίδιας της έννοιας του χρέους. Ο Carlos Taibo (2012) στο βιβλίο του «η πρόταση της αποανάπτυξης» έχει επίσης δείξει την κοινωνική κατασκευή της ιδέας της ανάπτυξης. Σύμφωνα με τον Berardi, οι δύο αυτές έννοιες (χρέος και ανάπτυξη) συνιστούν δύο κύρια γλωσσικά μέσα για το χειρισμό της κοινωνίας. Για το σκοπό αυτό, ο Berardi (2012) προτάσσει την ποίηση ως ένα «αναπάντεχο γλωσσικό πολιτικό όπλο» που μπορεί να διαδίδεται με ριζώματα (2001). Η ποίηση και «η αισθησιακή γέννηση του νοήματος και της επιθυμίας, είναι κάτι που δεν μπορεί να μειωθεί σε πληροφορίες ούτε να ανταλλάσσεται σαν νόμισμα» και σημειώνει ότι οι μελλοντικές επαναστάσεις θα είναι κυρίως γλωσσικές ανεξαρτήτως του αν θα είναι βίαιες ή μη βίαιες (Berardi, F., 2012).

Μέσα από μια τέτοια οπτική, το παρακάτω κείμενο επιχειρεί μια εφαρμογή στον αστικό χώρο των βασικών αλλαγών της αποαναπτυξιακής προσέγγισης: επαναξιολόγηση, επανεννοιολογικοποίηση, αναδόμηση, αναδιανομή, επανεντοπισμός, μείωση, επαναχρησιμοποίηση, ανακύκλωση, ριζοσπαστικοποίηση.

Σκοπός δεν είναι να προταθεί ένα άλλο μοντέλο ανάπτυξης των πόλεων μιας και όλα τα μοντέλα που δημιουργούνται από τα πάνω για να εφαρμοστούν στον κοινωνικό χώρο, είναι επί της ουσίας εν δυνάμει αποτυχημένα για την ίδια την κοινωνία αφού δεν δημιουργούνται από τα κάτω και δεν μπορούν έτσι να λάβουν υπόψη τις πολλές και

καθημερινές ιστορίες της φύσης και των ανθρώπινων κοινωνιών.

Αρχικά δίνονται ορισμένα βασικά ιστορικά στοιχεία για την αμφισβήτηση της ηγεμονίας της ανάπτυξης. Στη συνέχεια γίνεται μια σύντομη αποτίμηση των επιπτώσεων της σύγχρονης καπιταλιστικής αναπτυξιακής διαδικασίας στο χώρο των μεγαλουπόλεων και προτείνονται μερικές κατευθύνσεις για τις «από-αναπτυξιακές» πόλεις που θέλουμε. Τέλος δίνονται ορισμένα παραδείγματα μέσα από τα οποία προτείνονται ορισμένες πρακτικές λύσεις οι οποίες θα μπορούσαν ίσως να συμβάλλουν στη δημιουργία προπλάσμάτων ενός κόσμου χωρίς εκμετάλλευση ανθρώπου από άνθρωπο που θα βρίσκεται σε ισορροπία με τη φύση.

2. Αμφισβήτηση της ηγεμονίας της ανάπτυξης και ευ ζην

Η εποχή της σύγχρονης οικονομικής μεγέθυνσης έχει πολύ πρόσφατη ιστορία και πολύ συγκεκριμένη γεωγραφική ταυτότητα. Επομένως έχει αρχή και τέλος. Ξεκινάει τον 18^ο αιώνα με την βιομηχανική επανάσταση στην Αγγλία και στην Ολλανδία και επεκτείνεται στην Ευρώπη, τη Βόρεια Αμερική, ενώ στη συνέχεια επιβάλλεται στις περιοχές που βρίσκονται κάτω από την κυριαρχία του Ευρωπαϊκού πολιτισμού (πρώην και νυν αποικίες)¹⁶. Επί της ουσίας οι μόνες χώρες που μπορούν να διεκδικήσουν μερίδιο στην υψηλή οικονομική ανάπτυξη είναι αυτές που διαθέτουν πρωταρχικό κεφάλαιο συσσώρευσης ή χρηματιστικό κεφάλαιο το οποίο έχει δημιουργηθεί μέσω της καταλήστευσης και της αποστέρησης του πλούτου των αποικιών και γενικότερα των κατακτημένων περιοχών ή αργότερα μέσω του κοινωνικοπολιτικού ελέγχου (βλέπε προτεκτοράτα) και της αναπαραγωγής του χρηματιστηριακού κεφαλαίου.

Η έννοια της ανάπτυξης αναδύθηκε μετά την αποικιοκρατία και την βιομηχανική επανάσταση και στηρίχθηκε στην αντίληψη της δήθεν ανωτερότητας του Ευρωπαϊκού πολιτισμού έναντι των άλλων (Illich, I. 2003). Συνδέεται επομένως άμεσα με τις αρχές της κυριαρχίας του καπιταλιστικού συστήματος που κατασκεύασε μια αναπτυξιακή φαντασιακή ηγεμονία με τις ευλογίες της χριστιανικής θρησκείας. Σημειώνεται ότι η καταστροφή των πόλεων των πολιτισμών των Μεσίκας και των Ίνκας της Βόρειας και Νοτίου Αμερικής αντίστοιχα (κατά τη διάρ-

¹⁶ Η έννοια της οικονομικής ανάπτυξης, μόλις μετά τον Β' παγκόσμιο πόλεμο, αρχίζει να γίνεται αποδεκτή από περιοχές της Ασίας που παρόλα αυτά είχαν μια πλούσια αστική και πολιτιστική παράδοση διαφορετική από τις δυτικοευρωπαϊκές αξίες της οικονομικής μεγέθυνσης (Gillis, Perkins, Roemer, Snodgrass, 2000: 47-50).

κεια της Ισπανικής κυριαρχίας), και η εξόντωση των κοινοτικών πολιτισμών που δεν διέθεταν μεγάλες πόλεις αλλά διέθεταν πολύ σημαντικά συστήματα συμμετοχικής δημοκρατίας (Κούβα, Αϊτή κλπ) σε συνδυασμό με την ανάπτυξη του δουλεμπορίου (ιδιαίτερα από τους Πορτογάλους, Άγγλους, Ολλανδούς), συνιστούν φαινόμενα που βρίσκονται στην καρδιά της γέννησης του καπιταλιστικού συστήματος. Το κοινωνικό αυτό σύστημα στηρίχθηκε στην εκμετάλλευση της εργατικής δύναμης και στη υπαρπαγή πόρων και κοινών αγαθών με σκοπό την πρωταρχική συσσώρευση κεφαλαίου που ευνόησε την δημιουργία των κατάλληλων συνθηκών για τη γέννηση και την αποδοχή της λεγόμενης καινοτομίας σε ορισμένες περιοχές της Δ. Ευρώπης. Η έννοια της ανάπτυξης συνδέθηκε επομένως με την ίδια την άνιση εξαρτημένη ανάπτυξη μεταξύ αποικιοκρατικών και αποικιοκρατούμενων χωρών που στη συνέχεια (μετά τον Α' παγκόσμιο πόλεμο) εκφράστηκε μέσω της ιμπεριαλιστικής κυριαρχίας.

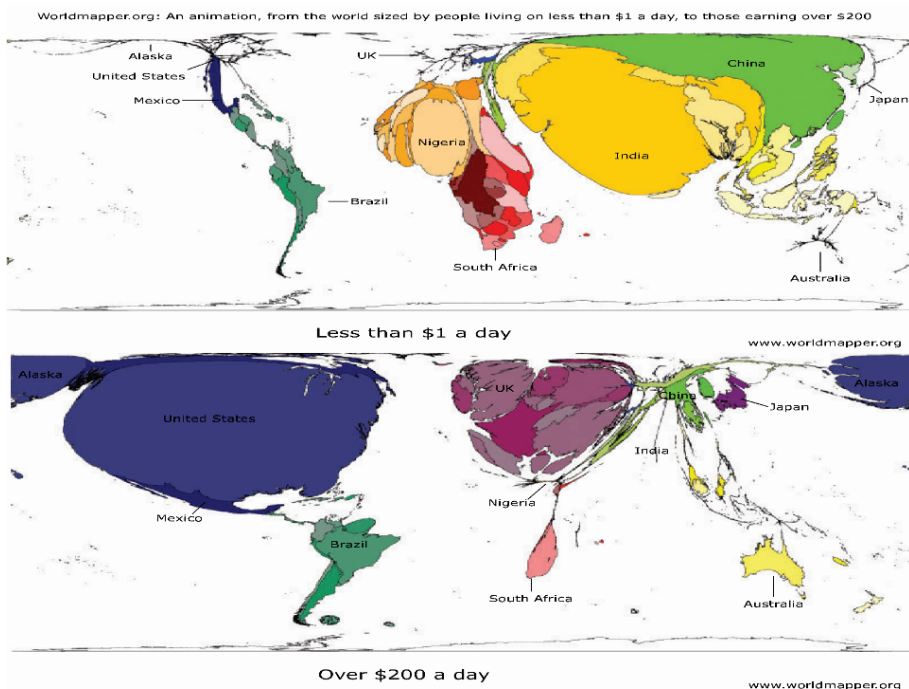
Η έννοια της ανάπτυξης συνδέθηκε επίσης με την ανάπτυξη συγκεκριμένων περιοχών των σύγχρονων πόλεων όπου συγκεντρώνονταν οι αστικές ελίτ (διακρίνουμε πολυτελή τμήματα των κέντρων και ειδικά προάστια με βίλες στις ευρωπαϊκές πόλεις όπου ζούσαν αυτοί που απομυζούσαν την εργατική τάξη, αποικιακά κέντρα στις αποικιακές μεταπρατικές πόλεις όπου ζούσαν οι τάξεις που απομυζούσαν τις αγροτικές περιοχές των ιθαγενών λαών και τέλος, τα σύγχρονα ανακτημένα από την άρχουσα τάξη μεγάλα αστικά κέντρα των λεγόμενων παγκόσμιων πόλεων όπου ζει η σύγχρονη άρχουσα τάξη που ενεργεί σε τοπικό-παγκόσμιο επίπεδο).

Για να κατανοήσουμε τη σύγχρονη άνιση οικονομική ανάπτυξη που παρατηρείται ανάμεσα σε διαφορετικές περιοχές του πλανήτη που σημαδεύτηκαν από αυτήν την ιστορία παραθέτω παρακάτω μερικά στοιχεία.

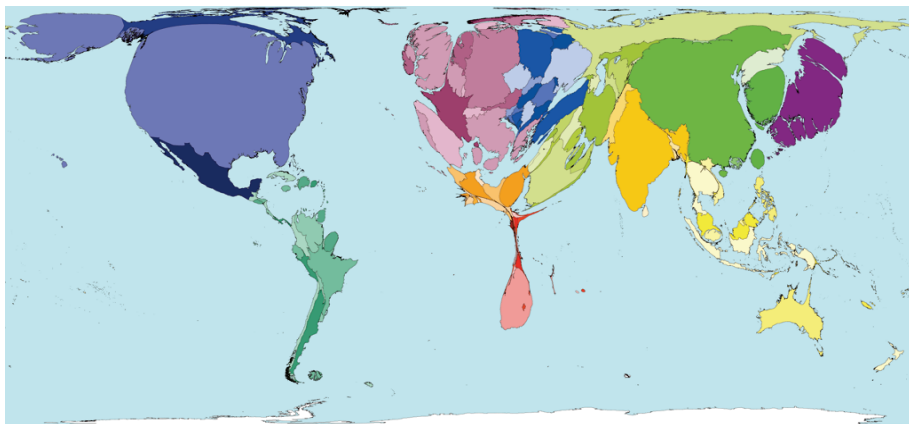
Πίνακας 1

Μέση Ευρωπαϊκή πόλη 1 εκ. κατοίκων:	
Ημερήσια ανάγκη: 11.500 τόνοι ορυκτών καυσίμων 320.000 τόνοι νερού 2.000 τόνοι τροφίμων.	Ημερήσια «παραγωγή»: 300.000 τόνοι υγρών αποβλήτων 1.600 τόνοι στερεών αποβλήτων 25.000 τόνοι διοξειδίου του άνθρακα

Πηγή ΟΗΕ, 2001 στο Βασενχόβεν 2003

Χαρτογράμματα όπου η έκταση της κάθε χώρας αναμορφώνεται ανάλογα με το ποσοστό του πληθυσμού που λαμβάνει από 1 έως και άνω των 200\$ την ημέρα το 2002
Πηγή : worldmaper.org 2009, στοιχεία 2004

Εικόνα 3. Χαρτόγραμμα Δείκτη εκπομπής CO2

Πηγή: worldmaper.org 2009, στοιχεία 2004

Στα χαρτογράμματα των εικόνων 2 και 3 και στον πίνακα 1 παρουσιάζονται οι μεγάλες κοινωνικές και οικολογικές αντιθέσεις των διαφορετικών χωρών του κόσμου.

Στη σημερινή εποχή, η πίεση για διαρκή αύξηση του ΑΕΠ κατά 3% είναι πίεση για διαρκή αύξηση των κερδών του 1% του πληθυσμού του κόσμου εις βάρος των άλλων. Η πίεση για μεγάλες επενδύσεις είναι πίεση για ξέπλυμα χρήματος, είναι πίεση για κατασκευή έργων φαντασμάτων που θα χάσκουν άχρηστα τους επόμενους αιώνες ... Η πίεση για υπερβολικό έλεγχο είναι πίεση για ανεξέλεγκτη δράση ορισμένων ανθρώπων εις βάρος των πολλών ελεγχόμενων ανθρώπων. Η πίεση για συνεχή αύξηση των οικονομικών δεικτών ανάπτυξης είναι πίεση που οδηγεί στη σκλαβιά των ανθρώπων και σε σοβαρές περιβαλλοντικές καταστροφές. Η ηγεμονία της ανάπτυξης καλλιεργείται μέσα από τον φόβο – ο φόβος είναι σχέση – μπορεί να ανατραπεί όπως και η ηγεμονία της ανάπτυξης.

Η αμφισβήτηση της ηγεμονίας της ανάπτυξης περνάει μέσα από την κριτική του καπιταλιστικού συστήματος και όχι μόνο αλλά και της καταλήστευσης του πλούτου και της διαστρέβλωσης της ιστορίας πολλών λαών του κόσμου κυρίως από την περίοδο της αποικιοκρατίας και μετά. Είναι κριτική της άνισης εξαρτημένης ανάπτυξης. Κριτική της πλαστής δημοκρατίας και της κοινωνίας των καθημερινών παρακολουθήσεων – ελέγχων. Κριτική της ίδιας της αποκοπής της οικονομίας από τη φύση. Κριτική της εξάρτησης της ζωής των ανθρώπων από οικονομικούς δείκτες. Για παράδειγμα «το Δ.Ν.Τ. βρίσκεται στη Γουατεμάλα από το 1984. Τα τελευταία χρόνια η χώρα εμφανίζει εντυπωσιακή οικονομική ανάπτυξη που θα ζήλευαν πολλά ανεπτυγμένα κράτη. Ο μέσος όρος αγγίζει το 4%! Ωστόσο, την ίδια στιγμή, το 1 στα 2 παιδιά κάτω των 5 ετών πεθαίνουν από την πείνα και τον υποσιτισμό».¹⁷

Η αμφισβήτηση της ηγεμονίας της ανάπτυξης περνάει επίσης μέσα από την αμφισβήτηση της κυριαρχίας των παγκόσμιων πόλεων (και όχι πλέον των κρατών εθνών). Επί της ουσίας είναι η αμφισβήτηση της κυριαρχίας συγκεκριμένων ελίτ που κατοικούν και μετακινούνται διαρκώς σε συγκεκριμένες περιοχές των παγκόσμιων πόλεων.

Σύμφωνα με την έκθεση του ΟΟΣΑ 2007, το ζήτημα της φτώχειας και του αποκλεισμού είναι κεντρικό πρόβλημα σε όλες τις μητροπόλεις, ενώ σε ορισμένες όπως το Μεξικό, πάνω από 50% ζει κάτω από το όριο φτώχειας. Αυτό συμβαίνει και σε πολλές περιοχές των πιο δυναμικών μητροπόλεων (Παρίσι, Λονδίνο, Νέα Υόρκη) ή σε παραδοσιακές βιομηχανικές πόλεις όπως το Ρότερνταμ η Λίλη και το Ντοτρουά. Σοβαρά

17 "ΥΠΕΡΟΧΗ ΜΑΚΡΟΟΙΚΟΝΟΜΙΑ"

<http://www.exandasdocumentaries.com/vimeo.php?movie=22196374>

προβλήματα που αντιμετωπίζουν όλες οι μητροπόλεις σχετίζονται με την κοινωνικά μεγάλη ψαλίδα ανάμεσα στους πλούσιους και τους φτωχούς, τα σοβαρά προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι μετανάστες, και τα θέματα ασφάλειας και αυξημένης εγκληματικότητας που είναι πιο σοβαρά στις πολύ μεγάλες μητροπόλεις.

Παρόλα αυτά, το μοντέλο που κυριαρχεί σήμερα για την πόλη είναι η ανεπτυγμένη ανταγωνιστική πόλη (Soja, 2008). Το μοντέλο αυτό προβάλλεται ιδιαίτερα από τα ΜΜΕ και δημιουργεί σύγχυση ως προς τις ανάγκες των σύγχρονων πόλεων, μιας και τις αναγκάζει να βάζουν σε δεύτερη μοίρα τα κοινωνικά και οικολογικά ζητήματα με σκοπό την εξασφάλιση ανταγωνιστικού προφίλ, την έλξη νέων επενδύσεων και την αύξηση των κερδών ή της πολιτικής δύναμης ορισμένων ελίτ. Το κυριότερο πρόβλημα όμως είναι η νομιμοποίηση στη συνείδηση του κόσμου της αναγκαιότητας ορισμένων μεγάλων έργων που εμφανίζονται να έχουν κοινωνικό προφίλ.

Παράδειγμα 1: Η BNF (Εθνική Βιβλιοθήκη της Γαλλίας) έγινε το 1997 (από τον Perrault) και θεωρήθηκε (μετά την Defense) σύμβολο της ανάπτυξης της πόλης του Παρισιού. Είναι 4 πύργοι των 100μ ύψος που συμβολίζουν τέσσερα ανοιχτά βιβλία. Η υλοποίηση του έργου δέχτηκε σοβαρή κριτική κοινωνικού, οικολογικού και αρχιτεκτονικού περιεχομένου λόγω του τεράστιου κόστους κατασκευής της αλλά και όσον αφορά την ίδια τη λειτουργικότητα της σύνθεσης. Ένα ολόκληρο δάσος μεταφέρθηκε από την Αφρική για να γίνει η βιβλιοθήκη (Βιτοπούλου, 2011). Ενώ με τα χρήματα που ξοδεύτηκαν θα μπορούσαν να γίνουν μικρότερες βιβλιοθήκες και να έχουν ταυτόχρονα καλυφθεί ανάγκες σε κοινωνικές κατοικίες ή να έχουν αναμορφωθεί οι παλαιότερες ώστε να αντιμετωπιστεί το ζήτημα των αστέγων.

Παράδειγμα 2: Οι Ολυμπιακοί Αγώνες έγιναν στην Αθήνα το καλοκαίρι του 2004 κάτω από γενικότερη πολιτική και κοινωνική συναίνεση. Η προβολή της Αθήνας προς τα έξω και η «επιτυχής» διοργάνωση των αγώνων κόστισε όμως 14 νεκρούς εργάτες, πολλά οικονομικά, κοινωνικά και περιβαλλοντικά προβλήματα, και μια νέα κατάσταση σε πολιτικό επίπεδο που χαρακτηρίζεται από την γενικότερη αποδοχή της επικυριαρχίας των πολυεθνικών “χορηγών” και του έντονου ανταγωνιστικού πνεύματος που μετατρέπεται πλέον σε σύγχρονη κοινωνική “αξία”. Τα συστήματα τηλεπικοινωνίας και παρακολούθησης παρέμειναν στην Αθήνα για το επόμενο διάστημα. Το οικονομικό κόστος των Ο.Α. ήταν τελικά τετραπλάσιο από το προβλεπόμενο (περίπου 10 δις. ευρώ) ενώ ο λογαριασμός συνεχώς αυξάνεται... Το μεγαλύτερο μέρος των έργων συνιστούσαν έργα προβολής και όχι κοινωνικού ενδια-

φέροντος.

Αν η πόλη μπορούσε να ζήσει μόνο από τη διαφημιστική εικόνα της θα ήταν πλούσια. Όμως αυτό δεν ισχύει... (Harvey, 2014)

3. Αποανάπτυξη και Πόλη: προτάσεις αποανάπτυξης για τις πόλεις της Ελλάδας

Αναζητώντας τις κοινωνίες (και ιδιαίτερα τις αστικές κοινωνίες) που δεν είχαν σαν πρόταγμα την οικονομική ανάπτυξη, βλέπουμε ότι στο παρελθόν υπήρχαν πολιτισμοί πολύ πριν την καθιέρωση της έννοιας αυτής. Η έννοια της οικονομικής ανάπτυξης δεν συνδέθηκε με τις εμπορευματικές πόλεις που αναπτύχθηκαν από τους Ίνκας (όπου δεν υπήρχε χρήμα) και τους Μεσίκας (όπου το χρήμα είχε μόνο διαμεσολαβητικό χαρακτήρα), ούτε με τις ιστορικές κινέζικες, οθωμανικές και αραβικές πόλεις (όπου υπήρχε περισσότερο το δίκαιο της χρήσης και όχι της κτήσης της γης) αλλά ούτε με τις πρώτες ελεύθερες μεσαιωνικές πόλεις οι οποίες δεν έθεταν ακόμα θέματα οικονομικής ανάπτυξης. Δεν συνδέθηκε με τις ελεύθερες κοινότητες (Κροπότκιν, 2009) αλλά ούτε και με τις λεγόμενες ουτοπικές πόλεις του 19ου αιώνα (ορισμένες μάλιστα αμφισβήτησαν και την ίδια την έννοια του χρήματος), ενώ φαίνεται να βρήκε σοβαρές αμφισβητήσεις από πολιτισμούς που την αμφισβήτησαν ως αξία. Για παράδειγμα, στο κείμενο του Ντιντερό (1771) «*ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑ ΣΤΟ ΤΑΞΙΔΙ ΤΟΥ ΜΠΟΥΓΚΑΙΝΒΙΛ*» που αναφέρεται στην εξερεύνηση της Ταϊτής ο γέροντας ινδιάνος λέει : «Περιορίσαμε τον ετήσιο και τον ημερήσιο μόχθο μας στο ελάχιστο δυνατόν γιατί τίποτα δεν μας φαίνεται προτιμότερο από την αργία. ... Μη μας ταραξείς με τις τεχνητές σου ανάγκες ούτε με τις φανταστικές σου αρετές... Δεν θέλουμε να ανταλλάξουμε αυτό που ονομάζεις άγνοια μας με τον άχρηστο πολιτισμό σου... ».

Σε αντίθεση με τις αξίες της οικονομικής μεγέθυνσης έρχεται η αρχαία έννοια του ευ ζην (Επίκουρος) και του Sumak Kawsay (buen vivir) την οποία συναντάμε στους αρχαίους πολιτισμούς των Άνδεων μέσα από μια ευρύτερη οικολογική προσέγγιση (Gudinas, 2011). Αντίστοιχα, επηρεασμένοι από την παρισινή κομμούνα, οι συγγραφείς Elisée Reclus, Piotr Kropotkin, Paul Lafargue, αμφισβητώντας την έννοια του δικαιώματος στην δουλειά (ως εξαρτημένη εργασία) προέτρεπαν, με διαφορετικούς τρόπους ο καθένας, στο δικαίωμα στο ευ ζην.

Αργότερα, όταν πλέον κυριαρχούσε το φορντικό μοντέλο στην

παραγωγή και ο τεύλορικός διαχωρισμός πνευματικής – χειρωνακτικής εργασίας και όταν πια τα αποτελέσματα της αντίληψης της διαρκούς οικονομικής ανάπτυξης γινόντουσαν αισθητά μετά από τους δύο παγκόσμιους πολέμους, με την ανάδυση νέων οικολογικών και κοινωνικών κινημάτων κατά την δεκαετία του 1970, η συζήτηση αυτή αρχίζει να αγκαλιάζει και τα θέματα της πόλης: βλέπε για παράδειγμα τους καταστασιακούς (Guy Debord κ.ά.), τον Henri Lefebvre και άλλους που στη συνέχεια επηρέασαν τα σύγχρονα ρεύματα σκέψης της κριτικής αστικής γεωγραφίας. Οι συγγραφείς αυτοί επικεντρώνουν στην έννοια του δικαιώματος στην πόλη κάνοντας σφοδρή κριτική στην κοινωνία της κατανάλωσης, επί της ουσίας δηλαδή ασχολούνται με την έννοια του ευ ζην στην πόλη.

Από την εποχή αυτή και μετά, στην Βόρεια Ευρώπη, οι αξίες της ανάπτυξης, που συνοδεύονται από τις αξίες της μαζικής παραγωγής και κατανάλωσης βιομηχανικών προϊόντων, διαχέονται, μαζί με την πόλη, στην ύπαιθρο μέσα από την μαζική βιομηχανική παραγωγή αγροτικών προϊόντων και την μαζική κατανάλωση προϊόντων μεταποίησης που απαιτεί και έναν δυναμικό τριτογενή και τεταρτογενή τομέα υπηρεσιών (Keil R., 2003).

Ορισμένοι βασικοί σταθμοί στην προσπάθεια αυτο-διεύθυνσης της κοινωνίας που επικεντρώνονταν περισσότερο στο ευ ζην παρά στην ανάπτυξη είναι: οι λεγόμενες ουτοπικές πειραματικές κοινότητες και η ανάπτυξη του πρώτου συνεταιριστικού κινήματος μετά την πρώτη κρίση του καπιταλισμού 1840, η κομμούνα του Παρισιού¹⁸ το 1871, οι κοινότητες που αναπτύχθηκαν μετά την μεξικανική επανάσταση¹⁹ του 1910, η δημιουργία των πρώτων Σοβιέτ της πρώην Σοβιετικής Ένωσης μετά από την μπολσεβίκικη επανάσταση του 1917 και οι απόπειρες δημιουργίας πολλών κεντροευρωπαϊκών κολεκτίβων σε επίπεδο εργα-

18 Η κομμούνα του Παρισιού το 1871, που τάχθηκε «ενάντια στη μετατροπή του κράτους και των κρατικών οργάνων από υπηρέτες της κοινωνίας σε αφέντες της» και αναγνώρισε ότι «η εργατική τάξη, ...πρέπει, από τη μια, να παραμερίσει όλη την παλιά καταπιεστική μηχανή που ως τότε είχε χρησιμοποιηθεί εναντίον της, κι από την άλλη να εξασφαλίσει τον εαυτό της από τους ίδιους της τους βουλευτές και υπαλλήλους, ορίζοντας ότι όλοι, δίχως καμιά εξαίρεση, μπορούν ν' ανακληθούν σ' οποιαδήποτε στιγμή» Μαρξ (2000).

19 Οι κοινότητες που αναπτύχθηκαν μετά την μεξικανική επανάσταση του 1910 και το πλάνο της Αγιάλα που, παρ'ότι δεν υλοποιήθηκε, επηρέασε τη σύσταση δικτύου αυτοδιοικούμενων κοινοτήτων με θεσμούς συμμετοχικής δημοκρατίας που είχαν τις ρίζες τους στις ίδιες τις ινδιάνικες παραδόσεις αλλά και στις αναρχοσοσιαλιστικές ιδέες της εποχής. Η δημιουργία των ejidos (κοινωνική γη) ακόμα και δίπλα σε μεγάλες πόλεις ήταν αποτέλεσμα αυτής της παρακαταθήκης

σίας²⁰ (Αρεντ, 2005), οι αναρχικές – ελευθεριακές κοινότητες που αναπτύχθηκαν κατά τη διάρκεια της Ισπανικής επανάστασης (1936-1939), οι αλληλέγγυες δομές που στηρίχθηκαν από τη θεολογία της απελευθέρωσης στη Λατινική Αμερική, το κίνημα του Malkom X (1952-1963) και των Πανθήρων (1966-1968) στις ΗΠΑ, οι αλληλέγγυες οικονομικές δομές που αναπτύχθηκαν μετά τον Β' παγκόσμιο πόλεμο στην επαναστατημένη Γιουγκοσλαβία, και στην πρώτη φάση της επανάστασης στην Κούβα.

Οι περισσότερες από αυτές τις προσπάθειες έμπρακτης υλοποίησης της αυτοδιαχείρισης στην πόλη και της κατάργησης εκμετάλλευσης ανθρώπου από άνθρωπο ηττήθηκαν αλλά έδωσαν το έναυσμα στις επόμενες γενιές για νέες απόπειρες απελευθέρωσης της ανθρωπότητας (Hobsbawm, 2011). Πολύ λίγες όμως από αυτές τις απόπειρες έθεσαν ζητήματα οικολογίας. Το κίνημα των Ζαπατίστας (Μεξικό) (από το 1994) είναι ίσως η σοβαρότερη προσπάθεια γενικευμένης αυτό-διεύθυνσης της κοινωνίας σε αγροτικές κοινότητες όπου έχει τεθεί ένας σοβαρός οικολογικός προβληματισμός παράλληλα με τα ζητήματα αυτονομίας. Σε επίπεδο πόλεων ιδιαίτερα στο Μεξικό, τέτοιος προβληματισμός τέθηκε στην κομμούνα της Τεποζτλάν το 1996 και στην κομμούνα της Οαχάκα 2006 (κατάληψη της πόλης από τους κατοίκους της και αυτόνομη διαχείριση της). Τα εντελώς νέου τύπου αυτά κινήματα προκάλεσαν μια τεράστια συζήτηση για τις λεγόμενες «ρωγμές» ή δημιουργικές αντιστάσεις (Holloway, 2011).

Στην Ευρώπη οι περισσότερες κοινοτικές απόπειρες δημιουργίας ενός άλλου κόσμου εναλλακτικού στο καπιταλιστικό σύστημα είναι μικρές αγροτικές κυρίως κοινότητες ή συνοικίες πόλεων: Camp Climat, Landmateers, Paideia, Can Masdeu, La Vieille Valette, Cravicola, Longo Mai, Zrenjanin, Zegg, Christiana. Σε αυτές αναφέρεται το βιβλίο *les sentiers de l'utopie* (Freneau I, Jordan J, 2011). Η μόνη περίπτωση που γνωρίζω να συνιστά ένα πείραμα αυτοργάνωσης σε επίπεδο πόλης (όλη η πόλη και όχι τμήμα της) είναι η Marínalea στην Ανδαλουσία, μία μικρή πόλη των 2.750 κατοίκων περίπου που έχει εξασφαλίσει αξιοπρεπή εργασία και κατοικία για όλους τους κατοίκους της με τη μέθοδο της συλλογικής λαϊκής αυτοκατασκευής καθώς και δωρεάν πρόσβαση σε όλα τα κοινά αγαθά και υπηρεσίες (παιδεία, υγεία κλπ). Όπως σημειώνει ο δήμαρχος της πόλης *Sánchez Gordillo* ο τρόπος διοίκησης της πόλης έχει επιρροές από τον χριστιανισμό της βάσης (*el cristianismo de base*), τον ανδαλουσιανό εθνικισμό, τον κομμουνισμό και

20 Όπως τα συμβούλια εργατών και στρατιωτών στη Γερμανία κατά τα έτη 1918-1919, το συμβουλευτικό σύστημα κατά την Ουγγρική Επανάσταση το 1956.

την αναρχία (Candon Mena J., 2012). Στην πόλη αυτή η γη είναι για όποιον/α την δουλεύει και η παραγωγή γίνεται όλο και περισσότερο με οικολογικές διαδικασίες. Οι αποφάσεις λαμβάνονται μέσα από συλλογικές ανοιχτές συνελεύσεις και η χρήση του διαδικτύου με εναλλακτικές μεθόδους ανοιχτού λογισμικού.

Οι παρακάτω πινακίδες επιχειρούν μια πρώτη εφαρμογή στον αστικό χώρο των πόλεων της Ελλάδας των βασικών αλλαγών της αποαναπτυξιακής προσέγγισης αξιοποιώντας την πρόσφατη συζήτηση για το θέμα (Latouche, S. 2006, Καλλής Γ., Πετρίδης Π., Ηλιόσποροι, 2013): μείωση – απομεγέθυνση, αναδιανομή, επαναξιολόγηση, επανεννοιολογικοποίηση, αναδόμηση, επανεντοπισμός, επαναχρησιμοποίηση, ανακύκλωση, ριζοσπαστικοποίηση.

1. ΑΠΟ-ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ απομεγέθυνση
Αντί για μεγαπόλεις και ανταγωνιστικές πόλεις να προωθήσουμε τα ισότιμα δίκτυα μικρών και μεσαίων πόλεων και τα δίκτυα γειτονιών και κοινοτήτων
Αντί για έργα υποδομής μόνο στην Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη > μικρά έργα σε όλες τις πόλεις της Ελλάδας
Αντί για μεγάλα έργα > πολλά μικρά έργα σε επίπεδο γειτονιάς με κοινωνικό έλεγχο της χρησιμότητάς τους
Μικρές επενδύσεις που επιστρέφουν στην κοινωνία (κέντρα υγείας και πρόληψης, ανοιχτά σχολεία και βιβλιοθήκες, ανοιχτοί αθλητικοί και πολιτιστικοί χώροι κ.ά.)
Μικρές ανεμογεννήτριες, μικρές ηλιακές εγκαταστάσεις, μικρά κτήρια, μικρά εμπορικά καταστήματα, μικροί κήποι, μικρές πλατείες παντού

2. ΑΠΟ-ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ κοινωνική αναδιανομή
Αναδιανομή του πλούτου – κοινωνικοποίηση τραπεζών και επιχειρήσεων που επιδοτήθηκαν με τεράστια ποσά (έχουν «αγοραστεί» από το δημόσιο πολλές φορές)
Συμμετοχικός προϋπολογισμός σε μητροπολιτικό επίπεδο σε σύνδεση με δήμους και γειτονίες.

Νομοθετική ενδυνάμωση δομών αλληλέγγυας οικονομίας, καταλήψεων βιομηχανιών που πτώχευσαν, ερασιτεχνικών σταθμών, ομότιμων δικτύων κ.ά. τοπικών πρωτοβουλιών (π.χ. καταλήψεις εγκαταλελειμμένων κτηρίων, αστικοί κήποι κλπ)

Καταγραφή προσφοράς και ζήτησης σε προϊόντα και υπηρεσίες μέσω αλληλέγγυων δικτύων και διευκόλυνση της ανταλλαγής τους

3. ΑΠΟ-ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ οικολογική αναδιανομή

Οι πιο πράσινες συνοικίες δεν είναι οι πιο οικολογικές (μπορεί να προέρχονται από καταπατήσεις δασικών περιοχών και να παρουσιάζουν μεγάλη κατανάλωση φυσικών πόρων και μεγάλη παραγωγή αποβλήτων, ενώ αντίθετα μια φτωχογειτονιά μπορεί να είναι πολύ πιο οικολογική (Petrovou,2011). Χρειάζεται επομένως συστηματική και πολύπλευρη διερεύνηση των οικολογικών χαρακτηριστικών μιας περιοχής πριν αποφανθούμε για την «οικολογικότητα» της.

Πράσινο παντού στην πόλη (με μελέτες φυτοκάλυψης – είδη και μορφολογία). Πράσινοι διάδρομοι στην πόλη (ΑΤΤΙΚΗ SOS) με συμμετοχή των κατοίκων.
Πρόσβαση στη θάλασσα και στα δάση για όλους, με όρους που θα σέβονται τις κοινωνίες ανθρώπων, ζώων και φυτών που ζουν σε αυτές τις περιοχές.

Πόσιμο νερό, ενέργεια και τηλεπικοινωνίες για όλους και όχι μόνο για μερικούς (έμφαση στις λαϊκές συνοικίες) – όχι στις ιδιωτικοποιήσεις

Σχολεία και Σχολές, Νοσοκομεία, Κέντρα Υγείας, Υπηρεσίες, παντού και ιδιαίτερα στις λαϊκές και πυκνοκατοικημένες συνοικίες (π.χ. στα Δυτικά και Βόρειο Δυτικά της Αθήνας)

Συντήρηση κατοικιών ευπαθών κοινωνικών ομάδων (το κυριότερο βέβαια είναι να καλυτερεύσει συνολικά η ζωή τους)

Ειδική διαχείριση με γνώμονα το κοινωνικό και οικολογικό συμφέρον και αποτροπή ιδιωτικοποιήσεων σε δασικές και παράκτιες περιοχές και σε βιοτόπους

4. ΑΠΟ-ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ

επαναχρησιμοποίηση – ανακύκλωση

Επανάχρηση τόπων : πράσινες ταράτσες και ηλιακοί συσσωρευτές όπου είναι δυνατό

Επανάχρηση εγκαταλελειμμένων κτηρίων για στέγαση απόρων, αυτό-οργανωμένα ανοιχτά πολιτιστικά κέντρα κ.ά.

Επανάχρηση εγκαταλελειμμένων οικοπέδων για αστικούς κήπους και πάρκα

Επανάχρηση υδάτων για πότισμα

Επανάχρηση ρούχων, παιχνιδιών κλπ

Διαλογή απορριμμάτων στην πηγή - Ανακύκλωση απορριμμάτων

Παραγωγή ενέργειας από ανακυκλωμένα υλικά (πυρήνες ελιάς, πέλετ υπολοίπων κλπ) και μικρές μονάδες ήπιων μορφών ενέργειας

5. ΑΠΟ-ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ

επαναξιολόγηση

Πολλά παιχνίδια ή παιχνίδι με τα παιδιά ;

Πολλά ιδρύματα ή ανοιχτοί χώροι συνάντησης όπου ζούμε και μαθαίνουμε διαδραστικά ;

Πολλά φαγητά κακής ποιότητας ή λίγα και καλά;

Πολλές γρήγορες και ανούσιες μετακινήσεις ή ουσιαστικές ευχάριστες μετακινήσεις ;

Πολλά αυτοκίνητα ή υγεία για να περπατάμε ;

Πολλά νοσοκομεία ή καλές συνθήκες διαβίωσης που θα ελαττώνουν τις αρρώστιες ;

Πολλές πληροφορίες ή ουσιαστική γνώση ;

Πολλά κέντρα κράτησης ή πολλές σχέσεις αλληλεγγύης ;

6. ΑΠΟ-ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ

επανεννοιολογικοποίηση – ριζοσπαστικοποίηση

Ανταγωνισμός των πόλεων ή συνεργασία ;

Μεγάλα έργα για να τραβήξουμε προσωρινά κάποιες πολυεθνικές ή έργα που θα καλυτερεύσουν την ζωή στην πόλη;

Γρήγορες και αποτελεσματικές συγκοινωνίες για λίγους ή ουσιαστικές συγκοινωνίες για όλους ;

Σβήσιμο της μνήμης της πόλης ή ανάκτηση της μνήμης και σηματοδότησή της στο χώρο ;

Μεγάλες εξορύξεις με μεγάλες περιβαλλοντικές καταστροφές και εκτοπισμό των κατοίκων ή μικρές εξορύξεις μόνο για τις βασικές ανάγκες των ανθρώπων και αποκατάσταση του τοπίου ή αξιοποίηση για κοινωνικούς και οικολογικούς σκοπούς ;

Μεγάλη βιομηχανία τροφής και μαζική εκμετάλλευση ανθρώπων, ζώων και φυτών με σκοπό την αύξηση των χρηματιστηριακών κερδών ή παραγωγή τροφής στο μέτρο των ανθρώπινων αναγκών για ένα ευ ζην;

3. ANTI ΓΙΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Συνοψίζοντας, η έννοια της ανάπτυξης έχει κυριαρχήσει στον κόσμο όχι μόνο οικονομικά και πολιτικά αλλά και σε επίπεδο φαντασιακού, ενώ ταυτόχρονα έχει σήμερα γίνει συνώνυμη του ανταγωνισμού των μεγάλων πόλεων και της δημιουργίας ελίτ που κατοικούν σε ολόένα και πιο ακριβές και αντι-οικολογικές περιοχές. Όπως λέει ο Harvey «από το 1970, όλο και περισσότερο χρήμα πήγαινε σε περιουσιακά στοιχεία κι όταν η καπιταλιστική τάξη αρχίζει να αγοράζει περιουσιακά στοιχεία, η αξία τους φυσικά αυξάνεται. ... Αυτό είναι κάτι που δεν κάνει μια καλύτερη πόλη, αλλά μια ακριβότερη πόλη...». Επιπλέον, «για να γίνει αυτό, πρέπει να εκτοπίζουν τους φτωχούς από τις γειτονιές τους και να υπερχρεώνουν τα νοικοκυριά με δάνεια κατοικίας και υλικών αγαθών που δεν θα μπορέσουν ποτέ να αποπληρώσουν». Πρέπει δηλαδή να μας στερήσουν του δικαιώματός μας στην πόλη, του δικαιώματος να έχουμε λόγο και συμβάλουμε στη δημιουργία της πόλης που θέλουμε. «Αν η παρούσα κρίση είναι βασικά μια κρίση της αστικοποίησης, τότε η λύση θα έχει να κάνει με μια αστικοποίηση ενός διαφορετικού τύπου. Η πάλη για το δικαίωμα στην πόλη αποκτά έτσι μια κρίσιμη σημασία, γιατί μ’

αυτήν έχουμε την ευκαιρία να κάνουμε κάτι διαφορετικό...» (Harvey: Social Forum Belem, 2009. Δείτε και το βιβλίο: Harvey, 2014).

Για να γίνει όμως αυτό το διαφορετικό χρειάζεται πρώτα να κατανοήσουμε τις διαφορετικές αναγνώσεις του δικαιώματος στην πόλη. Χρειάζεται επίσης να επαναξιολογήσουμε την σχέση της πόλης με την φύση αλλά και με την φύση μας. Να θέσουμε το ζήτημα ότι οι άνθρωποι και η φύση βρίσκονται πάνω από τα κέρδη και να προσπαθήσουμε να ενσωματώσουμε τις ιδέες της αποανάπτυξης στις διεκδικήσεις μας για το δικαίωμα στην πόλη, αντιμετωπίζοντας τα ζητήματα των πόλεων μέσα από κοινωνικές, οικολογικές και πολιτιστικές κριτικές προσεγγίσεις.

Οι θεωρητικές προσεγγίσεις αυτού του θέματος έχουν να μάθουν πολλά από την ιστορία των κοινωνικών κινημάτων αλλά και από τα σύγχρονα κινήματα πόλης και περιφέρειας. Τέτοιες προσπάθειες έχουν γίνει το τελευταίο διάστημα σε πολλές πόλεις στην Ελλάδα (Petrpoulou, 2013 και 2015). Σημειώνω παρακάτω μόνο μερικές από αυτές:

- κινήματα κατά της εξόρυξης χρυσού και της περιβαλλοντικής υποβάθμισης στη Χαλκιδική και στην Αλεξανδρούπολη
- κινήματα κατά των κέντρων κράτησης και γενικότερα του εγκλεισμού
- κινήματα για το δικαίωμα στην κατοικία (προσφυγικά κ.ά.)
- κινήματα κατά των ιδιωτικοποιήσεων του παράκτιου μετώπου και άλλων ευαίσθητων περιοχών (δάση, βιότοποι κλπ)
- κινήματα κατά των ιδιωτικοποιήσεων του νερού, της ενέργειας, της διαχείρισης απορριμμάτων κλπ
- κινήματα για το δικαίωμα στην κυκλοφορία (δεν πληρώνω διόδια, ελεύθερο εισιτήριο, ποδηλάτες, μαμάδες, πεζοί κλπ)
- κινήματα για το δικαίωμα στην ενημέρωση και στον πολιτισμό (ΕΡΤ, θέατρο ΕΜΠΡΟΣ, λαϊκά πανεπιστήμια, ανοιχτά σχολεία κλπ)
- καταλήψεις για δημιουργία κοινωνικών κέντρων (Υφανέτ, Βοξ, Σχολείο, Ευαγγελισμός, κλπ)
- καταλήψεις για δημιουργία κοινοτικών αγρών (Ελληνικό, Ιλιον, Βοτανικός κήπος)
- καταλήψεις ή άλλες δράσεις για δημιουργία κοινοτικών ιατρείων
- καταλήψεις για την αυτοδιαχείριση της βιομηχανίας (BIOME)

- δημιουργία παραγωγικών και καταναλωτικών συνεταιριστικών συλλογικοτήτων
- δημιουργία συλλογικοτήτων για την επανάχρηση και ανακύκλωση αντικειμένων
- δημιουργία συλλογικοτήτων για την ελεύθερη πρόσβαση στη γνώση και στο διαδίκτυο (peer to peer technology)

Επί πλέον, η σύγχρονη συζήτηση για την σχέση πολιτικής οικολογίας με την πόλη (Swynghedouw, 2003 και Angelo H., Wachsmuth D., 2014) θα είχε να αντλήσει ιδιαίτερα ενδιαφέρουσες ιδέες αν προσανατολιζόταν στην έννοια του ευ ζην. Για παράδειγμα, θα μπορούσε να ασχοληθεί με τις παρακάτω βασικές κατευθύνσεις της αποανάπτυξης :

- Εναλλακτική, μικρότερης κλίμακας οικονομία που θα ανταποκρίνεται στις βασικές ανάγκες των ανθρώπων και των οικοσυστημάτων
- Μείωση ενεργειακής επένδυσης και κατανάλωσης
- Ελάττωση κοινωνικο-χωρικών ανισοτήτων
- Εθελούσια λιτή ζωή
- Κοινά δημόσια αγαθά για όλους/ες
- Χρόνος και ευ ζην για όλους
- Βαθύτερη, συμμετοχική δημοκρατία
- Σεβασμός σε όλα τα έμβια όντα
- Αξίες που δεν ποσοτικοποιούνται (αλληλεγγύη, συντροφικότητα, αγάπη, ελευθερία, ...)

Τελικά, η ικανότητα της κοινωνίας να αντισταθεί στις θεσμοποιημένες σχέσεις εξουσίας σχετίζεται με την ικανότητα που έχουν τα κινήματα να αλλάζουν τις αξίες (Castells, 2012). Γι' αυτό χρειάζεται να δημιουργήσουμε τόπους ελευθεριακού πειραματισμού. [...] Μια κοινωνία, μέσα στην κοινωνία τελικά, ικανή να ανατρέψει τα υπάρχοντα μοντέλα και το συλλογικό φαντασιακό (Pari, 1990, Βαρκαρόλης, 2012) θέτοντας ως πρωταρχικό στόχο το ευ ζην.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Angelo H., Wachsmuth D., 2014. Urbanizing Urban Political Ecology: A Critique of Methodological Cityism. *International Journal of Urban And Regional Research* DOI:10.1111/1468-2427.12105, 16-27)
- Berardi F (Bifo), 2012. *The Uprising - On Poetry and Finance*. Semiotext(e)/Intervention Series
- Candón Mena J., 2012. Marinaleda, un ejemplo de gestión colectiva municipal en el campo andaluz. *Libre Pensamiento*. Economía, LP 73, Social. <http://librepensamiento.org/archivos/3820>
- Castells M., 2012. *Networks of Outrage and Hope: Social Movements in the Internet Age*. Polity Press.
- Debord G. (1979). Η κοινωνία του θεάματος στο : *International Situationniste*, 1979, *Χωροταξία* : ΑΚΜΩΝ. Πρώτη έκδοση στα γαλλικά: 1968.
- Fremeau I, Jordan J, 2011. *Les sentiers de l'utopie*, La découverte.
- Graber D. 2011. *Το Χρέος*. Στάσει Εκπίπτοντες.
- Gudynas E., 2011. América Latina en Movimiento, *ALAI*, No.462, 2/ 2011
- Harvey D., 2014 *Εξεγερμένες πόλεις*, εκδόσεις ΚΨΜ.
- Hobsbawm E. J. 2011. Πώς να αλλάξουμε τον κόσμο. Μαρξ και μαρξισμός 1840-2011. (How to Change the World) Μετάφραση: Μεζίτη Μάνια , Θεμέλιο.
- Holloway J. (2011). *Ρωγμές στον καπιταλισμό*. Σαββάλας
- Illich, I. (2003). Le développement où la corruption de l'harmonie en valeur. In: La ligne d'horizon. 2003. *Défaire le développement : Refaire le monde*. Paris : Parangon
- Keil, R. (2003) Progress report: urban political ecology. *Urban Geography* 24.8, 723-38.
- Latouche S., 2006. *Le pari de la décroissance* Librairie Arthème Fayard. Στα ελληνικά με τίτλο: Λατούς Σ. 2008. *Το στοίχημα της από-ανάπτυξης*. Εκδόσεις Βάνιας
- Lefebvre H., 1968. *Le Droit à la ville*. Paris: Anthropos (στα ελληνικά, εκδόσεις Κουκίδα).
- Papi A. (1990). Για μια αντι-ιεραρχική ισορροπία. *Χώρος και Χρόνος* 1: 22-30. Διαθέσιμο στο : <http://www.eutopia.gr/el/eytopiki-bibliothiki-gia-nia-anti-ierarhiki-isorropia-toy-andrea-papi>
- Petropoulou C., 2011. *Développement urbain et éco-paysages urbains. Une étude sur les quartiers de Mexico et d'Athènes*. L'Harmattan. Paris

- Petropoulou C., 2013. "Alternative Networks of Collectivities" and "Solidarity-Cooperative Economy" in Greek cities: Exploring their theoretical origins. *Journal of regional & socio-economic issues*. Vol III Issue II : 61-85
- Soja E. W, 2008. Postmetropolis. Blackwell.
- Swyngedouw, E. and N. Heynen (2003) Urban political ecology, justice and the politics of scale. *Antipode* 35.5, 898–918.
- Taibo C., 2012. *Η πρόταση της αποανάπτυξης*, Εκδόσεις των συναδέλφων.
- Worldmaper, 2009. *Χαρτογράμματα*. worldmaper.org
- Άρεντ, Χ., (2005). *Για την επανάσταση*. Νησίδες, Θεσσαλονίκη
- Βαρκαρόλης, 2012. *Δημιουργικές Αντιστάσεις και Αντιεξουσία*. Αθήνα. Παγκάκι.
- Βασενχόβεν Λ., 2005. Σημειώσεις μεταπτυχιακού μαθήματος Χωροταξίας στο ΕΜΠ
- Βιτοπούλου Α., 2011. Σημειώσεις για το μάθημα Ιστορία της Πόλης και της Πολεοδομίας. ΤΜΧΑ. ΑΠΘ.
- Εξάντας, ντοκιμαντέρ "ΥΠΕΡΟΧΗ ΜΑΚΡΟΟΙΚΟΝΟΜΙΑ"
<http://www.exandasdocumentaries.com/vimeo.php?movie=22196374>
- Καλλής Γ., Πετρίδης Π., Ηλιόσποροι, 2013. *Πέρα από το δίλημμα λιτότητα ή ανάπτυξη: 11 κείμενα για την αποανάπτυξη*. Ηλιόσποροι.
- Κροπότκιν, Π. (2009). *Αλληλοβοήθεια. Ένας παράγοντας εξέλιξης*. Καστανιώτης. Πρώτη έκδοση :1914
- Μαρξ Κ. (2000). *Ο εμφύλιος πόλεμος στη Γαλλία*. Σύγχρονη Εποχή. Πρώτη έκδοση : 1881.
- Ντιντερό (1771). *Συμπλήρωμα στο ταξίδι του Μπουγκαινβίλ*. Βάνιας Θεσσαλονίκη 1993.
- Πετροπούλου Χ., Βιτοπούλου Α. , επιμέλεια (2015, υπό έκδοση). *Κινήματα πόλης και περιφέρειας* e-book

Δημιουργώντας τον κόσμο που θέλουμε, μέσα στον κόσμο που θέλουμε να ξεπεράσουμε

Βασίλης Κωστάκης

πολιτικός οικονομολόγος, ιδρυτής P2P lab

ομότιμος -η -ο [με ίση τιμή, ισόβαθμος]

<Πώς μπορούμε να αλλάξουμε τον κόσμο σήμερα;/>

Από τη μία, το υπάρχον, κυρίαρχο σύστημα βασίζεται σε μια εσφαλμένη αντίληψη αφθονίας σε έναν πεπερασμένο υλικό κόσμο. Ασπάζεται την αέναη υλική παραγωγή και κατανάλωση σε έναν κόσμο με περιορισμένους φυσικούς πόρους. Από την άλλη, προωθεί την ψευδαίσθηση της «σπανιότητας» στην πνευματική παραγωγή η οποία, όμως, εγγενώς βρίσκεται σε αφθονία (δηλαδή το κόστος παραγωγής μιας επιπλέον μονάδας πληροφορίας, ας πούμε ο κώδικας ενός προγράμματος, είναι σχεδόν μηδενικό). Αντί, λοιπόν, να ενθαρρύνει τον πειραματισμό με την ελεύθερη πληροφορία, ορθώνει νομικούς φραγμούς (π.χ., copyright, πατέντες ή οι αποτυχημένες νομοθετικές πράξεις/συνθήκες ACTA, SOPA / PIPA) εξυπηρετώντας την ιδιωτική κερδοφορία ενώ εμποδίζει την ελεύθερη συνεργασία των πολιτών. Συνεπώς, προτεραιότητα για την επίτευξη ενός βιώσιμου συστήματος αποτελεί η αναστροφή της παραπάνω λογικής. Δηλαδή από τη μία είναι επιτακτική η συνειδητοποίηση του πεπερασμένου των φυσικών πόρων ενώ παράλληλα οφείλουμε να υποστηρίξουμε, όπου είναι δυνατόν, την κοινωνική παραγωγή και καινοτομία, τροποποιώντας την αδιαλλαξία των πατέντων και των copyright.

Έπειτα από αρκετές δεκαετίες βιομηχανικού καπιταλισμού και αποτυχημένων «κομμουνιστικών» καθεστώτων, κάποιοι σήμερα μιλάνε για μια εναλλακτική προσέγγιση: την ομότιμη προοπτική που βασίζεται στην αυτονομία, το μοίρασμα, την αλληλεγγύη και την κοινωνική καινοτομία. Η ευρεία διαθεσιμότητα των σύγχρονων τεχνολογιών πλη-

ροφορικής και επικοινωνίας (π.χ. οι προσωπικοί υπολογιστές και η πρόσβαση στο διαδίκτυο) έχει αναδείξει νέα συνεργατικά μοντέλα οργάνωσης που συνθέτουν αυτό που αποκαλούμε εδώ ως «ομότιμο κίνημα». Εγχειρήματα όπως το Ελεύθερο Λογισμικό / Λογισμικό Ανοικτού Κώδικα (ΕΛ/ΛΑΚ, π.χ. οι εκδόσεις λογισμικού βασισμένων στο Linux ή ο Apache HTTP εξυπηρετητής) και η ηλεκτρονική εγκυκλοπαίδεια Wikipedia καταδεικνύουν ότι ο ομότιμος τρόπος παραγωγής, τουλάχιστον στη σφαίρα της πληροφορίας (δηλ. στην παραγωγή κώδικα λογισμικού, γνώσης, σχεδίων, πολιτισμού), μπορεί να ανταγωνιστεί και ακόμη να υπερσκελίσει τον καπιταλιστικό. Πέρα από τα έργα ΕΛ/ΛΑΚ και τη Wikipedia, οι πλατφόρμες διάθεσης έργων πολιτισμού όπως το Librivox· τα νομικά εργαλεία κατοχύρωσης και διάθεσης πνευματικών δημιουργημάτων όπως οι άδειες Κοινών Δημιουργημάτων (Creative Commons) ή οι άδειες Γενικής Δημόσιας Χρήσης (General Public Licenses) · οι διαδικτυακές κοινότητες ανοικτού σχεδιασμού παράλληλα με την πρόοδο στις τεχνολογίες τρισδιάστατης εκτύπωσης· οι κολλεκτίβες των “hackerspaces” και οι κοινότητες “κάντο-μόνος-σου”· οι πλατφόρμες διάθεσης μεταφρασμένων, σε δεκάδες γλώσσες, υπότιτλων ταινιών· οι χιλιάδες ιστότοποι ενημέρωσης· τα παγκόσμια κινήματα για ελεύθερη πρόσβαση στη γνώση και για ανοιχτά δημόσια δεδομένα· λαμβάνουν χώρα την ίδια στιγμή σε παγκόσμια και τοπική κλίμακα. Τι κοινό έχουν όλα τα παραπάνω; Αποτελούν συμπτώσεις, τυχαία, μη συσχετιζόμενα γεγονότα ή είναι εκφράσεις και εκφάνσεις ενός νέου πολιτισμού με όλες του τις αντιφατικότητες και τις ευκαιρίες για αναγέννηση; Σημάδια ενός αναδυόμενου κόσμου που δημιουργεί και δημιουργείται, μέσα στις παρυφές του παλιού, από νέες ετερόκλητες υποκειμενικότητες –το πλήθος– και σαν τη λάβα αργά στην αρχή και μαινόμενη στη συνέχεια, μέσα από τις ρωγμές, προσπαθεί να δημιουργήσει νέα γη;

Το σύντομο αυτό δοκίμιο προσπαθεί να καταδείξει πως όλα τα παραπάνω αποτελούν πτυχές του ομότιμου κινήματος που εγκαινιάζει έναν νέο τρόπο παραγωγής ο οποίος έρχεται σε αντίθεση με κυρίαρχα δόγματα της οικονομικής θεωρίας: Ότι δηλαδή οι άνθρωποι παράγουν υποκινούμενοι από τη θέλησή τους για χρηματικό κέρδος καθώς και ότι η καινοτομία δημιουργείται μόνο από εταιρικές ιεραρχίες και κρατικές γραφειοκρατίες. Τουλάχιστον στη σφαίρα της πληροφορίας ο ομότιμος τρόπος παραγωγής έχει δείξει ότι μπορεί να είναι το ίδιο (και κατά μερικούς ακόμη περισσότερο) παραγωγικός και καινοτόμος με τους παραδοσιακούς τρόπους παραγωγής.

Και πρόσφατα παρατηρούμε το ομότιμο κίνημα να απλώνεται και στην

υλική παραγωγή: Κάποιοι σχεδιάζουν αντικείμενα (από τους κρίκους της κουρτίνας μέχρι ποδήλατα, τρακτέρ, ρομπότ και ανεμογεννήτριες) χρησιμοποιώντας εργαλεία ΕΛ/ΛΑΚ και τα διαθέτουν ελεύθερα στο διαδίκτυο· κάποιοι χακάρουν και τροποποιούν ήδη υπάρχοντα σχέδια αναβαθμίζοντάς τα ή απλώς προσαρμόζοντάς τα στις δικές τους ανάγκες· και κάποιοι δίνουν σε αυτά τα σχέδια υλική υπόσταση χρησιμοποιώντας ανοικτό υλικό (open hardware) όπως τρισδιάστατους εκτυπωτές χαμηλού κόστους (π.χ. ο εκτυπωτής Ultimaker ή ο RepRap που μπορεί να αναπαράγει ένα μεγάλο μέρος του εαυτού του), μικρο-υπολογιστές Arduino, το σύνολο εργαλείων Global Village Construction Set του εγχειρήματος Open Source Ecology ή το αρθρωτό αυτοκίνητο Wikispeed.

Οι άνθρωποι πριν τη βιομηχανική παραγωγή, συνήθιζαν να σχεδιάζουν και να παράγουν πολλά από τα εργαλεία και τα προϊόντα τους συλλογικά. Σήμερα, λοιπόν, βλέπουμε αυτό το είδος της κοινωνικής παραγωγής να αναγεννιέται μέσα σε ένα ομότιμο πλαίσιο. Πρωτοβουλίες και εγχειρήματα όπως τα Fab/Media Labs ή τα εκατοντάδες hackerspaces ανά τον κόσμο παρέχουν τη γνώση και την υποδομή για πειραματισμό με πρακτικές ομότιμης παραγωγής στον υλικό κόσμο. Τα μέχρι τώρα ομότιμα εγχειρήματα στην οικονομία της πληροφορίας αλλά και η επέκταση αυτών στην υλική παραγωγή δημιουργούν δίκτυα καινοτομίας. Τα δίκτυα αυτά είναι την ίδια στιγμή παγκόσμια και τοπικά διευκολύνοντας την τοπικοποίηση της οικονομίας με πολλές μικρές επιχειρήσεις να παράγουν για τις τοπικές αγορές, εκμεταλλευόμενες μέρος της ομότιμης παραγόμενης πληροφορίας, δηλαδή των πληροφοριακών Κοινών. Ακριβώς όπως οι δικτυωμένοι υπολογιστές αποκέντρωσαν τα μέσα παραγωγής της πληροφορίας, τα αναδυόμενα στοιχεία ενός δικτύου μικρο-εργοστασίων ή «επιτραπέζιας παραγωγής», όπως η τριδιάστατη εκτύπωση, διευκολύνουν την ευρεία και κατά τόπους διαθεσιμότητα των μέσων της υλικής παραγωγής και αλλάζουν τον τρόπο με τον οποίο παράγουμε και καινοτομούμε.

<Το πλήθος χακάρει την πληροφορία, τροποποιεί την πληροφορία, μοιράζεται την πληροφορία, ξαναχακάρει, ξανατροποποιεί, ξαναμοιράζεται, κ.ο.κ., και σε λίγο ίσως είναι σε θέση να παράγει προϊόντα, ομότιμα σχεδιασμένα, με υλική υπόσταση. Και τι καταλαβαίνει κανείς έπειτα από όλα αυτά; Ότι το μέλλον είναι περισσότερο πιθανό να το δημιουργήσεις από ότι να το προβλέψεις/>

Η ομότιμη θεωρία, σαν απόπειρα δημιουργίας μιας θεωρίας που επιτρέπει την κατανόηση του ομότιμου κινήματος, βρίσκεται στη μοναδική θέση να παντρεύει την αξία της ελευθερίας του ατόμου με τις

αξίες της ισότητας και της αλληλεγγύης. Ψάχνοντας, λοιπόν, μια απάντηση στο ερώτημα με το οποίο άρχισε αυτό το άρθρο, ισχυριζόμαστε πως το ομότιμο κίνημα μας δείχνει το δρόμο.

<Εμείς ας συμμετέχουμε σε μια πανδαισία δημιουργίας που δημιουργεί τον κόσμο που θέλει, μέσα στον κόσμο που θέλει να ξεπεράσει/>

Νέες Καλλιτεχνικές Πρακτικές Συν-δημιουργίας και Ομότιμης Παραγωγής Γνώσης

Πέννυ Τραυλού

Λέκτορας Πολιτισμικής Γεωγραφίας και Θεωρίας, Πανεπιστήμιο του Εδιμβούργου

Δάφνη Δραγώνα

Ερευνήτρια - Επιμελήτρια Ψηφιακής Τέχνης

Θα αναφερθούμε σε νέες μορφές καλλιτεχνικής δημιουργικότητας όπως προκύπτουν από συνεργατικές καλλιτεχνικές πρακτικές, συν-δημιουργικότητα και ομότιμη παραγωγή γνώσης αλλά επίσης κι από μοντέλα συνεργασίας που δεν στηρίζονται σε συγκεκριμένους γεωγραφικούς άξονες και σύνορα. Μιλάμε για καλλιτεχνικές πρακτικές οι οποίες δρουν τοπικά αλλά μέσα από μία παγκόσμια δικτύωση η οποία ενδυναμώνει τις δράσεις αυτές και δημιουργεί κόμβους παράλληλων/πολλαπλών πολλές φορές δράσεων.

Στην εποχή της ψηφιακής τεχνολογίας, των κοινωνικών δικτύων, του ανοικτού λογισμικού και του κώδικα, η καλλιτεχνική δημιουργία δεν είναι πλέον αποτέλεσμα μεμονωμένων ανθρώπων και ταλέντου. Η δημιουργικότητα και άρα και η κατασκευή γνώσης είναι συνεργία και συνεργασία χώρων, πρακτικών, προϊόντων δημιουργίας, ανθρώπινου και μη δυναμικού. Στη προκειμένη περίπτωση μιλάμε για αλληλεπιδρούμενα δίκτυα τα οποία συν-δημιουργούν πολιτιστικά αγαθά. Εκεί τίθεται κι ο ρόλος των δικτύων στον επαναπροσδιορισμό της δημιουργικότητας ως κοινό. Η σημασία δεν είναι στο αποτέλεσμα, στην καλλιτεχνική παραγωγή ενός έργου τέχνης αλλά στη διαδικασία της παραγωγής του.

Αυτή η νέα μορφή τέχνης έχει τα δικά της χαρακτηριστικά και κανόνες. Συμπεριέχει, καταρχάς, έργα τα οποία είναι άμεσα, κατανοητά και προσιτά, χωρίς να δηλώνουν την μοναδικότητα τους. Δεν υπάρχει κυριότητα και καλλιτεχνική ιδιοκτησία με τον τρόπο που την αντιλαμ-

βανόμαστε στην κυρίαρχη εκθεματική τέχνη. Η δυναμική αυτή της συνεργατικής τέχνης έγκειται στην διανομή και διάχυση των έργων μέσα στο δίκτυο και μάλιστα με ένα ριζωματικό τρόπο: αφού δεν υπάρχει ιδιοποίηση του έργου, αυτό μπορεί να διανεμηθεί ελεύθερα μέσα στο δίκτυο, να ανακατασκευαστεί και αναδημοσιευθεί. Εκεί είναι κι η επιρροή του ελεύθερου λογισμικού.

Για εμάς το πιο ενδιαφέρον σαν αυτή την μορφή καλλιτεχνικής συνδημιουργίας, είναι ότι μπορεί και να μην χαρακτηριστεί από του δημιουργούς της ως 'τέχνη'. Μάλιστα οι ίδιοι δεν χαρακτηρίζουν τον εαυτό τους ως 'καλλιτέχνη'. Σε πολλές περιπτώσεις αυτοχαρακτηρίζονται ως ακτιβιστές ή εκπαιδευτές. Είναι σαν η τέχνη να γίνεται τελικά ριζωματικά συμμετοχική και συλλογική ως ένας τρόπος αντίστασης σε μία νεοφιλεύθερη κοινωνία της γραμμικής προόδου και της έλλειψης συμμετοχής όλων μας στη δημιουργία της καθημερινότητας μας.

Σε μία περίοδο κρίσης σαν αυτή που ζούμε, το ερώτημα που τίθεται είναι αν χρειαζόμαστε μαζί με όλα τα άλλα αγαθά τη 'τέχνη'. Εκεί είναι που θα πρέπει να αναπροσδιορίσουμε την τέχνη ως "κοινό" στο οποίο όλοι μας καλούμαστε να συν-δημιουργήσουμε. Ο καλλιτέχνης είναι αναπόσπαστο κομμάτι της ενεργής πολιτείας και δρα σε παραλληλότητα με αυτή. Δεν παράγει τέχνη για τη τέχνη, ούτε και συγκεκριμένο κοινό και χώρους αλλά για τη κοινωνία με τη κοινωνία.

Δεν μιλάμε για στρατευμένη τέχνη αλλά για συμμετοχική τέχνη ομότιμης παραγωγής γνώσης, μη ιεραρχημένη και ανοικτή προς όλους. Όπως ανέφερα πιο πριν, μιλάμε για τη κατασκευή κοινών (making of the common) άρα μια συνεχής διαδικασία η οποία στηρίζεται σε δεξιότητες και δράσεις που θα οδηγήσουν στη διαδικασία παραγωγής κοινών (commoning). Με άλλα λόγια τα κοινά κατασκευάζονται όπως κι οι κοινοί χώροι: είτε διαδικτυακά είτε στο φυσικό περιβάλλον είτε και στα δύο (υβριδικά), οι καλλιτέχνες δημιουργούν νέους χώρους κοινωνικών επαφών και δικτυώσεων. Οι καταβεβλημένοι χώροι, οι συνεργατικές πλατφόρμες, οι βάσεις δεδομένων ή τα δίκτυα επικοινωνίας, όλα προσφέρουν στους χρήστες και κατοίκους χώρους πέρα από την οικονομική εκμετάλλευση και την εξουσία. Εργαλεία γνώσης και συνεργασίας προσφέρονται σε αυτούς τους μη ιεραρχημένους χώρους παραγωγής δημιουργικών δράσεων.

Αυτά τα εργαλεία λοιπόν σκοπό έχουν την ενίσχυση της αυτοοργάνωσης ομάδων μέσα από συνεργατικές πρακτικές και ομότιμη παραγωγή γνώσης ώστε να δράσουν προς όφελος της ομάδας. Άρα

εναλλακτικές μορφές δημιουργικότητας που στηρίζονται στην συνεργασία και τη κοινωνικότητα είναι αναγκαίες για τη διάδοση και εκμάθηση της αυτοοργάνωσης και της λήψης αποφάσεων σε ομαδικό επίπεδο κι από τα κάτω. Εδώ μιλάμε πλέον όχι μόνο για DIY (φτιάξτο-μονος-σου) πρακτικές αλλά για κοινωνικές όπως το DIWO (δηλ. Do-It-With-Others: φτιάξτο-μαζί-με-άλλους)

Προτάσεις

- Ενεργοποίηση των αστικών κοινοτήτων/ομάδων μέσα από τη συμμετοχή τους σε διαδικασίες συν-δημιουργίας που θα επικεντρωθούν στο σχεδιασμό και τη κατασκευή καινοτόμων σεναρίων για αλλαγές στη πόλη τους.
- Ευαισθητοποίηση σε ότι αφορά σενάρια καινοτομίας για το άμεσο μέλλον της πόλης μέσα από νέες μορφές δημιουργικής έκφρασης, συμμετοχής, συνεργασίας και διακυβέρνησης.
- Δημιουργία κοινής γνώσης και ενός οικοσυστήματος συνεργασίας, μέσα στις κοινότητες αλλά και μεταξύ τους.
- Προώθηση νέων θεματικών κοινοτήτων, οι οποίες θα δουλεύουν σε projects που θα αφορούν άμεσα τη πολιτεία και τον αστικό χώρο.
- Ενίσχυση χώρων για πολιτιστική δράση και δημιουργική αντίσταση.
- Προώθηση της χρήσης διάχυτης τεχνολογίας (ubiquitous technologies), δικτύων και ψηφιακών οικοσυστημάτων για τη ανακατασκευή της ψηφιακής ζωής στη πόλη, την οποία θα συνδιαχειρίζονται οι πολίτες.
- Ανοιχτότητα στις άδειες πνευματικής ιδιοκτησίας από Creative Commons σε Copyleft (ελεύθερη διαχείριση του υλικού παραγωγής).
- Στήριξη χώρων κατασκευής και χρήσης ελεύθερου λογισμικού.
- Προώθηση ψηφιακής γνώσης/αλφαριθμητισμού για την εξάλειψη του ψηφιακού αποκλεισμού και ψηφιακού διαχωρισμού (digital divide).
- Δημιουργία ενός φορέα χρηματοδότησης, ενίσχυσης και βοήθειας για την ίδρυση κι αειφορία χώρων για ψηφιακή τέχνη

και ανοικτά λογισμικά

- Συνεργασία τοπικής αυτοδιοίκησης, δήμου και υπουργείου πολιτισμού σε για εύρεση οικονομικής ενίσχυσης σε μικρούς καλλιτεχνικούς χώρους
- Δημιουργία ανοικτού μουσείου για όλους στην παραγωγή και κατανάλωση τέχνης. Άμεση επαφή του κοινού σε όλα τα στάδια δημιουργίας.

Όγδοη ενότητα:

**Χρέος,
δημοσιονομικά
και επενδύσεις**

Ευημερία πέρα από τη λιτότητα και την αύξηση της ζήτησης

Γιώργος Καλλής

Καθηγητής Αυτόνομο Πανεπιστήμιο Βαρκελώνης

Πριν λίγο καιρό ετοιμάσαμε με την Ομάδα για την Αποανάπτυξη στη Βαρκελώνη 10 πολιτικές προτάσεις. Επιθυμία μας ήταν η συμβολή στην δημόσια συζήτηση για την οικονομική πολιτική του Ποδέμος. Οι προτάσεις μας δημοσιεύθηκαν στην Ισπανική Ελ Ντιάριο, αλλά και μεταφρασμένες στη Γαλλική Λιμπερασιόν, την Φραίντακγ στην Γερμανία, και την Μανιφέστο στην Ιταλία. Η Ναόμι Κλάιν τις εξήρε ως πρωτοπόρες.

Πρώτον, προτείνουμε αναδιάρθρωση και μερική διαγραφή του χρέους μέσω δημόσιου λογιστικού ελέγχου κατά την πρόταση Τουσαίν. Δεύτερον, τετραήμερο. Μείωση της εργάσιμης εβδομάδας δηλαδή σε 32 ώρες. Τρίτον, βασικό εγγυημένο εισόδημα, της τάξης των 400 με 600 € μηνιαίως. Τέταρτον, οικονομική και θεσμική υποστήριξη των δικτύων αλληλεγγύης και κοινωνικής οικονομίας. Πέμπτον, στροφή σε πράσινες και κοινωνικές επενδύσεις. Έκτον, εθνικοποίηση τραπεζών οι οποίες λαμβάνουν κρατική υποστήριξη και αύξηση των κεφαλαιακών απαιτήσεων για όλες τις τράπεζες. Έβδομον, περιορισμό και απαγορεύσεις στην διαφήμιση. Κατ' ελάχιστον όπως η πόλη της Γκρενόμπλ η οποία την απαγόρευσε στους δημόσιους χώρους. Όγδοον, φορολογική μεταρρύθμιση με σταδιακή αντικατάσταση των φόρων εισοδήματος με ενεργειακό φόρο. Αύξηση της φορολόγησης των πλουσίων. Ένατον, νομική θέσπιση δεσμευτικών οικολογικών ορίων, όπως για τις εκπομπές διοξειδίου του άνθρακα. Δέκατον, κατάργηση της χρήσης του ΑΕΠ ως δείκτη ευημερίας.

Άλλοι σε αυτό το πάνελ θα μιλήσουν για το βασικό εισόδημα, το χρέος και τις δημόσιες επενδύσεις ενώ εχθές ακούσαμε πολλά για την κοινωνική οικονομία. Θα επικεντρωθώ έτσι σε τρεις άλλες προτάσεις σχετικές για την Ελλάδα. Πρώτον, τη φορολογική μεταρρύθμιση. Η πρόταση αφορά την σταδιακή, και πειραματική αν θέλετε, μείωση του φόρου εισοδήματος, και την αντικατάσταση του με ισόποσα έσοδα από έναν φόρο ενέργειας ή κατανάλωσης. Για παράδειγμα ένα φόρο στην

βενζίνη και στην παραγωγή λιγνίτη. Ή έναν φόρο στην κατανάλωση ρεύματος και στις διαφημίσεις. Ή έναν φόρο επιδεικτικής κατανάλωσης, σαν αυτό που άκουσα ότι ετοιμάζει η κυβέρνηση, παραδείγματος χάρη για τα ενεργοβόρα αυτοκίνητα μεγάλου κυβισμού.

Θα πει κάποιος, μα δεν πληρώνουμε ήδη αρκετά για πετρέλαιο θέρμανσης ή στην ΔΕΗ; Ναι. Προσοχή όμως. Ο φόρος τον οποίο προτείνουμε δεν θα είναι επιπρόσθετος. Θα έρθει με μείωση του φόρου εισοδήματος. Αν κάποιος επιθυμεί τα λεφτά τα οποία θα γλυτώσει από τον φόρο εισοδήματος να τα δίνει για πετρέλαιο ή για βενζίνη θα μπορεί να το κάνει. Αλλά πλέον θα είναι πολύ πιο συμφέρον να προτιμάει τα μαζικά μέσα μεταφοράς, αφού η τιμή της βενζίνης θα έχει αυξηθεί. Η φορολογική μεταρρύθμιση θα δώσει κίνητρα για την λιτή ζωή την οποία επικαλέστηκε και ο κ. Βαρουφάκης.

Τίθεται όμως ζήτημα κοινωνικής δικαιοσύνης. Ο φόρος εισοδήματος είναι κλιμακωτός. Οι πιο πλούσιοι πληρώνουν συγκριτικά περισσότερο. Ένας φόρος στη βενζίνη θα είναι ενιαίος. Για αυτό προτείνουμε αντικατάσταση του φόρου εισοδήματος μόνο για τις κατώτατες εισοδηματικές κλίμακες, δηλαδή αύξηση του αφορολόγητου. Οι πιο πλούσιοι να συνεχίζουν να πληρώνουν φόρο κανονικά στις υψηλότερες κλίμακες. Δεν θα συμφωνήσω με τον Γιάννη τον Μακριδάκη ο οποίος μίλησε και για πλήρη κατάργηση των φόρων τύπου ΕΝΦΙΑ. Ο φόρος ιδιοκτησίας, όπως έδειξε ο Πικετύ στο πρόσφατο έργο του, είναι βασικό εργαλείο αναδιανομής. Απλά πρέπει να είναι φόρος μεγάλης ιδιοκτησίας. Και όχι μικρής και γενικευμένης, όπως ο ΕΝΦΙΑ.

Η δεύτερη πρόταση αφορά την μείωση των ωρών εργασίας. Αν όλοι δουλεύαμε λίγο λιγότερο θα άνοιγαν πολλές νέες θέσεις εργασίας. Από τις πρώην 15 χώρες της ΕΕ, δηλαδή χωρίς Ρουμανία, Βουλγαρία, οι Έλληνες δουλεύουμε περισσότερες ώρες από οποιανδήποτε άλλο. Για χώρες όπως η Ελλάδα με υψηλή ένταση εργασίας, τα περιβαλλοντικά οφέλη από την μείωσή τους, είναι τεράστια. Και τα κοινωνικά οφέλη, αφού απελευθερώνεται δημιουργικός χρόνος.

Φυσικά μια τέτοια μεταρρύθμιση αυξάνει το κόστος εργασίας για τις επιχειρήσεις και μειώνει τα κέρδη τους. Πολύ δύσκολα ένα τέτοιο μέτρο θα γινόταν αποδεκτό από τους δανειστές, ή από τον κ. Σώμπλε και τους προτεστάντες ηθικολόγους. Τι μπορούμε να κάνουμε ως Ελλάδα; Πρώτον, να σταματήσουμε τουλάχιστο την απελευθέρωση του ωραρίου και το άνοιγμα των μαγαζιών τις Κυριακές. Δεύτερον, να πρωτοστατήσουμε σε μια Πανευρωπαϊκής συζήτηση για το θέμα του ωραρίου. Επιχειρήσεις τεχνολογικής αιχμής στην Καλιφόρνια εισάγουν από μόνες

τους το τετραήμερο. Οι εργαζόμενοι τους έτσι είναι πιο δημιουργικοί. Ενώ οι επιχειρήσεις προσελκύουν ταλέντο προσφέροντας καλύτερες συνθήκες εργασίας. Ανταγωνιστικότητα δεν είναι πόσο ξύγκι μπορούμε να βγάλουμε από τον κάθε εργαζόμενο με την μικρότερη δυνατή αμοιβή.

Η τρίτη πρόταση με βγάζει έξω από τα νερά μου. Δεν την έχω μελετήσει αρκετά. Αλλά κάποια στιγμή πρέπει να πέσει στο τραπέζι και να συζητηθεί. Αφορά την έκδοση παράλληλου νομίσματος από το κράτος υπό την μορφή γραμματίων ή κουπονιών. Τα γραμμάτια αυτά το Ελληνικό κράτος θα δεσμεύεται να τα δεχτεί για την αποπληρωμή φόρων, σε σταθερή αντιστοιχία με το Ευρώ.

Δεν μιλάμε για κάτι πρωτοφανές. Η Καλιφόρνια το έκανε επί κυβέρνησης Σβαρτζενέγκερ, λόγω του τεράστιου χρέους της και της αδυναμίας της φυσικά να τυπώσει δολάρια. Το πλαίσιο της συμφωνίας για το χρέος είναι ασφυκτικό για την όποια Ελληνική κυβέρνηση. Όπως δείχνει η τρέχουσα διαπραγματεύση, δεν υπάρχει καμία ελπίδα για δημοσιονομική χαλαρότητα και τόνωση της ζήτησης εντός του υπάρχοντος πλαισίου. Ένα παράλληλο σύστημα θα χαλάρωνε τη δημοσιονομική πολιτική, και θα έφερνε νέο χρήμα στην αγορά, χωρίς να σημάνει την έξοδό μας από το Ευρώ. Πολιτικά δεν ξέρω πόσο εφικτό είναι στα πλαίσια του συμφώνου ή των σχέσεων με την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα. Θα έδινε πάντως μεγαλύτερη ευελιξία στο διαπραγματευτικό τραπέζι. Και μία μερική νομισματική ανεξαρτητοποίηση, που θα έκανε πιο ομαλή μια μετάβαση σε δραχμή αν ποτέ χρειασθεί.

Μια λογική ένσταση είναι ότι θα οδηγούμασταν σε οικονομία δύο ταχυτήτων. Αυτών που θα πληρώνονταν σε Ευρώ, και αυτών, δημοσίων υπαλλήλων ή συνταξιούχων, που θα πληρώνονταν εν μέρει σε γραμμάτια δημοσίου. Όχι απαραίτητα αν υπάρχει δέσμευση μη μείωσης των μισθών σε ευρώ, και το γραμμάτιο χρησιμοποιείται μόνο για τυχόν αυξήσεις. Υφίσταται όμως ένας κίνδυνος μείωσης των φορολογικών εσόδων σε Ευρώ αν χρησιμοποιούνται κυρίως γραμμάτια για αυτούς. Η δέσμευση αποδοχής του γραμματίου αντί ευρώ σε σταθερή αντιστοιχία, μειώνει κάπως αυτόν τον κίνδυνο, όπως και την πιθανή υποτίμηση του παράλληλου νομίσματος και μαύρων ανταλλαγών.

Τέλος, μια εύλογη ένσταση από την σκοπιά της αποανάπτυξης είναι γιατί; Γιατί θέλουμε να αναθερμάνουμε τη ζήτηση; Δεν θα φέρι αυτό επιστροφή στον καταναλωτισμό; Πρώτον, μια λύση θα ήταν το εσωτερικό νόμισμα να χρησιμοποιηθεί για επενδύσεις σε ήπιους τομείς. Για παράδειγμα θα μπορούσε να δοθεί ως μορφή επιχορήγησης σε

επιλεγμένες κοινωνικές και συνεταιριστικές επιχειρήσεις και στην αλληλέγγυα οικονομία. Ή να δοθεί για στήριξη καινοτόμων συνεταιρισμών στους τομείς των μικρών ΑΠΕ και της διαχείρισης των αποβλήτων.

Ο κίνδυνος για μια επιστροφή σε επιζήμια ανάπτυξη ελοχεύει σε όλες τις προτάσεις μας. Στη μείωση του χρέους, στο βασικό εισόδημα, ακόμα και στην ελάττωση των ωρών εργασίας, αν ο ελεύθερος χρόνος ή το έξτρα εισόδημα είναι να πάνε σε ταξίδια και εμπορικά κέντρα. Για αυτό ακριβώς, η φορολογική μεταρρύθμιση, η αναδιανομή των επενδύσεων και η θέσπιση ρητών οικολογικών ορίων είναι υψίστης σημασίας από την σκοπιά της αποανάπτυξης.

Κλείνοντας, αναγνωρίζω ότι κάποιοι θα μας επικρίνουν για οικονομισμό. Ότι οι προτάσεις μας αναπαράγουν την ιδεοληψία ότι η οικονομία αποτελεί το κέντρο των πάντων. Ή ότι φερόμαστε σαν ειδικοί που ξέρουν και προτείνουν. Κάποιοι άλλοι θα πουν ότι οι προτάσεις είναι ρεφορμιστικές, και ότι αφήνουν το σύστημα ανέγγιχτο. Θα έχουν δίκιο. Αλλά σε δεδομένες στιγμές, έχουμε την ευθύνη όχι μόνο να ανατρέπουμε τις κυρίαρχες ιδεοληψίες, αλλά και να διατυπώνουμε τη δόξα μας, όπως θα έλεγε ο Καστοριάδης. Και να μιλάμε εντός της κυρίαρχης δημόσιας συζήτησης. Φροντίζοντας όμως, σιγά σιγά, να αλλάζουμε και τις παραμέτρους της συζήτησης. Αυτή την στιγμή η συζήτηση είναι ΚΑΙ μακρο-οικονομική. Αλλά δεν πρέπει να είναι μόνο αυτό όπως δείχνει και η θεματική του φόρουμ μας.

Τέλος, οι προτάσεις μας αφορούν μεταρρυθμίσεις οι οποίες φαντάζουν απόλυτα λογικές. Θεωρητικά είναι και εφαρμόσιμες. Αλλά η εφαρμογή τους θα απαιτούσε, και θα έφερνε την ριζική αλλαγή του συστήματος.

Άνευ όρων βασικό εισόδημα για όλους

Χριστίνα Παπαδοπούλου

Μέλος Ελληνικής πρωτοβουλίας για ένα άνευ όρων βασικό εισόδημα για όλους

- Τι είναι βασικό εισόδημα;

Το Βασικό Εισόδημα δεν η λύση για όλα τα προβλήματα της κοινωνίας, είναι όμως ένα εργαλείο προκειμένου να ενισχυθεί η κοινωνική συνοχή, το κράτος δικαίου, η ελευθερία στις επιλογές, η δημοκρατία και η συμμετοχή των πολιτών στα κοινά.

Είναι ένα καθολικό εισόδημα που εξασφαλίζεται άνευ όρων σε όλα τα μέλη μιας πολιτικής κοινότητας σε ατομική βάση, χωρίς επιπλέον απαιτήσεις ή έλεγχο πόρων. Αντίθετα με τα προγράμματα "Ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος" που προωθούνται σε χώρες της Ευρώπης το ΒΕ είναι καθολικό, ατομικό, άνευ όρων, σε ύψος που εξασφαλίζει ένα επίπεδο αξιοπρεπούς ύπαρξης και συμμετοχής στην κοινωνία.

- Καθολικό: Κάθε πρόσωπο, ασχέτως ηλικίας, καταγωγής, τόπου κατοικίας, επαγγέλματος κτλ θα είναι δικαιούχος της παροχής
- Ατομικό: όλοι το λαμβάνουν σε ατομική βάση, ώστε να εξασφαλίζεται η ιδιωτικότητα και ο έλεγχος άλλων προσώπων επί του δικαιούχου. Δεν σχετίζεται με οικογενειακή κατάσταση, συγκατοίκηση, ή το εισόδημα και περιουσία άλλων μελών του νοικοκυριού ή της οικογένειας
- Χωρίς όρους: Ως ανθρώπινο δικαίωμα το ΒΕ δεν εξαρτάται από άλλες προϋποθέσεις, είτε υποχρέωσης αποδοχής θέσης εργασίας, κοινωνικής υπηρεσίας ή σεξουαλικής συμπεριφοράς.
- Ούτε πρέπει να σχετίζεται με το ύψος άλλων εισοδημάτων, αποταμιεύσεων ή περιουσιακών στοιχείων.
- Επαρκές ύψος: το αναγκαίο ποσό θα πρέπει να προσφέρει αξιοπρεπείς συνθήκες διαβίωσης αναλόγως με τα κοινωνικά και πολιτισμικά δεδομένα της κάθε χώρας. Θα πρέπει να προλαμβάνει την υλική ένδεια και να επιτρέπει την συμμετοχή στην κοινωνία.

Τονίζουμε πως το ΒΕ δεν θα πρέπει να υποκαθιστά άλλες αναγκαίες και/η συμπληρωματικές υποδομές του κοινωνικού κράτους (π.χ. δωρεάν υγεία, παιδεία) αλλά αποτελεί μέσο προσωπικής χειραφέτησης, εξαλείφοντας την εξάρτηση από αυτό.

- Άνευ Όρων Βασικό Εισόδημα, ένα καταπατημένο Ανθρώπινο Δικαίωμα

Το Άρθρο 25 της Οικουμενικής Διακήρυξης των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του Ο.Η.Ε που διατυπώθηκε και υπογράφηκε το 1945 αμέσως μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο λέει: Φαγητό και Στέγη για Όλους.

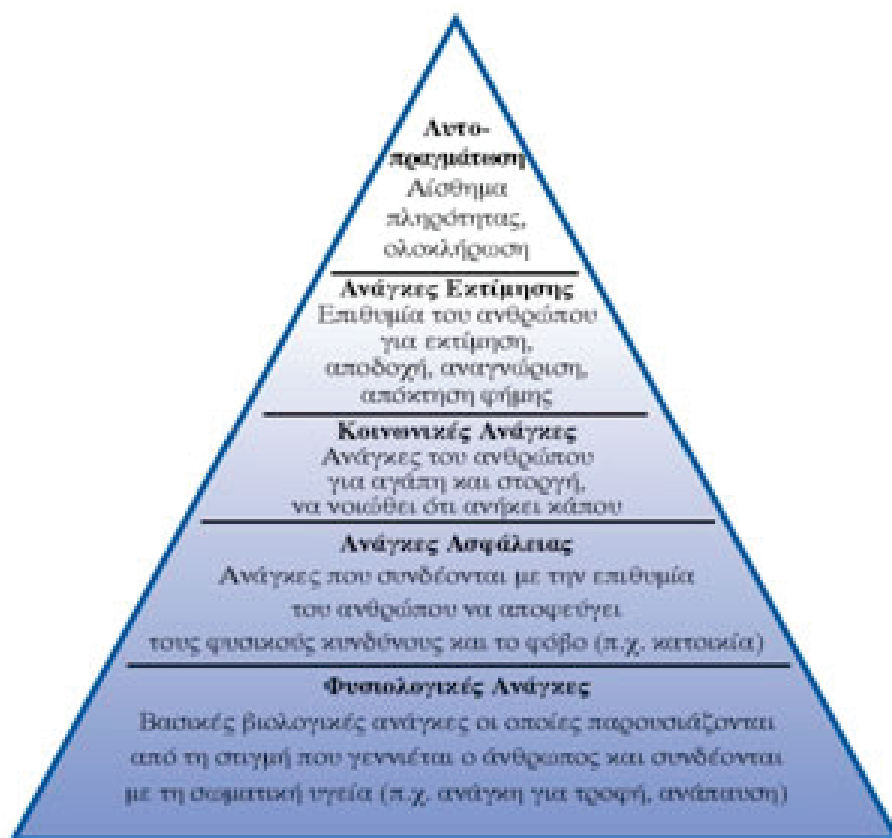
Όλοι έχουμε το δικαίωμα μιας καλής ζωής. Παρόλο που όλοι μας έχουμε αυτό το δικαίωμα, η πραγματικότητα είναι ζοφερή τόσο σε Παγκόσμιο όσο και Ευρωπαϊκό επίπεδο, αφού οι δείκτες της φτώχειας αντί να μειώνονται αυξάνονται.

Ας ρίξουμε μια ματιά στις ανθρώπινες ανάγκες μας έτσι όπως ορίζονται στην Πυραμίδα του Maslow. Και ας αναρωτηθούμε εάν εμείς, αλλά και όσοι είναι γύρω μας μπορούν να καλύψουν τις φυσιολογικές τους ανάγκες (τροφή, νερό, ένδυση) και τις ανάγκες ασφάλειας (υγεία, σπίτι, εργασία, μεταφορά).

Το Άνευ Όρων Βασικό Εισόδημα έρχεται να καλύψει αυτές τις βασικές ανθρώπινες ανάγκες, οι οποίες περιγράφονται στο άρθρο 25. Όλοι εμείς, αν είχαμε την δυνατότητα να καλύψουμε αυτές τις βασικές μας ανάγκες θα μπορούσαμε να κινηθούμε προς την κορυφή της πυραμίδας και να εξελιχτούμε κοινωνικά, οικονομικά, πολιτιστικά, ενώ κανείς δεν θα κινδύνευε να βρίσκεται κάτω από αυτό το όριο. Δυστυχώς το σήμερα που βιώνουμε αποδεικνύει ότι ένα πολύ μεγάλο κομμάτι του πληθυσμού, ειδικά στην Ελλάδα της κρίσης, αλλά και παγκόσμια δεν μπορεί να καλύψει ούτε αυτές τις βασικές του ανάγκες. Αυτό αποδεικνύει ότι το κοινωνικό κράτος έχει αποτύχει.

- Γιατί πρέπει να αλλάξει το κοινωνικό κράτος;

Μέχρι τώρα, το κοινωνικό κράτος στην Ελλάδα αλλά και γενικότερα καλύπτει (μερικώς) τις ανάγκες των ευπαθών ομάδων του πληθυσμού, προσφέροντας "στοχευμένα" επιδόματα (ανεργίας, οικογενειακό, απορίας, αναπηρίας, τέκνων, ενοικίου, θέρμανσης) και μια σειρά άλλων παροχών που άλλοτε εμφανίζονται και άλλοτε χάνονται ανάλογα με τις πολιτικές προτεραιότητες της κάθε κυβέρνησης.

Η μέχρι τώρα εμπειρία μας αποδεικνύει πως τα μειονεκτήματά του είναι: περισσότερη γραφειοκρατία ελέγχου που συνεπάγεται αύξηση των κρατικών δαπανών του δημοσίου τομέα. Το ακριβό αυτό κοινωνικό κράτος απαιτεί μεγάλο μέρος των φόρων να πηγαίνουν σε διοικητικά κόστη. Η γραφειοκρατία συχνά ταλαιπωρεί τους δικαιούχους επειδή οι διαδικασίες είναι αργές και περίπλοκες, ενώ το σύστημα έχει κενά με αποτέλεσμα η πλειοψηφία των δικαιούχων να μην μπορεί να ωφεληθεί.

Η γραφειοκρατία συχνά ενισχύει τη διαφθορά (π.χ. πλαστά πιστοποιητικά) και παράλληλα καλλιεργείται ένα πνεύμα ανισότητας. Οι δικαιούχοι νιώθουν ταπεινωμένοι (π.χ. περιμένοντας στις ουρές των συσσιτίων), ενώ κάποιοι άλλοι νιώθουν ότι θα έπρεπε κι αυτοί να ωφελούνται.

Τα περισσότερα επιδόματα είναι συνδεδεμένα με την εργασία. Εμείς πιστεύουμε πως από τη μια η έννοια της "εργασίας" πρέπει να διευ-

ρυνθεί ώστε να συμπεριλάβει και άλλες ανθρώπινες δραστηριότητες (π.χ. εθελοντισμός, προσφορά στα κοινά, οικογένεια, τέχνη & γνώση, έρευνα, δημιουργικότητα κτλ) και από την άλλη, η ανεργία (με την κλασσική έννοια εργασίας) κυρίως λόγω της τεχνολογικής προόδου, θα αποτελέσει το πρόβλημα του μέλλοντος. Πολλές θέσεις εργασίας αντικαθίστανται από αυτοματοποιημένα συστήματα.

Αν θέλουμε να αλλάξουμε το άδικο και σαθρό σήμερα θα πρέπει να οικοδομήσουμε με σταθερά βήματα την αλληλέγγυα οικονομία που θα λειτουργήσει ενάντια στην μισθωτή εργασία.

Η οικολογική κρίση που περνάει ο πλανήτης μας και τα τεράστια προβλήματα που επιφέρουν οι βιομηχανίες και οι επιβλαβείς ανθρώπινες δραστηριότητες, μας οδηγούν στο συμπέρασμα ότι πολλοί κλάδοι της οικονομίας θα πρέπει να καταργηθούν ή να μειώσουν τη δραστηριότητα τους. Αυτό σημαίνει ότι σταδιακά εκατομμύρια ή δισεκατομμύρια ανθρώπων θα χάσουν την εργασία τους και η ανεργία μόνο θα αυξάνεται.

Η οχτώωρη μισθωτή εργασία δεν θα είναι πάντα αναγκαία ή απαραίτητη.

Επιπλέον, η αύξηση της ενασχόλησης μας με την τεχνολογία, καθώς και οι τεχνολογικές ανακαλύψεις θα αντικαταστήσουν σταδιακά επαγγέλματα.

Πρέπει κάποια στιγμή ο ανθρώπινος νους και τα αποτελέσματα του πλούτου που παράγεται από αυτόν, να μοιραστούν ανταποδοτικά στην κοινωνία.

Οι κοινωνικές παροχές θα πρέπει να αποκοπούν από τη μισθωτή εργασία με στόχο να δώσουν κίνητρο στις στρατιές των ανέργων που έρχονται να δημιουργήσουν, αλλά και να επιλέξουν άλλους τομείς που θα τους ενδιέφεραν και που θα μπορούσαν να παράγουν έργο.

- Εργασία & Βασικό Εισόδημα

Το μοντέλο ανάπτυξης της εποχής της πλήρους απασχόλησης έχει καταρρεύσει από τη δεκαετία του 60.

Τα βασικότερα αίτια της κατάρρευσης ήταν η πτώση της αύξησης της παραγωγικότητας και η αύξηση του κόστους κεφαλαίου που οδήγησαν στην πτώση ανάπτυξης του κεφαλαίου και στη μείωση του ποσοστού κέρδους.

Το “γιατρικό” στο παραπάνω πρόβλημα ήρθε από την ανάπτυξη των Νεοφιλελεύθερων μοντέλων με τα οποία το κεφάλαιο πέρασε στην αντεπίθεση. Τα μέτρα που έλαβε ήταν η συμπίεση της μισθωτής εργασίας, η μείωση των τιμών των πρώτων υλών και η μείωση των κοινωνικών παροχών, έτσι ώστε να είναι δυνατή η αύξηση του ποσοστού κέρδους.

Το πρόβλημα είναι ότι τα μέτρα αυτά δεν οδήγησαν πουθενά το κράτος και την κοινωνία, παρά μόνο σε ένα αδιέξοδο όπου το τίμημα φυσικά το πλήρωσαν και συνεχίζουν να το πληρώνουν οι απλοί πολίτες και δεν είναι άλλο από μείωση σε μισθούς και περικοπές κοινωνικών παροχών.

Από τη στιγμή που η μισθωτή εργασία δεν είναι επιλογή μας αλλά ανάγκη, από εκείνη τη στιγμή έχουμε γίνει σκλάβοι του εργοδότη μας. Για να αναγκαστεί κάποιος να εργαστεί πρέπει να του αφαιρεθεί, η δυνατότητα να ζει χωρίς ή με μειωμένη μισθωτή εργασία. Όταν λοιπόν το κράτος κόβει κοινωνικές παροχές, ενισχύει τη σκλαβιά και την εξάρτηση μας από την μισθωτή εργασία.

Αυτή είναι η πραγματικότητα που ζούμε όλοι μας σήμερα.

Οι εξαρτώμενοι από τον μισθό είναι ταυτόχρονα και εξαρτώμενοι από το κεφάλαιο.

Από αυτήν την εξάρτηση είναι που θα μας αποδεσμεύσει το Άνευ Όρων Βασικό Εισόδημα δίνοντας μας την ελευθερία από εργασιακές σχέσεις σκλαβιάς και ενισχύοντας τη δυνατότητα ελεύθερης επιλογής.

Το Άνευ Όρων Βασικό Εισόδημα μπορεί να είναι το μεταβατικό πρόγραμμα πριν την Αλληλέγγυα Οικονομία μιας και επιτρέπει τη μερική αποκοπή από την εξουσία του κεφαλαίου, αλλά πλήττει στην εξέλιξη του την βάση της χρηματοδότησης του, δηλαδή το ίδιο το κεφάλαιο

Επιπλέον έχουμε πειστεί ακόμα κι εμείς οι ίδιοι, ότι εργασία είναι μόνο η έμμισθη. Έχει δημιουργηθεί μια στρεβλή εικόνα για τον άνθρωπο και τις δραστηριότητες του και όλοι εμείς έχοντας υποστεί μια βαθύτατη πλύση εγκεφάλου, θεωρούμε ότι ορισμένες εργασίες είναι ασήμαντες.

Αυτό το πιστεύουμε μόνο και μόνο επειδή το σύστημα και το κεφάλαιο μας έχουν πείσει ότι οι συγκεκριμένες εργασίες δεν πληρούν τα κριτήρια ανταγωνιστικότητας των αγορών, δεν αφήνουν κέρδη, δεν είναι αποτελέσματα οχτώωρης εργασίας αφού το αφεντικό μας δεν είναι από πάνω με το μαστίγιο να διατάζει. Τίποτα δεν θα αλλάξει στην κοινωνία εάν δεν δούμε με άλλο μάτι την εργασία, εάν δεν γυρίσουμε πίσω στον χρόνο τότε που εργασία ήταν επιλογή, όχι ανάγκη.

- Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα στην Ευρώπη & στην Ελλάδα

Η Ευρωπαϊκή Ένωση στο πλαίσιο αναβάθμισης των κοινωνικών παροχών θέσπισε και χρηματοδότησε το Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα.

Πολύ πιο καθυστερημένα από κάθε άλλη Ευρωπαϊκή χώρα, τον Δεκέμβριο του 2014, ξεκίνησε στην Ελλάδα το εξάμηνο πιλοτικό πρόγραμμα εφαρμογής του Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος.

Το πρόγραμμα εφαρμόστηκε σε 13 δήμους σε όλη την επικράτεια και συγκεκριμένα: στον δήμο Δράμας, Έδεσσας, Γρεβενών, Ιωαννίνων, Καρδίτσας, Λευκάδας, Μεσολογγίου, Χαλκίδας, Καλλιθέας, Μαλεβιζίου, Τρίπολης, Σύρου και Σάμου.

Το 7% του πληθυσμού του κάθε Δήμου επιλέχθηκε με εισοδηματικά κυρίως κριτήρια για να λαμβάνει μηνιαίως το ποσό της τάξεως των 200-500 ευρώ, ανάλογα το άτομο και την περίπτωση.

Το συνολικό κόστος του 6μηνιαίου πιλοτικού προγράμματος υπολογίστηκε στα 30.000.000 ευρώ.

Η νέα κυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ και ο υπουργός εργασίας κ. Σκουρλέτης (01/02/2015) ανέφερε ότι η νέα ηγεσία του Υπουργείου θα επανεξετάσει τον μηχανισμό και ότι από ότι φαίνεται προς το παρόν δεν υπάρχουν τα χρήματα για εφαρμογή του Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος στο σύνολο του πληθυσμού.

Το ελάχιστο εγγυημένο εισόδημα αν και αποτελεί μια βελτίωση της κατάστασης, έχει, κατά τη γνώμη μας σοβαρά μειονεκτήματα.

- Άνευ Όρων Βασικό Εισόδημα vs. Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα

Το Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα αν και είναι μια αρχή δεν είναι το εργαλείο που θα επιφέρει την αλλαγή στην κοινωνία. Τόσο η φιλοσοφία πάνω στην οποία στηρίζεται, όσο και ο τρόπος που εφαρμόζεται δεν κάνουν την διαφορά. Είναι ένα μέτρο-ημίμετρο που στηρίζεται στο ήδη σαθρό σύστημα, ενισχύει τα αρνητικά του υπάρχοντος κοινωνικού κράτους και αναπαραγάγει τις αποτυχημένες πρακτικές του.

Πρώτον συνδέεται με την εργασία και επομένως δεν ικανοποιεί τη φιλοσοφία μας για την έννοια της εργασίας επιβάλλοντας παρωχημένη αντίληψη ως προς το τι είναι εργασία και τι όχι. Δεύτερον δεν δίνεται σε όλους παρά μόνο στους οικονομικά ασθενείς. Δίνεται με όρους, μόνο σε ευπαθείς ομάδες και άρα είναι ένα ακόμα επίδομα που θυματοποιεί και

στιγματίζει. Μερικά από τα κριτήρια, (π.χ. η φορολογική δήλωση) αποτελεί κίνητρο για φοροδιαφυγή. Ενισχύεται η διαφθορά και οι μικροαπάτες από την πλευρά όσων θέλουν να έχουν πρόσβαση σε αυτό. Τρίτον ο απαιτούμενος έλεγχος των προϋποθέσεων δεν εξαλείφει την γραφειοκρατία και τα αρνητικά της. Τέταρτον, το γεγονός πως πρέπει να προηγηθεί αίτηση του ενδιαφερομένου, φέρνει τον αιτούντα σε θέση εξάρτησης.

Επειδή ακριβώς το Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα είναι στοχευμένο, δεν είναι σε θέση να διασφαλίσει την ευημερία του συνόλου της κοινωνίας, είναι σε θέση μόνο να επουλώσει επιφανειακά τις πληγές. Δεν γιατρεύει, απαλύνει τον πόνο.

Τέλος, δεν προωθεί πρωτοποριακές αλλαγές, αλλά βασίζεται στο απαρχαιωμένο και αποδεδειγμένα αποτυχημένο κοινωνικό κράτος που συνεχίζει να δουλεύει για το συμφέρον του κεφαλαίου.

Ποια είναι η σχέση του Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος με την εργασία;

Όσοι είναι δικαιούχοι του Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος είναι υποχρεωμένοι να εργαστούν σε εργασίες με συγκεκριμένους όρους και κάτω από ιδιαίτερες εργασιακές συνθήκες.

Σε περίπτωση που αρνηθούν την εργασία, τότε χάνουν το δικαίωμα στο Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα.

Αρα θα λέγαμε ότι δεν προωθεί την ελευθερία του ατόμου να επιλέξει και δεν ανατρέπει την σχέση εξουσίας του εργοδότη απέναντι στον εργαζόμενο. Τα εργασιακά δικαιώματα που έχουν ήδη υποστεί πολλαπλά χτυπήματα από τα μνημόνια, φαίνεται ότι μέσα από το Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα, υπάρχει χώρος να υπονομευθούν ακόμα περισσότερο.

Όπως αναφέραμε και νωρίτερα το κοινωνικό κράτος στην Ελλάδα είναι Ανεπαρκές, Άδικο, Ανεπιτυχές και ιδιαίτερα Ακριβό. Το Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα δεν είναι σε θέση να επιφέρει την αλλαγή στη νοοτροπία του συνόλου της κοινωνίας, ούτε να διασφαλίσει την ευημερία όλων.

- Το Άνευ Όρων Βασικό Εισόδημα μπορεί να κάνει τη διαφορά

Πριν προχωρήσουμε και αναλύσουμε για ποιο λόγο το Άνευ Όρων Βασικό Εισόδημα μπορεί να κάνει τη διαφορά, θα πρέπει να τονίσουμε ότι υπάρχει πλούτος γύρω μας ικανός να καλύψει επί τρία τις ανάγκες μας.

Το Άνευ όρων Βασικό Εισόδημα από μόνο του δεν θα φέρει την αλλαγή στον κόσμο, όμως σε συνδυασμό με άλλες πρακτικές και με προσοχή έτσι ώστε να διασφαλίσουμε την ηθική υπόσταση των επιλογών μας, μπορεί να είναι το πρώτο βήμα προς την αλλαγή μέσα μας και γύρω μας.

Μπορεί να μας οδηγήσει στην:

- Δραστική Καταπολέμηση της φτώχειας, αφού όλοι μας θα μπορούμε να καλύψουμε τις βασικές μας ανάγκες.
- Αναδιανομή του πλούτου, αφού όπως είπαμε και πριν το κεφάλαιο θα αναγκαστεί να υποχωρήσει και οι έχοντες θα πληρώνουν αυτά που πρέπει.
- Ενίσχυση της Δικαιοσύνης, της Ισότητας και της Ελευθερίας των Επιλογών, αφού θα μας αποδεσμεύσει από την καταναγκαστική εργασία και θα μας βοηθήσει να λέμε ΟΧΙ σε εξουσιαστικές σχέσεις.
- Ανάπτυξη μιας άλλης παιδείας και κουλτούρας που προωθεί ελευθερίες και αλληλέγγυες πρακτικές.
- Θέτει ως προτεραιότητα της κοινωνίας τον σεβασμό όλων μας στο περιβάλλον και με σταθερά βήματα προετοιμάζει κοινωνίες όπου οι πολίτες μιας χώρας θα συμμετέχουν στα κοινά, θα αναπτύσσουν πολιτισμό και θα μπορούν να είναι χαρούμενοι, δραστήριοι, υγιείς, παραγωγικοί και κοινωνικά ευαισθητοποιημένοι.

-Ποιοί στηρίζουν το Άνευ Όρων Βασικό Εισόδημα

Το Βασικό Εισόδημα έχει υποστηρικτές σε όλο σχεδόν το πολιτικό και κοινωνικό φάσμα.

Ίσως προκαλεί έκπληξη, αλλά η ιστορία του Βασικού Εισοδήματος ξεκινάει από τα τέλη του 18ου αιώνα και τον Thomas Paine, τον Αμερικανό φιλόσοφο και πολιτικό ακτιβιστή που ήταν ο πρώτος που πρότεινε ένα καθολικό σύστημα συντάξεων και βασικού εισοδήματος κάτω από τον τίτλο Agrarian Justice.

Το 1986 μία ομάδα από σημαντικούς οικονομολόγους, πολιτικούς, φιλόσοφους και οραματιστές, δημιούργησαν τον Παγκόσμιο Οργανισμό για το Βασικό Εισόδημα (BIEN, www.basicincome.org) με σκοπό την μελέτη του Βασικού εισοδήματος στον δρόμο προς την πρακτική εφαρμογή

του.

Από τότε, το κίνημα για το Βασικό Εισόδημα, έχει επεκταθεί. Σε Ευρωπαϊκό επίπεδο, ξεκίνησε η προσπάθεια για την προώθηση της ιδέας αυτής στους πολίτες και στους θεσμούς της Ευρωπαϊκής Ένωσης με την χρήση της Πρωτοβουλίας Ευρωπαίων Πολιτών και την προσπάθεια να συγκεντρωθούν 1 εκατομμύριο υπογραφές προκειμένου να μπει στην ατζέντα της Ευρωπαϊκής επιτροπής και άρα να μελετηθεί η εφαρμογή του. Αν και δεν έγινε εφικτή η συλλογή των υπογραφών, μπήκαν τα θεμέλια για την δημιουργία ενός Ευρωπαϊκού οργανισμού, του UBIE. <http://basicincome-europe.org/>

Επιπρόσθετα, κάποια πολιτικά κόμματα όπως το Podemos στην Ισπανία, αλλά και οι Πράσινοι και οι Πειρατές σε Πανευρωπαϊκό επίπεδο στηρίζουν έμπρακτα την ιδέα του Άνευ Όρων Βασικού Εισοδήματος τοποθετώντας την στο πρόγραμμά τους ή ξεκινώντας συζητήσεις και διαβουλεύσεις σχετικά με αυτό.

Τέλος, σε Ευρωπαϊκά κράτη όπως η Ελβετία και η Φιλανδία γίνονται σημαντικά βήματα.

Στην Ελβετία συγκεντρώθηκαν οι απαιτούμενες υπογραφές που προβλέπει το σύνταγμα της χώρας και το 2016 θα γίνει δημοψήφισμα σχετικά με το Άνευ όρων Βασικό Εισόδημα.

Στην Φιλανδία σε έρευνα που έγινε πολύ πρόσφατα, τον Φεβρουάριο του 2015, το 76% των Φιλανδών είπε ΝΑΙ στο Άνευ Όρων Βασικό Εισόδημα, γεγονός που ασκεί πίεση στην κυβέρνηση της χώρας για να μελετηθεί και να εφαρμοστεί.

- Έχει εφαρμοστεί κάπου;

Πιλοτικά προγράμματα έχουν εφαρμοστεί σε πολλά μέρη του κόσμου, με διάφορες μορφές, άλλα μικρά και άλλα μεγαλύτερα, καλύπτοντας τις ανάγκες συγκεκριμένων ομάδων ατόμων ή ολόκληρων περιοχών. Συγκεκριμένα έχουν υπάρξει πιλοτικές εφαρμογές, παρόμοιων μοντέλων, σε χωριά της Ινδίας και της Νιγηρίας, ενώ την δεκαετία του 70 μία ολόκληρη πόλη στον Καναδά εφάρμοζε ένα αντίστοιχο πρόγραμμα για 5 έτη. Τα αποτελέσματα αυτών των προγραμμάτων είναι ενθαρρυντικά, αφού είδαμε πολλά θετικά σημεία, όπως την αύξηση των δεικτών ευημερίας, την μείωση των εξόδων για την υγεία, την μεγαλύτερη συμμετοχή στην βασική εκπαίδευση κλπ.

Σημαντικός πρωτοπόρος ερευνητής για το βασικό εισόδημα είναι ο

οικονομολόγος Guy Standing, συγγραφέας του βιβλίου "The Precariat Charter".

-Χρηματοδότηση του Άνευ Όρων Βασικού Εισοδήματος

Πολλοί υποστηρίζουν ότι η χρηματοδότηση του Άνευ Όρου Βασικού Εισοδήματος είναι αδύνατη, ιδιαίτερα αυτήν την περίοδο της Οικονομικής κρίσης που όλοι βροντοφωνάζουν ότι το ταμείο είναι μείον.

Η αλήθεια είναι ότι χρήματα υπάρχουν, αρκεί να υπάρχει η πολιτική βούληση και να δίνονται οι σωστές προτεραιότητες.

Αν για παράδειγμα προτεραιότητα είναι πάντα η χρηματοδότηση των Τραπεζών και του συστήματος που τις προστατεύει, και όχι οι πολίτες και οι ανάγκες τους, τότε θα είναι αδύνατη η χρηματοδότηση όχι μόνο του Άνευ Όρων Βασικού Εισοδήματος αλλά και οποιασδήποτε άλλης κοινωνικής παροχής.

Έχει ήδη δημοσιευθεί ότι από τις αρχές Μαρτίου η ΕΚΤ θα χρηματοδοτήσει τις τράπεζες 178 ευρώ για κάθε Ευρωπαίο πολίτη. Φανταστείτε αυτά τα 178 ευρώ να πηγαίναν στη Χρηματοδότηση του Άνευ Όρου Βασικού Εισοδήματος και όχι στο σάπιο και κατά πολύ προβληματικό τραπεζικό σύστημα.

Επιπρόσθετα ο Philippe Van Parij, καθηγητής φιλοσοφίας του Πανεπιστημίου της Louvain και μέλος του BIEN και του UBIE, προτείνει το "Εύρω-Μέρισμα" ύψους 200 ευρώ, το οποίο θα μπορούσε να χρηματοδοτήσει μεσοσταθμισμένο Βασικό Εισόδημα.

Για να χρηματοδοτηθεί ένα Εύρω-Μέρισμα μεσαίου ύψους 200 ευρώ το μήνα για κάθε κάτοικο της Ε.Ε., χρειάζεται η βάση της εναρμονισμένης προστιθέμενης αξίας της Ε.Ε. να φορολογηθεί μ' ένα συντελεστή περίπου των 20%, ενώ η συνολική επιβάρυνση του ΑΕΠ της Ε.Ε. θα πλησιάζει το 10% κάτι που οι μελέτες του αποδεικνύουν ότι θα μπορούσε να είναι εφικτό.

Σε συνδυασμό με την Ευρωπαϊκή χρηματοδότηση θα μπορούσε η κάθε χώρα να βρει πόρους κάνοντας αλλαγές προς την κατεύθυνση της:

- Φορολόγησης του πλούτου
- Μείωσης της γραφειοκρατίας και των εξόδων της.
- Λειτουργίας ενός δικαιότερου εργασιακού και ασφαλιστικού συστήματος για τους πολίτες

- Κατάργησης επιδομάτων και δομών που δεν θα είναι πλέον απαραίτητες μιας και θα αντικατασταθούν από το Άνευ Όρων Βασικό Εισόδημα. Π.χ τα έξοδα για συσσίτια δεν θα υπάρχουν, αφού όλοι οι πολίτες θα μπορούν να καλύψουν τις βασικές τους ανάγκες.

Φυσικά, επιδόματα που σχετίζονται με την υγεία και την δωρεάν παιδεία δεν θα καταργηθούν, όπως και κάποια άλλα επιδόματα που αφορούν ειδικές κατηγορίες ευπαθών πληθυσμών.

Το Άνευ Όρων Βασικό Εισόδημα θα μπορούσε να είναι το πάτωμα πάνω στο οποίο θα κούμπωναν τα επιδόματα και οι συντάξεις.

- Πρόταση Ελληνικής ομάδας

Δεδομένου του ότι η χώρα μας βρίσκεται μέσα σε ένα ασφυκτικό οικονομικό πλαίσιο που δεν μας αφήνει να ανασάνουμε οικονομικά, θα θέλαμε αρχικά να προτείνουμε την εφαρμογή ενός πιλοτικού προγράμματος, το οποίο θα μπορούσε εύκολα να χρηματοδοτηθεί και τα θετικά του αποτελέσματα να πείσουν τόσο την Ελληνική κυβέρνηση αλλά και την Ευρώπη,ότι αξίζει να γίνει η προσπάθεια να εφαρμοστεί σε εθνικό επίπεδο.

Αυτό φυσικά προϋποθέτει ότι όποια αλλαγή στην διακυβέρνηση της χώρας δεν θα καταργεί τις προσπάθειες και τις αποφάσεις, πράγμα που δυστυχώς πολύ συχνά βλέπουμε να γίνεται.

Ασκώντας πίεση από τα Κάτω Προς τα Πάνω, θα μπορούσαμε να δημιουργήσουμε τις συνθήκες εκείνες όπου μαζικά να απαιτήσουμε την εφαρμογή του Άνευ Όρου Βασικού Εισοδήματος.

Για να πετύχουμε το παραπάνω θα πρέπει αρχικά να εφαρμόσουμε μια στρατηγική Τεκμηριωμένης Πολιτικής Παρέμβασης με στόχο:

- Να εκτιμηθούν οι ανάγκες μας
- Να μελετηθεί η χρηματοδότηση τόσο του πιλοτικού όσο και του μακροχρόνιου προγράμματος
- Να εφαρμοστεί Κοινωνική Έρευνα και να μοιραστούμε το μήνυμα με τους συμπολίτες μας κάνοντας δράσεις και ανοίγοντας τες στα κινήματα
- Να συναντηθούμε και να δικτυωθούμε με άτομα και ομάδες που μπορούν να ασκήσουν θετική επιρροή και να βοηθήσουν

- Να παρουσιάσουμε την ιδέα μας στον ΣΥΡΙΖΑ και στα υπόλοιπα κόμματα.
- Να δημιουργηθεί ομάδα μέτρησης και αξιολόγησης των αποτελεσμάτων του πιλοτικού προγράμματος

- Πιλοτικό πρόγραμμα

Το Πιλοτικό πρόγραμμα προτείνουμε να γίνει σε μια πόλη της Ελλάδας π.χ Θεσσαλονίκη, Βόλο ή Ηράκλειο, όπου το δείγμα θα είναι αντιπροσωπευτικό όλων των κοινωνικών τάξεων, όλων των ηλικιών και όλων των εισοδημάτων.

Θα επιλεγθούν αντιπροσωπευτικά και τυχαία 2.500 πολίτες, οι οποίοι για 2 έτη θα λαμβάνουν μηνιαίως ένα Άνευ Όρων Βασικό Εισόδημα της τάξεως των 400-500 ευρώ.

Το πρόγραμμα δεν θα στοιχίσει παραπάνω από 30.000.000 ευρώ και θα μπορούσε να χρηματοδοτηθεί τόσο από πόρους της Ευρωπαϊκής Ένωσης όσο και από Εθνικούς πόρους μέσα από το υπουργείο Έρευνας & Καινοτομίας.

Καθ' όλη τη διάρκεια της έρευνας, η ερευνητική ομάδα μέσα από την συχνή και ουσιαστική επαφή με τους δικαιούχους θα καταγράφει και θα αξιολογεί τον αντίκτυπο του Άνευ Όρου Βασικού Εισοδήματος σε σχέση με την:

- Καταπολέμηση της φτώχειας και την βελτίωση του βιοτικού επιπέδου των συμμετεχόντων
- Σε σχέση με την εργασία και την αύξηση του εισοδήματος τους, τα κίνητρα για εργασία σε άλλους τομείς, την ελευθερία των επιλογών και την αγοραστική τους συμπεριφορά
- την υγεία, την παιδεία, την ψυχολογία και την συμμετοχή στα κοινά και στον πολιτισμό
- την κοινωνική ευαισθητοποίηση

- Αριστερή κυβέρνηση, μια ευνοϊκή συγκυρία

Μπορεί η ιδέα του Άνευ Όρου Βασικού Εισοδήματος να υποστηρίζεται από άτομα με διαφορετικό πολιτικό background, αλλά είναι ξεκάθαρα μια αριστερή ιδέα γιατί στηρίζεται στην άποψη ότι οι εξουσιαστικές

σχέσεις δεν είναι αναγκαίες από την φύση του Ανθρώπου και είναι δυνατόν να ξεπεραστούν.

Το Άνευ Όρων Βασικό Εισόδημα θα πρέπει να είναι μέσα στις προτεραιότητες αριστερής πολιτικής διότι στοχεύει στην ευημερία του συνόλου και ανοίγει τον δρόμο στην οικοδόμηση μιας ελεύθερης κοινωνίας, ίσων ευκαιριών, αλληλεγγύης και συνεργατικότητας.

Με αυτή τη λογική λοιπόν η κυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ πρέπει να μας ακούσει, γιατί παρουσιάζεται ως μια νέα αριστερή και προοδευτική δύναμη. Ο Πρωθυπουργός στις προγραμματικές του δηλώσεις μίλησε για 'Στήριξη και διεύρυνση του Κοινωνικού Κράτους'.

Δημιουργήθηκε για πρώτη φορά ξεχωριστό υπουργείο καινοτομίας & έρευνας, με στόχο να αυξηθεί το ποσοστό του ΑΕΠ που χρηματοδοτεί έρευνες από 0,69% (το χαμηλότερο στην Ευρώπη) στο 3% που ξοδεύουν τα περισσότερα Ευρωπαϊκά κράτη. 'Η επένδυση στην έρευνα και στην καινοτομία είναι μια επένδυση με μακροχρόνια οφέλη, δεν είναι απλά μια δαπάνη' είπε ο Αλέξης Τσίπρας.

Για μια τέτοια έρευνα θέλουμε κι εμείς να πιέσουμε.

Μια ακόμα ευκαιρία για συνεργασία είναι το Podemos στην Ισπανία που πολλά μέλη του υποστηρίζουν ανοικτά και με σθένος το Άνευ Όρων Βασικό Εισόδημα και που οι αδελφικές σχέσεις του με τον ΣΥΡΙΖΑ, το καθιστούν έναν σημαντικό σύμμαχο που θα μπορούσε να βοηθήσει.

Τα θετικά αποτελέσματα μιας έρευνας θα μπορούσαν να βοηθήσουν και άλλες Ευρωπαϊκές χώρες να πιέσουν προς αυτήν την κατεύθυνση.

Είναι αλήθεια ότι ο ΣΥΡΙΖΑ επίσημα, εκτός από την εισήγηση που είχε κάνει πριν καιρό σε σχέση με την εφαρμογή του Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος, δεν γνωρίζει το Άνευ Όρων Βασικό Εισόδημα και άρα είναι αναγκαίο να δημιουργηθεί μια ομάδα εργασίας που θα ενημερώσει τη βάση του κόμματος και θα απαιτήσει να ακουστεί.

Προοπτικές για τη βιωσιμότητα του χρέους, λογιστικός έλεγχος και διαγραφή

Λεωνίδας Βατικιώτης

Οικονομολόγος- δημοσιογράφος

Η συζήτηση για την ευημερία χωρίς ανάπτυξη ή καλύτερα χωρίς μεγέθυνση (μεταφράζοντας επακριβώς τον όρο growth) εμπλουτίζει και ανανεώνει την ριζοσπαστική κριτική στον καπιταλισμό με πολλούς τρόπους. Ο σημαντικότερος απ' όλους είναι μέσω της ανάδειξης των ορίων και των αντιφάσεων της καπιταλιστικής μεγέθυνσης ακόμη και της ανάπτυξης, δεδομένου ότι ως όρος είναι πολύ πιο ευρύς και περιεκτικός συμπεριλαμβάνοντας και κοινωνικούς δείκτες που σχετίζονται με την ανθρώπινη ευημερία. Παρόλα αυτά οι βλάβες στο περιβάλλον (π.χ. στις Σκουριές από την επένδυση της Ελ Ντοράντο) ή το εμπόριο όπλων ακόμη κι οι μίζες που μπορούν κάλλιστα να θεωρηθούν αναπτυξιακές-θετικές συμβολή στο ΑΕΠ, ο «καταστατικός» αποκλεισμός από τις συγκεκριμένες κατηγορίες οικονομικών της επί της ουσίας δραστηριοτήτων που δεν αποκτούν χρηματική μορφή ή δεν εντάσσονται στην καπιταλιστική αξιοποίηση και εκμετάλλευση παρά αναπτύσσονται στις παρυφές της ή ακόμη κι εκτός της ακτίνας δράσης της καθιστούν τον όρο προβληματικό, ακόμη και παραπλανητικό.

Κι η ίδια όμως η προβληματική της απομεγέθυνσης δεν στερείται αντιφάσεων και ορίων. Πολλές φορές για παράδειγμα ομοιάζει με αντεστραμμένο είδωλο της μεγέθυνσης που αποτελεί αντικείμενο της κριτικής, μια σωστή απάντηση σε ένα λάθος ερώτημα. Κι αυτό επειδή κινείται στους στενούς ορίζοντες του σημερινού καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής, θεωρώντας τον – άρρητα έστω – ως το όριο της ιστορικής εξέλιξης.

Όταν αντίθετα η κριτική του σημερινού τρόπου παραγωγής φτάνει ως το τέλος, δηλαδή την διάγνωση των πεπερασμένων ορίων του, οφείλει να δει όχι μόνο τον καταστροφικό χαρακτήρα της καπιταλιστικής ανάπτυξης, αλλά και τον επαναστατικό χαρακτήρα της εποχής μας, τις επαναστατικές δυνατότητες που ακρωτηριάζονται και διαστρέφονται (με τους πολέμους, την ανεργία, τον σύγχρονο ψηφιακό αναλφαβη-

τισμό, κ.ά.) στο ασφυκτικό και παρωχημένο εκμεταλλευτικό κοινωνικό περιβάλλον. Τούτων δοθέντων ο σημερινός τρόπος παραγωγής είναι άρρηκτα δεμένος με τα κρισιακά και παρακμιακά φαινόμενα που το συνοδεύουν, ενώ επιστροφή σε ένα υποτιθέμενο άσπιλο κι αμόλυντο παρελθόν δεν προβλέπεται. Σε αυτό το πλαίσιο ανάλυσης η κριτική της απομεγέθυνσης πρέπει να συμβάλλει στην αντικαπιταλιστική κριτική, ψηλαφίζοντας το περίγραμμα της επόμενης μέρας που δεν θα είναι ορισμένες, ακόμη και καλές, μερικές όμως λύσεις σε ένα αρχιπέλαγος εμπορευματοποίησης και καταναλωτικής αποχαύνωσης που θα εναλλάσσονται με ζώνες στέρησης, αλλά θα είναι σοσιαλιστική – κομμουνιστική φιλοδοξώντας να ανατρέψει το όλον.

Σε αυτή την ιστορικής σημασίας διακύβευση το θέμα του δημόσιου χρέους έρχεται να λειτουργήσει σαν μοχλός οπισθοδρόμησης και ανατροπής επί τα χείρω ακόμη κι αυτών των σημερινών αρνητικών πολιτικών συσχετισμών. Η αστική τάξη εντός κι εκτός Ελλάδας, με την ΕΕ και τους θεσμούς της (Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, Συμβούλιο υπουργών Οικονομικών της ευρωζώνης – Γιούρογκρουπ) σε ρόλο πολιορκητικού κριού επιχειρούν να ανατρέψουν ό,τι κατακτήθηκε από την πρώτη μεταπολεμική περίοδο και συμπυκνώνεται στον όρο κράτος πρόνοιας. Ενίοτε μάλιστα με λίγη υπερβολή καθώς από την εποχή της λεγόμενης ευημερίας ακόμη ενηλικιώνονταν μια γενιά χωρίς περίθαλψη, χωρίς ασφαλιστικά δικαιώματα, με αμοιβές και σχέσεις εργασίας στην γκρίζα ζώνη της νομιμότητας, κοκ. Η διαταγή της ημέρας παρόλα αυτά είναι «κατεδαφίστε κάθε κοινωνική δαπάνη για να εξυπηρετηθεί το δημόσιο χρέος». Κι ακούγεται πολύ πιο ηχηρά στην περιφέρεια της ευρωζώνης, αλλά εξ ίσου έντονα σε όλο τον ανεπτυγμένο καπιταλισμό που επιχειρεί έτσι να ξεπεράσει την κρίση του 2008.

Στην Ελλάδα, η νέα κυβέρνηση που προέκυψε από τις εκλογές της 25ης Ιανουαρίου 2015, διαψεύδοντας τις προσδοκίες για ρήξη που γέννησε η ανάδειξή της, δεσμεύτηκε έγκαιρα πριν τη μέρα των εκλογών πως θα αποπληρώνει κανονικά τις λήξεις ομολόγων, ακόμη μάλιστα και ακούρευτων (όσων δηλαδή δεν εντάχθηκαν στην αναδιάρθρωση του Φεβρουαρίου του 2012), παρότι υπάρχει πρόσφατη διεθνής πρακτική να μην αποπληρώνονται.

Επιπλέον ακόμη κι η απόφαση του Γιούρογκρουπ που υπέγραψε την Παρασκευή 20 Φεβρουαρίου η κυβέρνηση αποτελεί κραυγαλέα υποχώρηση και ακύρωση σχετικής απόφασης του κομματικού συνεδρίου του ΣΥΡΙΖΑ για διαγραφή του μεγαλύτερου μέρους του χρέους με λογιστικό έλεγχο. Τι σχέση έχει αυτή η απόφαση με την ακόλουθη παράγραφο που περιλαμβάνεται στην απόφαση του Γιούρογκρουπ κι

αναφέρει πως «οι ελληνικές αρχές επαναλαμβάνουν την κατηγορηματική τους δέσμευση να τηρήσουν τις οικονομικές τους υποχρεώσεις προς όλους τους πιστωτές πλήρως και εγκαίρως»; Τι άλλο εκτός από αναγνώριση του χρέους, κακό οιωνό για την συνέχεια των διαπραγματεύσεων της ελληνικής κυβέρνησης με τους δανειστές της... Υπάρχουν κι άλλα σημεία στην απόφαση των υπουργών Οικονομικών της ευρωζώνης, που υπέγραψε ο υπουργός Οικονομικών Γ. Βαρουφάκης, και αποδοκίμασαν με εύστοχο τρόπο ο Μ. Γλέζος, ο Μ. Θεοδωράκης, κ.ά. τα οποία αποτελούν θεαματική υποχώρηση: η δέσμευση για πρωτογενή πλεονάσματα που ισοδυναμεί με λιτότητα, η παραίτηση από μονομερείς ενέργειες «που θα μπορούσαν να επηρεάσουν αρνητικά τους δημοσιονομικούς στόχους», η συνέχιση της επιτήρησης της ελληνικής οικονομίας έστω κι αν θα γίνεται από μηχανισμούς που θα φέρουν στο εξής άλλη επωνυμία («θεσμοί» αντί για Τρόικα), κ.ά.

Η κυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ-ΑΝΕΛ είχε εξ αρχής άλλη επιλογή: να προχωρήσει σε παύση πληρωμών του δημόσιου χρέους, μέσα από μονομερείς ενέργειες, δηλαδή χωρίς καμία συνεννόηση με τους δανειστές. Άλλωστε, η αναζήτηση κοινού εδάφους σε ένα τέτοιο θέμα είναι εξ ορισμού αδύνατη δεδομένου ότι υπάρχει σύγκρουση συμφέροντος. Πώς είναι δυνατό να συμφωνήσει η Γερμανία να παραιτηθεί από τις πληρωμές, όταν κάτι τέτοιο θα σηματοδοτούσε με ακύρωση της στρατηγικής της να πληρώσουν οι λαοί την διάσωση των τραπεζών; Κατά συνέπεια ακόμη κι ο αποκλεισμός των μονομερών ενεργειών προϋποθέτει για τα χειρότερα στον βαθμό που η κοινή συνεννόηση έχει προδιαγεγραμμένο αποτέλεσμα: την κατίσχυση των γερμανικών συμφερόντων, όπως συστηματικά συνέβη όλα τα χρόνια από το 2010!

Η απόφαση της μονομερούς παύσης πληρωμών, που θα ανοίξει τον δρόμο για την διαγραφή του χρέους μπορεί να διευκολυνθεί και να θωρακισθεί από τον λογιστικό έλεγχο του δημόσιου χρέους, που μπορεί να μην είναι υποχρεωτικός είναι όμως πολύτιμος επειδή αποκαλύπτει τους τρόπους υπό τους οποίους αυξήθηκε το χρέος: αχρείαστα εξοπλιστικά προγράμματα, σπατάλη των Ολυμπιακών Αγώνων, μη κύρωση από την βουλή των δύο δανειακών συμβάσεων (2010 και 2012) και πολλά άλλα. Πρόκειται για διαδικασίες παράνομες και μη νομιμοποιημένες, που η αποκάλυψη και δημοσίευση τους θα απονοχοποιήσει την κοινωνία μιας και θα δείξει ότι «δεν τα φάγαμε μαζί», όπως υποστηρίζει η αστική τάξη θέλοντας να αποσείσει από πάνω της την ευθύνη για την αύξηση του δημόσιου χρέους. Πολύ περισσότερο αν αυτή η επιτροπή συσταθεί από επιστήμονες διεθνούς κύρους που θα λογοδοτούν στην κοινωνία κι εξασφαλίσει την πρόσβαση στις εργασίες

της κάθε ενδιαφερόμενου, θα δώσει χειροπιαστά παραδείγματα δημοκρατίας και διαφάνειας. Στον αντίποδα δηλαδή των όρων υπό τους οποίους δημιουργήθηκε και διογκώθηκε το δημόσιο χρέος.

Ο παράγοντας ωστόσο που θα κρίνει την εξέλιξη στο θέμα του δημόσιου χρέους είναι η λαϊκή πάλη, οι αναγκαίοι και μαχητικοί αγώνες για την παύση πληρωμών και την μονομερή διαγραφή του. Σε αυτή την κατεύθυνση έρχεται να συμβάλλει η Κίνηση για την Διαγραφή του Χρέους Τώρα. Πρόκειται για μια πρωτοβουλία που συσπειρώνει αγωνιστές απ' όλο το αντι-μνημονιακό πολιτικό φάσμα, εξαιρώντας προφανώς τους φασίστες, κι εκτείνεται από την πολιτική αναρχία μέχρι τον δημοκρατικό εθνικοπατριωτικό χώρο. Το σημείο κοινής συμφωνίας όλων αυτών των αγωνιστών είναι η ανάγκη ρήξης με τους δανειστές κι η απόλυτη προτεραιότητα της μονομερούς διαγραφής του δημόσιου χρέους, όπως συνέβη σε πολλές άλλες χώρες από την Αργεντινή και τον Ισημερινό μέχρι την Ισλανδία και την Ρωσία, χωρίς καμία απ' αυτές τις χώρες να υποστεί τις ταπεινώσεις που δέχτηκε η Ελλάδα ή την μείωση εισοδήματος και την αύξηση της ανεργίας. Στο πρόγραμμα δράσης της Κίνησης είναι η οργάνωση των αγώνων για να πειστεί η κυβέρνηση και στο τέλος να αναγκαστεί να σταματήσει τις πληρωμές (μέσω πικετοφοριών π.χ. κάθε φορά που υπάρχει πληρωμή δόσης στο ΔΝΤ ή την ΕΚΤ) και φυσικά η τεκμηρίωση ώστε να μάθει και να πειστεί ο ελληνικός λαός για τον άδικο και παράνομο χαρακτήρα του δημόσιου χρέους, όπως και πώς αξιοποιείται το χρέος στην κατεύθυνση σάρωσης των δικαιωμάτων του – διαδικασία καθόλου αυτονόητη... Σε αυτή την κατεύθυνση θα συμβάλλουν ανοιχτές εκδηλώσεις – ομιλίες όπου θα προπαγανδιστεί το αίτημα της διαγραφής του δημόσιου χρέους.

Στην μακρά πορεία κινητοποίησης και ξεσηκωμού του λαού ενάντια στην αποπληρωμή του χρέους σημαντικό ρόλο έχει να αποδειχθούν πώς όλα τα εναλλακτικά – της διαγραφής – σχέδια αναδιάρθρωσης του χρέους συνιστούν διαχείρισή του κι επ' ουδενί απομείωση του σε όφελος των εργαζομένων και της νεολαίας. Για παράδειγμα η έκδοση διηνεκών ομολόγων (όπως έχει προταθεί αρχικά στο πλαίσιο του συντηρητικού σχεδίου PADRE) δεν θα κάνει τίποτε άλλο από την μετάθεση των αποπληρωμών μετά από λίγες δεκαετίες. Ειλικρινά, δεν ξέρω πόσο αριστερή λύση είναι να μεταθέσουμε στην επόμενη γενιά την εξυπηρέτηση ενός άδικου χρέους. Επιπλέον η επαναφορά της λύσης των swaps δεν ξυπνάει μόνο άσχημες μνήμες από την εποχή του Σημίτη όταν με τη συναίνεση της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας κρύφτηκε το χρέος για να επανεμφανιστεί μετά από λίγα χρόνια. Το χειρότερο είναι πως και πάλι αποφεύγεται η ρήξη και το κόστος της μεταφέρεται

στις πλάτες των επομένων γενιών. Η αναζήτηση ημίμετρων (όπως οι παραπάνω προτάσεις) στο πλαίσιο της σχεδιαζόμενης αναδιάρθρωσης του χρέους αποτελούν από μια άλλη οπτική γωνία και την ήττα ενός σχεδίου του ΣΥΡΙΖΑ στο οποίο στήριξε όλη την μέχρι σήμερα στρατηγική του: «ανατροπή της λιτότητας εντός του ευρώ και χωρίς συγκρούσεις». «Εμείς απλώς θα τους πείσουμε με την δύναμη των επιχειρημάτων μας», επαναλάμβαναν εν χορώ τα στελέχη του ΣΥΡΙΖΑ πριν και μετά τις εκλογές, αποφεύγοντας να απαντήσουν στο ερώτημα που αφορά την τακτική τους αν οι δανειστές εμμένουν στη θέση τους. Για να φτάσουμε στο σημείο που στην πράξη προκρίνεται μια τακτική άτακτης αναδίπλωσης απέναντι στους Ευρωπαίους με το επιχείρημα πως ο ελληνικός λαός δεν ψήφισε ρήξη. Μα ούτε και συμβιβασμό ψήφισε...

Η απασχόληση ως οικονομική και πολιτική έννοια

Μαρίκα Φραγκάκη

Οικονομολόγος, συγγραφέας

Η επικράτηση της νεοκλασικής αντίληψης τα τελευταία σαράντα και πλέον χρόνια οδήγησε στον υποβιβασμό της απασχόλησης ως πολιτική έννοια και στην πλήρη υπαγωγή της στη λογική της απρόσκοπτης λειτουργίας της αγοράς. Με τον τρόπο αυτό, η απασχόληση έχει απολέσει την αυτόνομη παρουσία και σημασία της τόσο στο επίπεδο της διαμόρφωσης οικονομικής και κοινωνικής πολιτικής, όσο και στο επίπεδο του σχηματισμού της κοινής γνώμης. Για παράδειγμα, η ευκολία με την οποία έγινε αποδεκτή ανεργία της τάξης του 9-10% του εργατικού δυναμικού ως προϋπόθεση για τη συγκρότηση της Νομισματικής Ένωσης εξηγείται τουλάχιστον μερικά από την επικρατούσα αυτή αντίληψη.

Η παρούσα κρίση, με την ένταση και την μακρά χρονική της διάρκεια, επαναφέρει στο προσκήνιο την πολιτική έννοια της απασχόλησης. Τούτο δεν οφείλεται μόνο στην υψηλή ανεργία, η οποία πλήττει την κοινωνία, αλλά και στην εμφανή μη επίτευξη της 'ευτυχίας' που υποσχέθηκε η ηγεμονεύουσα λογική - «Δούλεψε σκληρά, η ευτυχία σε περιμένει στη γωνία». Καλούμαστε λοιπόν να επανεξετάσουμε την έννοια της απασχόλησης τόσο σε σχέση με τις θεωρητικές καταβολές της, όσο και σε σχέση με τα νέα δεδομένα της κρίσης.

Στο παρόν κείμενο, θα αναφερθούμε στα εξής θέματα, αναζητώντας απαντήσεις στα προβλήματα της συγκυρίας, αλλά και στο θεωρητικό πεδίο. Σημειώνεται ότι στόχος μας είναι να συμβάλουμε στο διάλογο κι όχι να δώσουμε οριστικές απαντήσεις.

- Προσεγγίσεις στην έννοια της απασχόλησης
- Η απασχόληση στην Ελλάδα και στην ΕΕ28, 2003-2013
- Σκέψεις για την απασχόληση σε σχέση με τις ελληνικές ιδιαιτερότητες, τη συγκυρία της κρίσης και το όραμα μιας βιώσιμης κοινωνίας

Τα διδάγματα όμως τόσο της Μ. Ύφεσης, όσο και του Κέϋνς μπήκαν στη λήθη μισό αιώνα αργότερα. Χαρακτηριστική περίπτωση είναι η πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την απασχόληση, η οποία ακολουθεί την λογική του αέναου κύκλου παραγωγής, τόσο πριν από όσο και μετά την κρίση. Ενδεικτικά, αναφέρονται οι εξής πρωτοβουλίες της Ε.Ε..

- Στρατηγική της Λισαβόνας για την Ανάπτυξη και την Απασχόληση 2005-2010 – «Για την αύξηση της παραγωγής και της απασχόλησης, η Ευρώπη πρέπει να γίνει πιο ελκυστική για τους επενδυτές»²¹.
- Σύμφωνο για την Ανάπτυξη και την Απασχόληση, 2012 – «για την αναθέρμανση της αύξησης της παραγωγής, των επενδύσεων και της απασχόλησης και την αύξηση της ανταγωνιστικότητας της Ευρώπης»²².
- Επενδυτικό Σχέδιο για την Ευρώπη, 2014 – «για την αύξηση της ανταγωνιστικότητας της Ευρώπης και των επενδύσεων για την τόνωση της απασχόλησης»²³.

2. Η απασχόληση ως πολιτική έννοια και ως δικαίωμα

Αν και ο Κέϋνς ανέδειξε την πολιτική διάσταση της απασχόλησης, την ανάγκη δηλαδή κρατικής παρέμβασης για την ενίσχυσή της, παρέμεινε εντός της οικονομίστικής λογικής του συστήματος, επιδιώκοντας την αύξηση της απασχόλησης μέσω της ζήτησης. Αντίθετα, η δικαιωματική πλευρά της απασχόλησης της προσδίδει πολιτική έννοια.

Σύμφωνα με την Παγκόσμια Διακήρυξη για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα ΟΗΕ: «Όλοι έχουν δικαίωμα στην εργασία, στην ελεύθερη επιλογή απασχόλησης, σε δίκαιες και ευνοϊκές συνθήκες εργασίας και στην προστασία από την ανεργία»²⁴. Η κοινωνία δηλαδή η ίδια αποφασίζει μέσα από δημοκρατικές διαδικασίες τι είδους και πόση απασχόληση χρειάζεται/επιθυμεί. Δικαιωματική είναι για παράδειγμα η έννοια της δημόσιας παιδείας, υγείας, κλπ.

Ως δικαιωματική, η απασχόληση αποτελεί όρο ευημερίας. Όπως αναφέρει ο Alcott, «Η ανεργία είναι προσωπικά οδυνηρή και κοινωνικά μη

21 http://europa.eu/legislation_summaries/employment_and_social_policy/eu2020/growth_and_jobs/index_en.htm

22 http://ec.europa.eu/europe2020/index_en.htm

23 http://ec.europa.eu/priorities/jobs-growth-investment/plan/index_en.htm

24 Universal Declaration of Human Rights 1948, Άρθρο 23.1

θεμιτή»²⁵. Εξάλλου, ο Δείκτης Βιώσιμης Κοινωνίας (*Sustainable Society Index*) αναγνωρίζει την απασχόληση ως μία από τις 23 διαφορετικές μεταβλητές που συμπεριλαμβάνει, σημειώνοντας ότι «η πρόσβαση στην αγορά εργασίας αποτελεί όρο για την ευημερία όλων και συμβάλλει στην οικονομία της χώρας»²⁶.

Με την έννοια αυτή, η από-ανάπτυξη δεν συνυφαίνεται και δεν συνεκφέρεται με την αύξηση της ανεργίας και τις οδυνηρές της κοινωνικές επιπτώσεις. Η από-ανάπτυξη όμως συμβαδίζει με την αποσύνδεση της απασχόλησης από την αύξηση της παραγωγής. Για το σκοπό αυτό, απαιτούνται δομικές αλλαγές στην οργάνωση και στον τρόπο παραγωγής όπως και στην κατανομή του εισοδήματος. Ήτοι, απομάκρυνση από τη λογική και τη διάρθρωση του αέναου κύκλου παραγωγής – κατανάλωσης όπως απεικονίζεται στο πιο πάνω διάγραμμα.

Τούτο δεν αποκλείει επί μέρους επεμβάσεις, όπως είναι η μείωση των ωρών εργασίας χωρίς μείωση των αποδοχών, η απαγόρευση των υπερωριών, τιμολογιακή πολιτική, επενδυτική πολιτική, πολιτική εισοδημάτων, κλπ., δηλαδή ρήξεις σε ορισμένα μόνο σημεία του κύκλου. Οι επιπτώσεις των επεμβάσεων αυτών όμως δεν είναι βέβαιες εκ των προτέρων, ούτε απαραίτητα μόνιμες.

Απαιτείται συνεπώς η αναδιάταξη του τρόπου οργάνωσης της παραγωγής και διανομής του εισοδήματος ως βάση για την προσέγγιση του δικαιωματικού χαρακτήρα της απασχόλησης και τη σύνδεσή της με την από-ανάπτυξη.

Σημειώνεται ότι έχει ανοίξει μια ενδιαφέρουσα συζήτηση σχετικά με το ρόλο του κράτους ως εγγυητή της απασχόλησης με όρους αξιοπρεπούς διαβίωσης. Πρόκειται για την έννοια της «Εγγυημένης Απασχόλησης», η οποία αξίζει να εξεταστεί και σε σχέση με τα ελληνικά δεδομένα.

3. Η απασχόληση και η ανεργία στην Ελλάδα και στην ΕΕ28, 2003-2013

Όπως προκύπτει από τον παρακάτω Πίνακα 1, η απασχόληση στην Ελλάδα σε σχέση με τον μέσο όρο της Ε.Ε. παρουσιάζει ορισμένες ιδιαιτερότητες.

25 Alcott, B., 2010 Degrowth and unemployment: Guaranteed jobs? Paper presented at 2nd Conference on Economic Degrowth, Barcelona, 26-29 March

26 www.sustainable-society-index.com

Πίνακας 1 - Η απασχόληση στην Ελλάδα και στην ΕΕ28, 2003 – 2013: Μορφές (%)

	2003		2006		2009		2011		2013	
	ΕΛΛ.	ΕΕ28	ΕΛΛ.	ΕΕ28	ΕΛΛ.	ΕΕ28	ΕΛΛ.	ΕΕ28	ΕΛΛ.	ΕΕ28
Απασχολούμενοι (% πληθ. 15-64)	59	63	61	64	61	65	56	64	49	64
Με πλήρη απασχόληση (% πληθ. 15-64)	58	58	60	59	60	59	54	59	47	58
Με μερική απασχόληση (% συν. απασχόλησης)	4	17	6	18	6	19	7	20	8	20
Με σύμβαση ορισμένου χρόνου (% συν. απασχόλησης)	11	13	11	15	12	14	12	14	10	14
Αυτοαπασχολούμενοι (% συν. απασχόλησης)	37	16	35	16	34	15	34	15	35	15
Κατά τομέα										
Υπηρεσίες	65,2	67,8	69,1	69,2	69,6	70,8	71,7	71,8	72,4	72,5
Δευτερογενή τομέα	20,2	25,7	19,4	25,0	19,2	23,8	16,6	23,0	14,7	22,4
Αγροτικό τομέα	14,6	6,6	11,4	5,7	11,2	5,4	11,6	5,2	12,9	5,1

Πηγή: E.C. 2014, Employment and Social Developments in Europe 2014, Statistical Annex

Ειδικότερα, η συμμετοχή της απασχόλησης στον πληθυσμό ηλικίας 15-64 ετών στην Ελλάδα παραμένει μικρότερη σε σχέση με την ΕΕ. Μάλιστα, η τάση αύξησης η οποία παρατηρήθηκε μεταξύ 2003-2006 ανατράπηκε στη συνέχεια.

Από την άλλη, πριν από την κρίση, η Ελλάδα εμφανίζει ποσοστό εργαζομένων με πλήρη απασχόληση λίγο μεγαλύτερο από της Ε.Ε.. Το

ποσοστό αυτό όμως υποχώρησε σημαντικά στη διάρκεια της κρίσης, έτσι ώστε η εν λόγω σχέση να ανατραπεί πλήρως, αφού μόνο το 47% του απασχολούμενου πληθυσμού ηλικίας 15-64 ετών απασχολείται με όρους πλήρους απασχόλησης έναντι του 58% κατά μέσο όρο στην Ε.Ε.28.

Όπως θα ήταν αναμενόμενο, η μερική απασχόληση στην Ελλάδα διπλασιάστηκε μεταξύ 2003-2013 σε σχέση με το σύνολο της απασχόλησης, αν και παραμένει σχετικά περιορισμένη σε σύγκριση με την Ε.Ε. Τέλος το ποσοστό της απασχόλησης με σύμβαση ορισμένου χρόνου μειώθηκε ελαφρά στο τέλος της δεκαετίας και παραμένει μικρότερο από εκείνο της Ε.Ε.

Για την καλύτερη κατανόηση των πιο πάνω τάσεων, είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι η απασχόληση στην Ελλάδα εμφανίζει ορισμένες ιδιαιτερότητες σε σύγκριση με την Ε.Ε. Κατ' αρχήν, πρόκειται για το υψηλό ποσοστό συμμετοχής των αυτοαπασχολούμενων, το οποίο είναι υπερδιπλάσιο σε σύγκριση με την ΕΕ. Η σχέση αυτή δεν μεταβλήθηκε στη διάρκεια της κρίσης.

Επίσης, η απασχόληση στον αγροτικό τομέα παραμένει σημαντική. Μάλιστα, παρατηρείται τάση ανάσχεσης της μείωσης που σημειώθηκε μεταξύ 2003-2009 και αύξησης προς το τέλος της περιόδου.

Παράλληλα, στο δευτερογενή τομέα η απασχόληση ως ποσοστό του συνόλου συρρικνώνεται σταθερά, τάση η οποία παρατηρείται και στην Ε.Ε., αν και όχι με την ίδια ένταση. Δεν θα ήταν ίσως υπερβολή να μιλήσουμε για 'από-προλεταριοποίηση' του εργατικού δυναμικού στην Ελλάδα.

Τέλος, η συμμετοχή των υπηρεσιών στο σύνολο της απασχόλησης αυξάνεται διαρκώς έτσι ώστε να προσεγγίζει πλέον τον μέσο όρο της Ε.Ε., στο 72% έναντι του 73% το 2013.

Η ραγδαία και δραματική αύξηση της ανεργίας στην Ελλάδα μετά από το 2009 ισχυριζόμαστε ότι αποτελεί μια ακόμα ιδιαιτερότητα, η οποία συνδέεται με τα πιο πάνω χαρακτηριστικά που διακρίναμε ως προς την απασχόληση. Όπως προκύπτει από τον Πίνακα 2, η ανεργία στην Ελλάδα τριπλασιάστηκε μεταξύ 2003-2013, ενώ το 2013 ήταν υπερδιπλάσια σε σχέση με τον μέσο όρο της Ε.Ε.28. Επί πλέον, η ανεργία πλήττει ιδιαίτερα ορισμένες ομάδες, όπως είναι οι νέοι ηλικίας κάτω των 25 ετών και οι γυναίκες. Τέλος, το αδιέξοδο στο οποίο έχει περιέλθει η απασχόληση στην Ελλάδα περιγράφεται αδρά από το πρωτοφανές ποσοστό συμμετοχής των μακροχρόνια άνεργων (άνω του

έτους), το οποίο σχεδόν τετραπλασιάστηκε μεταξύ 2003-2013 και είναι σχεδόν τέσσερις φορές μεγαλύτερο από τον μέσο όρο της Ε.Ε.28.

Πίνακας 2 - Η ανεργία στην Ελλάδα και στην Ε.Ε.28, 2003-2013

	2003		2006		2009		2011		2013	
	ΕΛΛ.	ΕΕ28	ΕΛΛ.	ΕΕ28	ΕΛΛ.	ΕΕ28	ΕΛΛ.	ΕΕ28	ΕΛΛ.	ΕΕ28
Σε χιλιάδες (000)	460	20.840	448	19.399	485	21.493	882	23.230	1.330	26.388
% εργατικού δυναμικού	9,7	9,1	8,9	8,2	9,5	9,0	27,9	9,6	27,5	10,8
Νέοι 15-24 (% εργ. δυν.)	26,8	18,7	25,0	17,6	25,7	20,1	44,4	21,5	58,3	23,5
Γυναίκες (% εργ. δυν.)	15,0	9,9	13,8	9,0	13,3	8,9	21,5	9,7	31,4	10,9
Μακροχρόνια άνεργοι (% εργ. δυν.)	5,3	4,2	4,9	3,7	3,9	3,0	8,9	4,1	18,6	5,1

Πηγή: E.C. 2014, Employment and Social Developments in Europe 2014, Statistical Annex

4. Σκέψεις για την απασχόληση με όρους βιωσιμότητας

Το μετά την κρίση τοπίο της απασχόλησης και της ανεργίας στην Ελλάδα διακρίνεται από τις εξής τάσεις:

- Μείωση της συμμετοχής της απασχόλησης στον πληθυσμό
- Ανατροπή της τάσης φυγής από τον αγροτικό τομέα
- Συρρίκνωση της απασχόλησης στο δευτερογενή τομέα
- Μείωση της πλήρους και αύξηση της μερικής απασχόλησης
- Συνέχιση της σημαντικής παρουσίας των αυτοαπασχολούμενων
- Δραματική αύξηση της ανεργίας

Οι τάσεις αυτές μπορούν να αξιοποιηθούν για την προώθηση της δικαιωματικής διάστασης της απασχόλησης, με την επιλογή, το σχεδιασμό και την υλοποίηση κατευθύνσεων που αναδεικνύουν την πολιτική διά-

σταση του όρου. Για το σκοπό αυτό απαιτούνται στοχευμένα μέτρα, όπως τα παρακάτω:

- Στήριξη αυτοαπασχολούμενων (παροχή υπηρεσιών, προώθηση συνεργατικών σχημάτων)
- Ενίσχυση αγροτικών περιοχών (υποδομές, πολιτισμός, κλπ)
- Ενίσχυση της τοπικής κοινωνίας και των τοπικών αρχών
- Στήριξη εργαζόμενων στο δευτερογενή τομέα για την λειτουργία μονάδων που κλείνουν
- Στήριξη γυναικών, νέων και μ/χ άνεργων για ανάληψη πρωτοβουλιών

Τα παραπάνω μέτρα είναι ενδεικτικά και καθοδηγούνται κατά κύριο λόγο από την ίδια τη συγκυρία, τις απαιτήσεις αλλά και τις ευκαιρίες που προσφέρει. Βασική αρχή για τη σύλληψη και εφαρμογή ενός σχεδίου με όρους συγκυρίας αλλά και οράματος βιώσιμης κοινωνίας είναι η απασχόληση ως αυτόνομη έννοια πολιτικού χαρακτήρα, άμεσα συνδεδεμένη με τις προτεραιότητες και τις ανάγκες της συγκεκριμένης κοινωνίας. Η από-ανάπτυξη προσφέρει κατάλληλο πλαίσιο ανάλυσης των αναγκών αυτών.

Μια νέα αντίληψη δημόσιων επενδύσεων σε παραγωγικές υποδομές

Μαριάννα Τόλια

Κίνημα Ανέργων, Δημοσιογράφος

Τα πολιτικά κόμματα υποστηρίζουν ότι το πρωτοφανές για καιρό ειρήνης ελληνικό οικονομικό κραχ μπορεί να ξεπεραστεί με τις παραδοσιακές λογικές επαναφοράς της ανάπτυξης, δηλαδή μεγέθυνσης του ΑΕΠ, αν και προτείνουν πολύ διαφορετικές συνταγές.

Ο πόλος ΝΔ-ΠΑΣΟΚ-Ποτάμι δείχνει να ασπάζεται την άποψη των δανειστών ότι ο νεοφιλελεύθερος μετασχηματισμός της ελληνικής οικονομίας θα μετατρέψει την Ελλάδα σε ελκυστικό επενδυτικό προορισμό και πόλο έλξης ξένων επενδύσεων. Πρόκειται για μια ιδεολογική θέση που όχι μόνο παραγνωρίζει μείζονες ιδιαιτερότητες της ελληνικής οικονομίας π.χ. το διαχρονικό έλλειμμά της σε θέσεις εργασίας, αλλά και κλείνει τα μάτια μπροστά στα αδιέξοδα των μνημονιακών πολιτικών που, παρά τους ισχυρισμούς περί του αντιθέτου, επιβαρύνουν αντί να τη βοηθούν την ανασυγκρότηση της ελληνικής οικονομίας.

Ο ΣΥΡΙΖΑ έχει προκρίνει την επαναφορά στις δημοσιονομικές λογικές κεϋνσιανού τύπου με τις οποίες ξεπεράστηκε η προηγούμενη μεγάλη καπιταλιστική κρίση του 20ου αιώνα, του 1930. Στο προεκλογικό του πρόγραμμα, το νυν κυβερνητικό κόμμα προέβλεπε την επαναφορά της ανάπτυξης με το συνδυασμό τεσσάρων μέτρων: α) την αύξηση των δημόσιων επενδύσεων σε δίκτυα και υποδομές και την εισαγωγή ενός προγράμματος απασχόλησης 300.000 ανέργων σε θέσεις κοινωφελούς εργασίας, β) την άνοδο του κατώτατου μισθού, γ) τη μείωση της φορολογίας και δ) τη διαγραφή μέρους των κόκκινων δανείων και την εκ νέου ανακεφαλαιοποίηση των τραπεζών με τα εναπομείναντα 11 δις του ΤΧΣ, ώστε να αποκατασταθεί ο δανεισμός προς την οικονομία. Για να είμαστε ειλικρινείς, αν υπήρχε η δυνατότητα ταυτόχρονης εφαρμογής και των τεσσάρων αυτών ομάδων μέτρων, η συνέπεια θα ήταν η αύξηση της ζήτησης που θα οδηγούσε, με τη σειρά της, σε αύξηση του ΑΕΠ. Αλλά είναι πλέον προφανές ότι οι δανειστές δεν την επιτρέψουν. Ακόμη όμως κι αν την επέτρεπαν, η κεϋνσιανή πρόταση

του ΣΥΡΙΖΑ δεν θα αρκούσε για να ξεπεραστούν οι επιπτώσεις του ελληνικού κραχ. Διότι δυστυχώς, όσο το μείζον πρόβλημα παραμένει η υστέρηση της εγχώριας παραγωγής, τυχόν αύξηση της ζήτησης οδηγεί μεν σε ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας αλλά και σε αύξηση εισαγωγών, εξωτερικά ελλείμματα και χρέη.

Πιστεύω ότι πρέπει να αντιμετωπίσουμε κατάματα το γεγονός πως ο δρόμος της καπιταλιστικά νοούμενης ανάπτυξης είναι και θα παραμείνει κλειστός πολύ καιρό για μας. Τίποτα από όσα ξέραμε ή προτείνονται δεν μπορεί σήμερα να αποδώσει: η αύξηση του εξωτερικού δανεισμού στην οποία βασίστηκε η ελληνική ανάπτυξη μετά το 2001 δεν είναι πια εφικτή, εθνικό νόμισμα για να υποτιμηθεί και να στηριχθεί έτσι η εγχώρια παραγωγή δεν υπάρχει, οι συνταγές των δανειστών δεν βοηθούν και η θετική κενυσιανή εμπειρία της μεταπολεμικής ευρωπαϊκής σοσιαλδημοκρατίας δεν είναι χρήσιμη στα πλαίσια των ιδιαιτεροτήτων και των περιορισμών της ΟΝΕ. Η κοινωνία μας θα ζήσει εκ των πραγμάτων για πολλά χρόνια σε συνθήκες χαμηλής ή και μηδενικής αύξησης του ΑΕΠ και αν κάποιος πολιτικός και οικονομικός στόχοι έχουν σήμερα νόημα, είναι πρώτον, να βρεθούν τα κατάλληλα πολιτικά εργαλεία ώστε να αντιμετωπιστεί το πρόβλημα του κοινωνικού αποκλεισμού, της φτώχειας και των μεγάλων ανισοτήτων που πλήττουν δραματικά – αλλά όχι μόνο – το 30% των ανέργων και δεύτερον, να αναζωογονηθεί η εγχώρια παραγωγή. Το πρόγραμμα της αποανάπτυξης μπορεί να αποτελέσει βασική πηγή έμπνευσης για την επιδίωξη και των δύο αυτών στόχων.

Το ερώτημα που τέθηκε από τους διοργανωτές στο πάνελ μας ήταν «ποιες συγκεκριμένες μεταρρυθμίσεις θα μπορούσαν να εξυπηρετήσουν στόχους όπως η μείωση της ανεργίας ή η εξασφάλιση βασικών κοινωνικών αναγκών, σε συνθήκες χαμηλής ή και μηδενικής αύξησης του ΑΕΠ;». Θα απαντήσω πρώτα αυτό και στη συνέχεια θα περάσω σε εκείνο που επέλεξα να είναι η δική μου συμβολή και αφορά τις μεταρρυθμίσεις στο μοντέλο των δημοσίων επενδύσεων.

Για τη μείωση της ανεργίας είναι γνωστό ότι το πρόγραμμα της αποανάπτυξης προτείνει τον περιορισμό των ωρών εργασίας, με την υιοθέτηση είτε του πενθήμερου 6ωρου είτε της 4ήμερης 8ωρης εργασίας. Η πρόταση αυτή προωθεί μια πιο ισορροπημένη κατανομή της εργασίας σε συνθήκες υψηλής ανεργίας και μια πιο δίκαιη διανομή του χρήματος σε συνθήκες υψηλής φτώχειας και το πλέον ισχυρό της σημείο, είναι πως είναι η μοναδική πρόταση που μπορεί να οδηγήσει άμεσα σε αύξηση των θέσεων εργασίας εντός της Ευρωζώνης. Σε ό,τι αφορά την κάλυψη βασικών κοινωνικών δικαιωμάτων, η καθολική

πρόσβαση στην υγεία θα μπορούσε να διασφαλιστεί με την αποσύνδεση της ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης από την εργασία και την παροχή της στο σύνολο του πληθυσμού και η καθολική πρόσβαση σε στέγη με προγράμματα κοινωνικής στέγης, σαν αυτά που υπάρχουν στις περισσότερες χώρες του Ευρωπαϊκού Βορρά. Επιπλέον, υπάρχει η πρόταση περί ενός ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος χαμηλού ύψους, π.χ. της τάξης των 250 ευρώ κατ' άτομο, που θα μπορούσε να υιοθετηθεί με τη λογική της εισαγωγής ενός ελάχιστου κατωφλίου καθολικής κοινωνικής προστασίας.

Όλα αυτά βεβαίως σημαίνουν ή προϋποθέτουν τον βαθύ μετασχηματισμό του σημερινού ελληνικού «κοινωνικού κράτους» – κατά όνομα μόνο τέτοιου στο βαθμό που αφήνει απέξω π.χ. ενάμισι εκατομμύριο ανέργους – σε πραγματικό κοινωνικό κράτος, που θα καλύπτει το σύνολο των κατοίκων της χώρας και θα λειτουργεί ως δίχτυ ασφαλείας για τα πλέον ευάλωτα στρώματα. Σημαίνουν όμως ακόμη – για να μην έχουμε ψευδαισθήσεις – πως το μετα-χρεοκοπημένο και κινούμενο σε συνθήκες χαμηλής ή και μηδενικής ανάπτυξης, κοινωνικό μας κράτος θα είναι φτωχό, θα μοιράζει πιο δίκαια τη φτώχεια μας, θα αμβλύνει τις ισχυρές σήμερα οικονομικές και κοινωνικές ανισότητες και θα απέχει πολύ από ό,τι γνωρίζουμε ως κοινωνικό κράτος του Ευρωπαϊκού Βορρά. Σημαίνουν επίσης πως για να χρηματοδοτηθεί και να λειτουργήσει αυτό το κράτος, πρέπει να γίνει αναδιανομή των πόρων του δημοσίου, με εξοικονόμηση κονδυλίων από τη μείωση άλλων λογαριασμών που πληρώνονται από τα δημόσια ταμεία π.χ. τη συμπίεση των υψηλών μισθών και συντάξεων από πάνω προς τα κάτω: οι πιο προνομιούχοι δηλαδή να χάσουν ώστε οι αποκλεισμένοι να κερδίσουν. Και στο σημείο αυτό είναι που αρχίζουν οι δυσκολίες: μπορεί να δημιουργηθεί ένα τέτοιο κοινωνικό κράτος στην Ελλάδα σήμερα, χωρίς την ύπαρξη αν όχι μιας πλειοψηφικής, τουλάχιστον μιας ισχυρής κοινωνικής βούλησης για λιγότερη κατανάλωση και περισσότερη κοινωνική δικαιοσύνη; Ανταποκρίνεται στις διαθέσεις της εθισμένης στις τεμαχικές συμφωνίες και τη λατρεία του life style κοινωνίας μας; Δεν νομίζω, κι αυτός είναι ο λόγος που κανένα πολιτικό κόμμα, ούτε καν ο ΣΥΡΙΖΑ, δεν δείχνει να ευνοεί την αναδιανομή των δημόσιων πόρων από τους πιο ευνοημένους στους λιγότερο ευνοημένους. Υπάρχει έλλειμμα κοινωνικής βούλησης για αντικαταναλωτισμό και κοινωνική δικαιοσύνη κι αυτό το έλλειμμα αποτρέπει την προώθηση των πολιτικών προτάσεων που εμπνέονται από την αποανάπτυξη – αν κι η εφαρμογή τους θα ήταν τόσο ευεργετική.

Γι' αυτό δεν θα μείνω άλλο στα ριζοσπαστικά αυτά πράγματα και θα

περάσω σε κάτι πιο «συντηρητικό»: μια μεταρρύθμιση στο πλαίσιο δημόσιων επενδύσεων, η οποία συνδυάζει βασικά προτάγματα της αποανάπτυξης με την πολιτική αναζήτηση της παραγωγικής ανασυγκρότησης και την ανάγκη για στροφή στο ύπαιθρο. Ας πούμε στην κατάθεση μιας πρότασης περί ενός νέου, μικτού μοντέλου δημόσιων επενδύσεων, που περιλαμβάνει την οργανωμένη ανέγερση παραγωγικών – κτηνοτροφικών – υποδομών με δημόσια χρηματοδότηση και την παραχώρηση αυτών των εγκαταστάσεων, προς χρήση και εκμετάλλευση, με σχέσεις μακροχρόνιας εκμίσθωσης σε τοπικούς συνεταιρισμούς παραγωγών-κτηνοτρόφων.

Η πρόταση αυτή έχει σαν στόχο της την αντιστροφή της παρακμής της ελληνικής κτηνοτροφίας – που είναι πολύ μεγάλη σε σχέση με της αγροτικής παραγωγής. Η Ελλάδα, αν και έχει πλεονασματικό αγροτικό ισοζύγιο, πληρώνει στο εξωτερικό για εισαγωγές κρέατος και γάλατος το δυσθεώρητο ποσό των 1.8 δις ευρώ. Και θα ήταν πολύ απλά τα πράγματα αν η κατάρρευση της ελληνικής κτηνοτροφίας οφείλονταν στους ευρωπαϊκούς περιορισμούς, τις ποσοστώσεις, όπως συχνά αλλά λανθασμένα λέγεται. Το πρόβλημα είναι αρκετά πιο πολύπλοκο με ρίζες μπερδεμένες που έχουν να κάνουν τόσο με τη φύση του επαγγέλματος όσο και με τις συνθήκες ανταγωνισμού που απορρέουν από τις σχετικές ελληνικές κι ευρωπαϊκές πολιτικές.

Α. Η ενασχόληση με τα ζώα έχει υψηλές απαιτήσεις καθημερινής εργασίας και δέσμευσης, γι' αυτό η κτηνοτροφία δεν είναι ελκυστικό επάγγελμα. Το μεγαλύτερο μέρος των γηραιών κτηνοτρόφων, ιδίως της εντατικής κτηνοτροφίας, δεν αντικαθίστατο κατά κανόνα από μια νεότερη γενιά.

Β. Με την είσοδο στην ΕΕ, η ελληνική κτηνοτροφία βρέθηκε σε δυσμενή θέση έναντι της κτηνοτροφίας των χωρών του Ευρωπαϊκού Βορρά για λόγους που είχαν να κάνουν με διαφορές στο ανάγλυφο και το κλίμα, τους τύπους παραγωγής, τα μεγέθη των εγκαταστάσεων και τις δυνατότητες για οικονομίες κλίμακας.

Γ. Η εξαρχής δυσμενή θέση της ελληνικής κτηνοτροφίας επιδεινώθηκε συν τω χρόνω, λόγω της έλλειψης εθνικού σχεδιασμού και στοχεύσεων από τις διαδοχικές ελληνικές κρατικές γραφειοκρατίες, οι οποίες ασχολούνταν κυρίως με την προάσπιση των ισχυρών και οργανωμένων γεωργικών συμφερόντων. Οι ευρωπαϊκοί κανόνες και πρότυπα περί την κτηνοτροφική παραγωγή αφέθηκαν να επηρεάζονται σε μεγάλο βαθμό από τις κρατικές γραφειοκρατίες των χωρών του Βορρά και να ευνοούν τους δικούς τους τύπους παραγωγής, όχι τον ελληνικό.

Δ. Η έλευση της κρίσης του 2010 αποτέλεσε ένα ακόμη πλήγμα για την κτηνοτροφική παραγωγή, ιδίως την παραγωγή γάλατος: οι χρεοκοπίες κάποιων βιομηχανιών (Αγνό, Κολιός) σκόρπισαν ζημιές στους παραγωγούς, το πέρασμα της Αγροτικής στην Πειραιώς οδήγησε σε αύξηση επιτοκίων, οι γαλακτοβιομηχανίες αργούν υπερβολικά (έως 6 μήνες) να αποπληρώσουν τους κτηνοτρόφους κλπ.

Ε. Αν και η κρίση οδήγησε σε μια μικρή, έστω, επιστροφή νέων στην ύπαιθρο και μια περιορισμένη αύξηση των απασχολούμενων στη γεωργία, δεν έγινε το ίδιο με την κτηνοτροφία και τους απασχολούμενους σε αυτήν, επειδή είναι πολύ δύσκολη, αν όχι αδύνατη η εκ του μηδενός δημιουργία μιας οικονομικά βιώσιμης κτηνοτροφικής εγκατάστασης, λόγω των υψηλών της κεφαλαιακών απαιτήσεων: γη, άδειες, βασικές κατασκευές, περιβαλλοντική διαχείριση, μηχανολογικός εξοπλισμός, ζωικό κεφάλαιο, στοιχίζουν πανάκριβα, ποιος έχει σήμερα τόσα λεφτά;

Ενδιαφέρον όμως έχει το ότι μέσα σε αυτό το τοπίο κτηνοτροφικής παρακμής, υπήρξε μια φωτεινή εξαίρεση, η ίδρυση του συνεταιρισμού ΘΕΣΓάλα. Ο θεσσαλικός αυτός συνεταιρισμός ξεκίνησε το 2010, όταν κάποιοι άνθρωποι, με σπουδές π.χ. ιατρικής και πληροφορικής και εμπειρία ζωής σε μεγαλουπόλεις ή άλλες ευρωπαϊκές χώρες, αποφάσισαν να εγκαταλείψουν τις ασταθείς λόγω της κρίσης υπαλληλικές κι επιστημονικές καριέρες τους, και να γυρίσουν στην επαρχία αναλαμβάνοντας τους στάβλους των πατεράδων τους. Μέσα σε 4 μόλις χρόνια, η ίδρυση του συνεταιρισμού γαλακτοπαραγωγών ΘΕΣΓάλα οδήγησε: α) σε αυξημένη διαπραγματευτική ισχύ έναντι της βιομηχανίας εξασφαλίζοντας καλύτερες και σταθερότερες τιμές για τους παραγωγούς, με αποτέλεσμα τη δημιουργία νέων κτηνοτροφικών εγκαταστάσεων που ευθύς προσχώρησαν στον συνεταιρισμό, β) την εισαγωγή καινοτομιών όπως οι αυτόματες μηχανές πώλησης γάλατος σε παρακείμενα αστικά κέντρα (Λάρισα, Θεσσαλονίκη), οι οποίες εγκαθίδρυσαν την ευθεία σύνδεση παραγωγών-καταναλωτών και την τοπικοποίηση παραγωγής και κατανάλωσης, γ) μια ευρύτερη θετική παραδειγματική επιρροή του συνεταιρισμού ως προτύπου στην τοπική κοινωνία, με αποτέλεσμα την ίδρυση κι άλλων παραγωγικών συνεταιρισμών, και την ανάπτυξη σχέσεων μεταξύ τους (π.χ. ιδρύθηκε ο γεωργικός συνεταιρισμός ΘΕΣΓη που συνεργάζεται με τον ΘΕΣΓάλα στην ανάπτυξη συμβολαιακών καλλιεργειών ελληνικών ζωοτροφών).

Βεβαίως, σημαντικό ρόλο στην επιτυχία του ΘΕΣΓάλα διαδραμάτισε ο εντοπισμός του στη Θεσσαλία, την πιο πρόσφορη περιφέρεια για αγροτοκτηνοτροφική ανάπτυξη της χώρας. Αν δούμε όμως τον

συνεταιρισμό αυτό ως το μοναδικό παράδειγμα συνεταιριστικής κτηνοτροφικής παραγωγής που με την επιτυχία του έσπασε την γκρίζα εικόνα της ελληνικής κτηνοτροφικής παρακμής, μπορούμε να αποκομίσουμε σημαντικές πληροφορίες σχετικά με τις προϋποθέσεις αναγέννησης της ελληνικής κτηνοτροφικής παραγωγής η οποία, συν τοις άλλοις, θα μπορούσε να στηρίξει τη στροφή στην ύπαιθρο. Το παράδειγμά μας μάς λέει ότι οι προϋποθέσεις αυτές είναι τρεις: α) η εμπλοκή νέων ανθρώπων με βούληση για συνεταιρικότητα και καινοτομία, β) η απαλλαγή τους από τις υψηλές κεφαλαιακές απαιτήσεις της αρχικής κτηνοτροφικής εγκατάστασης και γ) η ύπαρξη ενός κρίσιμου αριθμού κτηνοτροφικών εγκαταστάσεων σε σχετική γειτνίαση, η οποία ευνοεί τη συνεταιριστική οργάνωση. Είναι άραγε δυνατό να εκπληρωθούν αυτές οι τρεις προϋποθέσεις σε οποιαδήποτε ελληνική περιφέρεια με αυτόματο τρόπο; Θα έλεγα όχι, κι εδώ είναι που χρειάζεται το χέρι μιας έξυπνης κρατικής παρέμβασης.

Γι' αυτό προτείνω ως μεταρρύθμιση στην αριστερή κυβέρνηση τη διεύρυνση των κριτηρίων των προγραμμάτων δημοσίων επενδύσεων (κονδύλια ΕΣΠΑ ή περιφερειακά επενδυτικά προγράμματα), ώστε να συμπεριλάβουν, πέρα από ό,τι αποκαλούμε δίκτυα, υποδομές και στόχους αύξησης της απασχόλησης, στόχους ανάπτυξης παραγωγικών εγκαταστάσεων. Θα μπορούσαμε να εισαγάγουμε ίσως ένα μικτό μοντέλο που θα συνδυάζει το δημόσιο επενδυτικό πρόγραμμα με σκοπό την οργανωμένη ανέγερση ενός σημαντικού αριθμού κτηνοτροφικών εγκαταστάσεων σε διάφορες περιφέρειες με τη χρήση και εκμετάλλευση αυτών των υποδομών από άτομα με σκοπό τη συνεταιριστική παραγωγή με συμβόλαια μακροχρόνιας μίσθωσης. Αναλυτικότερα, φαντάζομαι τους ρόλους του δημοσίου, των παραγωγών και τα οφέλη του προγράμματος ως εξής:

I. Η δημόσια χρηματοδότηση και ευθύνη μπορεί να καλύψει την επιλογή της κατάλληλης γης (δημόσιας, εκκλησιαστικής, ή ιδιωτικής η οποία θα απαλλοτριωθεί ή θα ενοικιαστεί μακροχρόνια) και χωροθέτησης, την έκδοση των αδειών, την ανέγερση των βασικών εγκαταστάσεων, την περιβαλλοντική διαχείριση και την αγορά του απαραίτητου μηχανολογικού εξοπλισμού. Η εκπόνηση ενός δημόσιου προγράμματος για την οργανωμένη ανέγερση κτηνοτροφικών εγκαταστάσεων θα βοηθήσει να ξεπεραστεί το πρόβλημα του αρχικού υψηλού κόστους που αποτρέπει τη δημιουργία νέων κτηνοτροφικών εγκαταστάσεων και θα επιτρέψει τις οικονομίες κλίμακας και τον προγραμματισμό στο χώρο και το χρόνο, δημιουργώντας τις προϋποθέσεις για την ανάπτυξη συνεταιριστικών μοντέλων παραγωγής. Στόχος του δημόσιου επενδυτικού

προγράμματος θα μπορούσε να είναι η δημιουργία ενός σημαντικού αριθμού συστοιχιών κτηνοτροφικών υποδομών, (ας πούμε, σε πρώτο στάδιο, 50 συστοιχιών πανελλαδικά των 50 ως 100 εγκαταστάσεων η καθεμία, αριθμός από τον οποίο ξεκίνησε ο ΘΕΣΓάλα), σε γειτνίαση, με διαφορετικές παραγωγικές κατευθύνσεις, οι οποίες θα ακολουθούν τις μορφολογικές και κλιματολογικές συνθήκες των διαφόρων περιφερειών.

II. Οι παραγωγοί που θα αναλάβουν τη χρήση αυτών των εγκαταστάσεων με συμβόλαια μακροχρόνιας μίσθωσης, θα έχουν ως μόνη μεγάλη τους αρχική δαπάνη το κόστος των ζώων τους, θα πληρώνουν ενοίκιο για τις δημόσιες υποδομές που θα εκμεταλλεύονται και θα είναι καταστατικά δεσμευμένοι στη λειτουργία, παραγωγή και προώθηση των προϊόντων τους μέσω του συνεταιρισμού. Είναι σημαντικό ο σχεδιασμός του προγράμματος να λάβει υπόψη του και να αξιοποιήσει τις δοκιμασμένες στην πράξη επιτυχείς πρακτικές του συνεταιρισμού ΘΕΣΓάλα αλλά και να αναζητήσει και να πειραματιστεί με άλλες προτάσεις και πρακτικές που μπορούν να οδηγήσουν στην τοπικοποίηση παραγωγής και κατανάλωσης, την οικοδόμηση δικτύων παραγωγών-καταναλωτών, την ενίσχυση των παραγωγών έναντι της βιομηχανίας και των εμπορικών καρτέλ, είτε οι προτάσεις αυτές προέρχονται από τα πανεπιστήμια, είτε από το κίνημα της αποανάπτυξης, είτε από τα μέλη του.

III. Το πρόγραμμα θα μπορούσε να πάρει έναν πιλοτικό χαρακτήρα, με σκοπό την θετική αναμόρφωση των πρακτικών του ελληνικού δημοσίου απέναντι στους εγχώριους μικρούς παραγωγούς. Βάζοντας την ελληνική δημόσια διοίκηση στο ρόλο του οργανωτή ενός παρόμοιου παραγωγικού σχεδίου, θα επιδιώξουμε να την κάνουμε να δει τα πράγματα από την πλευρά εκείνων που παράγουν και θα την καλέσουμε να αντιληφθεί τι αλλαγές χρειάζονται ώστε να αντιμετωπίζονται ευκολότερα οι ελληνικές παραγωγικές δυσχέρειες που πηγάζουν από υψηλά κόστη στα οποία δεν είναι δυνατόν να ανταποκριθούν οι μικροί παραγωγοί, οι ασάφειες, οι καθυστερήσεις κλπ. Για να πετύχει βεβαίως το σχέδιο, θα πρέπει το πρόγραμμα να συνδέεται με αυστηρά χρονοδιαγράμματα, να περιλαμβάνει μηχανισμούς λογοδοσίας της κεντρικής και περιφερειακής διοίκησης που θα αναλάβει την υλοποίησή του και ό,τι πληροφορίες αντληθούν από την όλη προσπάθεια, να χρησιμοποιηθούν για τη βελτίωση της λειτουργικότητας του δημοσίου τομέα και σε άλλα κομμάτια που αφορούν θέματα παραγωγής.

IV. Τέλος, τα οφέλη από αυτό το δημόσιο επενδυτικό πρόγραμμα θα μπορούσαν να είναι:

Α. Η ταχεία αύξηση της ελληνικής κτηνοτροφικής παραγωγής, με στόχο την προώθηση της εγχώριας διατροφικής αυτάρκειας και τη μείωση του εξωτερικού ελλείμματος για κτηνοτροφικά προϊόντα.

Β. Η οικονομική στήριξη της στροφής προς την ύπαιθρο χάρη στα πολύ υψηλότερα των αγροτικών κτηνοτροφικά εισοδήματα – που συμφωνώντας με τον Γιώργο Κολέμπα, θα πω ότι είναι απαραίτητη για την επιβίωση της ελληνικής κοινωνίας στα επόμενα χρόνια, αλλά μετά από 60 χρόνια πολιτικών αστυφιλίας που οι οποίες έφεραν τα 4/10 του πληθυσμού της χώρας στο Λεκανοπέδιο, δεν είναι εφικτή χωρίς ισχυρά κρατικά κίνητρα.

Γ. Η πιο αποτελεσματική αξιοποίηση των δημόσιων επενδυτικών κονδυλίων για τις ανάγκες της ελληνικής οικονομίας. Η ενίσχυση του παραγωγικού δυναμικού πρέπει να μπει σε προτεραιότητα διότι χωρίς αυτήν η Ελλάδα, ακόμη κι αν πετύχει ανάκαμψη μέσω αύξησης της κατανάλωσης, ελάχιστα και μόνον πρόσκαιρα οφέλη θα έχει. Κι επειδή δεν έχει νόημα να εξαρτόμαστε από την αβέβαιη διάθεση των ξένων επενδυτών, καλό είναι να δούμε τι μπορούμε να κάνουμε εμείς για να ευνοήσουμε την αναγέννηση παραγωγικών τομέων που έχουν υποστεί καθίζηση αλλά προσφέρονται για ανάπτυξη με βάση τις εγχώριες δυνάμεις και τους μικρούς παραγωγούς: γι' αυτή τη στόχευση δεν μπορώ να φανταστώ πιο πρόσφορο κλάδο από την κτηνοτροφία.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Η οικοκοινότητα ως πρότυπο για ένα νέο αστικό σχεδιασμό

Λάουρα Βαβάλιου

Εισαγωγή

Η οικονομική κρίση έχει προκαλέσει και συνεχίζει να προκαλεί σημαντικούς κοινωνικο-οικονομικό-χωρικούς μετασχηματισμούς στην Ελλάδα, από το 2008 μέχρι σήμερα. Τα αποτυπώματα αυτής της ύφεσης, εκφράζονται μέσα από τις οικονομικές αλλαγές, τα πολύ υψηλά ποσοστά ανεργίας (25.8%) (ΕΛΣΤΑΤ, 2015) την υποβάθμιση της ποιότητας ζωής, την αύξηση των ποσοστών των ανθρώπων που ζουν κάτω από τα όρια της φτώχειας ή υπό τον κίνδυνο αυτής (34.6%) (ΕΛΣΤΑΤ, 2013) κλπ.. Την ίδια στιγμή, παρατηρούνται δύο σημαντικές κοινωνικές-δημογραφικές τάσεις, πέραν της μαζικής πλέον εξόδου των νέων προς το εξωτερικό (Λαμπριανίδης, 2011), οι οποίες συνίστανται είτε γύρω από μία εθελούσια αποαστικοποίηση και επαναγροτοποίηση (Κασίμης και Ζωγραφάκης, 2014), είτε γύρω από την παραμονή στην πόλη και την προσπάθεια δημιουργίας συλλογικών εγχειρημάτων αλληλεγγύης και αυτοδιαχείρισης μέσα σ' αυτή (Ένας άλλος κόσμος, 2013).

Στα πλαίσια αυτά έχουν αρχίσει να κάνουν τα πρώτα τους βήματα οι εξωαστικές οικοκοινότητες (Gilman, 1991; Jackson H., 1998; Bates, 2003; Dawson, 2006; Christian, 2003) στην Ελλάδα, αντιπροσωπευτικά παραδείγματα των οποίων είναι

οι *Αληθινά Ελεύθεροι* (www.freeandreal.org) και οι *Σταγόνες* (www.stagones.org) στην Εύβοια, το *Ελπιδοχώρι* (www.elpidohori.gr) στην Αργολίδα, το *Σπιθάρι* (www.spithari.org) στο Μαραθώνα

και άλλες συλλογικότητες σε ολόκληρη τη χώρα που ακολουθούν περισσότερο ή λιγότερο τις οικοκοινοτικές αρχές, ασχολούμενοι με την οργανική καλλιέργεια, τη φυσική δόμηση κλπ..

Παράλληλα, μέσα σχεδόν σε όλες τις ελληνικές πόλεις, καταγράφονται προσπάθειες, δίκτυα και πρωτοβουλίες (<http://www.enallaktikos.gr/>) που γεννήθηκαν και δραστηριοποιούνται στο αστικό περιβάλλον, σε μια προσπάθεια αναζήτησης μιας πιο οικολογικής, συνεργατικής και

βιώσιμης ανθρώπινης ζωής, μέσα από νέα μοντέλα συμβίωσης και συνεργασίας.

Μπροστά σε αυτή την πληθώρα πρωτοβουλιών των πολιτών και τη δυναμική ανάδυση του τρίτου τομέα της οικονομίας, γίνεται εμφανές πως η μετάβαση σε μία πιο ευαισθητοποιημένη 'έκδοση' της κοινωνίας, είναι έτοιμη να συμβεί και ο σχεδιασμός οφείλει αφενός να αφουγκραστεί τις νέες ανάγκες, αφετέρου να προσφέρει τοπικοποιημένες λύσεις συνδράμοντας σε αυτή την εξελικτική διαδικασία της αλλαγής.

Μέσα από το παρόν κείμενο, παρουσιάζεται το τελευταίο στάδιο της διπλωματικής μου εργασίας (Βαβάλιου, 2014) με θέμα 'Οι οικοκοινότητες ως πρότυπα παραδείγματα για το σχεδιασμό ανθρώπινων, βιώσιμων οικιστικών συνόλων. Θεωρία & Πράξη.', μέσα από την οποία εξετάστηκε σε βάθος η έννοια της οικοκοινότητας και η σύνδεσή της με το σχεδιασμό. Η έμφαση στις αστικές οικοκοινότητες και πιο συγκεκριμένα στην κλίμακα της γειτονιάς προέκυψε, ως μια εστίαση μέσα στο μεγάλο εύρος που παρουσιάζουν. Η αναγνώριση των εγγενών πλεονεκτημάτων και μειονεκτημάτων των πόλεων, η γνώση πως το μεγαλύτερο ποσοστό του πληθυσμού ζει σ' αυτές και η υπόθεση πως στο μέλλον θα συνεχίσει να ζει σε αυτές, τοποθέτησαν το ενδιαφέρον στις σύγχρονες γειτονιές. Η μετάβαση σε ένα πιο βιώσιμο τρόπο ζωής μέσα στις υφιστάμενες δομές της κοινωνίας αποτέλεσε μεγαλύτερη πρόκληση έναντι του εξαρχής σχεδιασμού νέων τόπων και χαρακτηρίστηκε πιο αναγκαία.

Πρόταση Αστικής Οικοκοινότητας

Με άξονα όλα τα παραπάνω, προτάθηκε πιλοτική εφαρμογή για τη μετατροπή αστικής γειτονιάς σε αστική οικοκοινότητα στην πόλη του Βόλου. Η επιλογή συγκροτήματος εργατικών κατοικιών βασίστηκε κυρίως στις ομοιότητες που παρατηρήθηκαν μεταξύ αυτών και των συνεταιρισμών κατοικίας του εξωτερικού, οι οποίοι αποτέλεσαν τις κατεξοχήν δομές υποστήριξης εγχειρημάτων οικοκοινοτήτων. Η συνολικότερη διαμόρφωση των κτηρίων, η πρόβλεψη ελεύθερων χώρων κοινής χρήσης και οι διαδικασίες συλλογικής διαχείρισής τους, όπως προβλέπονταν από τη νομοθεσία, παρέπεμψαν στη θεώρηση των συγκροτημάτων εργατικής κατοικίας, ως ιδανικούς χώρους για να μεταφέρουν το αίσθημα της συλλογικής κατοίκησης, της κοινής ζωής και της κοινότητας. Ακόμη κι αν η οργανωμένη δόμηση δεν είναι ο πλέον τυπικός τρόπος δόμησης στην Ελλάδα και δεν αναπαριστά τη μέση τυπική γειτονιά της ελληνικής πόλης, η απόπειρα εφαρμογής του

σχεδιασμού της οικοκοινότητας, δύναται να είναι πιο αποτελεσματική σε μία τέτοια περιοχή, λόγω όλων των χαρακτηριστικών που προαναφέρθηκαν. Η εφαρμογή των σχεδιαστικών αρχών και εργαλείων της οικοκοινότητας, σε ένα συγκρότημα εργατικής κατοικίας, καθιστά άλλωστε δυνατή τη λειτουργία του ως παράδειγμα με δυνατότητα εφαρμογής του σε αντίστοιχες περιπτώσεις σε όλη τη χώρα.

Όραμα για την Λειτουργία και Διαχείριση της Οικοκοινότητας

Πιο συγκεκριμένα, το όραμα για το συγκρότημα συνοψίζεται στη δημιουργία ενός πρότυπου οικιστικού μοντέλου, στο εσωτερικό του οποίου, θα επιχειρηθεί στο μέγιστο, ο συνδυασμός των λειτουργιών της κατοικίας - της εργασίας - της ψυχαγωγίας, μέσα από μικρές παρεμβάσεις, με οικολογική κατεύθυνση. Βασικό συστατικό στην προσπάθεια αυτή, είναι η ανάληψη πρωτοβουλίας από μέρους των κατοίκων, η προσωπική ευθύνη και συμμετοχή τους για τη βελτίωση του επιπέδου ζωής τους.

Στόχος του εγχειρήματος είναι ωστόσο η ενεργοποίηση όλης της τοπικής κοινωνίας του Βόλου, γύρω από αυτό, μέσα από την ανάπτυξη συνεργασιών με διαφορετικούς φορείς της πόλης. Η επιδιωκόμενη εσωστρέφεια, που τίθεται στη βάση της αυτοδιαχείρισης του συγκροτήματος, επιβάλλεται να συνδυαστεί με δράσεις που ταυτόχρονα θα συμβάλλουν στην εξωστρεφή λειτουργία της. Η οικοκοινότητα προκειμένου να εξασφαλίσει την οικονομική της βιωσιμότητα μπορεί να αποτελέσει 'σχολείο αυτάρκειας', οικοτουριστικό τοπικό προσορισμό, τόπο έρευνας και καινοτομίας, πυρήνα τοπικής οικονομίας.

Σημείο κλειδί για τη συνεχή εξέλιξη του εγχειρήματος είναι η εξεύρεση της χρυσής τομής μεταξύ της αυτοδιαχείρισης των κατοίκων και της συνεργασίας της με τους θεσμούς. Οι δεξιότητες και η εμπειρία των κατοίκων σε χειρωνακτική εργασία, που μπορεί να υπονοηθεί από τον χαρακτηρισμό της συνοικίας ως εργατική, είναι στοιχείο προς αξιοποίηση για την ανάληψη ρόλων στη διαχείρισή της. Από την άλλη πλευρά, η συνεργασία με ειδικούς και η υποστήριξη από τους θεσμούς, δύναται να εξασφαλίσει στο εγχείρημα περαιτέρω ιδέες, κατευθύνσεις, οργάνωση, μεθοδολογία, τεχνογνωσία και πιθανά χρηματοδότηση.

Σε ένα μελλοντικό σχέδιο, επιτυχημένης λειτουργίας, η οικοκοινότητα θα αποτελεί:

- έναν 'εν δυνάμει' τόπο αυτάρκειας σε τροφή, ενέργεια και νερό

- έναν τόπο οικολογικής ισορροπίας με αύξηση της βιοποικιλότητας και βελτιωμένο μικροκλίμα
- έναν τόπο συν-εξέλιξης, όπου η ίδια η λειτουργία της θα υποστηρίζεται από τους κατοίκους και τα μέλη της με εθελοντική εργασία και θέσεις απασχόλησης
- έναν τόπο συνέργειας, με την ανάπτυξη σχέσεων, δικτύων και επικοινωνίας με την υπόλοιπη πόλη
- τέλος, έναν τόπο υπόδειγμα κοινωνικής αλλαγής

Οι παρεμβάσεις που προτείνονται σε αυτά τα πλαίσια, δομούνται γύρω από επτά θεματικούς άξονες και αφορούν:

- την Αστική καλλιέργεια
- την Κατοικία & τους Λοιπούς Εσωτερικούς Χώρους
- τους Υπαίθριους Χώρους
- τις Μεταφορές
- την Ενεργειακή Ταυτότητα
- τη Διαχείριση του νερού και των λυμάτων
- τη Διαχείριση των απορριμμάτων

Οι αναλυτικές προτάσεις μπορούν να αναζητηθούν στο Βαβάλιου (2014). Αξίζει να σημειωθεί πως το εγχείρημα διαφοροποιείται από ένα τυπικό σχέδιο ανάπλασης αναπτυξιακού χαρακτήρα, και εκφράζει περισσότερο μια προσπάθεια αναγέννησης της κοινότητας, μέσω συμμετοχικών διαδικασιών σχεδιασμού και δομών κοινωνικής οικονομίας. Η πραγματοποίηση ενός τέτοιου εγχειρήματος στην Ελλάδα, έχει να αντιμετωπίσει περισσότερες ίσως προκλήσεις συγκριτικά με κάποια άλλη χώρα, λόγω της ελάχιστης εμπειρίας εφαρμογών συμμετοχικού σχεδιασμού και λόγω των πολύπλοκων νομοθετικών ρυθμίσεων σχετικά με το σχεδιασμό.

Τρόπος Οργάνωσης του Εγχειρήματος

Σε μία διαδικασία αναζήτησης των απαραίτητων ενεργειών για την υλοποίηση των προτάσεων, αποπειράθηκε η διερεύνηση του ισχύοντος νομικού και θεσμικού πλαισίου, το οποίο θα ήταν δυνατό να υπο-

στηρίζει αυτή την προσπάθεια.

Οι τρεις βασικοί πυλώνες, που θεωρήθηκε πως θα μπορούσαν να θέσουν σε εφαρμογή την πρόταση ήταν το πολεοδομικό εργαλείο της ανάπλασης του Ν. 2508/97 για τη βελτίωση της ποιότητας ζωής στο αστικό περιβάλλον, ο θεσμός της Πολεοδομικής Επιτροπής Γειτονιάς (ΠΕΓ) του Ν.1337/1987, για την εξασφάλιση της συμμετοχής των πολιτών στη σχεδιαστική διαδικασία και ο θεσμός της Κοινωνικής Συνεταιριστικής Επιχείρησης (Κοιν.Σεπ) του Ν. 4019/2011 για την οικονομική βιωσιμότητα του εγχειρήματος.

Εντάσσοντας λοιπόν το όραμα της αστικής οικοκοινότητας σε μια νομιμοποιημένη βάση, ως πρόταση-ομπρέλα, για τα πολεοδομικά ζητήματα τέθηκε η αναθεώρηση του Γενικού Πολεοδομικού Σχεδίου για τον χαρακτηρισμό της περιοχής ως ζώνη ανάπλασης και η εκπόνηση πολεοδομικής μελέτης για τον καθορισμό των πολεοδομικών παρεμβάσεων. Ταυτόχρονα προτάθηκε η χρήση του εργαλείου της Ζώνης Ειδικής Ενίσχυσης (ΖΕΕ), για την πρόβλεψη ειδικών μέτρων οικονομικής ενίσχυσης για τα προβλεπόμενα έργα στην περιοχή, και ο ορισμός δικαιώματος προτίμησης προς την ΚοινΣΕπ της οικοκοινότητας.

Σε προσπάθεια αναζήτησης των πιθανών εμποδίων στα οποία δύναται να προσκρούσουν οι προτάσεις των επτά θεματικών αξόνων, με απασχόλησε κυρίως το ζήτημα της αστικής καλλιέργειας, ως εκείνο με τη μεγαλύτερη σημασία για την αστική οικοκοινότητα. Η καλλιέργεια στους ελεύθερους χώρους του συγκροτήματος των εργατικών κατοικιών, δε φάνηκε ωστόσο να αποτελεί πρόβλημα καθώς οι κάτοικοι του συγκροτήματος έχουν σύμφωνα με τη νομοθεσία, την υποχρέωση συντήρησης και διηνεκή δουλεία χρήσης κατά περιορισμούς των χώρων αυτών (ΦΕΚ Β 441/05-04-1976). Μόνος περιορισμός είναι η από κοινού συμφωνία των οικιστών για τη χρήση τους, και η μη μεταβολή του ιδιοκτησιακού καθεστώτος, το οποίο σήμερα ανήκει στον ΟΑΕΔ (ΦΕΚ Α 39/ 29-02-2012). Πιο πολύπλοκες διαδικασίες απαιτούνται σχετικά με τους νέους χώρους φύτευσης που προτείνονται, καθώς αυτοί αφορούν σε τμήμα δημόσιου χώρου και απαραίτητη προϋπόθεση είναι η παραχώρησή τους στην οικοκοινότητα.

Με σκοπό τη θεσμοθέτηση του συμβουλευτικού ρόλου των κατοίκων στη σχεδιαστική διαδικασία από τα πρώτα στάδια σύνθεσης και διαμόρφωσης των προτάσεων, προτάθηκε η ενεργοποίηση του εργαλείου της ΠΕΓ. Με στόχο την εκπροσώπηση και τη μεταφορά των επιθυμιών, αναγκών και προτάσεων των κατοίκων, σχετικά με πολεοδομικά ζητήματα του συγκροτήματός τους, στην τοπική αυτοδιοίκηση, η

ΠΕΓ αποτελεί συνδυαστικό κρίκο και μια απόπειρα εξασφάλισης της συμμετοχικότητας του σχεδιασμού.

Η σύσταση Κοιν.ΣΕπ προτάθηκε με σκοπό στην πρώτη φάση την ανάληψη των καθηκόντων του φορέα ανάπλασης του συγκροτήματος, ενώ στη φάση της λειτουργίας της οικοκοινότητας, την άσκηση των οικονομικών της δραστηριοτήτων και την επανεπένδυση των κερδών της στο εγχείρημα. Η προέλευση εσόδων γίνεται από την πώληση προϊόντων δικής της παραγωγής και παρασκευής (οπωροκηπευτικά, βότανα και αρωματικά φυτά, μεταποιημένα προϊόντα, οικολογικά προϊόντα καθαρισμού κλπ.), από την πώληση ηλεκτρικού ρεύματος στην περίπτωση εγκατάστασης φωτοβολταϊκών συστημάτων και ύπαρξη πλεονάσματος, από τη διοργάνωση σεμιναρίων αυτάρκειας βιωματικού χαρακτήρα για σχολεία, οικολογικά ευαισθητοποιημένους πολίτες, νέους καλλιεργητές, από ξεναγήσεις επισκεπτών και από οποιαδήποτε άλλη δραστηριότητα, η οποία δύναται να υποστηριχτεί στο εσωτερικό της. Η διαχείρισή τους προτάθηκε να γίνει με κατεύθυνση την αγορά κινητής / ακίνητης περιουσίας (π.χ.. οχήματος συλλογικής χρήσης), την πληρωμή μισθωμάτων (π.χ.. για την εκμετάλλευση κάποιων διαμερισμάτων από την οικοκοινότητα), την αποπληρωμή οικονομικών συμφωνιών με εξωτερικούς φορείς (π.χ.. ΚΤΕΛ για την προώθηση των ΜΜΜ), αλλά και μισθών, στην περίπτωση δημιουργίας θέσεων εργασίας για τα μέλη της.

Ο δυαδικός χαρακτήρας του εγχειρήματος ως παράδειγμα κοινωνικής οικονομίας και αστικής αναγέννησης, μπορεί να λειτουργήσει προς όφελός του, εξασφαλίζοντας πιθανές συνεργασίες με το δήμο και άλλους φορείς για την υποστήριξη ή τη χρηματοδότηση του. Ως Κοιν.ΣΕπ μπορεί να ενταχθεί σε προγράμματα στήριξης της επιχειρηματικότητας, της επόμενης προγραμματικής περιόδου, ενώ ως έργο ανάπλασης, το εγχείρημα μπορεί να ενταχθεί σε κάποιο πρόγραμμα της ΕΕ για την αναγέννηση του αστικού χώρου. Επιμέρους έργα του εγχειρήματος μπορούν να χρηματοδοτηθούν από διαφορετικούς άξονες του Εθνικού Στρατηγικού Πλαισίου Αναφοράς (ΕΣΠΑ) και μεμονωμένες δράσεις όπως η ενεργειακή αναβάθμιση των κτηρίων και οι επισκευές ιδιοκατοικούμενων κατοικιών μπορούν να υποστηριχτούν οικονομικά με τη μορφή επιδότησης ειδικού δανείου στους ενδιαφερόμενους, από το δημόσιο, την τοπική αυτοδιοίκηση ή την Κοιν.ΣΕπ. Μετά από εισήγηση της Κοιν.ΣΕπ και απόφαση του δημοτικού συμβουλίου, υπάρχει δυνατότητα απαλλαγής των κατοίκων από τα δημοτικά τέλη (Ν.2508/97, άρθρο 13), πρόταση η οποία στη συγκεκριμένη περίπτωση θα μπορούσε να αξιοποιηθεί άμεσα, λόγω της

προτεινόμενης αυτοδιαχείρισης του συγκροτήματος.

Κριτική Θεώρηση – Περαιτέρω Προτάσεις

Συμπερασματικά, στην πιλοτική εφαρμογή, χρησιμοποιήθηκε το θεσμικό πλαίσιο της ζώνης ανάπτυξης και η επίλυση των πιθανών εμποδίων, τέθηκε αποσπασματικά και σε μεγάλο βαθμό στηρίχτηκε στην υπόθεση της συνεργασίας και της υποστήριξης του εγχειρήματος από τους εμπλεκόμενους φορείς. Η συμμετοχή των πολιτών προτάθηκε μέσα από την ενεργοποίηση του εργαλείου των ΠΕΓ, οι οποίες ακόμη κι αν λειτουργούσαν έχουν μόνο γνωμοδοτικό χαρακτήρα. Οι παραπάνω υποθέσεις αν και μπορεί να υπάρξουν σε μεμονωμένες περιπτώσεις, θέτοντας τις προϋποθέσεις για την πραγματική εφαρμογή ενός εγχειρήματος οικοκοινότητας, σίγουρα δεν αρκούν για την εξάπλωση της έννοιας και των πρακτικών τους στην πραγματικότητα των σημερινών πόλεων.

Η όλη σύλληψη της πρότασης, τέθηκε ως ένα όραμα μιας πιλοτικής εφαρμογής, η οποία σε περίπτωση επιτυχίας, θα μπορεί να εφαρμόζεται σε άλλα τμήματα ελληνικών πόλεων. Άλλωστε μέσα από μία θεωρητική διερεύνηση, προκύπτει πως η ίδια η έννοια της οικοκοινότητας μπορεί να δώσει τις κατευθύνσεις για την αναθεώρηση του ρόλου αλλά και του τρόπου σχεδιασμού, μέσα από την αναθεώρηση των στόχων του και την πρόβλεψη αντίστοιχων δομών και εργαλείων. Επομένως, ενώ η εργασία (Βαβάλιου, 2014) έθεσε τα όριά της στην πρόταση για πιλοτική εφαρμογή, αναγνωρίζει την αναγκαιότητα και θέτει ως τελική πρόταση και αντικείμενο προς διερεύνηση, τη δημιουργία μιας 'φόρμας σχεδιασμού οικοκοινότητας', αντίστοιχης του υπάρχοντος πλαισίου Ecovillage Design Education Curriculum (Gaia Education www.gaiaeducation.org), η οποία αφενός θα μπορεί να αντιγραφεί, προσαρμοσμένη κατάλληλα μετά από ανάλυση της εκάστοτε περίπτωσης, αφετέρου θα συνοδεύεται από αντίστοιχο θεσμικό πλαίσιο, για τη διευκόλυνση της εφαρμογής της.

Η πρόταση για δημιουργία νέου θεσμικού πλαισίου αφορά στη δυνατότητα οριοθέτησης και χαρακτηρισμού μιας περιοχής ως οικοκοινότητα, ρυθμίζοντας τον τρόπο, τις προϋποθέσεις, τις υποχρεώσεις και τις διευκολύνσεις στο εσωτερικό της. Η επιλογή νέου νομοθετικού πλαισίου προτιμάται έναντι του εμπλουτισμού του νομικού καθεστώτος της ζώνης ανάπτυξης, το οποίο επιλέχθηκε στην πιλοτική εφαρμογή για δύο σημαντικούς λόγους.

- Τα ζητήματα που τίθενται στο πλαίσιο μιας οικοκοινότητας, καλύπτουν ένα ιδιαίτερα μεγάλο εύρος τομέων, το οποίο δεν ολοκληρώνεται μόνο μέσα από πολεοδομικές ρυθμίσεις. Ο εμπλουτισμός θα ήταν ιδιαίτερα πολύπλοκος, με κίνδυνο τη μη αποτελεσματικότητα του εργαλείου.
- Παρά την εστίαση της συγκεκριμένης πιλοτικής εφαρμογής σε παράδειγμα μετατροπής γειτονιάς σε οικοκοινότητα, τονίζεται πως η έννοια της οικοκοινότητας είναι ευρύτερη και μπορεί να αφορά είτε σε διαφορετική χωρική κλίμακα από αυτή της γειτονιάς, είτε σε εξαρχής σχεδιασμό μιας περιοχής.

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

- ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΗ ΔΕΝΔΡΟΦΥΤΕΥΣΗ
- ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΔΕΝΔΡΟΦΥΤΕΥΣΗ
- ΧΩΡΟΙ ΚΟΙΝΗΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΑΣ
- ΧΩΡΟΙ ΙΔΙΩΤΙΚΗΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΑΣ
- ΚΟΙΝΟΧΡΗΣΤΟΙ ΧΩΡΟΙ ΣΤΑΣΗΣ (ΠΛΑΤΕΙΕΣ)
- ΚΟΙΝΟΧΡΗΣΤΟΙ ΧΩΡΟΙ ΕΙΣΟΔΟΥ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΚΟΙΝΟΤΗΤΑ ΜΕ ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΟ ΑΣΤΙΚΟ ΕΞΟΠΛΙΣΜΟ

- ΚΥΚΛΟΦΟΡΙΑΚΗ ΦΟΡΤΙΣΗ
- ΠΕΖΟΔΡΟΜΟΣ-ΠΟΔΗΛΑΤΟΔΡΟΜΟΣ ΜΕ ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΑ ΔΙΕΛΕΥΣΗΣ ΟΧΗΜΑΤΟΣ ΕΚΤΑΚΤΗΣ ΑΝΑΓΚΗΣ
- ΠΕΖΟΔΡΟΜΟΣ-ΠΟΔΗΛΑΤΟΔΡΟΜΟΣ

Η πρόταση για τη δημιουργία ενός ολοκληρωμένου θεσμικού πλαισίου σχεδιασμού οικοκοινοτήτων, δεν έρχεται ως μια πρόταση που προωθεί τη δημιουργία μεμονωμένων χώρων/ νησίδων αειφορίας σε μη βιώσιμα περιβάλλοντα, αλλά ως ένα εργαλείο που δύναται να δημιουργήσει τις θετικές προϋποθέσεις για την εξάπλωση των αρχών τους και ως ένα επιπλέον κίνητρο ενεργοποίησης των κατοίκων στις πόλεις τους. Η θεωρητική διερεύνηση του θέματος είναι σε εξέλιξη, ωστόσο μέσα από το παρόν κείμενο δίνεται μία περαιτέρω ώθηση για την εξέταση των θεσμικών δομών που θα μπορούσαν να υποστηρίξουν τη διάδοση ενός σχεδιασμού της οικοκοινότητας.

Αναφορές

- Bates, A., 2003. 'Ecovillages - What Have We Learned? Ecovillage Roots and Branches'. *Communities Magazine*, No117.
- Christian, D. L., 2003. *Creating a Life Together – Practical Tools to Grow Ecovillages and Intentional Communities*. Gabriola Island, Canada: New Society Publishers.
- Dawson, J., 2006. *Ecovillages: New Frontiers for Sustainability*. Devon: Green Books Ltd.
- Enallaktikos. Δίκτυα Αλληλεγγύης [Διαδίκτυο] Διαθέσιμο στο <http://www.enallaktikos.gr> [Πρόσβαση 18 Φεβρουαρίου 2015].
- Gaia Education, 2012. 'Ecovillage Design Education'. [Διαδίκτυο] Διαθέσιμο στο: <http://www.gaiaeducation.org/docs/EDE%20Curriculum%202012.pdf> [Πρόσβαση 1 Απριλίου 2014].
- Gilman, R., 1991. 'The Eco-village Challenge'. *In Context*, Summer, p. 10.
- Jackson, H., 1998. 'What is an Ecovillage?'. [Διαδίκτυο] Διαθέσιμο στο: www.gaia.org/mediafiles/gaia/resources/HJackson_whatIsEv.pdf [Πρόσβαση 18 Φεβρουαρίου 2015].
- Αληθινά Ελεύθεροι-Free and Real. Διαθέσιμο στο: <http://www.freeandreal.org/> [Πρόσβαση 18 Φεβρουαρίου 2015].
- Βαβάλιου, Α., 2014. 'Οι οικοκοινότητες ως πρότυπα παραδείγματα για το σχεδιασμό ανθρώπινων, βιώσιμων οικιστικών συνόλων. Θεωρία & Πράξη.' Διπλωματική Εργασία, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, ΤΜΧΠΠΑ, Βόλος.
- Ελπιδοχώρι. Διαθέσιμο στο: <http://www.elpidohori.gr> [Πρόσβαση 18 Φεβρουαρίου 2015].

- ΕΛΣΤΑΤ, 2013. 'Έρευνα Εισοδήματος και Συνθηκών Διαβίωσης των Νοικοκυριών 2012'
- ΕΛΣΤΑΤ, 2015. 'Έρευνα Εργατικού Δυναμικού: Οκτώβριος 2014'. Διαθέσιμο στο:
- Ηλιόσποροι, 2013. 'Ένας άλλος κόσμος'. Ντοκυμαντέρ. Σκηνοθεσία: Ηλιόσποροι, Ελλάδα
- Κασίμης, Χ. και Σ. Ζωγραφάκης, 2014. 'Η νέα αγροτικότητα στον πρωτογενή τομέα'. Διαθέσιμο στο http://www.agronews.gr/files/1/PDF/pdf_fakelou/Gewrgia%20kai%20apasxolisi.pdf επικαιροποιημένη και βελτιωμένη έκδοχή άρθρου Κασίμης, Χ. και Σ. Ζωγραφάκης, 2014. 'Κρίση και Επιστροφή στη Γεωργία', στο Ζαμπαρλούκου, Σ. & Μ. Κούση (επιμ.), *Κοινωνικές Όψεις της Κρίσης Στην Ελλάδα*. Αθήνα. Εκδόσεις Πεδίο, σελ. 135-170.
- Λαμπριανίδης, Α., 2011. *Επενδύοντας στη φυγή. Η διαρροή επιστημόνων από την Ελλάδα την εποχή της παγκοσμιοποίησης*. Αθήνα. Κριτική ΑΕ.
- Σπιθάρι. Διαθέσιμο στο: <http://www.spithari.org/about/> [Πρόσβαση 18 Φεβρουαρίου 2015].
- Σταγόνες. Διαθέσιμο στο: <http://www.stagones.org/> [Πρόσβαση 18 Φεβρουαρίου 2015].
- ΦΕΚ Β 441/05-04-1976 'Περί καταρτίσεως Κανονισμού σχέσεων των συνιδιοκτητών των
- Οικισμών του Οργανισμού Εργατικής Κατοικίας'.
- ΦΕΚ Α 33/04-03-1983. Νόμος 1337 'Επέκταση των πολεοδομικών σχεδίων, οικιστική ανάπτυξη και σχετικές ρυθμίσεις'.
- ΦΕΚ Α 124/13-06-1997. Νόμος 2508 'Βιώσιμη οικιστική ανάπτυξη των πόλεων και των οικισμών της χώρας και άλλες διατάξεις'.
- ΦΕΚ Α 216/30-09-2011. Νόμος 4019 'Κοινωνική Οικονομία και Κοινωνική Επιχειρηματικότητα και λοιπές διατάξεις'.
- ΦΕΚ Α 39/ 29-02-2012 'Ρύθμιση θεμάτων για την εφαρμογή της παρ. 6 του άρθρου 1 του Ν.4046/2012'

Ο σημερινός κρισιακός αστικός «χώρος»

Σίμος Ανδρονίδης

«Look out! The sky is falling down! Look out! The world is spinning round and round and round! Look out! The sky is going black, black Look out! It's never never never coming back, look out!».

(Black Sabbath, 'Children of the sea', 1980).

Ο σημερινός αστικός χώρος ορίζεται και προσδιορίζεται συνάμα από το «ποιοτικό» ξέσπασμα της συστημικής-οικονομικής κρίσης. Το κρισιακό-αστικό υπόδειγμα που έχει αποκρυσταλλωθεί επηρεάζει δομικά την «μορφή» και τον τύπο της πόλης, η οποία πλέον νοείται ως μία ευρύτερη και προσίδια «χωροχρονική» μορφή άσκησης εξουσίας από την πλευρά του άρχοντος αστικού συγκροτήματος εξουσίας. Στο «έδαφος» της πόλης συντελείται η υπερπροσδιορισμένη παρουσία, λειτουργία και «δράση» του αστικού συνασπισμού εξουσίας, ενώ, την ίδια στιγμή, η εργατική και οι σύμμαχες τάξεις αδυνατούν να αναπαραχθούν «κανονικά» και «ολικά». Το άρχον συγκρότημα εξουσία ενσταλάζει και «εγχαράζει» την δική του ιδεολογική σκευή στο πεδίο της πόλεως, επιδιώκοντας να επικαλύψει ταυτόχρονα την εργατική «σφαίρα» που κινείται στον διευρυμένο αστικό «χώρο».

Το νέο περίγραμμα του «κρισιακού» αστικού «χώρου» συμφύεται οργανικά με τις ιδεολογικές αντιλήψεις που εκκινούν από την επιδίωξη και την αναγκαιότητα της ανάπλασης και της αναμόρφωσης του πεδίου της πόλης, εκεί όπου αναπαράγονται και δραστηριοποιούνται οι κοινωνικές τάξεις. Και είναι η δραστηριοποίηση των κοινωνικών τάξεων που ταυτοχρόνως «εγχαράζει» το αστικό πεδίο, παράγοντας τους όρους και τις προϋποθέσεις για την «διάχυση» των συμφερόντων και των επιδιώξεων τους στην «ολότητα» της πόλης.

Η νέα «κρισιακή» αστική διάρθρωση και φορά μετατοπίζεται δομικά προς την κατεύθυνση της εκ νέου νοηματοδότησης του πεδίου δράσης των κοινωνικών τάξεων, καθότι ότι θεωρείται «αναχρονισμός» και υπόλειμμα του παρελθόντος πρέπει να «εκδιωχθεί». Σε αυτό το πλαίσιο,

ο νέος και «κρисиακός» αστικός «χώρος» τείνει να ενσωματώσει τα χαρακτηριστικά της προσέλκυσης ιδιωτικών επενδύσεων και χορηγιών που θα συμβάλλουν στην απαραίτητη και αναγκαία «ανασυγκρότηση» και ανάπλαση της αστικής «ολότητας».

Στην κατεύθυνση της προσέλκυσης ιδιωτικών επενδύσεων και χορηγιών κινούνται και οι δήμοι των μεγάλων αστικών κέντρων, οι οποίοι ορίζουν και οριοθετούν το αστικό πεδίο διαμορφώνοντας με αυτόν τον τρόπο τους όρους για την παγίωση «ταξικών ρήξεων» που μεταβάλλουν ριζικά και δομικά τον αστικό «χώρο». Ο υπερπροσδιορισμένος και «φορτισμένος» ρόλος του άρχοντος συγκροτήματος εξουσίας και των μερίδων του αναδιατάσσει τον τρόπο πρόσληψης της πόλης.

Η οριοθέτηση «ζωνών» ανάπτυξης εντός του πλαισίου του αστικού «χώρου» δύναται να προκαλέσει μορφές εδραίωσης και παγίωσης ενός κοινωνικού μοντέλου το οποίο τείνει να διευρύνει τους όρους απεύθυνσης και επιρροής του κοινωνικού μπλοκ εξουσίας. Οι αστικές «ζώνες» ανάπτυξης που οριοθετούνται, νοούνται και ορίζονται συνάμα ως «κύτταρα» ανάπλασης και εκσυγχρονισμού της πόλης. Η προσέλκυση ιδιωτικών επενδύσεων και κεφαλαίων αναγορεύεται σε κεντρικό και θεμελιώδη στόχο των δημοτικών αρχών των μεγάλων αστικών κέντρων.

Σε αυτό το πλαίσιο, οι δημοτικές αρχές προσλαμβάνουν τα χαρακτηριστικά και τα συστατικά μίας νέας «υλικότητας» η οποία «φιλτράρεται» και διαμεσολαβείται μέσω της συγκρότησης κοινωνικών συμμαχιών που φέρουν την σφραγίδα των επιδιώξεων της κυρίαρχης τάξης. Η συγκεκριμένη προσίδια και «φορτισμένη» υλικότητα «εγγίζει» το ιδεολογικό πλαίσιο της ανάπτυξης και του εκσυγχρονισμού των αστικών κέντρων, ήτοι του πλαισίου δημιουργίας «ζωνών» καινοτομίας και οικονομικής ανάπτυξης που θα αποτελέσουν την «ποιοτική εμπροσθοφυλακή» της «νέας» οικονομικής ανάπτυξης και ευημερίας. Ότι νοείται ως αναχρονισμός και συστατικό της «παρελθοντικής» μορφής της πόλης, απορρίπτεται.

Οι «ζώνες» ανάπτυξης και καινοτομίας συμφύονται οργανικά με την λειτουργία και την δράση του αστικού συνασπισμού εξουσίας, ανασηματοδοτώντας ταυτόχρονα τον ευρύτερο αστικό «χώρο». Η πρωτεύουσα της χώρας Αθήνα, μας προσφέρει ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα της μορφής που λαμβάνει ο «κρисиακός» αστικός «χώρος».

Ο «οργασμός» έργων που παρατηρείται στο δέλτα του Φαλήρου ισοδυναμεί με την «ποιοτική» δραστηριοποίηση της κυρίαρχης τάξης (και μερίδων της), καθότι άμεσος χρηματοδότης είναι το Ίδρυμα

Σταύρος Νιάρχος. Η «ζώνη» ανάπτυξης που συγκροτείται στο Φάληρο μεταβάλλει ριζικά και αναδιατάσσει το «ολικό» αστικό υπόδειγμα, παράγοντας τους όρους και τις προϋποθέσεις για την ανάδυση και την αποκρυστάλλωση μίας μορφής πόλης που μετατοπίζει το πλαίσιο των δραστηριοτήτων της προς την κατεύθυνση των «ζωνών» και «πυρήνων» οικονομικής ανάπτυξης και καινοτομίας.

Στο δέλτα του Φαλήρου αποκρυσταλλώνεται το υπόδειγμα διαχείρισης της τρέχουσας και βαθιάς οικονομικής κρίσης: το άρχον συγκρότημα εξουσίας προσδιορίζεται ως η «εμπροσθοφυλακή» της οικονομικής ανασυγκρότησης της χώρας, ενώ, σε αυτό το εξόχως «φορτισμένο» πλαίσιο οι ιδεολογικοί μηχανισμοί του κράτους τείνουν να ενσωματώνουν οργανικά τα συμφέροντα και τις επιδιώξεις του συγκροτήματος εξουσίας, συγκροτώντας μία «κατασκευή» που άπτεται των ταξικών-αστικών συμφερόντων, αλλά όμως πρέπει να προβληθεί και να μετατοπιστεί συνάμα προς την κατεύθυνση συγκρότησης του περιώνυμου «εθνικού» συμφέροντος.

Με αυτόν τον τρόπο, αίρονται τα θεμελιώδη συστατικά της ταξικής συγκρότησης της κοινωνικής «ολότητας», κάτι που συντελεί στην διαμόρφωση ενός τύποις «διαταξικού» και «υπερταξικού» πλαισίου κυριαρχίας του «εθνικού» συμφέροντος. Έτσι, το νέο δέλτα του Φαλήρου αποτελεί πρόσφορο και ιδανικό έδαφος μίας «κοινής» ωφελείας, πέρα και πάνω από την αφετηριακή ταξική του «συγκρότηση» και κατασκευή. Επίσης, η ανάπλαση της Οδού Πανεπιστημίου, στο κέντρο της Αθήνας, αναδιατάσσει και νοηματοδοτεί εκ νέου το ιστορικό κέντρο της πόλης. Ο αστικός «χώρος» αποκτά τα χαρακτηριστικά εμπέδωσης και εμβάθυνσης της κυρίαρχης αστικής «κανονικότητας» και «οργανωτικότητας». Το άρχον αστικό συγκρότημα εξουσίας οργανώνει και ρυθμίζει τις «ροές» κίνησης του αστικού πεδίου.

Η ανάπλαση και η ανασυγκρότηση της οδού Πανεπιστημίου επιτελείται και διαμεσολαβείται πρωτίστως ιδεολογικά: το ιστορικό και συμβολικό κέντρο της πόλης, το έμπορτο νοημάτων και αξιών, έχει πλέον «καταληφθεί» από τους μετανάστες, οι οποίοι «συγκροτούν» μία «διαφορετική» οντολογική κατασκευή που πρέπει να «εκδιωχθεί». Σε αυτό το πλαίσιο, περίξ του δήμου της Αθήνας διαβεί ένα τμήμα του μπλοκ των λαϊκών-κυριαρχούμενων τάξεων που οφείλουν να «κατανοήσουν» την «νέα» αναπαραγωγή του αστικού χώρου.

Με αυτόν τον τρόπο, κοινωνικά και συλλογικά υποκείμενα που δεν συμβαδίζουν οργανικά με τα αιτήματα, τους στόχους και τις επιδιώξεις του αστικού μπλοκ εξουσίας, πρέπει να καταδειχθούν ως παράγοντες

κοινωνικής στασιμότητας. Το νέο κρισιακό αστικό υπόδειγμα χρησιμοποιεί το «φίλτρο» του επιλεκτικού φυλετικού και κοινωνικού ρατσισμού, ακριβώς για να οικοδομήσει μία προσίδια αστική πραγματικότητα και «κανονικότητα» που θα χαράσσει και θα επαναχαράσσει ταυτόχρονα τα όρια κυριαρχίας του αστικού συνασπισμού. Ο «ποιοτικός» αναπροσδιορισμός και επαναπροσδιορισμός της πόλης συντελείται πάνω στο έδαφος μίας δομικής απόκλισης του λαϊκού-εργατικού μπλοκ, ήτοι μίας κίνησης που αίρει τα θεμελιώδη «συγκροτησιακά» χαρακτηριστικά του.

Ο «χωρικός» υπερπροσδιορισμός του συγκροτήματος εξουσίας, ορίζεται και ως ταυτόχρονος «υποπροσδιορισμός» των λαϊκών τάξεων. Ο νέος αστικός «χώρος» κινείται, «ζει» και «αναπνέει» αναπαράγοντας δεδομένους ταξικούς συσχετισμούς κοινωνικής ισχύος και «ενέργειας». Ο «υποπροσδιορισμός» του κοινωνικού μπλοκ των λαϊκών-υποτελών τάξεων προσέλαβε αμιγώς «κρισιακά» χαρακτηριστικά κατά την διάρκεια των πρόσφατων έντονων καιρικών φαινομένων: αρκούσε μία έντονη βροχόπτωση για να καταδειχθεί το πόσο «ανοχύρωτες» παραμένουν οι λαϊκές-εργατικές συνοικίες της Αθήνας και του Πειραιά.

Ένας δομικός δυϊσμός που αναπτύσσεται και εμβαθύνεται εντός του ευρύτερου αστικού χώρου. Έτσι, αυτός ο δομικός δυϊσμός συγκροτείται πάνω στον διαχωρισμό αστικών-λαϊκών συνοικιών. Η «ποιοτική» διασφάλιση των αστικών συνοικιών «επικαλύπτει» τις δομικές ελλείψεις και αδυναμίες που ενυπάρχουν στο εσωτερικό των λαϊκών συνοικιών και περιοχών, αδυναμίες που «φαίνονται» δια γυμνού οφθαλμού σε κάθε έντονη βροχόπτωση.

Συνοικίες όπου διαμένει και δραστηριοποιείται ένα σημαντικό τμήμα του λαϊκού-εργατικού μπλοκ, έγιναν αντιληπτές ως «ροές καταστροφής», εκεί όπου αποκρυσταλλώθηκε με τον πλέον οδυνηρό τρόπο η δομική απόκλιση των λαϊκών τάξεων από το όλο πλαίσιο διαχείρισης των «ροών» της βαθιάς οικονομικής κρίσης, την ίδια στιγμή που οι «ζώνες» οικονομικής ανάπτυξης και ευημερίας ενσωματώνουν και διασφαλίζουν τα δομικά στοιχεία μίας αστικής-οικονομικής «πρωτοπορίας».

Οι ρήξεις και οι εγκάρσιες τομές επηρεάζουν δομικά και «ολικά» την νέα κατεύθυνση της πόλης. Οι συλλογικότητες, οι μορφές ενός «νέου» αστικού σκέπτεσθαι και πράττειν δύνανται να διαδραματίσουν σημαντικό ρόλο στην «από τα κάτω» συγκρότηση ενός αντινεοφιλεύθερου μετώπου μέσα στα μεγάλα αστικά κέντρα. Η αντινεοφιλεύθερη θεώρηση της πόλης «διαμεσολαβείται» στη δράση αυτόνομων συλλογι-

κοτήτων που κινούνται με στόχο την διάχυση ενός νέου οράματος για την πόλη, εκεί όπου τα ίδια τα σώματα και τα δίκτυα δράσης θα υπερβαίνουν τις οικονομικές και εμπορικές νόρμες που ορίζουν και προσδιορίζουν την πόλη ως «χώρο» και τόπο προσέλκυσης επενδύσεων. Ας νοηματοδοτήσουμε εκ νέου τον αστικό χώρο μπολιάζοντας τον με τις έννοιες τις αλληλεγγύης και της συλλογικότητας.

Με τα λόγια του Ηλία Ιωακείμογλου, «θα ήταν αναγκαία μια νέα αρχιτεκτονική και μια νέα πολεοδομία που θα σπάσει την απομόνωση της ατομικής κατοικίας και της οικογενειακής ιδιοτέλειας και θα δημιουργεί τους δημόσιους χώρους της νέας κοινωνικοποίησης, χώρους παραγωγής ανοιχτούς στην κοινωνία από όπου θα απουσιάζουν η επίβλεψη, η τιμωρία και οι φραγμοί στη δημοκρατία, δημόσιους χώρους που θα επιτρέπουν τη συλλογική κατανάλωση και την ανάπτυξη συλλογικών και αλληλεγγύων μορφών ζωής, χώρους καθημερινής ζωής όπου οι ρυθμοί της φύσης θα ξανάβρισκαν έδαφος να αντιπαρατεθούν στους ρυθμούς του κεφαλαίου».²⁷

Ας κάνουμε την πόλη μας, πόλη των δρώντων συλλογικοτήτων, των συλλογικοτήτων που θα «μπλοκάρουν» τις ροές κίνησης του αστικού συνασπισμού εξουσίας, ενώ, την ίδια στιγμή, θα «φορτίζουν» θετικά τα «γυμνά» και περιθωριοποιημένα σώματα που διαβούν στις παρυφές και στο κέντρο της πόλης και των πόλεων. Οι «πολλοί», λοιπόν, έχουν τον λόγο. Οι «ροές» της βαθιάς οικονομικής κρίσης διαχέονται στον αστικό χώρο, μετασχηματιζόμενες σε απτές κοινωνικές συνέπειες. Ας αλλάξουμε δομικά και ολικά τον τρόπο θεώρησης της πόλης, τον τρόπο θεώρησης του δημόσιου-συλλογικού χώρου, μετασχηματίζοντας τον αρχικά σε χώρο παρέμβασης και δράσης.

27 Βλ. σχετικά, Ιωακείμογλου Ηλίας, 'Από την Πόλη του Κεφαλαίου στην Πόλη της Εργασίας', Περιοδικό Θέσεις, Τεύχος 128, Ιούλιος-Σεπτέμβριος 2014, σελ.94-95.

Η κοινωνική και περιβαλλοντική διάσταση της χρήσης των ακτών – Μια πρόταση/παράδειγμα δραστηριότητας για απο-ανάπτυξη του παράκτιου μετώπου

Αναγνώστου Βασίλης

Περιβαλλοντολόγος MSc

Η κοινωνική-οικονομική δυναμική των παράκτιων κοινοτήτων συνδέεται άρρηκτα με το φυσικό περιβάλλον και ιδιαίτερα με τη δυναμική του υγρού στοιχείου. Το πολυσχιδές βιοτικό και αβιοτικό περιβάλλον του αιγιαλού της Ελλάδας, κατέστησε τον παράκτιο χώρο πόλο έλξης για μια σειρά οικονομικών δραστηριοτήτων, πολλές φορές αντικρουόμενων μεταξύ τους. Κατέστη λοιπόν σαφές, από πολλά παραδείγματα ότι η επιβίωση και ευημερία παράκτιων κοινοτήτων είναι ευθέως εξαρτημένη από τη δυνατότητα πρόσβασης και χρήσης του παράκτιου χώρου. Η ύπαρξη οικονομικών δραστηριοτήτων μεγάλης έκτασης, απέκλεισε τις μικρής κλίμακας δραστηριότητες διαταράσσοντας την κοινωνική συνοχή. Μέσα από τον προαναφερθέντα συλλογισμό αναδεικνύονται αντικρουόμενες αντιλήψεις για το πως αντιμετωπίζονται τα υδατικά συστήματα. Από τη μια αντιμετωπίζονται ως κοινωνικό αγαθό και από την άλλη ως οικονομικό άρα εμπορεύσιμο.

Απαιτείται λοιπόν μια ολοκληρωμένη και αντικειμενική προσέγγιση για να διασφαλιστεί ότι η διαχείριση της παράκτιας ζώνης με όλες τις δραστηριότητες της, υποστηρίζεται περιβαλλοντικά και είναι κοινωνικά δίκαιη και συνεκτική. Για να γίνει κάτι τέτοιο θα πρέπει να σταματήσει η «ανάπτυξη» με συμβατικούς και αυστηρά οικονομικούς όρους, καθώς επιφέρει αρνητικές συνέπειες στις τοπικές κοινωνίες και το περιβάλλον και το κέρδος είναι ευκαιριακό. Αντίθετα το κόστος είναι μεγάλο και αφορά και τις επόμενες γενιές.

Οι βασικές αρχές που θα πρέπει να διέπεται η διαχείριση του αιγιαλού είναι:

- Ελεύθερη πρόσβαση όλων των πολιτών στις ακτές.
- Απομάκρυνση βαριών κατασκευών που αλλοιώνουν το φυσικό τοπίο
- Ανάδειξη και προστασία της ποικιλομορφίας (γεω-ποικιλότητα, βιο-ποικιλότητα, πολιτισμική ποικιλότητα).
- Αποκατάσταση του υδρογραφικού δικτύου, όπως υδατορέματα που έχουν μπάζωθεί, καθώς συνιστούν βασικούς τροφοδότες αμμόδους υλικού για τις παραλίες και έτσι θα μειωθούν τα φαινόμενα διάβρωσης των ακτών.
- Διαχείριση των ακτών σε επίπεδο υδρολογικής λεκάνης (φυσική οριοθέτηση) και με βάση τις αρχές της Ολοκληρωμένης Διαχείρισης της Παράκτιας Ζώνης.
- Όχι στις οικονομικές δραστηριότητες που δεν είναι κοινωνικά δίκαιες.

Βασικό ζητούμενο λοιπόν σήμερα είναι η απο-ανάπτυξη, η αποκατάσταση δηλαδή κοινωνικών και περιβαλλοντικών ισορροπιών όπου αυτό χρειάζεται και η οργάνωση σε τοπικό επίπεδο.

Στο πλαίσιο των παραπάνω προβληματισμών λοιπόν, παρουσιάζεται ένα παράδειγμα ήπιας δραστηριότητας ενταγμένη στο φυσικό χώρο, η οποία μπορεί να δράσει θεραπευτικά για τις τοπικές κοινωνίες.

Παραγωγή εδαφοβελτιωτικού υλικού από την επεξεργασία της νεκρής Ποσειδωνίας

Η Ποσειδωνία (*Posidonia oceanica*) αποτελεί το σημαντικότερο και χαρακτηριστικότερο τύπο θαλάσσιου οικοτόπου στη Μεσόγειο, είναι φανερόγαμο και η παρουσία του συντελεί ουσιαστικά στη βιοποικιλότητα και αφθονία των θαλάσσιων ειδών. Η Ποσειδωνία σχηματίζει θαλάσσια λιβάδια, τα οποία συντελούν στην προστασία της παραλίας από τη διάβρωση, καθώς εμποδίζουν τη μεταφορά του αμμόδους υλικού από τα θαλάσσια ρεύματα. Θαλάσσιες περιοχές με λιβάδια Ποσειδωνίας, χαρακτηρίζονται από υψηλή οικολογική ποιότητα και θα έπρεπε να προτιμώνται από τους λουόμενους. Δυστυχώς όμως, η κυρίαρχη αισθητική που έχει διαμορφωθεί μας κάνει να θεωρούμε τις θάλασσες με λιβάδια ακαλαίσθητες. Και γι αυτό πολλές φορές έχουν ξεριζωθεί ριζώματα που βρίσκονται κοντά στην ακτή, ενώ τα φυτικά υπολείμματα στην ακτή δημιουργούν τη λανθασμένη εντύπωση ότι η

παραλία είναι ρυπασμένη.

Σε πολλά τμήματα της ελληνικής ακτογραμμής ξεβράζονται μεγάλες ποσότητες νεκρής Ποσειδωνίας. Το υλικό αυτό συνήθως απομακρύνεται από την παραλία, ειδικά όταν η παραλία αξιοποιείται τουριστικά. Η απομάκρυνση του υλικού γίνεται με τεχνικά μέσα (μπουλντόζες, φορτηγά) που ενδέχεται να προκαλέσουν αρνητικές επιπτώσεις στην ακτή, όπως απομάκρυνση αμμόδους υλικού. Στη συνέχεια το υλικό που έχει συλλεχθεί, καταλήγει σε ΧΥΤΑ ή αποτίθεται σε ακατάλληλους χώρους παράνομα. Το κόστος της συλλογής και απομάκρυνσης του υλικού το επωμίζονται συνήθως οι τοπικές αρχές. Προτείνεται λοιπόν, η αξιοποίηση της νεκρής βιομάζας Ποσειδωνίας με τη δημιουργία μικρών συνεταιριστικών μονάδων συλλογής και επεξεργασίας της.

Από την επεξεργασία της νεκρής Ποσειδωνίας θα παράγεται εδαφοβελτιωτικό για καλλιέργειες. Το παραγόμενο προϊόν είναι απόλυτα φυσικό, ακίνδυνο για την ανθρώπινη υγεία και συνιστάται στις οργανικές καλλιέργειες. Δεν απαιτούνται μεγάλες εγκαταστάσεις για τη συλλογή και επεξεργασία του υλικού, ενώ κατά την παραγωγική διαδικασία καταναλώνονται πολύ μικρές ποσότητες ενέργειας και δεν παράγονται παραπροϊόντα.

Οι βασικοί παράγοντες που ευνοούν τη μεγάλη συσσώρευση νεκρής Ποσειδωνίας στις ακτές είναι οι εξής:

- Α) Η ύπαρξη ή μη, λιβαδιών Ποσειδωνίας στον ευρύτερο θαλάσσιο χώρο.
- Β) Το κυματικό καθεστώς που επικρατεί στην περιοχή.
- Γ) Η «υγεία» των θαλάσσιων λιβαδιών.
- Δ) Ανθρωπογενής δραστηριότητα επιζήμια για τους θαλάσσιους οικοτόπους (όπως, ανεξέλεγκτες μονάδες ιχθυοκαλλιέργειας)

Με βάση τα παραπάνω, αλλά και από παρατηρήσεις στην ακτή, μπορεί να ποσοτικοποιηθεί ο όγκος του υλικού που ξεβράζεται στην παραλία και με συλλογή ποικίλων παρατηρήσεων μπορούν να εξαχθούν χρήσιμα συμπεράσματα για την οικολογική κατάσταση σημαντικών θαλάσσιων οικοτόπων. Έτσι λοιπόν από τη μια μπορούν να εκτιμηθούν περιοχές με αφθονία υλικού και να οργανωθεί ένα ολοκληρωμένο σύστημα συλλογής και διαχείρισης των φυλλωμάτων Ποσειδωνίας, ενώ ταυτόχρονα μπορούν να αναδειχθούν τα στοιχεία βιοποικιλότητας και η οικολογική κατάσταση μιας θαλάσσιας περιοχής.

Η ανάπτυξη μιας τέτοιας δραστηριότητας μπορεί να συμβάλει θετικά σε

οικονομικό, κοινωνικό και περιβαλλοντικό επίπεδο για τις τοπικές κοινωνίες.

Οικονομικό: Μικρή πηγή εισοδήματος για τις τοπικές κοινωνίες. Επιπρόσθετα οι τοπικές αρχές θα εξοικονομούν δαπάνες που αφορούν την απομάκρυνση της βιομάζας από τις παραλίες.

Κοινωνικό: Δημιουργία θέσεων απασχόλησης, όπου δύναται να απασχοληθούν άτομα που ανήκουν σε ευπαθείς κοινωνικές ομάδες. Η ανάπτυξη μικρών συνεταιριστικών επιχειρήσεων, με επίκεντρο τον άνθρωπο και το περιβάλλον, που σαν στόχο δεν θα έχουν το υπερκέρδος, αναδεικνύει σημαντικές κοινωνικές αξίες.

Περιβαλλοντικό: Αξιοποίηση ενός υλικού που σήμερα αντιμετωπίζεται σαν ρύπος και καταλήγει σε Χ.Υ.Τ.Α. ή άλλους ακατάλληλους χώρους απόθεσης. Η συλλογή και επεξεργασία του υλικού θα γίνεται με ήπιο τρόπο χωρίς συνέπειες στο φυσικό περιβάλλον. Μέσα από αυτή τη διαδικασία και από τη συλλογή επιστημονικών δεδομένων που θα αφορούν τα υγιή λιβάδια, θα αναδειχθούν σημαντικοί θαλάσσιοι οικότοποι και η σημασία αυτών. Συνολικά αυτή η δραστηριότητα μπορεί να αποτελέσει κέντρο ουσιαστικής περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης και προστασίας της φύσης.

Η παραπάνω πρόταση αποτελεί μόνο ένα παράδειγμα για το πως οι ακτές μπορούν να χρησιμοποιούνται με επίκεντρο την κοινωνία και το φυσικό σύστημα, υπάρχει πλήθος ήπιων δραστηριοτήτων που μπορούν να αναπτυχθούν και να προσφέρουν ουσιαστική ευημερία. Για να επιτευχθεί κάτι τέτοιο, δεν θα πρέπει να χαθεί ο δημόσιος χαρακτήρας των παραλιών, μόνο και μόνο για την ικανοποίηση συγκεκριμένων οικονομικών συμφερόντων, τα οποία δεν φέρουν κανένα όφελος στην κοινωνία. Η ελεύθερη πρόσβαση στις ακτές πρέπει να αποτελεί ανθρωπινό δικαίωμα. Οι ανθρωπογενείς παρεμβάσεις στον αιγιαλό θα πρέπει να εναρμονίζονται με το φυσικό χώρο και κάθε οικονομική δραστηριότητα να είναι κοινωνικά δίκαιη.

Θεσμοί, άμεση δημοκρατία και αυτοδιαχείριση

Σοφία Σακαρέλη

Με αφορμή την κεντρική πολιτική σκηνή έτσι όπως διαμορφώνεται στη χώρα μας μετά τις τελευταίες εκλογές, θεωρώ ότι είναι η καταλληλότερη ιστορικά στιγμή να τεθεί επί τάπητος από τα κάτω, το ζήτημα της πολιτειακής αλλαγής, εφόσον η Αριστερά λειτουργώντας στα πλαίσια του υπάρχοντος αστικο-θεσμικού καθεστώτος, αυτοπεριορίστηκε στο αίτημα της πολιτικής αλλαγής, ως όφειλε να κάνει στην παρούσα χρονικο-ιστορική φάση.

Θεωρώντας ότι αυτή είναι η πιο κατάλληλη συγκυρία για να τεθεί «από τα κάτω» το αίτημα σχετικά με την άμεση δημοκρατία, όχι σαν εργαλείο για την ευρύτερη συμμετοχή σε ούτως ή άλλως αντιπαραγωγικούς αστικούς θεσμούς, αλλά σαν μέσο για την αποδόμηση αυτών των αναχρονιστικών θεσμών και την τελική ανατροπή τους, μέσω της αξιοποίησης της εμπειρίας των πλατειών και της εμπειρίας των αυτοδιαχειριζόμενων εγχειρημάτων για μια κοινωνία αλληλεγγύης στην πράξη. Η μέχρι σήμερα εμπειρία δείχνει ότι έχουν ωριμάσει οι συνθήκες για να διατυπωθούν σαφώς οι πολιτικοί στόχοι προς αυτή την κατεύθυνση: την κοινωνική αυτοοργάνωση όπου, «ο κάθε ένας θα μεριμνά για την ευημερία του άλλου».

Η θέσμιση της κυκλικής κοινωνίας όπου όλοι συμμετέχουν σε όλες τις δραστηριότητες και δράσεις που αφορούν τη λειτουργία και την καθημερινή ζωή των μελών μιας κοινότητας είναι ένα όραμα που προϋποθέτει μια μικρή ή μεγαλύτερη οργανωτική δομή σε τοπικό επίπεδο ή σε επίπεδο επικράτειας.

Το σχήμα της οργανωτικής αυτής δομής είναι ο κύκλος. Ο ένας μέσα στον άλλο, έτσι ώστε ο μεγαλύτερος να καλύπτει τα κενά και τις ανάγκες του μικρότερου. Π.χ ο κύκλος μιας μικρότερης γειτονιάς της Αθήνας, περιέχεται στον κύκλο μιας μεγαλύτερης γειτονιάς της Αθήνας κοκ. Τα μέλη του κάθε κύκλου αποτελούν τη συνέλευση των κατοίκων αυτής της γειτονιάς κοκ. Κάθε μέλος του κύκλου έχει μια θέση ευθύνης προς την κοινότητα για ένα χρονικό διάστημα και σε τακτά διαστήματα όλα τα μέλη αναλαμβάνουν κυκλικά την θέση ευθύνης. Π.χ

συλλογή καρπών από τα δέντρα των πεζοδρομίων, φύλαξη παιδιών, παροχή ηλεκτρολογικών εργασιών, παρασκευή γευμάτων, σπορά ή καλλιέργεια λαχανικών κλπ

Η προεργασία μιας τέτοιας προσπάθειας θα αποτελούσε μια αυθόρμητη από τα κάτω δημιουργία ενός αμεσοδημοκρατικού προτάγματος με τη δημιουργία μιας ενιαίας κατασκευής «εννοιών» αλλά και υλικών μέσων, ώστε να βρει το δρόμο της η καταπιεσμένη φωνή της κοινωνίας των ανθρώπων της κάθε κοινότητας των ατόμων που την αποτελούν.

Η κοινωνία των ανθρώπων είναι έτοιμη να δεχτεί να φυτέψει το σπόρο σε κάθε γειτονιά όπως έδειξε η πορεία μέχρι σήμερα, κι αυτό σημαίνει ότι η πρόταση για τη δημιουργία μιας ενιαίας μορφής αγώνα είναι εφικτή, αν όλοι το αποφασίσουμε.

Για το λόγο αυτό προτείνω τη σύνταξη ενός ενιαίου «Ψηφίσματος-Διακήρυξης για την άμεση δημοκρατία » που θα απευθύνεται από και προς όλους τους πολίτες, και το οποίο θα συνυπογράφεται από τους κατοίκους της κάθε κοινότητας, με σκοπό την ευθεία αντιπαράθεση με τη διαδικασία λήψης αποφάσεων σε όλα τα επίπεδα των διοικητικών θεσμών, διοίκησης οργανισμών και κοινωνικών υπηρεσιών, διοίκησης επιχειρήσεων, χώρων εργασίας κλπ.

Ένα τέτοιο Ψήφισμα μπορεί να αποτελέσει την πρώτη καταγραφή των δυνάμεων για την εξέλιξη ενός παλλαϊκού αιτήματος για συνταγματική αναθεώρηση και για καθιέρωση του πολιτεύματος της Άμεσης Δημοκρατίας στη θέση του Κοινοβουλευτικού συστήματος αντιπροσωπείας μέσα από την υπάρχουσα προβλεπόμενη συνταγματική διαδικασία (βάσει του άρθρου 130).

Αλληλέγγυα- συνεργατική οικονομία και παραγωγική ανασυγκρότηση

Η προοπτική για ευημερία χωρίς ανάπτυξη είναι εφικτή σε μια ακρήματη κοινωνία, όπου η αξία των αγαθών δεν αποτιμάται σε χρήμα αλλά από το βαθμό που καλύπτουν και ανταποκρίνονται στις πραγματικές ανάγκες του πληθυσμού μιας κοινότητας. Οι ανταλλαγές αγαθών μεταξύ των μελών μιας κοινότητας με τα μέλη μιας άλλης ή άλλων κοινοτήτων που θα συμμετέχουν ισότιμα στην διαδικασία παραγωγής και αναδιανομής τους χωρίς κίνητρο το οικονομικό κέρδος, προϋποθέτει την στοιχειώδη οργάνωση με βάση την έκδοση μιας Κάρτας Αλληλεγγύης, όπου θα αναγράφονται τα ατομικά στοιχεία του συμμετέχοντος και οι ατομικές του ανάγκες σε αγαθά σε ετήσια ή μηνιαία

βάση.

Η διατίμηση των αγαθών δεν θα πρέπει να αποτιμάται σε χρήμα αλλά σε ποσοτικοποιημένη μέτρηση «ισοδύναμων ανταλλαγών», π.χ για 1 κιλό ελιές κάποιος πρέπει να ανταλλαχθούν με 3 κιλά λεμόνια, με βάση την καταμέτρηση των αναγκών σε κάθε συγκεκριμένη κοινότητα.

Φανταστείτε (τολήστε το είναι ασφαλές και χωρίς παρενέργειες...) μια κοινωνία «χωρίς λεφτά» όπου ο καθένας συμμετέχει με το παραγόμενο έργο του (όποιο κι αν είναι αυτό από το να γράψει ένα ποίημα μέχρι το να φυτέψει πατάτες) στην κοινότητα προσφέροντας αγαθά χωρίς λεφτά, καλύπτοντας τις δικές του ανάγκες και τις ανάγκες της κοινότητας μέσα από την ανταλλαγή αγαθών, με κυκλική συμμετοχή στη διαδικασία παραγωγής τους.

Π.χ. σε μια μελλοντική αυτοδιοικούμενη κοινότητα, μπαίνεις σε ένα μπακάλικο σαν τα σημερινά –αλλά με άλλη αισθητική ελπίζω...- και με βάση την ατομική σου Κάρτα Αλληλεγγύης «ψωνίζεις» τα αγαθά που σου αναλογούν με βάση τις ανάγκες σου με απαραίτητη προϋπόθεση την συμμετοχή σου στην παραγωγή ισοδύναμων αγαθών, με βάση τον ετήσιο προϋπολογισμό των συνολικών αναγκών της κοινότητας.

Η ίδια διαδικασία ανταλλαγής μπορεί να ισχύσει και στην ποσοτικοποίηση της ανταλλαγής υπηρεσιών με αγαθά π.χ μια ιατρική επίσκεψη μπορεί να ισοδυναμεί με 5κιλά φασόλια, ή με 3 κιλά ντομάτες, ή με μια επισκευή τηλεόρασης!

Οι κολλεκτίβες θα μπορούσαν να αποτελέσουν τη βάση αυτής της αχρήματης κοινωνίας, μέσα από ομάδες πίεσης των κατοίκων μιας κοινότητας προς ιδιοκτήτες ακαλλιέργητων και εγκαταλελειμμένων αγρών ή καλλιεργημένων αγρών όπως ελαιώνες, πορτοκαλαιώνες κλπ, που π.χ μέχρι μια ορισμένη ημερομηνία δεν έχουν καταφέρει να συλλέξουν όλους τους καρπούς τους, έτσι ώστε να παραχωρούν τη χρήση τους, και η συγκομιδή να γίνεται από ομάδες κατοίκων της τοπικής κοινωνίας ή της ευρύτερης περιοχής με αποκλειστικό όφελος την αναδιανομή των καρπών στην κοινότητα και στους συμμετέχοντες ανάλογα με τις ανάγκες τους και σε καμία περίπτωση για την εκμετάλλευσή τους με χρηματικό όφελος.

Προς το παρόν, και για να προσγειωθούμε στην κοινωνία με χρήμα, όπου όλα αγοράζονται αλλά ευτυχώς δεν πωλούνται όλα, η εξοικονόμηση χρήματος από την επέκταση τέτοιων δικτύων ανταλλαγής αγαθών θα είναι μια ανακούφιση για το εισόδημα του «επιζήσαντα» της κρίσης, μέχρι να σηκώσει κεφάλι και να διεκδικήσει αυτά που του

ανήκουν, δηλαδή τα βασικά αγαθά ανθρώπινης διαβίωσης δηλαδή, στέγη, ρεύμα, νερό, συγκοινωνίες, επικοινωνία, υγεία, παιδεία και κατάλληλη διατροφή, και εντέλει την ελεύθερη ισότιμη συμμετοχή του στην εμπειρία της ίδιας του της ζωής!

Καμία δωρεάν παροχή λόγω ανθρωπιστικής κρίσης... γιατί είναι όλα ήδη πληρωμένα από τον ιδρώτα και την εκμετάλλευση του κάθε εργαζόμενου και για τρεις γενιές μετά!

Γιατί η ανθρώπινη αξιοπρέπεια δεν παζαρεύεται στο όνομα της όποιας κοινωνικής συνοχής.

Με αγωνιστικό ήθος και πάθος που εύχομαι να πάρει διαστάσεις επιδημίας...

Παραπομπές:

1. Άμεση Δημοκρατία και Γενικευμένη Κοινωνική Αυτοδιεύθυνση: Κορνήλιος Καστοριάδης, Μάρραιη Μπούκτσιν – Ιντερνασιοναλ Σιτουασιονιστ, Αυτόνομη Δράση Νο 4 – Δελτίο πληροφόρησης της Αναρχικής Ομάδας Δραπετσώνας - Κερατσινίου και του Αναρχο-κομμουνιστικού Πυρήνα Άνω Λιосίων. Γενάρης, 1990
2. Πλατφόρμα για την Αυτονομία, Αυτάρκεια, Ισότητα

- Καλούμε άτομα, ομάδες, οριζόντια δίκτυα, κοινωνικά εγχειρήματα, συνελεύσεις γειτονιών κ.α που συμφωνούν σε γενικές γραμμές με τα όσα διατυπώσαμε να έρθουν σε επαφή μαζί μας στο e-mail: aai@espiv.net

Προτάσεις για την θεσμοθέτηση εναλλακτικών μορφών εκπαίδευσης

Σωματείο για τη μελέτη και εφαρμογή εναλλακτικών μορφών
εκπαίδευσης «**Μπισκούνια**» biskounia.blogspot.gr (Βόλος)

Γονείς, κηδεμόνες και εκπαιδευτικοί πρεσβεύουμε, ότι ένας δείκτης δημοκρατίας και ελευθερίας σε μια κοινωνία είναι ο υποχρεωτικός χαρακτήρας της τυπικής εκπαίδευσης και η εξασφάλιση της δυνατότητας όλων των παιδιών να έχουν πρόσβαση στη μάθηση. Αντίθετα η υποχρεωτική επιβολή της φοίτησης στο σχολείο ως μοναδικού τρόπου πρόσβασης στη μαθησιακή διαδικασία και η μη αναγνώριση εναλλακτικών τρόπων μάθησης έρχονται σε αντίθεση με τις βασικές δημοκρατικές αρχές.

Εδώ και αρκετά χρόνια σε πολλές χώρες του κόσμου αναγνωρίζονται επίσημα και λειτουργούν εναλλακτικές διαδικασίες μάθησης και εκπαίδευσης, οι οποίες δεν έρχονται σε αντίθεση με την επίσημη εκπαιδευτική πολιτική, αλλά αποτελούν παράλληλους εκπαιδευτικούς δρόμους που οδηγούν στο ίδιο επιθυμητό αποτέλεσμα, εμπλουτίζοντας τελικώς το υπάρχον εκπαιδευτικό σύστημα.

Με πυρήνα την παραπάνω προσέγγιση διεκδικούμε την αναγνώριση των παρακάτω εναλλακτικών μορφών εκπαίδευσης:

Παιδαγωγικές προσεγγίσεις, όπως είναι οι προσεγγίσεις Montessori, Freinet, Waldorf, Δημοκρατικά Σχολεία, Ανοιχτή Μάθηση κ.ά. για το σύνολο της λειτουργίας ενός σχολείου.

Δυνατότητα ίδρυσης μη κερδοσκοπικών σχολικών μονάδων με καταστατικό, όπως είναι τα free schools στην Αγγλία, Σουηδία, Γερμανία, Νέα Ζηλανδία και αλλού.

Κατ' οίκον εκπαίδευση με τη μορφή αυτοδιαχειριζόμενης δομής/ συνεργατικής γονέων και εκπαιδευτικών που επικοινωνεί και αλληλεπιδρά με τους φορείς της Δημόσιας Παιδείας, ως μια ολοκληρωμένη εκπαιδευτική διαδικασία.

Όπως ίσως γνωρίζετε οι παραπάνω εκπαιδευτικές προσεγγίσεις, αφού έχουν λειτουργήσει πειραματικά για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα, αποτελούν εδώ και αρκετές δεκαετίες επίσημα αναγνωρισμένες εκπαι-

δευτικές πολιτικές σε ένα μεγάλο αριθμό κρατών τόσο ευρωπαϊκών όσο και πολλών άλλων χωρών παγκοσμίως. Συγχρόνως, αποτελούν εκπαιδευτικές προσεγγίσεις οι οποίες διδάσκονται σε πολλά Πανεπιστημιακά Τμήματα Εκπαίδευσης τόσο στην Ελλάδα όσο και στον εξωτερικό, έχουν γίνει αντικείμενο ενός σημαντικού αριθμού διεθνών συνεδρίων, καθώς και αντικείμενο ερευνών και εφαρμογών σε όλες τις εκπαιδευτικές βαθμίδες.

Να εξασφαλιστεί η παροχή του δικαιώματος από την Ελληνική Πολιτεία σε όσους γονείς επιθυμούν να παράσχουν στα παιδιά τους μορφές εκπαίδευσης όπως αυτές που αναφέρονται παραπάνω, αντίστοιχα με το δικαίωμα επιλογής της μορφής εκπαίδευσης των παιδιών τους που έχουν εκατομμύρια γονείς σε ολόκληρο τον κόσμο.

Σχετικά με τις Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις

Η Συνέλευση της Κόκκινης Κουζίνας

Θεωρούμε, πως την κρίσιμη αυτή περίοδο αν πραγματικά θέλουμε να υπερασπιστούμε τη ζωή και το περιβάλλον, κι αν έχουμε αντιληφθεί τι μας ζητά και που θα μας βγάλει η υποταγή στον «Καπιταλισμό της Καταστροφής», τότε χρειάζεται να δείξουμε μηδενική ανοχή στη διαφθορά, στη φτώχεια, και στον κοινωνικό αποκλεισμό.

Τα προβλήματα που αντιμετωπίζει σήμερα η χώρα μας μετά τη τεχνητή χαλαρότητα και τον ευδαιμονισμό των προηγούμενων δεκαετιών συνοψίζονται στην ανάγκη για παραγωγική αναδιάρθρωση σε κρίσιμους τομείς της οικονομίας.

Αυτό είναι αναμφισβήτητο το μεγαλύτερο στοίχημα ακόμη και αν παραμείνει η Ελλάδα στην ΕΕ.

Εάν είμαστε αποφασισμένοι να ανατρέψουμε τους ταξικούς σχεδιασμούς του καπιταλισμού, τα εργαλεία για τη μετάβαση σε καθεστώς συλλογικής διαχείρισης του φυσικού κεφαλαίου υπάρχουν (οι διάφορες μορφές Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας ή ο Τρίτος τομέας της Οικονομίας όπως οι Ενώσεις Προσώπων, οι Καταναλωτικοί Συνεταιρισμοί, οι Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις, (Κοιν.Σ.Επ.), οι Κοινωνικοί Συνεταιρισμοί Περιορισμένης Ευθύνης (Κοι.Σ.Π.Ε.), κ.ά).

Μένει να κινηθούμε προς την εφαρμογή τους.

Τα χρόνια της κρίσης έχουμε τρανταχτά παραδείγματα επιτυχημένης εφαρμογής της αλληλέγγυας και εναλλακτικής οικονομίας. Οι κουζίνες, τα παντοπωλεία και τα ιατρεία αλληλεγγύης, τα δίκτυα «χωρίς μεσάζοντες», είναι μόνο κάποια από αυτά.

Ας σταθούμε για λίγο στο αξιοσημείωτο εγχείρημα «χωρίς μεσάζοντες» όπου η συνέργεια μεταξύ αγροτών και μικροπαραγωγών με τις συλλογικότητες των «αναρχικών» υλοποίησαν την πρώτη αγορά χωρίς μεσάζοντες με προϊόντα τους στην Αθήνα.

Οι παραγωγοί συμμετείχαν άμεσα και ενεργά στην λήψη των αποφάσεων μαζί με την ομάδα που πήρε την πρωτοβουλία.

Αυτοί οι πρώτοι αγρότες αποβάλλοντας τις ιδεολογικές αγκυλώσεις τόλμησαν την αυτοδιαχείριση και την αυτοδιάθεση δοκιμάζοντας στην πράξη πως αυτό λειτουργεί και αντιλήφθηκαν πως ωφελούνται τόσο αυτοί όσο και η κοινωνία!

Πιθανόν σαν άνθρωποι να μην είχαν το θεωρητικό υπόβαθρο για να κινηθούν ιδεολογικά προς αυτήν την κατεύθυνση, αλλά το έζησαν και η εμπειρία τους δικαίωσε.

Αυτό το παράδειγμα επαληθεύει την άποψη: ότι μόνο με τις πράξεις μας μπορούμε να αλλάξουμε τον κόσμο.

Οι εκατοντάδες ομάδες που αυτοοργανώθηκαν στα χρόνια της κρίσης με οριζόντιες δημοκρατικές διαδικασίες και ασχολήθηκαν με τα προβλήματα της επιβίωσης, με τη γειτονιά τους, την κοινότητα και το περιβάλλον, είναι τα νεαρά δέντρα που χρειάζεται να φροντίσουμε ώστε να μεγαλώσουν και να πολλαπλασιαστούν.

Και μπορεί να γίνουν δεκάδες χιλιάδες και να παράγουν έργο ικανό για την ανατροπή του ασφυκτικού κλοιού που έχει παγιδεύσει την οικονομία και απειλεί την ευημερία της κοινωνίας.

Τι είδους συνεταιρισμοί μπορούν να γίνουν στην Ελλάδα; Και ποιο το όφελος που μπορεί να αποδώσουν στην κοινωνία;

Οι μικρές και μικρομεσαίες επιχειρήσεις και τα φυσικά πρόσωπα, χωρίς να χάσουν την αυτοτέλειά τους, μπορούν να συνεργαστούν σε πλατφόρμες πολυμετοχικών σχημάτων. Εταιρείες λογισμικού, κινητής τηλεφωνίας, αξιοποίηση εγκαταλελειμμένων χώρων, μονάδες βιολογικής υδροπονίας, παραγωγής ενέργειας, μετατροπή σπιτικών αποβλήτων σε βιοκαύσιμα, τουριστικές υπηρεσίες, εκπαίδευση, και πλήθος άλλων τομέων μπορούν να αξιοποιηθούν από τις κοινωνικές επιχειρήσεις.

- Οι ενώσεις των εργατών μπορούν να διαχειρίζονται καταστήματα, και εργαστήρια και να βελτιώνουν τις συνθήκες ζωής τους.
- Οι συνεταιριστικές επιχειρήσεις μπορούν να διεισδύσουν ευκολότερα από τον μεμονωμένο παραγωγό σε νέες αγορές.
- Οι Συνεταιρισμοί μπορούν να δημιουργήσουν ρήγματα στην «καρδιά» της καπιταλιστικής οικονομίας, από τη στιγμή που αναδιανέμουν τον πλούτο και εξασφαλίζουν την απασχόληση και σε ομάδες που η ελεύθερη αγορά έχει εξοστρακίσει.

Εάν απεγκλωβιστούμε από τη φόρτιση που έχουν προκαλέσει οι αμαρτίες του Συνεταιριστικού κινήματος του παρελθόντος και στραφούμε στην ουσία, και στο κέντρο του Κοινωνικού Συνεργατισμού που είναι πριν από τον πλούτο ο άνθρωπος και η κοινότητα, η οικονομία της χώρας μπορεί να μεγαλουργήσει!

Και όπως στις οικογένειές μας, στις εργασίες και στις κοινωνικές μας σχέσεις, δεν επιτρέπουμε, δεν αφήνουμε χώρο σε πονηρούς και επικίνδυνους ανθρώπους, το ίδιο, και ακόμη περισσότερο, οφείλουμε και μπορούμε να πράξουμε σε μεγαλύτερη κλίμακα, αλλάζοντας τις σαθρές και παρασιτικές δομές στην τοπική αυτοδιοίκηση, στο κράτος, στον τρόπο που παράγεται και κατανέμεται ο πλούτος στην Ελλάδα.

Μπορούμε σε όποιον χώρο κι αν βρίσκεται η δραστηριότητά μας να πάρουμε πρωτοβουλίες ζητώντας από τους συμπολίτες μας να γίνουν σύμμαχοι στον αγώνα μας ενάντια στις πολιτικές που καταλήγουν στον κοινωνικό αποκλεισμό.

Προσφέροντας φθηνές υπηρεσίες αναδεικνύουμε τη διαφορά της λεγόμενης, «ιδιωτικής» πρωτοβουλίας με το πνεύμα αλληλεγγύης που διέπει κάθε Συνεταιρισμό που είναι προσανατολισμένος στο κοινωνικό όφελος.

Νέες πολιτικές για τη νέα Αριστερά

Γιώργος Καλλής

Καθηγητής στο Αυτόνομο Πανεπιστήμιο Βαρκελώνης

Κάτι καινούριο δείχνει να κινείται στην Ευρωπαϊκή Αριστερά: το Podemos στην Ισπανία, τα CUP στην Καταλονία, η Ενωμένη Αριστερά στη Σλοβενία, ο Σύριζα στην Ελλάδα. Αριστερά κόμματα συνδεδεμένα με τα κοινωνικά κινήματα, τα οποία ξεφεύγουν από το 2 και 3%, και έχουν για πρώτη φορά στη σύγχρονη ιστορία πραγματικές βλέψεις να κυβερνήσουν. Το μεγάλο ερώτημα φυσικά είναι τί διαφορετικό σκοπεύουν να κάνουν αν κυβερνήσουν και τί καινούριο έχουν να προτείνουν σε σχέση με την κλασσική Αριστερά. Η προσμονή για κάτι φρέσκο είναι μεγάλη. Το κίνημα των πλατειών μπορεί να ξεγέρθηκε εναντίον της διάλυσης του κράτους πρόνοιας, αλλά δεν ζήτησε επιστροφή στην κρατική σοσιαλδημοκρατία της δεκαετίας του 70. Απέρριψε τη λιτότητα, χωρίς να αποζητά την ανάπτυξη. Αντιθέτως, ζήτησε πραγματική δημοκρατία και αποκεντρωμένες μορφές κοινωνικής οργάνωσης.

Δεν θα ήταν υπερβολή αν υποστηρίζαμε ότι στους κόλπους της νέας Ευρωπαϊκής Αριστεράς συνυπάρχουν πλέον δύο τάσεις. Η μία συνεχίζει να είναι «παραγωγιστική» και συνοψίζεται στην επιδίωξη να τεθεί η εθνική οικονομία υπό κρατικό έλεγχο, έτσι ώστε να επιστρέψουν οι συνθήκες ανάπτυξης που θα επιτρέψουν την αύξηση των εισοδημάτων όλων. Η δεύτερη, η οποία είναι ριζωμένη στην αλληλέγγυα και κοινωνική οικονομία και στο πλήθος των συνεργατικών εγχειρημάτων τα οποία ξεπήδησαν εν μέσω κρίσης, βασίζεται στη διαπίστωση ότι η επιστροφή στο παλιό μοντέλο ανάπτυξης δεν είναι ούτε εφικτή, αλλά ούτε και επιθυμητή. Αναζητά ένα νέο μοντέλο «ευημερίας χωρίς ανάπτυξη», βασισμένο στην άμεση δημοκρατία, όπως αυτή αναδύθηκε στις πλατείες, και εδραιώθηκε στις συνελεύσεις γειτονιών κλπ. Αυτή η νέα Αριστερά αδιαφορεί για τον καταναλωτισμό, αντιθέτως καταγγέλλει τις κοινωνικές ανισότητες και παλεύει για να έχουν όλοι εξασφαλισμένα τα απαραίτητα. Είναι η Αριστερά που δεν την συγκινεί ούτε ο χρυσός ούτε το πετρέλαιο, ακόμα κι αν τα έσοδα από την εξόρυξή τους ήταν κρατικά και μοιράζονταν σε όλους.

Για αυτήν την δεύτερη Αριστερά, την πραγματικά «νέα» Αριστερά, προσαθήσαμε με την συλλογικότητα Research & Degrowth στη Βαρκε-

λώνη να κωδικοποιήσουμε ένα πλέγμα πολιτικών προτάσεων όπως αυτές προκύπτουν από την πρόσφατη έκδοσή μας «Αποανάπτυξη: Το λεξιλόγιο μιας νέας εποχής» (vocabulary.degrowth.org). Αυτό το κάναμε ως απάντηση σε αυτούς που υποστηρίζουν ότι η ιδέα μιας αλληλέγγυας, ευημερούσας οικονομίας ακούγεται όμορφη, αλλά είναι πρακτικά ανέφικτη. Συλλέξαμε μόνο προτάσεις στις οποίες το κίνημα της αποανάπτυξης έχει κάτι ξεχωριστό να πει, χωρίς να επαναλάβουμε προτάσεις για βασικά ζητήματα (όπως συντάξεις, υγεία, εκπαίδευση, κατοικία και εξώσεις) που είναι ήδη στην ατζέντα των περισσότερων αριστερών κομμάτων και έχουν την υποστήριξη μας.

1. Αναδιάρθρωση και παύση πληρωμής μέρους του χρέους μέσω δημόσιου λογιστικού ελέγχου. Στο παρελθόν χρεωθήκαμε για να διατηρήσουμε μια πλαστή ανάπτυξη, και τώρα καλούμαστε να θυσιάσουμε τα πάντα στον βωμό της εκ νέου ανάπτυξης προκειμένου να αποπληρώσουμε το χρέος. Αυτός ο παραλογισμός πρέπει κάπου να σταματήσει. Το χρέος των χωρών του Ευρωπαϊκού Νότου δεν είναι βιώσιμο και η μη αποπληρωμή του θα έχει επιπτώσεις για όλους. Για αυτό αντί να συζητάμε για το αν ή ποτέ θα συμβεί, είναι σημαντικότερο να προτείνουμε πώς θα γίνει. Η απόφαση για το τί και ποιος θα πληρωθεί και τί όχι πρέπει να είναι διαφανής και δημοκρατική. Τα συμφέροντα των μικρών καταθετών και των συνταξιούχων, εντός και εκτός Ελλάδας, πρέπει να διασφαλισθούν, σε αντίθεση με αυτά των μεγαλο-δανειστών που έπαιξαν και έχασαν. Οι μεγαλοκαρχαρίες που χρωστούν στο κράτος πρέπει να πληρώσουν τα χρέη τους μέχρι το τελευταίο ευρώ, αν καταστεί αναγκαίο ακόμα και με κατάσχεση της εγχώριας περιουσίας τους.

2. Τετραήμερο. Μείωση της εργάσιμης εβδομάδας σε 32 ώρες, χωρίς απώλεια εισοδήματος για αυτούς που εμπίπτουν στο 90% της μισθολογικής κλίμακας. Αν ο καθένας και η καθεμιά μας εργάζεται λιγότερο θα δημιουργηθούν περισσότερες θέσεις εργασίας και περισσότερος ελεύθερος και εν δυνάμει δημιουργικός χρόνος για όλους.

3. Βασικό εγγυημένο εισόδημα και ανώτατο εισόδημα. Καθιέρωση ενός βασικού εισοδήματος για όλους ανεξαιρέτως, της τάξης των 400 με 600 € μηνιαίως. Μελέτες οικονομολόγων στην Ισπανία και την Καταλονία δείχνουν ότι ένα τέτοιο εισόδημα μπορεί να χρηματοδοτηθεί άνετα, με μια μικρή φορολογική αύξηση στα ανώτερα εισοδήματα. Το μέγιστο δυνατό εισόδημα δεν θα πρέπει να υπερβαίνει πάνω από 30 φορές την αξία του βασικού εισοδήματος (δηλαδή τις 12.000 έως 18.000 € τον μήνα).

4. Υποστήριξη των δικτύων αλληλεγγύης και κοινωνικής οικονομίας. Υποστήριξη με επιδοτήσεις, φορολογικές απαλλαγές και νομικές ρυθμίσεις των συνεταιρισμών καταναλωτών και εργαζομένων, των συνεταιρισμών συστέγασης και πρωτοβάθμιας υγειονομικής περίθαλψης, των δικτύων εναλλακτικού εμπορίου, των δικτύων χωρίς μεσάζοντες, των συνεταιρισμών βιολογικής γεωργίας και βιολογικών προϊόντων, των αυτο-οργανωμένων ομάδων φροντίδας, όπως ομάδες γονέων και παιδιών, των κοινωνικών χώρων και των ερασιτεχνικών ομάδων καλλιτεχνών. Ο νομικός μηχανισμός οφείλει να ελέγξει και να στηρίξει μόνο αυτές τις ομάδες που πραγματικά αποτελούν μέρος της κοινωνικής οικονομίας, και όχι αυτούς που ευκαιριακά προσπαθούν να επωφεληθούν από τις όποιες ευνοϊκές ρυθμίσεις.

5. Κοινωνικές και πράσινες επενδύσεις. Πρέπει να σταματήσει αμέσως η κρατική επιδότηση ρυπογόνων και περιβαλλοντικά επιζήμιων δραστηριοτήτων, όπως η χάραξη νέων αυτοκινητοδρόμων, οι επεκτάσεις αεροδρομίων, η αγορά στρατιωτικού εξοπλισμού, οι εξορύξεις λιγνίτη και ορυκτών καυσίμων και τα αχρείαστα μεγάλα υδραυλικά έργα. Τα χρήματα που θα εξοικονομηθούν μπορούν να διοχετευθούν στη βελτίωση των δημόσιων χώρων - όπως πλατείες, πάρκα και πεζόδρομοι - στα μέσα μαζικής μεταφοράς (τρένα, μετρό, λεωφορεία και τραμ) και στην επέκταση των ποδηλατοδρόμων και την εγκατάσταση δημοτικών συστημάτων ποδηλάτων. Επίσης μπορούν να διοχετευθούν σε δημόσιες επενδύσεις για αποκεντρωμένες ανανεώσιμες πηγές ενέργειας μικρής κλίμακας, υπό τοπικό και δημοκρατικό έλεγχο.

6. Αλλαγές στο τραπεζικό σύστημα. Εθνικοποίηση όποιων τραπεζών απαιτούν κρατική υποστήριξη. Αύξηση των κεφαλαιακών απαιτήσεων για όλα τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα, με υψηλότερες, αν και διαφορετικές ανάλογα την τράπεζα, απαιτήσεις αποθεματικών, περιορίζοντας δραστικά τη δυνατότητά τους να διοχετεύουν χρήμα μέσω δανείων, και ευνοώντας τον πράσινο δανεισμό. Υποστήριξη με συγκεκριμένα προγράμματα των συνεταιριστικών και κοινωνικών, «ηθικών» τραπεζών, οι οποίες παρέχουν μεγάλη κοινωνική προστιθέμενη αξία.

7. Περιορισμός της διαφήμισης. Απαγόρευση της διαφήμισης σε δημόσιους χώρους ακολουθώντας το παράδειγμα της πόλης της Γκρενόμπλ, και περιορισμός της ιδιωτικής και εμπορευματικής διαφήμισης στα ΜΜΕ μέσω της υψηλής φορολόγησης και του ελέγχου της ποιότητάς τους. Προτεραιότητα στη δημόσια διαφήμιση και στη διαφήμιση ενημερωτικού χαρακτήρα.

8. Φορολογική μεταρρύθμιση. Σταδιακή αντικατάσταση των φόρων

εισοδήματος με φορολόγηση της χρήσης ενέργειας και φυσικών πόρων με τέτοιον τρόπο κατά τον οποίο να επωφελείται εισοδηματικά το κατώτατο 50% του πληθυσμού. Φορολόγηση έως και 90% για τις υψηλότερες εισοδηματικές κλίμακες, όπως εφαρμόστηκε στις ΗΠΑ τη δεκαετία του 1950, και μάλιστα υπό κυβέρνηση Ρεπουμπλικάνων. Αύξηση της φορολόγησης του κεφαλαίου, όπως της μεγάλης κληρονομιάς και της μεγάλης ακίνητης περιουσίας (π.χ. φορολόγηση της τρίτης κατοικίας και πλέον για μια οικογένεια δύο ενηλίκων).

9. Θέσπιση οικολογικών ορίων. Δέσμευση για τη θέσπιση ανωτάτων ορίων εκπομπής CO₂ για την χώρα, καθώς και για την ποσότητα των πρώτων υλών και ορυκτών που χρησιμοποιούνται, συμπεριλαμβανομένων των ενσωματωμένων εκπομπών και πρώτων υλών στα εισαγόμενα καταναλωτικά προϊόντα.

10. Κατάργηση της χρήσης του ΑΕΠ ως δείκτη ευημερίας. Ακόμα και οι οικονομολόγοι σήμερα παραδέχονται ότι το ΑΕΠ είναι ένας παραπλανητικός δείκτης. Αν μια χώρα χτίσει φυλακές, ξεκινήσει έναν πόλεμο, ή μολύνει τα ποτάμια της και μετά πληρώσει για να τα καθαρίσει, το ΑΕΠ αυξάνεται. Είναι καιρός να σταματήσουμε να χρησιμοποιούμε το ΑΕΠ ως δείκτη προόδου της χώρας και να το αντικαταστήσουμε με νέους δείκτες ευημερίας, οι οποίοι να δείχνουν πραγματικά αν το επίπεδο διαβίωσης βελτιώνεται. Αυτό δεν σημαίνει φυσικά να καταργήσουμε και τους εθνικούς λογαριασμούς. Στοιχεία για το εθνικό εισόδημα είναι απαραίτητα για τη δημοσιονομική (ή αλλιώς τη νομισματική) πολιτική. Αλλά, για παράδειγμα, δεν υπάρχει κανένας ιδιαίτερος λόγος να μετράμε το ύψος του χρέους ως ποσοστό επί του ΑΕΠ και όχι επί των φορολογικών εσόδων, για τα οποία εν τέλει χρησιμοποιείται το ΑΕΠ ως προσέγγιση.

Οι παραπάνω προτάσεις, ενδεικτικές και υπό διαμόρφωση, αποτελούν πακέτο συμπληρωματικών και αλληλοϋποστηριζόμενων μέτρων, και πρέπει να εφαρμοστούν συνδυαστικά. Χωρίς οικονομική ανάπτυξη, και δεδομένης της συνεχιζόμενης αυτοματοποίησης της εργασίας, μεγάλο μέρος του εργατικού δυναμικού καθίσταται αχρείαστο. Η ελάττωση των ωρών εργασίας αυξάνει τις θέσεις εργασίας ενώ η θέσπιση ενός βασικού εισοδήματος διασφαλίζει ότι όλοι θα έχουν πρόσβαση στα βασικά για μια αξιοπρεπή διαβίωση. Το βασικό εισόδημα κάνει δυνατή τη σταδιακή απεξάρτηση από τη μισθωτή εργασία και τη διοχέτευση χρόνου στην εναλλακτική και αλληλέγγυα οικονομία, η οποία μπορεί να ανθίσει με την κατάλληλη νομική υποστήριξη και στροφή πόρων προς αυτήν. Ταυτόχρονα, η προτεινόμενη φορολογική μεταρρύθμιση θα καταστήσει δυσκολότερο το να χρησιμοποιηθεί η απελευθέρωση του

χρόνου για την υλική κατανάλωση.

Ακόμα, τα όρια στις εξορύξεις ορυκτών εγγυώνται ότι μια πιθανή αναδιάρθρωση του χρέους δεν θα χρησιμοποιηθεί ως ευκαιρία για περισσότερη ανάπτυξη και κατανάλωση. Τέλος, οι αλλαγές στη φορολογία και ο περιορισμός των διαφημίσεων, θα χαλαρώσει τον ανταγωνισμό και θα μειώσει την αίσθηση της απογοήτευσης που έρχεται με την έλλειψη ανάπτυξης. Επενδύσεις για τα κοινά και κοινές υποδομές μπορούν να αυξήσουν την ευημερία, χωρίς οικονομική ανάπτυξη.

Για να είμαστε ρεαλιστές, δεν περιμένουμε από τα κόμματα της Αριστεράς να υποστηρίξουν ανοιχτά ένα μέλλον «αποανάπτυξης». Αντιλαμβανόμαστε τις δυσκολίες του να αντιμετωπίσει κανείς ξαφνικά μια εδραιωμένη κοινή λογική. Περιμένουμε όμως ριζοσπαστικά αριστερά κόμματα να λάβουν μέτρα προς τη σωστή κατεύθυνση, και να επιδιώξουν πολιτικές για το κοινό καλό, όπως αυτές που προτείνουμε, ανεξάρτητα από την επίδρασή τους στην οικονομική ανάπτυξη. Περιμένουμε από αυτήν την Αριστερά να μη θέτει ως κεντρικό της στόχο την επανεκκίνηση της οικονομικής ανάπτυξης. Και περιμένουμε να είναι έτοιμη, και να έχει αρχίσει να σκέφτεται τί έχει σκοπό να κάνει αν η οικονομία συνεχίσει να μην αναπτύσσεται. Είναι αυτή μια εύλογη προσδοκία στην τρέχουσα πολιτική συγκυρία της νότιας Ευρώπης; Και ναι και όχι.

Το πλάνο της οικονομικής πολιτικής των Podemos που κυκλοφόρησε τον Νοέμβριο, έχει πολλά στοιχεία συμβατά με τις παραπάνω προτάσεις. Δεν ορίζει την ανάπτυξη ως στρατηγικό στόχο της ενώ δεν υπάρχει αναφορά στο ΑΕΠ. Προτείνει τη μείωση των ωρών εργασίας σε 35, θέτει ένα ελάχιστο εγγυημένο εισόδημα για τους ανέργους, καλεί για μια παύση πληρωμής μέρους του δημόσιου και ιδιωτικού χρέους, και προωθεί μια μετατόπιση των επενδύσεων προς την πράσινη οικονομία, την οικονομία της φροντίδας και την εκπαίδευση, θέτοντας ως πρωταρχικό στόχο την ικανοποίηση των βασικών αναγκών, μέσω μιας «οικολογικά βιώσιμης κατανάλωσης». Οι πολιτικές αυτές θα μπορούσαν να προχωρήσουν περαιτέρω με την μετατόπιση της φορολογίας από την εργασία προς τους πόρους, τη θέσπιση περιβαλλοντικών ορίων, τον έλεγχο των διαφημίσεων, τη γενίκευση του βασικού εισοδήματος, καθώς και τη μεταρρύθμιση του κράτους πρόνοιας, υποστηρίζοντας την αλληλέγγυα οικονομία που ευδοκimeί στην Ισπανία, και προσφέρει βιώσιμες και χαμηλού κόστους λύσεις για την υγεία, την περίθαλψη και την εκπαίδευση.

Αντιθέτως, στην Ελλάδα το τεράστιο χρέος, καθώς και η ανάγκη να ξεφύγει η χώρα από την κοινωνικά καταστροφική πολιτική της λιτότητας και των διαρθρωτικών αλλαγών που επιβάλλει η Τρόικα, καθιστά πολύ πιο δύσκολο να αγνοήσει κανείς την ανάπτυξη. Για την αντιμετώπιση της λιτότητας, ο Σύριζα προτείνει μεν τη μερική διαγραφή του δημοσίου χρέους, με στόχο όμως την επιστροφή της ανάπτυξης, μέσω της οποίας θα μπορέσει να χρηματοδοτηθεί το υπόλοιπο μέρος του χρέους (με μια ρήτρα ανάπτυξης, όπως πρότεινε και ο Joseph Stiglitz). Ο Σύριζα προτείνει ουσιαστικά ένα ευρωπαϊκό New Deal και δημόσιες επενδύσεις που θα τονώσουν την ανάπτυξη στην Ελλάδα, αλλά σε αντίθεση με το Rodemos, δεν μιλάει για ένα «πράσινο» New Deal, ή για μια στροφή από τη συμβατική βιομηχανία σε μια οικονομία με έμφαση στους λιγότερο ενεργοβόρους και κοινωνικά πιο ωφέλιμους τομείς της φροντίδας και της εκπαίδευσης.

Ο συσχετισμός δυνάμεων στην Ευρώπη βέβαια, η «δικτατορία» των αγορών και η προσκόλληση της Γερμανίας στη λιτότητα κάνει ακόμα και την πρόταση του Σύριζα να μοιάζει ριζοσπαστική και να μην έχει πολλές πιθανότητες να πραγματοποιηθεί, εκτός αν υπάρξουν δραματικά κοινωνικο-πολιτικά γεγονότα στην Ελλάδα και μια πολιτική αναταραχή στην ΕΕ. Αλλά ακόμα και αν υποθέσουμε ότι ο ΣΥΡΙΖΑ θα μπορέσει να εφαρμόσει το πρόγραμμά του, το ερώτημα είναι τί θα κάνει αν, ακόμη και μετά την αναδιάρθρωση του χρέους, η πολυπόθητη ανάπτυξη δεν έρθει. Θα επιλέξει μια αριστερή εκδοχή της λιτότητας όπως έκαναν οι «σοσιαλιστές» του Ολάντ στη Γαλλία, όταν αντιμετώπισαν το ίδιο πρόβλημα; Θα εντείνει το σημερινό εξορυκτικό μοντέλο ανάπτυξης, «αξιοποιώντας» το περιβάλλον της Ελλάδας για πόρους, εξαγωγές και τουρισμό, ακόμη και αν αυτό είναι ενάντια στις επιθυμίες της πολιτικής του βάση που βρίσκεται στην πρώτη γραμμή των σημερινών αγώνων ενάντια στις εξορύξεις; Ή θα σταματήσει λίγο να ακούσει τη νεολαία του, η οποία συμμετέχει στην ακμάζουσα αλληλέγγυα οικονομία της Ελλάδας, και θα προσπαθήσει να σκεφτεί πώς να αξιοποιήσει αυτά τα τοπικά πειράματα δημιουργώντας κάτι νέο για την εθνική οικονομία στο σύνολό της; Δεν είναι μια εύκολη επιλογή, αλλά η ριζοσπαστική αριστερά ποτέ δεν ακολούθησε τον εύκολο δρόμο.

Γιατί η αριστερά λατρεύει την ανάπτυξη;

Χάρης Ναζάκης

Καθηγητής Οικονομικών ΤΕΙ Ηπείρου, συγγραφέας

*Δεν μπορώ να κάνω τίποτα για όποιον
δεν θέτει στον εαυτό του ερωτήματα*

Κομφούκιος

Γιατί η αριστερά, σχεδόν σε όλες τις εκδοχές τις, νιώθει μια ακαταμάχητη έλξη από τον οικονομισμό, την παραγωγικότητα και την ανταγωνιστικότητα, τον καταναλωτισμό, την τεχνολογική πρόοδο, την ανάπτυξη σε όλες τις μεταμφιέσεις τις (βιώσιμη ανάπτυξη, λαϊκή ανάπτυξη, κ.λπ.), ειρωνεύεται το λιτό βίο ταυτίζοντάς τον με τη λιτότητα; Γιατί η αριστερά είναι το κόμμα της προόδου και της ανάπτυξης; Η απάντηση του ερωτήματος πρέπει να αναζητηθεί στη μήτρα που τη γέννησε. Πίσω από το μύθο της ανάπτυξης και της προόδου βρίσκονται θεωρητικές και οντολογικές παραδοχές του διαφωτιστικού προτάγματος, συνιστώσα του οποίου είναι η αριστερά, παραδοχές που διατύπωσε και ο Μαρξ. Η θεοποίηση της οικονομίας παρατηρείται και στις δυο μεγάλες συνιστώσες του διαφωτισμού, τον φιλελευθερισμό και τον μαρξισμό και προϋποθέτει συγκεκριμένες παραδοχές για το χαρακτήρα της ανθρώπινης φύσης.

Για τους φιλελεύθερους ο άνθρωπος είναι ιδιοτελής ον και για να μην οδηγηθεί σε ένα πόλεμο όλων εναντίον όλων (Χομπς) πρέπει να αυτορρυθμιστεί και να εξισορροπηθεί η ιδιοτέλεια και η απληστία του μέσω της οικονομικής δραστηριότητας, της αγοράς. Την αντίληψη αυτή διατύπωσε με τον καλύτερο τρόπο ο Α. Σμιθ στον Πλούτο των Εθνών λέγοντας ότι «δεν θα εξασφαλιστεί το βραδινό μας από τη φιλανθρωπία του φούρναρη, αλλά από την έγνοια που έχει αυτός για το συμφέρον του». Αν επιδιώξουμε λοιπόν το προσωπικό μας συμφέρον θα έρθουμε σε αναγκαίους συμβιβασμούς και η απληστία μας θα είναι ενάρετη γιατί θα είναι το κίνητρο για να παράγουμε αγαθά και να καλύψουμε τις

ακόρεστες ανάγκες μας. Η οικονομία για τους φιλελεύθερους είναι ένα σύστημα αποδοτικής οργάνωσης της ιδιοτέλειας ενός άπληστου όντος, που διοχετεύει τον αχαλίνωτο καταναλωτικό ηδονισμό του και τα εγωιστικά πάθη του στην ειρηνοποιό αγορά και όχι σε αιματηρούς πολέμους.

Απέναντι στο μονοδιάστατο άνθρωπο του φιλελευθερισμού, τον ορθολογικό ατομιστή, που ασκεί ελεύθερα με ρυθμιστή την αγορά την εγωιστική φύση του, ο Μαρξ φιλοτέχνησε ανθρωπολογικά το πορτρέτο ενός όντος επίσης μονοδιάστατου, τον *homo faber* (άνθρωπος κατασκευαστής). Ο Μαρξ είναι μονοφυσίτης διότι η ανθρωπολογική του αντίληψη αναγνωρίζει στην ανθρώπινη ταυτότητα μια ιδιότητα, αυτή του κατασκευαστή (παραγωγού) των μέσων της ύπαρξής του. Στην Γερμανική Ιδεολογία ο Μαρξ θα πει: «οι άνθρωποι ξεχωρίζουν από τα ζώα από τη στιγμή που αρχίζουν να παράγουν τα υλικά μέσα της ύπαρξής τους». Ο κοινωνιολογικός μονισμός του Μαρξ συνίσταται στην ταύτιση της ουσίας του ανθρώπου με την παραγωγική του δύναμη (Κ. Παπαϊωάννου). Ο γενικός άνθρωπος του Μαρξ, όπως σωστά παρατηρεί ο Ε. Μορέν, στερείται υποκειμενικότητας, συναισθήματος, αγάπης, τρέλας, ποίησης, είναι ταυτισμένος με την οντολογία των παραγωγικών δυνάμεων, με μια μεταφυσική της τεχνικής και γι' αυτό ο Μαρξ στα Οικονομικά και Φιλοσοφικά Χειρόγραφα θα πει: «η φύση που παράγεται από τη βιομηχανία είναι η γνήσια ανθρωπολογική φύση» και στη Γερμανική Ιδεολογία στο ερώτημα τι είναι η ζωή θα απαντήσει: «κάθε αυθεντικά ανθρώπινη δραστηριότητα υπήρξε ίσαμε τώρα εργασία, άρα βιομηχανία»!!!

Όταν η ουσία της ανθρώπινης ύπαρξης (Καρλ Μαρξ, Οικονομικά και Φιλοσοφικά Χειρόγραφα) είναι: «η ιστορία της βιομηχανίας που αποτελεί το ανοιχτό βιβλίο των ουσιαδών δυνάμεων του ανθρώπου, η ανθρώπινη ψυχολογία που έγινε υλικά αισθητή» τότε εύκολα μπορούμε να κατανοήσουμε γιατί η αριστερά είναι αναπτυξιολάγνα. Γι' αυτό η κεντρική ιδέα της αριστεράς είναι ότι θα έρθει σύντομα η στιγμή που η ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων, που είναι για τον Μαρξ η γνήσια ανθρωπολογική φύση, δεν θα μπορεί να συγκρατηθεί μέσα στα όρια του καπιταλισμού κι έτσι θα δημιουργηθεί η υλική βάση για το σοσιαλισμό!!!

Η ανθρωπολογική λοιπόν αντίληψη του Μαρξ είναι μονοδιάστατη, ο γενικός άνθρωπος ορίζεται ως ένας προμηθεϊκός παραγωγός που εργάζεται ακατάπαυστα για να κυριαρχήσει στη φύση, οδηγώντας έτσι στο αβίαστο συμπέρασμα ότι η χρηστή κοινωνία είναι αυτή που αναπτύσσει απεριόριστα τις παραγωγικές δυνάμεις και κατανέμει ίσα τα αγαθά.

Έτσι νομιμοποιείται η παράλογη ιδέα ότι κάθε επιθυμία είναι θεμιτό να μετατρέπεται σε αγαθό, σε εμπόρευμα αφού βαπτιστεί ανθρώπινη ανάγκη. Και τότε πως θα ορίζεται η άλλη κοινωνία; Σύμφωνα με τον Μαρξ: «από τον καθένα ανάλογα με τις ικανότητές του στον καθένα ανάλογα με τις ανάγκες του»!! Τι τραγωδία! Ο απόλυτος θρίαμβος του εμπορεύματος αφού κάθε επιθυμία θα βαφτίζεται ανάγκη και θα παράγονται τα αντίστοιχα αγαθά για την ικανοποίησή της. Ο ανθρωπολογικός τύπος μιας τέτοιας κοινωνίας είναι ένα ον χρησιμοθηρικό και κτητικό, ένα κοινωνικό φανταστικό που καταναλώνει για να υπάρξει, που αναζητά την καταξίωσή του μέσω της αδιάκοπης επέκτασης των αναγκών και της κάλυψής τους με τη συσσώρευση πραγμάτων. Έτσι γίνονται όλο και πιο δυσδιάκριτα τα όρια ανάμεσα στο αν ζούμε για να καταναλώνουμε ή αν καταναλώνουμε για να ζούμε ή ακόμα χειρότερα αν οι άνθρωποι αγοράζουν τα εμπορεύματα ή τα εμπορεύματα τους ανθρώπους (Α. Γκορζ).

Ο ορθός λόγος, ο διαφωτισμός και οι συνιστώσες του, υποτίθεται ότι θα απελευθέρωνε τους ανθρώπους από τις προκαταλήψεις και τους θεούς και δημιούργησε τον πιο τυραννικό θεό, την οικονομία, την πίστη στην ανάπτυξη, στην παράλογη δηλαδή ιδέα ότι προορισμός μας είναι να παράγουμε περισσότερο και να καταναλώνουμε περισσότερο. Αν όμως η ανάπτυξη είναι η νέα θρησκεία τότε χρειαζόμαστε οικονομικά άθεους που να οργανώσουν την επιβράδυνση της οικονομίας και μέσω αυτής μια αξιοβίωτη ζωή, που θα περιορίζει τα εμπορεύματα και θα μας απομακρύνει από το βασίλειο της ανάγκης, δηλαδή από την οικονομία. Η ελάττωση της οικονομικής δραστηριότητας, η αποανάπτυξη, είναι απαραίτητη διότι δεν είναι δυνατόν να παράγουμε απεριόριστα σε ένα πλανήτη με πεπερασμένους πόρους, αλλά και γιατί θα λειτουργήσει ως θρυαλλίδα που θα οδηγήσει στην οικοδόμηση ενός ανθρώπινου φανταστικού που δεν θα έχει καταληφθεί από την παράλογη λογική που ταυτίζει την απόλαυση και την ευτυχία με την απεριόριστη κατανάλωση.

ΕΥΗΜΕΡΙΑ ΧΩΡΙΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΕΝΑΝ ΑΛΛΟ ΚΟΣΜΟ ΑΠΟ ΚΟΙΝΟΥ

Η “ανάπτυξη” και όποια κριτική σε αυτή, είναι ακόμα ένα από τα μεγάλα ταμπού της κοινωνίας μας. Ιδιαίτερα αυτή την περίοδο που κορυφώνεται το δράμα της πολυεπίπεδης κρίσης που βιώνουμε εδώ και 5 χρόνια, η επιστροφή στην “ανάπτυξη” (και την οικονομική μεγέ-θυνση) είναι το ιερό δισκοπότηρο για όλες τις πολιτικές παρατάξεις του κοινοβουλίου, της Αριστεράς μη εξαιρουμένης.

Επιστροφή σε ποια “ανάπτυξη” όμως; Σε αυτή που ακολουθήσαμε τα τελευταία 30 χρόνια και μας οδήγησε στην σημερινή πολυεπίπεδη κρίση, ή μια άλλου είδους ανάπτυξη, που θα παρέχει για την ευημερία των ανθρώπων και των οικοσυστημάτων και όχι για τα κέρδη των αγορών, των τραπεζών και του χρηματιστηρίου; Μπορεί να υπάρξει άραγε ένα άλλο οικονομικό μοντέλο πέρα από τη λιτότητα ή την αύξηση της ζήτησης (κατανάλωσης), που να διασφαλίζει για όλους ένα αξιοπρεπές επίπεδο διαβίωσης; Είναι η οικονομική μεγέθυνση προϋπόθεση για πρόοδο, ευημερία και ευτυχία; Ποιες αλλαγές είναι απαραίτητες για την ουσιαστική πολιτική και παραγωγική ανασυγκρότηση της χώρας για να γίνει πιο κοινωνικά δίκαιη και οικολογικά βιώσιμη;

Αυτά και πολλά άλλα ερωτήματα απαντήθηκαν από 40 ομιλητές και ομιλήτριες κατά τη διάρκεια του τριήμερου Φόρουμ - πολιτικού εργαστηρίου με τίτλο «Ευημερία χωρίς ανάπτυξη, προτάσεις για έναν άλλο κόσμο από κοινού» που πραγματοποιήθηκε στις 20-22 Φεβρουαρίου 2015 στο Αμφιθέατρο Γκίνη της σχολής Αρχιτεκτόνων του ΕΜΠ. Στο Φόρουμ, που διοργάνωσαν οι Ηλιόσποροι με τη συνεργασία του ελληνικού τμήματος του Research & Degrowth συμμετείχαν περισσότερα από 650 άτομα σε 8 θεματικές ενότητες που περιλάμβαναν ολιγόλεπτες παρουσιάσεις και συζήτηση. Στο τέλος του τριήμερου μια ενότητα σύνθεσης επιχείρησε να εμπλουτίσει τις εμπειρίες, τις προτάσεις και τα οράματα που αναπτύχθηκαν, με περαιτέρω δικτύωση και επόμενες δράσεις για τη διαμόρφωση ενός άλλου κόσμου, ισότιμου, δίκαιου και αειφόρου.

ΗΛΙΟΣΠΟΡΟΙ

www.iliosporoi.net

Research
& Degrowth
Greece

www.degrowth.org